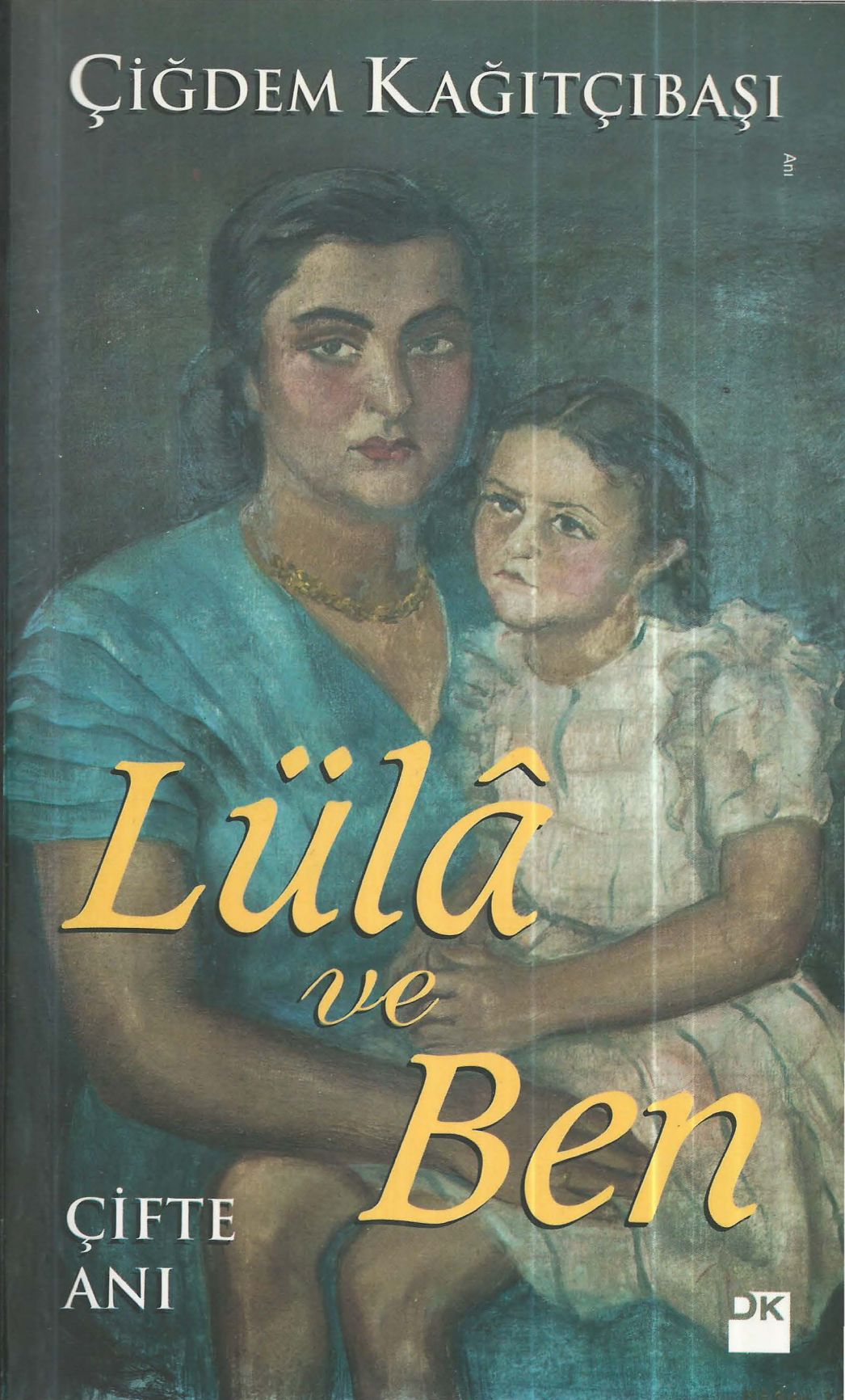
ÇİĞDEM KAĞITÇIBAŞI

Anı

Lülâ ve Ben

ÇİFTE ANI

DK

ÇİĞDEM KAĞITÇIBAŞI Lülâ ve Ben

DK

Lülâ ve Ben

Çifte Anı

LÜLÂ VE BEN
Çifte Anı

Yazan: Çiğdem Kağıtçıbaşı

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Aralık 2015 / ISBN 978-605-09-3086-3
Sertifika no: 11940

Kapak tasarımı: Erbil Kargı
Ön kapak resmi: Kemal Zeren, 1945
Arka kapak resmi: Hulusi Mercan, 1946
Tabloları fotoğraflayan: Dilara Arısoy
Baskı: Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.
Evren Mah. Gülbahar Cad. No: 62 / C Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL
Tel: (212) 515 49 47
Sertifika no: 11965

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.t

Lülâ ve Ben

Çifte Anı

Çiğdem Kağıtçıbaşı

DK
DOĞAN KİTAP

Çocuklarım Elif ve Emrah Kağıtçıbaşı'na...

Önsöz

Bu kitap önce annemin hikâyesi olarak başladı. Hem de kendi yazdığı. Ama anlatacağım gibi, beni de içine alan ve benim de katıldığım bir hikâye. Yani benim de hikâyem. Onun için de bir "Çifte Anı" oldu.

Bu sayfalarda bir aile, iki öğretmen, onların geçmişleri, onları şekillendiren, akılda kalan olaylar var. Annem, Süheyla Çizakça, 1 Kasım 1918'de İstanbul'da doğmuş. Tarihe çok meraklı olduğu için "Mondros Mütarekesi'nin hemen arkasından" derdi (30 Ekim 1918)... Cumhuriyet'i kılcal damarlarında hisseden, dolu dolu yaşayan bir nesildendi, 1992 yılında öldü. Onun yaşadığı yıllar, bir toplumun kabuk değiştirdiği yıllardı. Onun için bu kitap o yetmiş küsur yılın da bir yansımasıdır. Önce çocukluğu ve genç kızlığının geçtiği İstanbul'da, sonra babasının tayiniyle gittikleri Bursa'da, kısa bir süre için Elazığ ve ömrünün sonuna kadar gene Bursa'da geçen yetmiş dört yıl.

Bu kitap Bursa'daki yaşamı da anlatıyor. Ama bu yaşam, eğitimli bir kesimin farklı yaşamıydı. Onun için bu öykü, Anadolu'da hizmet gören ve bugün artık değeri pek bilinmeyen, hatta hatırlanmayan Cumhuriyet öğretmenlerinin de öyküsüdür.

Nihayet, bu kitap, aynı zamanda bir okulun da hikâyesidir. Emek ve fedakârlıkla kurulan, üstüne titrenen bir özel okul. Giderek annemin yaşamının merkezi haline gelen bir okul. 1942 yılında, özel okulların pek bilinmediği bir zamanda Bursa'da açılmış, ilk adı Özel Yeniokul olan, sonra babamın erken ölümüyle onun adını alan İhsan Çizakça Lisesi. Annemin yazılarının sonlara doğru neredeyse tümüyle odaklandığı okul.

Lülâ'ya başlarken

Küçükken "Adın ne?" diye sorduklarında "Süheyla" diyemez, "Lülâ" dermiş; aile içinde adı Lülâ kalmış. Büyükbabam ona sık sık Lülâ derdi, teyzem de, Azra ve Sara teyzeler de. Hatta enîştem ve teyzemin çocukları Mine ve Mustafa da bazen Lülâ derlerdi, genellikle yakınlık, sevgi ifadesi olarak, bazen biraz da küçümseyerek veya bana öyle gelirdi. Babam Lülâ dediği zaman, içim ısınırdı, bilirdim ki araları iyidir, babam annemi sever; kavga etseler de.

Lülâ hep onun içinde kaldı; o içindeki çocuktu. Ben de bazen, özellikle daha sonraları, büyüdüğümde onu Lülâ olarak görürdüm, ama kızı olduğum için söyleyemezdim. Çünkü Lülâ, daha büyüklerin o çocuğa seslenişiydi.

Yıllar sonra ona anılarını yazmasını önerdim. Önce şaşırdı, "Tanınmış kimselerin anıları olur" dedi. "Yok, herkesin olur" dedim. Yazdı, çok güzel yazdı. 1990 yılında bir matbaada Bir *Ömür ki* adıyla bastırıp eşine dostuna dağıttı. Sonra annemi kaybettik; ben elimde onun kitabıyla kalakaldım, güzel anılarıyla. Annem benden sadece 21 yaş büyüktü. O, 20 derdi ama 21. Yani kitabında yazdıklarının bir kısmını ben de onunla yaşadım; çocuk gözüyle gördüm. Hepsi benim belleğimde canlı duruyor. Hatta daha öncelere ait, kitabında yazmadığı ama arada anlattıkları var, onlar da benim aklımda kalmış. İşte hem bunları yazmak, hem de annemin kitabını benim öykümle birlikte tekrar canlandırmak istedim. Bir de annemin (ve benim) yaşamımızı zaman içinde bir çerçeveye oturtmak, belki de biraz yeniden yorumlamak istedim. Bu çifte anı fikri böyle ortaya çıktı. Adı da ancak "Lülâ ve Ben" olabilirdi. Ama yazarken bazen "Lülâ", bazen "annem" diye yazdım, içimden nasıl geliyorsa.

Bir Ömür ki'de annemin yazdıklarını neredeyse olduğu gibi muhafaza etmeye karar verdim, değiştirmeden. Kendi yazdıklarım onunkilere ilave olacaktı. Ama kısımlar, bölümler karışacaktı. Olsun. Kitabın başlarında benim yazdıklarımın çoğu, annemin yaşamıyla iç içe geçen erken yaşamımın hikâyesidir. Ama giderek annemin ötesine geçiyor ve benim hikâyem de oluyor. Bir de yaşamlarımıza bugünün penceresinden bakışım var bu kitapta. Özellikle sonradan yapılan ve benim yaşadıklarımla uyuşmayan bazı yorumları da ele alıyorum. Bunlar çoğunlukla toplumsal konularla ilgili ve giderek siyasi nitelikli yorumlar.

Hem annemin yazdıklarını olduğu gibi muhafaza edip, hem de kendi öykümü yazmak için, onun kitabından bütün aktardıklarımı *italik* yapmaya karar verdim. Bundan sonra bu kitap boyun-

ca, düz yazılar benim yazdıklarım; italikler ise, annemin *Bir Ömür ki*'sinden. Fotoğrafların altındaki notlar ise bana ait. Annem *Bir Ömür ki*'yi bitirip yayına hazırladığı zaman kardeşlerim ve ben de sonuna birer yazı yazmıştık. Onları da italikle muhafaza ediyorum, çünkü onlar da *Bir Ömür ki*'nin parçaları. O yazılar, elinizdeki kitabın sonundaki eklerde yer alıyor.

Çiğdem Kağıtçıbaşı
İstanbul, 2015

Bir Ömür ki...
(Lülâ)

Lülâ

Dinlediğim, hatırladığım kadarıyla; ailem ve çocukluğum

Babam, Fizikçi Tevfik Bey'in oğlu, annem Tanzimat devrinde Avrupa'ya ilk gönderilen hekimlerden Operatör Dr. Hayrettin Paşa'nın kızıdır. İstanbullu ailelerdi. Babam, babasını hiç görmemiş; Tevfik dedem 33 yaşında, babam doğmadan ölmüş... Çok değerli talebesi ve meslek arkadaşı kıymetli dostunu çok genç yaşta kaybetmek büyükbabam Hayrettin Paşa'yı da çok perişan etmiş. Babaannem ve babama destek olmuş, anneannemle babaannem kardeş gibiymişler.

Bu arada, 15 yaşında dul kalan babaannem pek güzel bir kadın olduğu halde evlenmeyi asla düşünmemiş, bu konuda herhangi bir teklifte bulunmak cesaretini gösterenlere düşman olmuş.

Anneannem Behire Hanım (Lülâ'nın annesi).

Büyük dedem Dr. Hayrettin Paşa (Lülâ'nın dedesi).

Tek oğlunu iyi okutmak, iyi bir insan olarak yetiştirmekten, sadece bir yıl (ama unutulmaz mutlu bir yıl) yaşadığı sevgili kocasının hatıralarıyla yaşamaktan başka bir şey istememiş...

Nitekim, dilediği gibi olmuş... Tek oğlunu bağrına taş basıp, haftada bir gün görmeye katlanarak Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde ilk kısımdan itibaren yatılı olarak okutmuş.

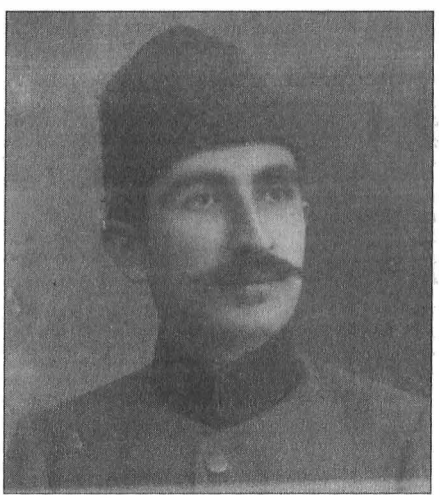
Babam, Tevfik Fikret gibi büyük hocalardan daima takdir görmüş, sınıfının çok defa birincisi, en çok ikincisi olarak liseyi bitirmiş.

Zamanının iyi Fransızca ve Matematik bilenlerindendi. Genel kültürü, bu arada hayal gücü çok genişti. Orijinal buluşları ile çok da müteşebbis bir insandı. Daha Galatasaray'da öğrenci iken ilk teşebbüsünü gerçekleştirmiş. Ali Sami Yen ve Emin Bülent'le birleşerek Galatasaray Spor Kulübü'nü kurmuşlar. Kulübün kurucusu ve ilk kalecisidir. İlk üniformalarını babaannem dikmiştir.

Ben

Büyükbabam

Annemin hayatında büyükbabamın çok özel bir yeri vardı. Hepimizin de büyükbabama hayranlık duymamızı sağlamıştı. Onun son derece olgun, akıllı, kültürlü olduğunu düşünür, büyük saygı duyardık. Aslında büyükbabam az ve yavaş sesle konuşurdu; ne düşündüğünü en azından biz çocuklar pek bilmezdik; çocuklarla çocuk olan bir "dede" değildi. Kültürlü ve çok nazik bir insandı; bir kere bile yüksek sesle ve kızgın bir tonda konuştuğunu duymadım. Bu hayranlığın yanında Lülâ'nın babasına kırgınlığı da vardı ama. Bu, yazdıklarından açıkça anlaşılıyor. Daha sonra göreceğiz.

Büyükbabam Asım Tevfik Birinci Dünya Savaşı yıllarında (Lülâ'nın babası).

Galatasaraylılık büyükba-

Süheyla (Lülâ) ve sekiz yaş büyük Mualla.

bam için son derece önemliydi. Sonumut soyadını almıştı. Kızları Süheyla (Lülâ) ve Mualla'nın göbek adları Güldizen ve Gülseren'di (GS); sonraları doğan oğluna Gülseven adını verdi (GS); herkes bir erkekte bu adı yadırgardı. Bu geleneği Gülseven devam ettirdi; kızına Güldenay (GS), oğluna Güldener (GS) adlarını verdi... Annem de kitabına Galatasaraylılıkla başlamış... Onun için ben de öyle yapıp, kitabın başındaki yerini korudum.

Bir Ömür ki'nin başında Lülâ önce büyükbabamın Galatasaraylılığını anlatmış. Bunu da Aykan Uzoğuz'un bir gazete yazısını aktararak yapmış. Aykan benim eski arkadaşımdı. Önce Bursa Koleji'nde (o zamanki Namık Sözeri Lisesi) eğitimci oldu, sonra gazeteciliğe başladı. 2007 Haziran'ında genç denecek yaştaki vefatına kadar yıllarca Bursa'da tanınmış bir gazeteci olarak yaşadı. Aykan'ın 1984'te yazdığı anlaşılan, annemin kitabına aldığı yazısı:

Galatasaray Kulübü

Galatasaray Kulübü sekseninci yılını kutlamaya hazırlanıyor. Bu kulüp 1905'te kurulmuş. Gelecek yıl bu kuruluşun 80. yılının büyük

şenliklerle kutlanması gerekir. Bu, Galatasaray'ın büyüklüğünün vazgeçilmez bir borcudur.

Bursa'nın tüm sorunları bitti de Galatasaray'la mı uğraşacağız? Sayın okurlarım böyle düşünebilir. Ne var ki köşemde Galatasaray'ı anmam nedensiz değil. Bu kulübü kuranlardan ikincisi yabancımız olmayan kişilerin babası. Evet Galatasaray Kulübü'nün ikinci kurucusu Asım Tevfik, Özel İhsan Çizakça Lisesi'nin kurucusu Süheyla Çizakça'nın babası. Çizakça ailesiyle yakından ilgim olduğu halde, kendileri ana-baba dostu olduğu halde, bundan haberim yoktu. Geçende elime Galatasaray Kulübü'nün ellinci kuruluş yıldönümünde çıkarılan anı kitabı geçince öğrendim. Öğrenince de okurlarıma bunu aktarmak istedim. Bakınız 1905 Türkiye'sinde, kendilerini futbola adamış gençler bir kulüp kurabilmek için neler çekmiş bir görün:

Ali Sami Yen (Galatasaray Kulübü'nün birinci kurucusu) bundan sonra hakiki bir boğuşma halinde devam eden top oyunundan ekseriye yaralı, bereli, üst baş parçalanmış olarak çıkıldığını ve çok kere mektebin camları da kırıldığı için topun yasak edildiğini anlattıktan sonra bizzat müdür tarafından azarlandığını da anlatıyor:

Müdür Abdurrahman Şeref'in tenkitamiz hitabı hâlâ kulağımda çınlar:

"Ali Sami Efendi, sen çalışkan talebesin. Böyle arbedelerin başına geçmeni sana yakıştıramıyorum. Ve bu mevzuun elebaşılığını yapmana hayret ediyorum" demişti.

Ancak müdür dahil tüm tepkiler ve karşı koymalar para etmiyor ve Galatasaray Kulübü kuruluyor. Bunun öyküsünü de sizlere aktarmak isterim:

1. Teşrin 1905'te mektebin (Galatasaray Lisesi) beşinci sınıfında edebiyat muallimimiz merhum Mehmet Ata Bey'in dersi esnasında birkaç arkadaş baş başa vererek Galatasaray'da bir futbol kulübü kurmaya karar verdik. İlk müntesipler oyuna ve mücadeleye meyyal arkadaşlardan Asım Tevfik, Emin Bülend, Celal, Bekir, Tahsin Nahit Reşad Şirvani, Cevdet, Daver, Kamil gibi gençlerdi.

...Maksadımız İngilizler gibi toplu bir halde oynamak, bir renge ve bir isme sahip olmak ve Türk olmayan takımları yenmekti.

İşte Galatasaray böyle kurulur. Bir kulüp kuran gençler ad bulmakta zorluk çekerler. Ne var ki onları okullarından tanıyan, izleyenler "Galatasaraylı" deyince kulübün adı kendiliğinden oluşur. Böylece Galatasaray Kulübü ortaya çıkar.

Bir başka gazete yazısı:

Bir başvuru

Galatasaray'ın iki numaralı kurucusu Asım Tevfik'in kızı Süheyla Çizakça bugünlerde Galatasaray Kulübü'ne başvurdu. Bayan Çizakça'nın kardeşiyle birlikte bir dileği var. Burada onu da duyurmak istiyorum:

Galatasaray Kulübü yönetim Kurulu Başkanlığı'na

Biz Galatasaray Kulübü'nün iki numaralı kurucusu Asım Tevfik Bey'in kızlarıyız. Kulübün kuruluşunun ellinci yılında çıkarılan kitaptan alarak Ali Sami Yen'in bir cümlesini aynen yazıyoruz:

"Kulübün dertleri bizi birbirimize üç silahşörler gibi bağlamıştı."

Bu üç silahşörden birincisinin adı, koca stadyuma verildi. Elbette layıktır. Maddi manevi kulübü için, hem de en zor şartlarda çalışmıştır. Nur içinde yatsın.

Fakat diğer iki silahşör, unutulup terk edilmemeliydi. Kulübün ilk kalecisi babamız Asım Tevfik ve solaçık Emin Bülend.

Babamızın son vasiyetini biz yerine getirdik. Karacaahmet'teki mezar taşında "Burada Galatasaraylı Asım Tevfik Yatar" ibaresi bulunmaktadır.

Ali Sami Yen Stadı'nın önünden her geçişte içimiz sızlıyor. Bu stadın bir kapısına Asım Tevfik, bir kapısına Emin Bülend yazılamaz mı? Galatasaray gibi köklü, asil, kadirşinas bir kulüpten bu asil davranışı beklemek çok mudur?

Evet, Asım Tevfik'in kızları Mualla Sonumut ve Süheyla Çizakça böyle diyorlar. Galatasaraylılar balosunun yaklaştığı şu günlerde biz de konuyu kamuoyuna aktarmak istedik.

Politikada vefa yoktur derler. Oysa yaşanan son olaylar politikada bile vefa olduğunu göstermiştir. Spor gibi baştan sona centilmenlik dolu bir alanda ise vefa herhalde en önce gelmelidir. Bizden uyarması. Galatasaraylılara yakışan kadirşinas olmaktır.

Bundan sonraki sayfaları *Bir Ömür ki*'ye ayırıyorum. Lülâ anlatıyor; çocukluğunu, gençliğini, seçerek, duyarak, tekrar yaşayarak, altı yaşından on sekiz yaşına kadar olanları. Benim bildiğim, dertli bir çocukluk yaşadığı. Gençlik yılları da istediği gibi geçmemiş, arzularını gerçekleştirmesi mümkün olmamıştı. Normal olarak gençlik yılları anılarda çok yer tutar. Otobiyografik bellek araştırmalarında da gençlik devresi ön plandadır. Ama Lülâ o yılları az yazmış ve daha ziyade öğrenciliğiyle ilgili olarak. Bize de bunları anlatırdı; ben de sonra aklıma gelen bazı şeyleri yazacağım.

Lülâ

Galatasaray biter bitmez babamla annem evlenip Anadoluhisarı'ndaki aile konağına yerleşmişler... Ablam doğmuş... Konağın ihtişamını, Paşa dedemin saltanatlı hayatını ablam biraz olsun görmüş...

Tanzimat devrinin getirdiği yenilikler, Avrupalılaşma hareketleri ilk defa bizim evde uygulanmış. Masada ayrı tabaklarda çatal bıçakla yemek yemek, sadece şifon bir örtü ile baş örtmek gibi...

Babam, Fransa'dan getirttiği kitaplarla ileri memleketlerin çeşitli çalışmalarını takip ediyordu. Çeşitli atılımları, çok değerli çalışmaları oldu. Yüksek maaşlarla, büyük memuriyetler bile ona yetmiyordu. Karakteri, merhameti, insanlara sonsuz güveni, onun iyi bir tüccar olmasına engel olduğu halde o ticaret yapmak istiyordu ve yapıyordu...

Bir ara bir Fransız şirketi adına İstanbul ve İzmir limanlarından kömür ihraç ettiğini, bir seferde 16.000 altın kazandığını çok dinledim. Sonra Kırım'dan çok süt veren 27 inek getirerek mandıra açtı (aşevi). Bugün birçok şehrimizde olan, ayakta süt içilen, kahvaltı edilen bu yer aynı zamanda çok ucuzdu. Bu güzel teşebbüs herkese ikram, fakir fukaradan para almamak neticesi pek çabuk iflasla kapandı.

Babamın met ve cezirle dolu hayatı devam ediyordu.

İzmir, Tire, Darmara'daki çiftlik

Babamlar, Mekteb-i Sultani (Galatasaray) Müdürü Ayan Meclisi Azası Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Bey'in çocuklarıyla İzmir'in Tire kazasının Darmara köyünde ortaklaşa bir çiftlik aldılar. Babaannem, babam, annem, ablam, ben ve erkek kardeşimle çiftlikteydik... Ben 6 yaşındaydım.

Bir seneye yakın çiftlikte kaldık. Köylü çocuklarla tütün diziyor, bütün ailem yanımda, mutlu yaşıyordum. Fakat ablamın ortaokula gitmesi gerekiyordu. Babamın maddi durumu çok bozuktu. Çünkü Fransa'dan getirttiği (60 sene önce Türkiye'de hiç görülmemiş) traktör, biçerbağlar vesair makinelerin büyük borçları vardı.

Babam birkaç saat uykuyla yetiniyor, gece ve gündüz hiç durmadan traktörle toprağı kazıyor, ekiyor ve durmadan tarımla ilgili kitaplar okuyordu. Bir ziraat mühendisi kadar bilgili idi... Fakat işler ters giderse gider. Yağmur yağmadı... Rüzgâr esmedi, harman yapılamadı. Mahsul alınamadı...

Maddi sıkıntı son haddini bulmuştu.

Ortağımız Siret Hanım ata biner, gayet iyi Fransızca konuşurdu; er-

kek gibi bir kadındı. Çiftlikte babamla beraber çalışırdı... Çünkü kocası Fuat Bey veremdi. Çocukluğumun en hazin hatıralarından biri de Fuat Bey için köylü çocuklarıyla beraber kaplumbağa aramamızdır. Gerçi her bir kaplumbağa için 10 kuruş kazanırdık. Kaplumbağaların başını çekip keserler, alta konan fincana kan toplanır ve Fuat Bey'e içirilirdi!

Siret Hanım güzel bir kadın değildi, ama kültürlüydü, lisan bilirdi, kendine güvenliydi, bilhassa çok güzel bir sese malikti. (...) Hanım diye birçok plağı da vardı. O günün şartlarında aile kadınları plak dolduramazdı. Hatırladığım iki şarkısının da plağı vardı.

"Kaçsam bırakıp, senden uzak yollara gitsem" ve "Rüzgârlar ufkumda neyler çalarken..."

Annem özel ders almış, güzel piyano çalan bir kadındı. Tam manasıyla itina ile yetiştirilmiş bir paşa kızıydı... Köy hayatına uyum sağlayamıyordu. Belki de Siret Hanım'ı kıskanıyordu, huzursuzdu.

İstanbul'a gidiş... Feci günler

Ablamın ortaokula gidebilmesi için dayımın davetini büyük bir iyilik olarak sevinçle kabul edip, annem ve biz üç kardeş Gülcemal Vapuru'yla yola koyulduk. (Tabii 3. mevki).

Dayımın boş dediği daire kapıcı dairesiymiş, biz oraya yerleştik. Maddi sıkıntı son haddindeydi. Üstte yok, başta yok, elde avuçta bir şeyler yoktu. Bu arada Necip'ten de bahsetmem gerekir.

Babam Birinci Cihan Harbi'nde Kudüs'te yedek subayken, bir gün atla çölden geçerken aç ve perişan, kum yemekten karnı şişmiş, beş yaşlarında bir çocuk görmüş. Cuan... Cuan... (Açım... Açım) diye inliyormuş.

Babam bu çocuğu atına almış, savaş bitince de İstanbul'a getirmiş, çocuk bizimle beraber büyümüş... Darmara'ya giderken Nuri ağabeyimlerde kalmıştı. Elektrik şirketinde küçük bir memurdu. İstanbul'a gelince her hafta bizleri görmeye geliyor, her hafta birimizi sinemaya götürüyordu. 21 günde bir gelecek mutluluğun bekleyişi bile güzeldi. Her sinemaya gidişimizde sevgili Azra'nın (dayımın kızı) paltosu ve ayakkabısını giyiyorduk, bana biraz küçük, kardeşim Feyyaz'a büyük geliyordu ama bu bizim için hiç önemli değildi. Çünkü Feyyaz'ın da, benim de paltomuz ve ayakkabımız yoktu...

Annemin sütannesinin ördüğü veya kalın kumaş artıklarından diktiği pantuflileri (kalın kumaştan yapılmış terlik) giyiyorduk. Bir gün, birçok akraba dayımlara geldi. Çocuklarıyla boş arsada oynuyorduk. Hepsi benim akranımdı. Azra, Semiha, Sada, Suha, Nazan, Nermin... Bir ara koşu yapmaya kalktık. Karşıki ağaca kadar kim en hızlı koşacaktı...

Hepimiz sıraya dizildik; koşu başladı. Fakat taşlar pantuflilere batıyor, ayağım acıyor, koşamıyordum. Ah bir ayakkabım olsaydı hepsini nasıl geçerdim, diye düşündüm. Altı yaşında da olsam gururum durumumu açıklamama engel oldu. "Aman, ben bu oyunu sevmedim!" diyerek koşudan çıktım. Nermin'in dışında kimse farkında değildi. Nermin "Ben de koşmayacağım" diyerek yanıma geldi. Durumumu hissetmişti. Gözleri yaşlıydı ve hep ayaklarıma bakıyordu... Sonra bana bir ayakkabı hediye ettiler... Çocukluğumun acı günlerini yazsam bir roman olur. Burayı kısa kesiyorum.

Okula gittiği için ablamın her şeyi vardı. Sıskacık bir kızdı ama çok çalışkandı. Sara Ablamla (dayımın büyük kızı) aynı sınıftaydılar ama çok farklıydılar.

Birkaç ay sonra Feyyaz'la aynı zamanda kızamık olduk. Dayımın avukat arkadaşı Faik Bey de aynı apartmandaydı. Babam hastalığımızı duyunca dayıma ve Faik Bey'e mektup göndererek gereken her masrafı yapmalarını, hepsini borç olarak en yakın zamanda ödeyeceğini bildirmiş ve rica etmişti.

Faik Bey doktorlar getirdi, ilaçlar alındı. Tedavimiz için gereken her şey yapıldı. Ben iyileştim, fakat kardeşim kızamıktan sonra zatürree oldu. Doktorlar hep başındaydı. Çok iyi bakıldı. Faik Bey bir baba gibi ilgileniyordu, ona minnettardık. Fakat maalesef, ne yazık, ne yazık ki kurtarılamadı... Benden iki yaş küçüktü ve dünyanın en güzel çocuğu idi... Bu arada annem Faik Bey'le evlendi. Nasıl oldu bilmiyorum, ama oldu... Anneme yine nur içinde yatsın diyorum... Ama affedemiyorum.

Annemle babam 17 senelik evlilikten sonra ben altı yaşında iken ayrıldılar. Babaannemin büyük fedakârlığı, şefkati, anlatılmaz iyiliklerine rağmen annesizliğin ezikliğini hep hissettim. Maddi durumumuz da çok fena idi.

2-3 gün sonra babamla köhne bir otel odasındaydık. Ablam bir dizinde, ben bir dizinde oturduğumuzu, ablamın da babamın da hep ağladıklarını hiç unutamıyorum. Babamın göğsüne başımı dayamış, büyük bir hasretle ona sokulmuştum. İçten gelen hıçkırıklarını duyuyordum. Canından dört varlığını göndermiş, birini ölüm, birini kader ayırmış, ancak ikisini geri alabilmişti...

İzmir'e gelişimiz

Babam bu felaketten sonra çiftliğe dönmedi. O çok değerli makineleri borçlarına karşılık ortaklarına bıraktı. (Bir yıl sonra ortaklarının muazzam ürün aldıklarını, Ankara'da bir sinema ve bir apartman sahibi olduklarını duyduk). Çiftçilik de sabır ister... Bir sene alınamayan

mahsul ertesi sene iki misli alınır... Bunu ben bile biliyorum.

Babam İzmir Erkek Lisesi'nde matematik ve Fransızca öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Aynı zamanda bir Fransız şirketinde mütercimlik yapıyordu.

Ablam İzmir Kız Lisesi'ne, ben de ilkokula başlamıştım. Babaanneciğim dünyanın en iyi insanıydı. Şefkatli, sevgi dolu, fedakâr... Bütün bu fevkaladeliklerine rağmen annesizliğimi zaman zaman hissediyordum.

Yazları bir ay kalmak üzere İstanbul'a anneme gidiyorduk. Annem mutluluktan çıldırıyordu. Ben ise en çok Azra ve diğer akrabalarımla beraber olduğum için mutluydum. Benim için her şey babaannemdi... Bu arada bir kız kardeşim, Refah, üç yıl sonra da erkek kardeşim Saadet dünyaya geldi. İkisinin adı mana olarak bir isim tamlaması idi: Refah-u saadet. O cici kardeşler de isimleri gibi refah ve saadet içinde olamadılar. Çünkü annemiz bu büyük üzüntülere dayanamadı. Bizlere kıymetli iki yadigâr bırakarak 42 yaşında öldü... Kardeşlerim küçücük yaşta anasız kaldılar.

Okul hayatım

İlkokul birinci sınıfı eski yazılarla, ikinci sınıfı yeni yazılarla okudum. Üçüncü sınıfa geçtiğimde babam beni Hospital Frances isimli Fransız hastanesine ait bir Fransız okuluna yazdırdı. Her şey ezberletiliyordu. Manasını anlamadan her şeyi bülbül gibi ezberliyordum. Hafızam çok kuvvetli olduğu için bu işi pek mükemmel başarıyordum. Eninde sonunda Fransızcayı ezbercilikle de olsa öğrenecektim. Sistemleri böyle idi.

Fakat babam hatalı bir iş daha yaptı, beni Fransız mektebinden aldı; bütün yaz ders çalıştırarak ilkokul beşinci sınıfa imtihanla soktu. Böylece sene kaybetmemiş oldum, ama Fransızcayı da öğrenemedim. Bir yıl sonra arkadaşlarımın rahatça Fransızca konuştuklarını gördüğüm zaman içim burkuldu... Sonra İzmir Kız Lisesi orta bir sınıfına yatılı olarak yazıldım.

Sınıfımın en çalışkan öğrencisiydim. Normal bir zekâm fakat korkunç bir hafızam vardı.

Ablam da çok çalışkandı. Sesli olarak çalışırdı, ağır Divan şiirleri ezberlerdi. Onu sessizce dinler, manalarını bilmediğim halde ondan önce ezberlerdim. Hâlâ hepsi ezberimdedir. Böylece bir ders yılı bitti. Bu arada babam İstanbul'da Selçuk Kız Enstitüsü'ne müdür olarak tayin olmuştu. Ben okuluma devam ettim. Karnemi babama bildirdiğim zaman bir telgraf aldım. "Muvaffakiyetini tebrik, gayretine teşekkür ederim. Varol kızım" diyordu.

Bu başarımdan dolayı İstanbul'da da lise tahsilime devam edeceğimi umuyordum. Mutluydum.

Fakat babam kız enstitüsü müdürü olup da enstitüdeki derslerin bir genç kız için ne kadar lüzumlu olduğunu görünce, hele o yıllarda kız enstitülerine hiç rağbet olmadığından, beni ısrarla, adeta zorla, kendi okuluna yazdırdı.

Enstitüdeki yıllarım

Sanat derslerine hiç kabiliyetim yoktu. Beceriksiz bir çocuktum. Enstitü bana göre değildi. Ama çarem de yoktu... İlk karneleri aldığımda nazari (akademik) derslerimin hepsi 10, sanat derslerimin hepsi kırıktı...

Lisedeyken bir tek resim dersinden bir not eksik almama canı sıkılan babamın, altı sanat dersimin altısından da kırık almama canı sıkılmamıştı... "Düzelir, çalışınca yapılamayacak bir şey yoktur" diyordu.

23 Nisan tatilinde İzmir Kız Lisesi öğrencileri, Çapa Kız Öğretmen Okulu'na üç gece kalmak üzere gelecekti. Okulum da, evimiz de Çapa'da idi. Arkadaşlarıma, hocalarıma koştum. Onlara ağlayarak durumumu anlattım. Müdürüm Haydar Bey ve iki hocam bize geldiler. Ben kapıdan dinliyordum. Beni arkadaşlarımla beraber okuluma götürmek için rica ettiler... "İki ayda arkadaşlarına yetişir... Bu çocuk lise, üniversite okumalıdır" dediler... Adeta yalvardılar... Fakat babam müsaade etmedi... Yine mahzundum, yine mutsuzdum...

Allahtan zor bela sınıfımı geçebildim. Üçüncü sınıfta ihtisaslaşma başlıyordu. Yegâne başarılı olduğum "çiçek" branşını seçtim. Branşımı seviyordum. En güzel renkleri bir ressam gibi buluyordum, yaptığım çiçekler aslından farksız gibi oluyordu...

Fakat hâlâ bugün bile bir yemek yapmasını bilmem, basit bir elbise bile dikemem; enstitü mezunu olarak yüz karasıyımdır. Bazen şaka yaparım, "Enstitü benim gibi mezunu 50 senede bir verir... İşin kıymeti nedretindedir" derim. Kendi halime, kendim gülerim...

Sanat derslerimdeki ödevlerimi çoğu zaman arkadaşlarım yapardı. Ben de onların sevgililerine aşk mektupları yazar veya anlayamadıkları nazari dersleri öğretmeye çalışırdım.

Maddi durumumuz yine çok bozuktu. Her arkadaşımda olan en basit şeylere bile malik değildim. İzmir Kız Lisesi'nde yatılı okurken İzmir'de evli olan ablama, hafta sonlarında çıkardım. Bu sebeple, çamaşırlarımı da alması için küçük bir bavul gibi kocaman bir çantam vardı. Aynı çantayı dört yıl enstitüde kullandım. Halbuki bütün arkadaşlarımın körüklü zarif çantaları vardı. Bir arkadaşımın körüklü çantasını alıp resim çektirmiştim. Çantayı öyle tutmuştum ki, sanki kendi resmimi değil de, çantanın resmini çektirmek istemişim gibi...

Bugün çantalı resmime gülüyorum ama bu gülüş hazin, içli bir tebessümden ileri gidemiyor...

Babamın yeni bir buluşu daha... enstitülerde ilk defile...

Kız enstitülerinde ilk defa defile (elbise geçidi) yapmak fikri yine babamdan geldi. Türkiye'de ilk defa defile oluyordu. Ben de mankendim. Bu sayede çok güzel bir emprime elbisem olmuştu. O kadar güzeldim ki herkes şaştı. Ben de şaştım. Güzelliğimin bile farkında değildim. Matmazel Lalia (Fransız dikiş atölyesi şefi) "Keşke sana başka elbiseler de giydirseydim. Çok iyi yürüdün, çok güzel manken oldun" demişti...

Son sınıfın son imtihanı yemek pişirme idi. Birçok davetli öğretmen, mümeyyiz için 25 kişilik bir masa hazırlamıştık. Kuralar çekildi. Bana alafranga börek çıkmıştı (milföy hamuru). Hepimiz birden çalışmaya başladık. Bermutat beceremiyordum... Ter içinde kalmış, terimi silerken yüzüm unlanmış, ağlamaklı olmuştum.

Mümeyyizimiz Raşit Efendi (Bolulu ahçı) hali perişanıma çok acımış olacak ki kimseler görmeden yavaşçacık geldi ve hamuru bir dakikada toparlayıverdi... Fakat heyhat! 25 adet olması gereken börekten ancak 10 tane yapabildim.

Baştaki 10 kişiye servis yaptım. 15 kişiden sessizce sokularak özür diledim ve ağlayarak salondan çıktım.

Öğretmenler tadamadan not verdiler. Kim bilir halime ne kadar acımışlar ki yemek öğretmenimiz Avusturyalı Nora çok kızdı. Meğer mümeyyizin yardım ettiğini görmüş... "Ah, bu erkekler... Bir kızın ağlamasına hiç dayanamazlar, görülmüş şey midir mümeyyizin böyle yardım etmesi" demekten kendini alamadı.

Yani Raşit Bey olmasaydı, ben mezun olamıyordum... Hayatta ise Allah ömür versin... Ölmüşse nur içinde yatsın...

Babam evleniyor

Aşağı yukarı 10 yıl süren bir bekârlıktan sonra, babamın Siret Hanım'la evleneceğini öğrendim. Siret Hanım Abdurrahman Şeref Bey'in torunu, İzmir Darmara Çiftliği'ndeki ortağımız olan hanımdı. Kocası ölmüş; babama mektup yazmış... Babam da derhal Ankara'ya gitti. Siret Hanım İstanbul'a geldi. Nikâhları kıyıldı. Hafta sonunda anneme gidip haberi verdiğimizde annemin çok bozulduğunu, sadece "Ben biliyordum!" dediğini hatırlıyorum. Siret Hanım nikâhtan sonra işini tasfiye için hemen Ankara'ya gitmişti. Bir daha hiç gelmedi. Bir ri-

vayete göre Siret Hanım'ın bir subayla ilişkisi varmış. Hamile kalınca çocuğuna bir baba bulması için babama mektup yazmış. Babam da hiç araştırmadan nikâhı kıymış... Belki de benim kardeşimdir... Kim bilir...

Babamın güzel bir teşebbüsü daha: Selçuk Pazarı

Selçuk Kız Enstitüsü fakir bir muhitte idi. Arkadaşlarımın çoğu okuldan veya Kızılay'dan yardımla okuyorlardı. O yıl (1937) 57 arkadaşım ile mezun olmuştuk. Müdürümüz olan babam 57 mezunu toplayarak bir ortaklık kurdu. Verebilenler 15'er lira, veremeyenler emekleriyle ortaklığa katıldılar... Fakat bu mükemmel işyerinin dekore edilmesi vs. işleri için arkadaşlardan alınan 15'er lira yetişmemiş, babam da şahsen bir hayli borca girmişti. Bugün Beyoğlu'nda Al İpek Mağazası'nın bulunduğu yerde Selçuk Pazarı adıyla büyük atölyemiz açıldı.

Arılar gibi çalışıyor, kazanıyorduk. Her arkadaş mutluydu. İstanbul'un bütün zenginleri müşterimizdi. Dikiş atölyesinin şefi meşhur bir Fransız terziydi. Bilhassa kızını evlendirecek zenginler, çiçeğinden çamaşırına, gelinliğinden nakışına, şapkasından abajuruna kadar her şeyini hiç yorulmadan en mükemmel şekilde bizden sağlıyorlardı.

Çok zengin müşterilerimiz vardı. Bunlardan biri de Radyolin Diş Macunu'nun sahibi Necip Akar'ın eşi Münevver Hanım'dı.

Defilede giydiğim emprime elbisemle bir resmim vardı. Dişlerim çok muntazam olduğu için resimlerde hep gülerdim. Münevver Hanım resmi görünce bayıldı. Kocasına göstermek için aldı. Ertesi gün

Selçuk Pazarı. Beyoğlu, 1937.

geldiği zaman bir teklif getirdi: Müsaade edersek o resmi Radyolin Diş Macunu reklamı için kullanacaklar, bize de 500 lira vereceklerdi. O para ile güzel bir ev alabilirdik. Etin kilosu 25 kuruştu... Teklife benim gibi babaanneciğim de pek sevindi... O gece hep hayaller kurduk. Pek çok ihtiyacımızı aldıktan başka bir de kendimize göre küçük bir ev alacaktık. Hafta sonunu iple çektik, babam Bursa'dan geldi. Müjdeyi babaanneciğimle verdik... O kültürlü babamdan hiç ummadığımız bir reaksiyon gördük. Babam buz gibiydi. Sevinmek şöyle dursun, kızmıştı... Babaanneciğim suçlu gibi duruyordu. Sevincimiz şaşkınlığa döndü...

"Benim kızım kapak kızı değildir" dedi ve katiyyen müsaade etmedi...

Radyolin Diş Macunu için kullanılmak üzere o zaman için 500 TL teklif edilen resmim bu kitabımda...

Zamanın Teknik Öğretim Müfettişi Rüştü Uzel, Selçuk Kız Enstitüsü'ne teftişe geldiğinde bütün bu olağanüstü çalışma ve başarıyı takdirle karşılayacağı yerde, yersiz haksız tenkitler yapmış, hatta babamın öğrencilerin sırtından şahsi menfaat sağladığını bile düşünmüş olacak ki, babam feci bir reaksiyon göstermiş, kavga etmişler. Müfettiş Rüştü Bey'e teessüfler etmiş... Bu münakaşa kısa bir zamanda neticesini göstermiş... Babam, İstanbul Selçuk Kız Enstitüsü Müdürlüğü'nden, Bursa Erkek San'at Enstitüsü Fransızca öğretmenliğine tayin edilmiş (sürülmüş)... İşte, fedakârlığın dürüstlüğün, çalışkanlığın mükâfatı...

Beyoğlu gibi bir semtte 57 genç kız başsız, kontrolsüz kaldık. Bir yığın genç, hatta yaşlı kimseler peşimizden koşar oldular. Bazı arkadaşlarımız işlerini eve götürüp yapmaya, bitirince getirmeye başladılar. Müşteri gelince işi göremiyor, bu yüzden birçok aksaklıklar oluyordu. Babam her akşam defterleri tutar, hesapları alırdı. Atölyenin bütün sorumluluğu bana kaldı. 18 yaşında idim. Defterleri tutuyor, haftalıkları ödüyor, müşterilerle uğraşıyor, bu yüzden her akşam, hele kış akşamları atöl-

Lülâ'dan Radyolin Diş Macunu reklamı için istenen fotoğraf.

yeyi kilitliyor, geç vakitlerde tek başıma eve gidebiliyordum. Atölyeye yakın olması için Parmakkapı'da bir apartmanın çatı katında babaannemle oturuyorduk. O sokağın arka taraflarında genelevler vardı. Beni eve getirecek kimsem yoktu. Parmakkapı'ya kadar her akşam geç saatlerde tek başıma yürümek çok zordu.

O senelerde, o saatlerde, hele o semtte bir genç kızın tek başına yürümesi mümkün değildi. Mutlaka her akşam birileri peşime takılıyordu, korkuyordum. Eve ter içinde ve nefes nefese geliyordum. Zavallı babaanneciğim endişe içinde beni bekliyordu. Kendisinde nefes darlığı vardı, apartmanda asansör yoktu. Altıncı kattaki çatı katına çok zor çıkabiliyordu.

Bu çok zor şartlarda atölyeyi yaşatmak imkânsızdı. Fakat iyi çalışan, çok emeklerle kurulan bir atölyeyi kapatmaya da kıyamıyorduk. Fedakârlık bana düşüyordu ve iş yürüyordu.

İş yürüyordu ama babaannem ve durumu yakından bilenler hep endişeli idiler. Hele Selçuk'ta öğretmenlik yapan, akrabam Belkıs Ablam...

"Bu kız yolunu şaşırmazsa, dünyada kimse şaşırmaz. Geçen yıl bir arkadaşına yalnız göndermiyordunuz. Bu sene Beyoğlu'nun göbeğinde tek başına bıraktınız... Bunca ahlaksız insanların ortasında..."

Babam da durumu görüyordu, üzülüyordu... Neticede o başarılı, güzel atölyeyi kapatmak mecburiyetinde kaldık...

On yıl aradan sonra yine Beyoğlu'nda, artık Milli Eğitim Müsteşarı olmuş olan Rüştü Uzel Bey'in emriyle olgunlaşma atölyesi açıldı...

Bugün enstitülerin iftihar kaynağı olan olgunlaşma enstitülerinin temelinin Selçuk Pazarı'yla atıldığını pek az kimse bilir herhalde...

Ben

Çocukluğu, gençliği hep babasının yanında geçmişti. Annesizliği, anne hasretini hep hissetmişti. O sıcaklığı bir tek babaannesinde bulmuştu. Ama annesiyle babasının ayrılmasından sonra annesine de gidermiş teyzemle birlikte. Acaba niçin annesine yakın değildi? Niçin annesinin kendisini sevdiğini hiç hissetmemiş, bana hiç anlatmamıştı?

Annesiyle olduğu zamanlarla ilgili hep genel "anne ailesi"ni anlatırdı, annesini değil. Dayısının kızları Azra, Sara, bir başka kuzin Nermin, parasızlık, sıkıntı... Belki de annesinin babasını bıra-

kıp ağabeyinin arkadaşı Avukat Faik Bey'le evlenmesini bir türlü affedemediği için.

Diğer taraftan, teyzem, dayım, annemin dayısının kızları Azra ve Sara teyzeler ve annemin bütün ailesi için, annemin anne tarafından ailesi ve de "paşa babası", yani annesinin babası ve aile kökenleri önemliydi, bir asalet sembolüydü. Benim çocukluğumda hâlâ ara sıra Anadoluhisarı'ndaki konaktan ve varlıklı eski yaşamdan söz edilirdi. Ayrıca annem, dayısının nasıl ailenin varlığını yiyip bitirdiğini de anlatırdı, içerleyerek. Lülâ çok küçüklüğünden itibaren annesinden ayrılıp babası ve babaannesinin yanında büyümüş olduğu ve özellikle de genç yetişkinliğinden itibaren İstanbul dışında yaşadığı için, bu "asaleti" en az hissedendi; kendine mal etmemişti. Hatta annesinin ailesinden de en uzak olandı o.

"Taşrada" ya da İstanbul'da yaşıyor olma farkı, o zamanlarda bugünkünden de daha fazla önemsenirdi. İstanbul henüz "taşra" tarafından işgal edilmemiş, "bozulmamıştı." Annem de ailesini hem sever, hem de onları fazla önemseyip kendini biraz aşağı görürdü. Hatta hatırlıyorum ben küçükken, bir keresinde ikinci göbekten kuzini ve Selahattin Adil Paşa'nın eşi Siret Hanım Bursa'ya geldiğinde "Nasılsa beni tanımaz" diyerek onu görmeye gitmemişti. Buna mukabil çok candan bir insan olan Siret Teyze onu arayıp bulmuş, çok yakınlık ve sevgi göstermişti. Çok sonraları Siret Teyze'nin kızı Sada Abla, kızı Sevgi ile birlikte bir yıl Bursa'da yaşayıp annemle ve bizlerle çok yakın olacaktı.

Genç kızlığını daha az anlatırdı. En çok hatırladığım, lise ve üniversitede okumasını engellediği için büyükbabama olan kırgınlığı. Bu hiç geçmedi diyebilirim. Çok sonraları fakülte mezunu olan öğretmen arkadaşlarının yanında hep bu eksikliği içten içe hissetti. Oysaki hepsinden daha akıllı, özellikle tarih ve edebiyat konularında daha bilgiliydi; çok okurdu. Herkesten daha üstün bir hitabet yeteneği vardı. Büyük gruplara konuşma yaptığı zamanlar, hayranlıkla dinlenirdi. İnanılmaz bir hafızası vardı. Meşhurdu. Divan edebiyatı ve Cumhuriyet edebiyatı şiirlerini, hatta Faruk Nafiz'in "Han Duvarları", Mehmet Akif'in "Çanakkale Şehitleri" gibi çok uzun şiirleri, gene Faruk Nafiz'in "Akın", "Özyurt" gibi manzum piyeslerini baştan sona ve çok güzel okurdu.

Her konuda bildiği bir şiir vardı! Hatta bir keresinde eniştem (teyzemin kocası) inat için "Hadi bir şiir bul" diye anneme olmadık bir konu vermiş; annem de hemen bülbül gibi hiç bilinmeyen bir çocuk şiiri okumuş da eniştemi pes ettirmiş...

"Ah babam bıraksaydı, iki fakülte bitirirdim" sözünü yaşamı bo-

yunca duydum. Büyükbabam, zamanının iyi okumuş, yabancı dil bilen, kültürlü bir insanı, bu kadar okumak isteyen kızını niçin illaki kız enstitüsüne gönderdi? Kendisi kız enstitüsü müdürü olunca kız enstitülerinde kızlar için güzel bir eğitim verildiğini görmüştü. Bu eğitim, nakış, dikiş, moda, çiçek gibi estetik zevkleri geliştiren, kadınsı beceriler veren, genç kızları iyi ev kadınları olmaya hazırlayan zarif bir eğitimdi. Kızının böyle bir eğitimden sonra evinin hanımı olarak daha mutlu olacağını düşünmüştü. Kendi tecrübesindeki, zamanın modern, iddialı kadınları, yani anneannem ve Siret Hanım gibi olmasını istememişti. Anlayamamıştı ki, Lülâ'nın gönlünde onlardan da farklı olan tahsilli ve çalışan, meslek sahibi bir kadın hayali ve özlemi var. Lülâ tam bir Cumhuriyet kadını idealini önemsiyordu. Büyükbabam ise, tahsiline ve kültürüne rağmen bu ideali pek benimseyemiyordu.

İstanbul Selçuk Kız Enstitüsü'nün müdürü olan büyükbabam yenilikçi projeleri nedeniyle gadre uğrayıp ceza olarak Bursa'ya tayin edilince, Lülâ'nın da hayatında yeni bir devre başlamış. Bu artık genç yetişkinlik devresi... 18 yaş sonrası...

Lülâ

Öğretmenlik sınavı

Atölyemiz kapanırken enstitü mezunları için bir imtihan açılacağını öğrendim. Öğretmen olmam için şans kapısı açılmıştı...

Deliler gibi sevindim. Öğretmenlik en çok sevdiğim meslekti. Ayrıca alacağım 48 TL'nin aile için katkısı da büyüktü.

Enstitüde hiç okumadığımız bazı derslerden de imtihana girecektik. Çok değerli bir öğretmen olan Mesrure Ablama koştum. Ders planları hazırlamak gibi gereken bütün bilgileri öğrendim. Delicesine çalıştım.

İmtihana 37 kişi girdik. Üç kişi derece aldık. Derece alanlara tercih hakkı tanıdılar. Babam Bursa'da olduğu için Bursa'yı istedim. Ve Bursa Necatibey Kız Enstitüsü'ne stajyer öğretmen olarak tayin edildim. Babamın evine babaannemle geldik. Hepimiz mutluyduk. Artık Bursalı olmuştum.

Stajyer öğretmen olarak, Bursa Kız Enstitüsü'ne tayin olduğum zaman büyük bina yeni yapılıyordu. Yıl: 1938.

Kız enstitüsünde

Arkadaşlarla, öğrencilerle hemen anlaştım. Okulun en genç öğretmeniydim. Yazım güzeldi, güzel konuşma yeteneğim vardı, kısa zamanda kendimi kabul ettirdim. Halk kürsülerinde çeşitli yerlerde konuşmalar yapıyor, şiirler okuyordum.

Çok genç ve becerikli olmam, stajyer olmam, üstelik de yazımın güzel oluşu enstitünün bütün işlerine koşuşturmamı gerektiriyordu. Diğer stajyerlerin angarya olarak kabul edip almak istemedikleri işleri severek üstleniyor, en güzel şekilde hallediyordum. Müdür muavini gibiydim.

Bu arada İhsan Çizakça'yla da arkadaş oldum. Onun otoritesi, öğretmenliği ve başarılarına da hayrandım.

Öğrencilerine karşı içten bir dostluğu vardı. Bütün bu yakınlığa rağmen en çekinilen, en sayılan öğretmendi. Bunu nasıl başardığına şaşardım.

Hele idare tarafından herhangi bir nedenle Çizakça'nın sınıfına girmem gerektiğinde diğer sınıfların hiçbirinde görmediğim bir saygı görüyordum. Öğrenciler bir saniyede ayağa kalkıyorlar, adeta nefessiz hazırol vaziyetinde duruyorlardı. Ben de şaşırıyor, kızarıyordum. Esmer olmama rağmen öylesine kızarıyordum ki... İşte beni bu kızarmam ele verdi. Çocuklar aramızdaki hissi bağı anlamışlardı.

Mesleğimizin ciddiyeti işi uzatmamıza imkân tanımazdı.

Bütün okul, öğrencisinden öğretmenine, hademesinden müdürüne kadar herkes bizi birbirimize uygun görüyor, büyük bir sempati ile adeta her hareketimiz takip ediliyordu.

Bu arada yanında stajyer olarak çalıştığım Saadet Hocam da İhsan Çizakça ile çok iyi arkadaştı. Ondan da Çizakça'nın beni çok sevdiğini ancak çekindiği için açıklayamadığını öğrendim.

Bir gün ilk defa olarak atölyede kızara bozara konuştuk. Kurban Bayramı geliyordu. Tatilden istifadeyle İstanbul'da annesi ve kardeşlerini görecek, beni isteyeceklerdi.

Tam İhsan'ın İstanbul'a gittiği sırada babamın Selçuk Enstitüsü'nden muavininin kardeşinin Bursa'ya tayini çıkmış. Daha doğrusu uğraşmışlar, yapılmış...

Resmen olmamakla beraber, senelerdir beni isteyecekleri, iki aile arasında hep konu oluyordu. Bu genç, Belçika'da mühendislik tahsili yapmış. Okulu bitirir bitirmez Türkiye'ye gelmesi ve evlenmemiz iki aile arasında görüşülüyordu.

Arife sabahı okula geldiğimde hademe elime bir kartvizit sıkıştırdı. Bu, mühendis beyin isminden başka her şeyi Fransızca olarak yazılmış kartıydı. Bursa'ya gelir gelmez beni aramış, bulamamış, Luca

Palas'ta kalıyormuş. Onu lütfen ve hemen aramamı rica ediyor... O sırada öğretmen odasına Saadet Hocam geldi, kartı ona verdim. Hocam Belçika'dan mühendisi tanıyordu... Kart elden ele dolaştı; durumu herkes biliyordu... Hepimiz şaşkındık.

Aynı anda iki kısmet

Bir yanda dürüst, çalışkan, güvenilir ama meteliksiz bir resim öğretmeni.

Bir yanda zengin, mevkii ve lisanı olan bir mühendis...

İlk yaptığım iş: Kartviziti yok ettim... Kendisine telefon etmediğim gibi gelip beni aradığını babama ve babaanneme de söylemedim. Çünkü mühendisi tercih edeceklerini biliyordum.

Bayramın ikinci günü geç vakit kapı çalındı. Bu saatten sonra kimse gelmez düşüncesiyle soyunmuş, eski basma elbisemi giymiştim.

Kapıyı açınca şaşırdım. Kendisini hiç görmediğim halde tanımamak mümkün değildi; çünkü 48 yıl önce Türkiye'de hiç görülmemiş süet bir ceket vardı üzerinde. Uzun boylu, çok sarışın, mavi gözlü ve yakışıklı idi. Bir arkadaşıyla gelmiş, sırıtıp duruyordu. Kendisini ve arkadaşını tanıttı. İçeriye daldılar...

Babam ve babaannem son derece memnunlardı. Sohbet koyulaştı. Kapıda üstü açık Avrupa plakalı arabası duruyordu. Babaannem çok uzun senelerdir çektiğim maddi sıkıntılardan kurtulacağım, babam ise, kültürlü, çok iyi lisan bilen, iyi bir meslek sahibi, görgülü bir gençle evleneceğim için mutluydular... Onlar mutlu oladursunlar... Ben bu beladan kimseyi incitmeden nasıl çıkabilirim düşüncesindeydim... İnşallah beğenmez... İstemezler, diye dua ediyordum. Elbisemi değiştirmedim, saçımı bile düzeltmedim ama göz ucuyla durmadan bana baktığını da sezinliyor, renkten renge giriyordum.

Babamın bir işi vardı. İstanbul'a gidecekti. "Bir mektup yazsam ablama verebilir misiniz?" dedi. Masanın başına geçti, uzun uzun mektup yazmaya koyuldu; zarfa koyup yapıştırdı. Babam da ceketinin iç cebine yerleştirdi, gittiler...

Babaannem ve babam mühendisi methetmeye başladılar... Bir kelime söylemeden dinledim. İyi geceler diyerek yattım. Ama uyumak ne mümkün... El ayak çekilip herkes yatınca yavaşça aşağıya indim. Bir yün şişinin yardımıyla yavaşça mektubu açtım. Korku, heyecan ve şaşkınlıkla bir solukta okudum. Bugün bile cümle cümle hatırımdadır.

Abla

Bu satırları Süheyla'nın karşısında, onların evinde yazıyorum, az

methetmişsin... Çok, çok güzel, çok tabii. O kadar çocuksu, öyle sevimli ki...

Meğer haklıymışsın... Türk kızları ne kadar farklılar... Annemle çabuk gelin; fabrikanın lojmanında yer ayırttım...

Mektubu zamkla yapıştırdım, kara kara düşünmeye başladım.

Bu çocuk zengin, yakışıklı, mevki sahibi idi. Beni çok güzel ve sevimli bulmuştu; istiyordu. Öbür tarafta zengin değil, yakışıklı değil, mevki sahibi değil, lisan bilmez ama dürüst, mert ve beni seven bir arkadaşım var... Ben arkadaşımı, babaannem, babam ve ablam ise mühendisi tercih ediyorlardı... Babam fazla müdahale etmek istemiyordu... Ama babaannem feryat ediyordu:

"Kuru baklaya benzeyen bu resim öğretmenini nereden buldun? Maddi sıkıntının ne olduğunu biliyorsun... Mahvolursun... Asla mutlu olamazsın..." diyor ve ağlıyordu. Ablam ise İzmir'den her gün mektup gönderiyordu:

"Ömrün çamaşır teknesi başında çocuk bezi, çamaşır yıkamakla geçecek, beceremezsin... Asla mutlu olamazsın" diyor, vazgeçmem için uğraşıyordu.

Bu durumu İhsan'a nasıl anlatacağımı düşünürken bir akşamüzeri beni atölyeye çağırdı. Üzerinde tertemiz, bembeyaz atölye önlüğü vardı; rengi her zamankinden de soluktu... Karşılıklı oturduk. Benim heyecandan elim ayağım tutmuyordu. O her zaman olduğu gibi ağırbaşlı fakat belli etmek istemediği büyük bir heyecan içindeydi.

İhsan'ın teklifi, benim kararım

İhsan'la aramızda şöyle bir konuşma geçti:

"Seni Avrupa'da tahsil yapmış, çok zengin bir mühendisin istediğini öğrendim. Onun sana sağlayacağı maddi imkânı ben 10 sene sonra da sağlayamam... Seni severim, mutlu olmanı dilerim, beni düşünme. Sen mutlu ol. Sen çok iyi şeylere layık bir kızsın. Bugün otomobili var, yarın kürk de alır... Bütün kadınların değer verdikleri şeyleri sen neden tepeceksin?" dediği zaman gözleri kıpkırmızı ve yaşlıydı... Hiç düşünmeden verdiğim cevap şu oldu:

"Siz beni hiç tanımıyormuşsunuz... (O hoca, ben stajyer olduğum için bir türlü "sen" diyemiyordum... Sonra arkadaşlar alay ettiler de neden sonra "sen" diyebildim.) Bütün kadınların değer verdiği şeylere ben hiç aldırmam. Benim değer yargılarım başkadır. Benim annemle babam ben küçücükken ayrılmışlar... Mutsuz bir çocuk olarak büyüdüm. Beni hakikaten seven bir kimseyle evlenmek isterim. Hele bir ço-

cuğum olduktan sonra... Ölmek var, dönmek yoktur benim kitabımda... beni ömrünün sonuna kadar sevecek misin?" Soruma içi titreyerek ve ağlayarak:

"Evet!" dedi.

İhsan benim o yaştaki fikirlerime, olgunluğuma, ben de onun dürüstlüğüne hayrandım...

Bütün karşı koymalara rağmen evlenmeye karar verdik...

Enteresan bir nişan

1 Kasım 1938'de doğum günümde akşam hanımlara dersim vardı. Bir hademe beni çağırdı. Hanımlara işlerine devam etmelerini söyleyerek sınıftan çıktım.

Çiçek atölyesinin üstündeki resim atölyesinin kapısında İhsan beni bekliyordu.

Telaşla "Hayrola, ne var?" dedim. Gülerek "Beş dakika oturalım" demez mi? "Dersteyim" dememe aldırmadan ince, beyaz bir kâğıda sarılmış minicik bir paketle, kocaman bir çikolata çıkardı. (Çikolata Mabel markalı idi. O zamanın en büyük boyu ve sadece 18 kuruştu.) Minik paketten ise iki altın alyans çıktı. Parmağım ince olduğu için benim alyansım İhsan'ınkinin içinde duruyor, tek alyans gibi görünüyordu. Çikolatayı tam ikiye böldü.

Annem ve babamın nişanlılık günlerinden bir fotoğraf.

"Tatlı yiyelim, tatlı olsun hayatımız" dedi. Birbirimize sarıldık...

Yüzükleri taktık; beş dakika sonra sınıftaydım...

Gece dersi bittiği zaman İhsan beni bekliyordu. İlk defa doğum günüm vesilesiyle eve beraber geldik. Masada çiçekler vardı. Babam doğum günü hediyesi olarak kocaman bir radyo (Hormifon marka) almıştı. Evimize radyo ilk defa 1 Kasım 1938'de gelmiş oldu. İhsan'ın hediyesi ise mavi küçük bir gece lambası (Veyyöz) ile, kapağında kendi kompozisyonunun yer aldığı bir Bursa kitabı idi.

Nikâh ve düğün faaliyeti başlamıştı. Her iki ailenin de maddi durumu çok bozuktu. Ben ne babamdan ne de İhsan'ın ailesinden hiçbir şey istemiyordum ama gelinlik giyip bir salonda evlenmek istiyordum. Her gece babamla İhsan hesaplar yapıyorlar, işin içinden nasıl çıkabileceklerini düşünüyorlardı.

Tahtakale'deki evden Çelikpalas'ın karşısındaki büyük ahşap eve taşındık. Babam ve babaannemle beraber oturacaktık. İhsan gurup rengine boyadı odamızı. Hazırlıklar parasızlık yüzünden ağır gidiyordu. 26 Ocak 1939'da nikâh, 4 Şubat 1939'da düğün olacaktı. İhsan'la babamın içinden çıkamadıkları problemi ben çözmeye karar verdim. Ve...

İhsan İpeker'den rica

Bursa'nın en büyük kumaş mağazası İpeker'e gittim. Bir tezgâhtara "Mağazanın sahibiyle görüşebilir miyim?" dedim. Kasada oturan İhsan İpeker'i gösterdi. Yanına gittim, selamladım, kendimi tanıttım. "Biraz görüşebilir miyiz?" dedim. Bir sandalye verdiler, oturdum. "Hiçbir ay aksatmamak şartıyla, ayda 10 lira ödeyerek bütün ihtiyaçlarımı sizden sağlayabilir miyim?" diye sorduğum zaman yüzüme benim kadar temiz bir ifadeyle ve inanarak baktığını gördüm...

Bütün tezgâhtarları çağırdı:

"Hoca Hanımı tanıyın, ne zaman ne emrederse verin..." dedi.

Dünyalar benim olmuştu. Ona nasıl teşekkür ettiğimi bilmiyorum. Nur içinde yatsın...

Bütün ihtiyaçlarımı aldım. Nikâhlık manto ve elbise, gelinlik, gecelikler ve sabahlıklar, perdelik tül... Her şey alındığında borcum tam 120 TL tuttu... İpek birmanın metresi bir lira, ipek krep satenin metresi üç lira) idi.

Tam bir yılın sonunda borcum bitecekti... Böylece babamı ve İhsan'ı her gece hesap yapmaktan, büyük sıkıntıdan kurtardığım için çok seviniyordum.

Enstitüdeki tatlı seferberlik

Bu alınanlar doğru enstitüye gitti. Atölyelere dağıldı. Öğretmenler ve öğrenciler seferberdi... Hele perdeler... Bej tül üzerine floşla işlenen perdeler yağlıboya tablolara benziyordu. Bunca emekle yapılan güzel şeylere hiçbir maddi ödeme söz konusu olmadı. Öğrenciler, iki sevgili hocalarına emek ve göz nurunu sevgiyle işleyip hediye ettiler. Son günlerde kimse eve gitmez oldu. Herkes benim işleri en güzel ve noksansız bir şekilde tamamlamaya çalışıyordu.

4 Şubat düğün günü geldi. İki tarafı oymalı o güzel belediye salonu çiçeklerle dolmuştu. Her şey hazırdı, enstitüde giyinecektim. Başta Saadet Hocam olmak üzere birçok arkadaş ve öğrenci beni giydirmeye başladılar. Bir ara Saadet Hocam bir şeyler yazıp hademeyle gönderdi, sonradan İhsan'ın smokininin cebinde buldum. Hâlâ saklarım o mektubu.

"İhsan Bey,

Süheyla'yı giydirdik. Meleklerden güzel oldu. Siz İstanbul'dan getirttiğiniz çiçeklerle gelin, onları takdim edin..."

İhsan çiçeklerle geldiği zaman arkadaşlar sanki uçmuşlar, toz olmuşlardı.

Çiçekler çok güzel, biz çok mutlu idik.

4 Şubat 1939 düğün gecesi

Düğünümüz fevkalade oldu. Bütün akrabalar İstanbul'dan geldiler. Çelikpalas'ta kaldılar. Gençler de Çelikpalas'ın tam karşısındaki bizim eve (şu anda restore edilmekte olan) doluştular. Yer yataklarında yattılar. Fakat, odamızda soba yoktu.

Babaanneciğimin zehirlenmeyelim diye iyice yaktıktan sonra odaya

Annem ve babamın nikâh fotoğrafı.

Annem ve babamın düğün fotoğrafı. Bursa valisi, bazı akrabalar, enstitü müdür ve öğretmenleri.

aldığı mangalda ateş azalmıştı. O şahane düğünden sonra sadece donduğumu, dişlerimin hiç durmadan birbirine çarptığını hatırlıyorum.

Babam evleniyor

İhsan'la iyi anlaşıyorduk. Parasızlıktan başka bir derdimiz yoktu. Bu arada babam da Müfide Abla'yla evlendi. Ev çok büyük olduğu için yine beraber oturuyorduk.

Bir pazar günü İhsan'la aramızda küçük bir münakaşa geçti; İhsan sessizce evden çıkıp gitti. Babaannem merakla:

"İhsan nereye gitti?" diye sordu. Onu üzmemek içni acele bir yalan uydurdum.

"Akademiden arkadaşları gelmiş, onları karşılayacak" dedim.

Babaanneciğim inandı, babam bir şey sormadı.

"Biraz sonra seninle biraz yürüyelim mi?" dedi.

Baba kız yürüyüşe çıktık. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

"Bugün İhsan'la münakaşa ettiniz." Halbuki hiç sesimiz çıkmamıştı, nasıl anladığına şaştım. "Sebebini sormuyorum ama sen haksızsın..."

"Sebebini bilmeden benim haksızlığıma nasıl hüküm veriyorsunuz?"

"Çünkü birkaç aylık kocanın seni anlamasını bekliyorsun. Ben İhsan'dan çok yaşlı, çok tecrübeli bir baba olduğum halde 19 yaşındaki kızımı daha yeni tanıdım. Düğünün sırasında beni borçlandırmamak için olmayan imkânınla imkânlar yarattın. Ben bir baba olarak kızımı

yeni anlıyorsam, genç kocandan 3-5 ay gibi kısa bir zamanda bu anlayışı nasıl beklersin?" dediğini unutamıyorum.

İhsan birkaç saat sonra geldi, hiçbir şey olmamış gibi bu iş geçiştirildi, bitti...

Müfide Abla iyi bir insandı, ama huysuzdu; İhsan'la geçinemiyorlardı... Enstitünün hemen yanında Gökdere Caddesi'ne bakan minik bir eve taşındık. Bütün gün Gökdere'nin şırıltısını dinliyorduk. Ne kadar mutluyduk.

Kestirme yollardan yürüyerek Uludağ'a çıkış...

İhsan, Saadet Hocam, gruplarıyla her fırsatta dağa çıkıyorlardı. Nikâha yakın bir hafta sonu gelip babamdan izin aldılar. İlk defa dağa çıkıyordum.

Kayak, ayakkabı, pantolonu emaneten bir yerlerden bulup buluşturup giyindim ve 10-11 kişilik bir grupla Temenyeri'nden yola revan olduk.

Maksim Değirmeni, Gökdere Boğazı (şimdiki su deposu) Çağlayan, Caydıran Yokuşu, İhsan Uzer çeşmesi, Dokuz Dönemeç, Elma Çukuru köyü, Karabelen Jandarma Karakolu, Koca Ahmet Kestirmesi...

Katır ücreti vermemek, kayakları da taşımamak için baton ve kayakları bir kenara, karlara saplar bırakırdık. Sonra bıraktığımız yerden alırdık. Kayakların çalınması diye bir konu yoktu çünkü yürüyerek dağa çıkanlar zaten belirli kişilerdi. Hakiki spor anlayışıyla dağa çıkılıyordu.

Ben

Lülâ'nın anne tarafına "yakışmayan" biriyle evlenmesi... Özellikle babamın beş kuruşu olmaması, İstanbullu da olsa mütevazı bir aileden gelişi, öğretmen oluşu hep eksi puanlardı; lisan bilen (bu, o zamanlar bir numaralı kültür belirtisiydi, özellikle de Lülâ'nın ailesi için), yurtdışında mühendislik tahsili yapmış, zengin, yakışıklı bir gençle mukayase bile edilemezdi. Oysa o gencin adını bile annem hiç söylememişti bize, anısında da yazmamış; biri işte...

Ben bu olaya hep şaşıp kalmıştım. Babama âşık mı olmuştu? Ne bize böyle derdi, ne de yazdıklarından bu çıkıyor. "Dürüst, mert ve beni seven bir arkadaşım" diyor... Lülâ hep sevilmek isterdi. Bu onda çok yoğun bir ihtiyaçtı. Belki de anne sevgisi eksikli-

ğinden gelen bir açlık. Babamın onu sevdiğini biliyordu, bu ona yetiyordu. Sevilmeyi seviyordu. Hatta sonraları, "Severim beni seveni" derdi ve bunu söylerken de ağlardı.

Babamın, annemi, özellikle "Lülâ" dediği zamanlar aşkla sevdiğini hissederdim de, annemin babamı aynı şekilde sevdiğini hissetmezdim. Onda daha ziyade koruma duygusu vardı sanki, özellikle daha sonraki yıllarda babam daha kırılganlaştıkça.

Lülâ'nın anne tarafından ailesi babamı hiçbir zaman tam olarak benimseyemedi. İstanbullu, Güzel Sanatlar Akademisi mezunu bir sanatkâr, ressam ve dekoratördü ama Lülâ'nın ailesi için parasız bir resim öğretmeniydi. Bunu sonraki yıllarda özellikle teyzemin ailesiyle birlikte olduğumuzda hissederdim; teyzem, eniştem, hatta çocukları Mine ve Mustafa'da. Beni en çok rahatsız eden de, özellikle eniştem babam hakkında küçümseyici ve alaycı bir şekilde konuştuğunda annemin ses çıkarmaması olurdu. Onları o kadar önemser, o kadar karşı gelemezdi ki...

Lülâ, öğretmenler grubuyla kayak kaymak üzere Uludağ'a çıkışlarını yazmış, ilginç bir faaliyet olarak. Aslında bu, ilginç bir faaliyetin ötesinde bir şeydi. 1939 yılında, kayak kaymak nedir bilinmezken, öğretmenlerin kadınlı erkekli dağa çıkıp kayak kaymaları, onların kendi devirlerinin ne kadar ilerisinde olduklarını gösteriyor. Üstelik zahmetine de katlanarak. O zamanlar elbette telesiyej, teleski gibi teknoloji yoktu. Hatta doğru dürüst yol ve otobüs bile yok, belli bir yükseklikten sonra kayaklar sırtta taşınıp yürüyerek dağa çıkılıyor. O tarihten on yıl kadar sonra ben de onlara katıldım. Daha sonra anlatacağım.

Lülâ

Elazığ'a tayin

Mutluluk çok sürmedi. Yüksek kısımda okumadığım için bir yerlere tayin olacağımı biliyordum. Nitekim Elazığ Kız Enstitüsü'ne öğretmen olarak tayinim çıktı. İhsan da benim yüzümden tayin oldu. Her ikimiz de İstanbullu idik. Bursa ve İstanbul'dan başka hiçbir yer bilmiyorduk. Ama görev... Hazırlıklara başladık.

Tayinim çıkar çıkmaz ilk işim İhsan İpeker'e gitmek oldu. 120 liralık borcumun ancak 40 lirasını ödemiştim.

Lülâ, Elazığ'da İsmet İnönü ile.

"Efendim, Elazığ Kız Enstitüsü'ne tayinim çıktı. Sakın aklınıza bir şey gelmesin... Maaşımı alır almaz 10 liranız hemen postalanacaktır. Emin olunuz..." dediğimde yine aynı dost bakışlarla yüzüme baktı, "Biz zaten eminiz Hoca Hanım; biz insan sarrafı olduk. Siz rahat olunuz güle güle gidiniz..." dedi.

Tekrar Bursa'ya geleceğimiz, üstelik İhsan İpeker'in kiracısı olacağımız kimin aklına gelebilirdi...

Kayınvalidem ve görümcemin kızı Zehra'yı da alarak Elazığ'a geldik. Zehra ortaokulu bitirmiş, enstitüde okuyacaktı. Çok az eşya getirebilmiştik. Elektriksiz, kerpiç bir evde kendimizi pek garip ve yalnız hissettik. Paramız çok az olduğu için arkadaşlar gibi elektrikli bir ev tutamamıştık. Üstelik bir bebeğim de olacaktı ve doğumum yaklaşıyordu.

Gebelik elbisesi yapamamıştım. Kayınvalidemin çarşafının eteğini yün bir bluzla giyiyor, üstüne önü kapanamayan atölye önlüğümü geçiriyordum.

Bir gün İsmet İnönü Elazığ'a geliyordu. Enstitüye de gelecekti. Müdireye:

"Benim atölyeye uğramadan geçin" diye rica ettimse de olmadı.

İnönü sınıfıma girdi. Morararak karşıladım. Baba adam, beni karşılamada ve yemekte görmediğini derhal anladı. Takdimden sonra güzel çiçeklerle dolu vitrine, çocukların ellerindeki işlere baktı:

"Yavrum sizin istirahatte olmanız gerekmez miydi?" dedi.

"Sağlığım çok iyi efendim" dedim

"Bir arzunuz var mı?" dedi.

"Sağolunuz efendim" dedim.

Müdireden yerime geçecek başka bir öğretmen olmadığı için çalışmaya devam ettiğimi öğrenince,

"Müdire Hanım, köylü de doğuruyor ama iyi okutamıyor, bize öğretmen çocukları lazım, ben eminim ki bu öğretmen hanım bu bebeği çok iyi okutacak, çok iyi yetiştirecektir. Ama derhal istirahate gönderiniz..." dedi.

İşte o bebek Çiğdem'di... yıllar geçti...

Çiğdem Kaliforniya Üniversitesi'nde iken bir yarışma olmuştu. "Dünyaya Açılan Pencere" saatinde "Bir Türk Kızının Başarısı" olarak radyo Çiğdem'i tanıtıyordu. O zaman derhal gazeteci, radyocu Şevket Rado'ya bir mektup yazdım. "İnönü'nün Kehaneti" dedim. Yazımı göndereceğimi ki Sadık Şendil ağabeyim ve birçok arkadaş "Sevenleri kadar sevmeyenleri de vardır" diyerek bu mektubu göndermediler (O zaman İnönü muhalefet partisi lideriydi). Onları dinledim. Fakat seneler sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde Erdal İnönü'ye ve sonra da Bursa Askeri Hastanesi'ne gelen eşleri Mevhibe İnönü Hanım'a bu hatıralarımı anlattım.

Yine feci günler

1940 yılının başlarında, Elazığ'da bir nisâiyye[1] mütehassısı yoktu. Diplomasız bir ebeyle doğum yapmaya mecburdum. Ablam İzmir'den, babam Bursa'dan doğum için yanlarına gitmemi teklif ediyorlardı. Ama yol parası bir türlü gelmiyordu. Bizim ise paramız yoktu... Günler yaklaştıkça İhsan'da bir sorumluluk duygusu, bir endişedir başlamıştı, korkuyordu.

Ben ona güç vermeye çalışıyordum.

"Gencim, sağlıklıyım, binlerce kadın doğuruyor, korkacak ne var? Üstelik diplomasız da olsa benim tecrübeli bir ebem var" diyordum.

Ebemin bir ayağı topaldı ama bu durumu da çalışmasına elbette engel değildi. 28 Ocak 1940'ta gecenin ikisinde sancım başladı.

Korkunç bir kış hüküm sürüyordu. İhsan, ebeyi getirmek için fırladı fakat nasıl getirecekti? Vasıta diye bir şey bulunamazdı. Hava öylesine soğuk, her yer öylesine buz tutmuştu ki, atlar ve arabalar gündüz bile çıkamıyordu. Birkaç resmi otomobil haricinde zaten otomobil yoktu... İhsan topal ebeyi sırtında mı, kolunda mı, kucağında mı getirdi bilmiyorum... ama getirdi... Nefes nefese geldiler... Ebemin ilk cümlesi:

"Allahümme ya samed, Allahım senden medet..." oldu.

Bu arada halimize acıyan yaşlı bir komşu hanım da gelmişti. Allahımıza sığınarak doğumu bekledik...

1. Kadın hastalıkları, jinekoloji. (ed.n)

Bir ara ebe, İhsan'ı yardıma çağırmak mecburiyetinde kaldı. Elazığ âdetiymiş, belki diğer yerlerde de adettir, bilmiyorum, son vesair şeyleri bahçeye gömdürttü. Bu olayın İhsan gibi sanatkâr, hassas yapılı bir kişi için ne denli şoke edici ve yıkıcı olduğunu o sırada hiç anlamamıştım.

29 Ocak 1940: Çiğdem doğdu

Sağlıklı, güzel nurtopu gibi bir kızım olmuştu. İhsan'ın koca bir kâse sütün içine doğradığı bisküvileri, gözyaşları ve büyük mutlulukla bana yedirdiğini hâlâ hatırlarım.

Fakat günler geçtikçe İhsan bir acayip oluyordu. Bunun, geçirdiği şok neticesi olduğunu anlayamıyordum. Benim bildiğim hastalık ateşli olurdu. Şüpheci ve tedirgindi. Alt katta oturan ev sahibimizin adını "Hoparlör" koymuştu. Biraz sesli konuşsak, biraz gülsek, hemen susturur, aşağıyı göstererek "Hoparlör" derdi. Bu halimizi gören olsa, ya birkaç kişi öldürmüş de saklanıyoruz, ya da uyuşturucu kaçakçılığı yapıyoruz zannederdi. Aylar geçtikçe hastalığı acayipleşiyordu. Beraber olmaktan ödü kopuyordu. Arkadaşlarla konuştuğumda da onun hareketlerinin anormalliğini seziyordum ama ne yapabileceğimi bilmiyordum. Sinirliydi, kavga ediyordu. Çok üzülüyor, çok ağlıyordum. Sonunda, sütüm kaçtı... İnek sütüne başladık. Bahar geldi, inekler taze ot yemeye başladılar, gıda değişimi Çiğdem'de tesirini gösterdi ve ishal oldu... Hiç azalmıyordu... Bir yanda Çiğdem'in hastalığı, bir yanda İhsan'ın huzursuzluğu, okulda günde 8 saat ders... Canımdan bezdirdi beni... Yine bir kavga anında babama telgraf çekti. Görümcemin kızı Zehra ve kayınvalidemle olduğumuz günlerdi; Zehra enstitüye gidiyordu; ona zorla bu telgrafı çektirmişti.

"Süheyla'yı almaya geliniz, yoksa gönderiyorum" diyordu.

Babamdan hemen bir yıldırım telgraf geldi.

"Maksadınızı anlayamadım. Süheyla'nın vazifeden ayrılması doğru değildir. İzah ediniz" diyordu. Zavallı babam aynı zamanda enstitü müdürüne de bir telgraf çekmiş, "Kızım Süheyla ailevi bir sarsıntı geçirmektedir. Onu korumanızı insanlık ve meslektaşlık namına istirham ediyorum" diye yazmış.

Öylesine perişandım ki ağlaya ağlaya fena olmuş, bayılmıştım. Gözümü açtığım zaman İhsan'ın dizinde yatıyordum. O da ağlıyordu. Birbirimize sarılarak ağladık ve barıştık. Fakat Müdire Hanım, babamın telgrafını almış, gecenin bir saatinde evimize gelmişti. Durumu saklamak istedik ama o her şeyi biliyordu. Nasihat etti ve gitti.

İhsan'la barıştık ama kaçan süt geri gelmedi bir türlü... Ne kadar uğraştım, ne kadar helva ve soğan yedimse de keder, üzüntüler kurut-

muştu göğüslerimi... Çiğdemciğin korkunç ishali devam ediyordu. Sonunda İstanbul'a geldik. İhsan'ın bir takım elbisesini satarak Prof. İhsan Hilmi'ye Çiğdem'ciği götürdük.

"Bu çocuğu ancak ana sütü kurtarabilir" dedi.

Eniştem askere alınmış, ablam Bursa'da babamın evinde idi. Ve Allahın lütfuna bakın ki ablam oğlu Mustafa'ya meme veriyordu. Ablama koştuk. Mustafa çok sağlıklıydı; altı aylık olmuştu. Babaannem, babam, eniştem, ablam herkes Çiğdem'i kurtarmak için çırpınıyordu.

Ablamın kucağına Çiğdem'ciği verdiğim zaman nasıl heyecanlıydım. Sütler göğsünden akıyordu. Ama Çiğdem biberona alışmıştı. Meme emmesini bilmiyor, ememiyordu. Ölecek gibi oldum.

Harp zamanı tirilin de yoktu. Ablamın göğüslerini elle bastırarak fincana süt topluyar "kimya" diyerek bir zerresini ziyan etmeden minik kaşıkla ağzına damlatıyorduk. Çiğdem açlıktan saçını yolar gibi ağlarken, eniştem "Ayşecik, em, em" diye ablamın göğsünü sıkıyordu. (Ayşe Çiğdem'in göbek adı).

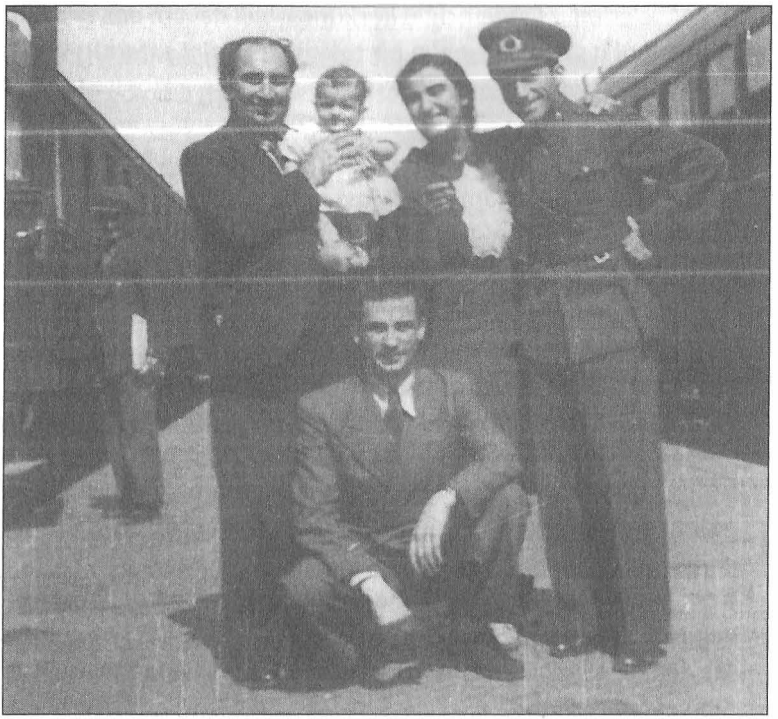
Bir ara benim ve dolayısıyla babaannemin perişanlığına dayanamayan babam, "Çiğdem, Allah izin verirse yaşar... Yaşamazsa sen bir ikinci evlat doğurabilirsin ama babaannen senin acına asla dayanamaz... Babaannene acı" dedi.

Babaannem ve ablam kucakladılar Çiğdem'i... Çatı katındaki odaya taşıdılar. Babaannem kendi usulüyle ablamın fincana sağılan kimya sütüyle besledi onu. Allah'ın lütfuyla Çiğdemcik kurtuldu.

Çelikpalas'ın tam karşısındaki evde oturduğumuzdan, Bursa'ya gelen, hele Çelikpalas'ta kalan bütün eş, dost, akraba bizim eve uğruyorlardı. Yaz olduğu için ablam, ben ve çocuklar babamda kalıyorduk. Mustafa'yı her gören feryat ederek ona koşuyor, sarı bukleli saçlarını, tombulluğunu, dünya güzeli yüzünü öpüyor, seviyordu. Neden sonra gönlümü almak için yalandan Çiğdem'i de okşuyorlardı. Keşke hiç okşamasaydılar... Misafir görür görmez Çiğdem'i arka bahçenin en ucuna kaçırmak zorunda kalmasaydım...

İkinci Dünya Harbi, seferberlik. İhsan'ın üsteğmen olarak ikinci defa askere gidişi

İhsan İstanbul'da askerliğini süvari olarak yaparken ben, 1.5 yaşındaki yavrum ve fedakâr babaanneciğim, birlikte Elazığ'a gittik. Maddi durumumuz çok bozuk olduğundan ucuz bir evde oturmak mecburiyetindeydim. Öğretmen arkadaşlarım damı tuğlalı, ben ise üzeri kerpiç bir evde oturuyordum. Öğretmen arkadaşlarım değil de, okulun hademeleri komşularımdı. O basit cahil komşularımdan çok memnundum. Mahal-

İkinci askerlik. Lülâ, babam, büyükbabam ve babama çok benzeyen amcamla.

lenin prensesi gibi saygı görüyor, herkes tarafından seviliyordum. Hizmetçim yoktu; üç dört komşum her gün Çiğdem'e bakmak için adeta yarışıyorlardı... Kirli çamaşırlarım her hafta sırayla toplanıyor, yıkanıp, ütülenip getiriliyordu. Hayatında Bursa ve İstanbul'dan başka bir yer bilmeyen babaanneciğim o eşyasız fakir evde, o basit, cahil fakat tertemiz insanların içinde mesuttu. Çünkü rahmetli kocasına benzeyen en sevdiği torunu ve onun minik kızıyla beraberdi... Mutluydu.

Babaanneciğimin ölümü

Tek şikâyeti geceleri idi. Petrol lambasına bir türlü alışamıyordu... "Allah, kimseyi karanlıkta komasın" derdi.

Biraz imkânım olsaydı elektrikli bir eve taşınırdım ama becerememedim, olmadı bir türlü... Aylar geçti Kurban Bayramı geliyordu.

"Senelerdir kurban kesemedik, paran yok ama, borcun da yok. Bir kurban alalım" diye tutturdu. Onun arzusuna karşı koymak elimde değildi. Bir kurban aldık. Son derece mutluydu. Fakir komşularımıza dağıtırken, sevincinden koştururken terlemiş; bayramın ikinci günü yattı... Son günü de öldü. Ömrümün en büyük acısını o eşsiz insanın ölümüyle

duydum. "Üç gün yatak, dördüncü gün toprak" derdi. Aynen öyle oldu.

Babama telgraf çektim. "Metin ol, itidalini kaybetme, Allah yardımcımızdır kızım" diye bir telgraf geldi... Ne yapabilirdim?

Uzun zamandır beni takip eden bir askeri doktor vardı. Onu babaanneme çağırmadım. Beni görebilmek için hastalığı uzatır düşüncesindeydim. Param olmadığı halde Dr Şeref Boray'ı aldım. Karısıyla beraber son gece sabahladılar Kimbilir perişan halime nasıl acımışlardır... Son üç gece komşulardan lüks lamba geldi, babaanneciğimin az ışıktan ne kadar rahatsız olduğunu biliyorlardı. O kocaman lamba pırıl pırıl yanınca babaanneciğim "Oh... Dünya varmış" dedi. Ne kadar sevinmişti... Her istediğini yapmaya çalıştım. Ama "Keşke kurban kesmeseydim" diyorum hâlâ... Komşular gereken her şeyi yaptılar Öylesine perişandım ki, o arada çeyizimden birçok şeyler çalınmış...

Komşular sıra sıra gelip oturuyorlardı. Üç sandalyeden başka sandalye olmadığından herkes yerde oturuyordu. Beni takip eden doktor içeri girdi. Kadınlar başlarını örttüler Şaşırmıştım. Dedikoducu insanların yanında ne söyleyeceğimi bilemedim. 40 yıldır tanışıyormuşuz gibi:

"Başın sağ olsun, metin ol... dedi.

Sarsıla sarsıla ağlamaya başladım. Bir ilaç içirdi, teselli etti... Ertesi gün yine geldi ve her gün uğrar oldu.

1 yaşıma doğru, 9 Aralık 1940, Elazığ.

Yanımda çalışan Güllü Bacı'ya:

"Doktor yine gelirse içeri alma!" dedim. Tembihime rağmen aldı.

"Lütfen artık gelme. Senin hiç işin yok mu? Şu yanımızdaki komşu ateşler içinde yanıyor ona git" dedim.

Okulumuzun hademesi Oruç Efendi'nin karısı hasta idi.

"Tabii hemen gideyim" dedi.

Ben de katıldım ona. Muayeneden sonra:

"Sen hemen çık" dedi.

Meğer kadın tifoymuş. 30 gün doktor iğne yapmaya atıyla geldi. Komşularda da dedikodu başladı... Bana hiç uğramıyordu ama, benim hatırım için her gün iğneye ve tedaviye geldiği aşikârdı... Kadın kurtuldu, ben damgalandım. Bu arada "Seni seviyorum; Çiğdem'i de seveceğim. Ona hakiki bir baba olurum" diye yalvarıyordu. Çiğdem 1.5 yaşında idi.

"Benim kocam var, ben kocamı seviyorum. Bana nasıl böyle bir teklifte bulunabilirsin?" dediğim zaman:

"Kocan seni sevmiyor, sana nasıl hakaretlerde bulunduğunu, neler çektiğini bilmiyor muyum?" deyince şaştım. Sonradan anladım ki alt katta oturan ev sahibimiz Pembe (İhsan "Hoparlör" demekte haklıymış) bizi dinler, dinler, doktora nakledermiş... Netice, doktordan kurtulamayacağımı, bu arada da dedikoduların artacağını biliyordum.

Bir talebemin babasına gittim (Dr M. Ali Fırat'a), ağlaya ağlaya çaresizliğimi anlattım. Bana heyet-i sıhhiye raporu aldı. Kocasından ayrı yaşayamaz dedi. Müdüre raporumu verip bir gece yarısı gizlice Elazığ'dan kaçtım. İstanbul'da Sultanahmet'te yedek subay süvari olarak askerliğini yapan İhsan'ın yanına gittim. Kayınvalidemin evine yerleştim.

Okul tatilinden önce İstanbul'a gelişim İhsan'ı son derece sevindirmişti...

"Nasıl rapor alabildin? Nasıl becerdin?" diyor, mutluluktan uçuyordu... Ona doktordan hiç bahsedemedim. Mutluluğunu bozmak istemiyordum...

Bu arada İhsan'ın hastalığı tamamen geçmiş, askerlik ona yaramıştı... İyi bir eş, iyi bir baba olmuştu...

Kasımpaşa'daki büyük evde bütün kardeşlerle, yeğenlerle neşeli ve mutluyduk. İhsan haftada bir geliyordu. İhsan'ın kardeşi Selahattin de evlenmiş, bir de gelin almış, yeğeni Nuri'nin de sünnetini yapmıştık...

Çiğdem, babaannemin ve ablamın sayesinde sağlığına tamamen kavuşmuş, tombullaşıp güzelleşmiş, neşeli, çenesi düşük, bıcır bıcır konuşan bir çocuk olmuştu.

Her şey çok iyi gidiyorken, çok büyük bir üzüntü mutluluğumuza büyük bir gölge düşürdü. Ne gölgesi, kâbus gibi çöktü... Hamile idim...

Çiğdem henüz 1.5 yaşında idi, yeni sağlığına kavuşmuştu. İhsan'ın askerliği devam ediyor, para sıkıntımız sürüyordu. Bu çocuğu doğurmam mümkün değildi... Herkes çok üzüldü. Ağladım, parçalandım... Faydası yoktu... Aldırmak için doktor peşinde koşmaya başladık. Evvela ablamın doktoru Prof. Dr Tevfik Remzi'ye gittik. 150 TL istedi... O zaman için astronomik bir rakamdı. İkimizin maaşının tutarından fazlaydı... Yoldan geri döndük... Mahmut Atay'a... O daha az para ama bir de rapor istiyordu, kalp hastası olduğum için doğuramayacağıma dair. Öylesine sağlıklı genç biri için hiçbir doktorun veremeyeceği raporu nasıl temin edebilirdik? Oradan da geri döndük.

Tünel civarında genç bir doktor bulduk. 50 TL alacaktı. Aletler kaynamaya konuldu. Her şey hazırdı. Muayene ederken sarışın, genç, pembe yanaklı doktorun telaşlandığını hissettim. Yüzü sapsarı olmuştu.

"Doktor ben doğum yaptım. Kürtajdan korkmuyorum ama sonradan bir arıza bırakmasından korkarım" dedim. Doktordan beni rahatlatacak bir iki kelime beklerken:

"Hiçbir garanti veremem... Bırakabilir Çocuk bayağı iri" dedi... Korktuğu çok belliydi. Ben de korktum...

Ablam yeni ameliyat geçirdiği için İhsan'la dışarıda bekliyorlardı. Görümcem yanımdaydı. Ablamı çağırdım, koşarak geldi.

"Aman kardeşim, vaz mı geçiyorsun?" dedi... Endişeliydi... Fakat durumu görünce sustu... Ve hep beraber karar verdik. Bu çocuk doğacak!

Bütün uğraşılarımıza rağmen üç doktordan üç olumsuz sonuç alınca, maddi durumumuz ne kadar bozuk, imkânımız ne kadar az olursa olsun Allah bu yavrumuzun da rızkını verir diye düşündük.

Tevfik Fikret'in "Küçük Aile" şiirini kendi kendime, hem de bir tek mısra atlamadan okudum. Şiir şöyle (gençlerin de anlamaları için Türkçe açıklamasını da yazıyorum):

Küçük aile
Son gonce-i sevdâsını dökmüşdü nihâlân,
Son katre-i gevherle bezenmişdi çemenler
Yağni bu çocuk doğduğu gün, penbe ve üryân,
Kış en acı bir fakr ile gelmişdi berâber;
Olmuşdu küçük âilenin kalbi mükedder.

Ev bir yeni mihmâne tehammül edemezdi,
Bir fazla tabak sofrayı bir dağ gibi ezdi.

–Lâkin bu teessür ne için, ey eb-i müşfig?
Yavrun sana bir hiss-i übüvvet de-mi vermez:

Olmaz-mı şu dilber, şu yumuk dest-i muazzez
Tezyid'i mesâine bugün bir yeni saig?

Şefkatli peder hiss-i übüvvetle çalışdı,
Bir şevg ile, bir şevk ü harâretle çalışdı...

Son gonce-i sevdâsını dökmüşdü nihâlân,
Son katre-i gevherle bezenmişdi çemenler
Lâkin bu sefer kış, o soğuk zâr-ı sekrân
Bulmuşdu küçük âileyi şâd ü mübeşşer,
Bir sofrada, birkaç-da müsâfirle berâber.

Küçük aile
Dallar aşkının son goncalarını da dökmüş,
Çimenler son cevahir damlalarıyla bezenmişti...
Yani, bu yavrunun pembe ve çıplak doğduğu gün,
Kış da en acı bir yoksulluk içinde gelmişti;
Küçük ailenin yüreğini incitmişti.

Ev yeni bir misafire dayanamazdı,
Bir fazla tabak sofrayı bir dağ gibi ezdi.

-Lakin ey merhametli baba, canın sıkılmasın.
Yavrun sana bir babalık hissi de mi vermez:
Şu dilber, şu yumuk güzel eller
Çalışmanı artırmaya bir yeni sebep olamaz mı?

Şefkatli baba, babalık hissiyle çalıştı,
Bir sevinçle, şiddetli bir arzu ile çalıştı...

Dallar aşkının son goncalarını da dökmüş,
Çemenler son cevahir damlalarıyla bezenmişti...
Ama bu sefer kış, o soğuk sarhoş kış
Küçük aileyi birkaç misafirle beraber sofra başında
Sevinçle ve gözleri aydın bulmuştu.

Günler geçiyordu. Bir oğlumuz olsun diye dua ediyorduk. Mevsim sonbahardı. Çiğdem'deki zorluklar olmayacaktı. Ama mantıksız, muhakemesiz bazı şeyleri tutturmak hiç iyi değildir Ben öğrendim ama çok acı tecrübelerden sonra...

Şebnem doğdu: 1942

Kasım ayının güzel bir akşamında çok normal, sağlıklı bir bebek doğdu, ama oğlan değil kızdı. "Allah'a çok şükür sağlıklıyız" diye sevinmem gerekirken, "Hem kız, hem de koca ağızlı çirkin bir kız" dediğimi unutamıyorum... Asla unutamayacağım da...

Çiğdem'deki durumun tamamen tersi oluyordu.

İhsan bana ve çocuklarına davranışlarında fevkalade idi. Sütüm bol ve yarayan bir süttü. Kısa zamanda tombullaştı, güzelleşti, beş aylık olmuştu. Gülücükler yapıyor, tatlı sesler çıkarıyor, kendisini ölesiye sevdiriyordu.

Bir gün hastalandı. Terlemişti, yatağı su gibiydi... Doktor geldiği zaman kucağımda idi, kucağımda melekler gibi yatıyordu, melekler gibi öldü... ben perişan, kendimi yerden yere atıyor, parçalıyordum...

Aldırmak istediğim, hem kız, hem de çirkin diye sevmediğim çocuğum bu muydu? Allahım bana çok hazin, çok acı bir ders verdi... Büyüttü, güzelleştirdi, sevdirdi, sonra aldı...

Babaanneciğimin yanına kucakta götürdüler Elazığ'da mezar taşları bile yok... Orada iki melek yatıyor Biri dünyanın en fedakâr, en iyi insanı babaanneciğim, öbürü istemediğim yavrum...

Allahımın büyüklüğüne, kudretine, haşmetine, bin kere inanıyorum... Başka acılar göstermesin, lütfunu esirgemesin diye dua ediyorum. "Allahım, acı ile talim ve terbiye etme; yazdıysan boz" diyorum.

Askerlikle beraber İhsan'ın sıhhati yerine gelmiş, normal hayatımız başlamıştı. Muhit edinmiştik. Elazığ Milletvekili ve Maliye Bakanı Fuat Ağralı enstitüye gelmiş, İhsan'ın afişlerini ve çalışmasını pek beğenmişti... İhsan'ın Ankara'da şahsi bir sergi açmak idealiydi. Bakan da teşvik edince kolları sıvadık. Bir yaz İstanbul'a gitmeden sergi için çalıştık. Yazları çok sıcak, kışları çok soğuk olan Elazığ'da bizden başka kimse kalmamıştı... O kadar sıcak oluyordu ki atölyenin beton zeminine kova kova su dökülüyordu, kısacık bir zamanda buharlaşıyordu. Fırçaları yıkıyor, kahvesini pişiriyor, zor olmayan büyük satıhlı yerleri boyuyor, Çiğdem'i atölyede uyutuyor, salıncağını sallarken vakit buldukça ders çalışıyordum.

Sergi için hazır Ankara'ya gitmişken enstitünün yüksek kısmının imtihanını da verecektim. Bu da benim idealimdi. Yüksek kısmı okumadan öğretmen olduğum için hem arkadaşların yanında komplekse kapılıyordum, hem de iyi bir yere tayinimiz mümkün olamıyordu.

Afişler bittikçe duvarlara asılıyor, çocuklar gibi el çırpıyor, seviniyorduk... Afişler büyük boylarda idi ve her biri devlet kompozisyonu idi: Kalkınan Türkiye, Türkiye'de Ziraat, Türkiye'de İmar, Tarihi Türkiye, Merinos, Dericilik, İnhisarlar, Ihlamur İçelim, Türkiye'de Endüstri...

Türkiye'deki ilk afiş sergisi.

Selâhaddinciğimin (İhsan'ın kardeşi) Çiğdem'e hediye ettiği arabasını 65 TL'ye satarak kıymetli yükümüzle (afişlerimizle) yola revan olduk. Çiğdemciği fedakâr Azracığa (kuzinim) bırakarak, eniştemin ablası Nimet ablalarda gece kalarak (bizi yatmadan yatmaya olmak şartıyla lütfen kabul etti) Ankara'da beklemeye başladık. İş, Bakan Fuat Ağralı'yı görmemize kalmıştı. O da bir türlü mümkün olmuyordu... Paramız azalıyordu.

Neticede cesaretimizi toplayıp bir sabah 8.30'da Bakan'ın evine geldik. Kapıda titreyerek uzun uzun bekledikten sonra, yine ben cesaretimi toplayıp kapısını ittim. Bir çıngırak sesi ortalığa yayıldı... Artık dönüş mümkün değildi. Çıkan uşağa kartımızı verdik. "İhsan Çizakça-Elazığ Kız Enstitüsü Resim Öğretmeni. 40 yıllık Elazığlı pozlarında idik. Kartımızı görünce:

"Elazığ'lı dostlarım hoş geldiniz" diye sempatik yüzüyle karşıladı. Yanında şimdi isimlerini hatırlayamadığım iki bey daha vardı. Kahvaltı ediyorlarmış. Bizi zorla kahvaltıya oturttu. Bu arada sohbet ettik. İhsan örnek olarak getirdiği en güzel afişleri büyük masaya açtı. Bakan da, o iki şahıs da çok beğendiler

Zannederim çok çalışkan fakat çok parasız gençler olduğumuzu anlamışlar ve bizi sevmişlerdi. Heyecandan ben kıpkırmızı, İhsan da sapsarı kesilmiştik. Hemen Bakan'ın arabasına kurulup bakanlığa gittik. Kaç gündür giremediğimiz binada çaylar içtik. Bu arada ilgili bakanlara telefon etti.

"Sergi evinde bir sergi açıyoruz. Sizi ilgilendiren bir afişimiz var Mutlaka alın" diye adeta emir veriyordu. Maliye Bakanı olduğu için ricası emir telakki ediliyordu.

Bu arada benim imtihan günlerim geliyordu. Enstitü müdürü Suzan Ostrova'ya gittik. Patiska rica ettik. Sergi afişimizi yazdık. Ve Maarif Müsteşarı İhsan Tonguç tarafından sergimiz açıldı.

Bakanlıklardan memurlar geliyor, ilgili resimleri alıyorlar ama parasını, sonradan serginin hitamında almak üzere beklemek gerekiyordu... Bütün afişlerin üzerine "Satılmıştır" yazılarını koyuyorduk ama sadece birer simitle iktifa etme zorunluluğu vardı. Bu arada benim imtihanlar da çok iyi geçiyordu. Her ne kadar Rüştü Uzel Bey (babama eski hu-sumetinden dolayı) "Alaylı öğretmene ihtiyacımız yok. Zamanında oku-saydı" demesine rağmen yüksek notlar alıyordum.

Sergi kapandı. İlk 75 TL elimize geçtiği zaman bir taksiye binip yine mütevazı fakat temiz bir lokantada doya doya yemek yedik. Nimet Ablalara da 1 kilo tatlı götürdük. Teker teker bütün paralar geldi. Tam 1.100 TL. Çok büyük bir servetti bu bizim için... Çarçur edilemezdi.

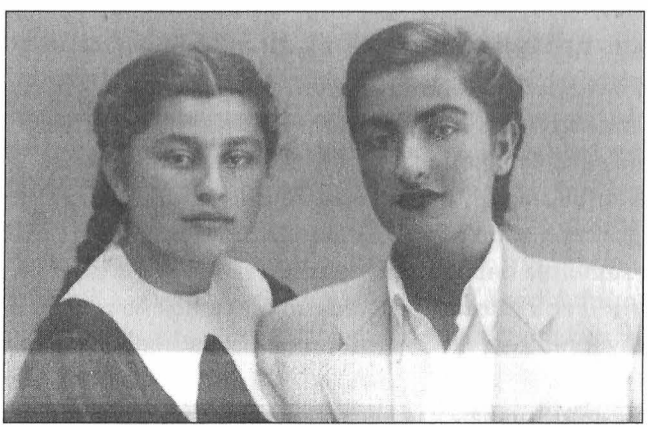
Elazığ'da dördüncü yıl, Refah ve Feride

İstanbul'dan ablamdan bir mektup geldi. Üvey babamız Faik Bey vefat etmiş. Annem daha önce ölmüştü. Kimseleri olmayan iki kardeşi-mize bakmak görevi bize düşmüştü. İkisi de ilkokulu bitirmişlerdi.

Biz erkek kardeşimiz Saadet'i istedik. Lisede tahsiline devam edecek, yüksek tahsili dahil bütün okul hayatını memnuniyetle üstenecektik.

Saadet'i beklerken trenden Refah çıktı... Meğer Saadet'i Darüşşafa-ka Lisesi'ne leyli meccani yatırmışlar.

Refah'ı da enstitüye yazdırdım. Beraber gidip geliyorduk okula... Sa-adet ne kadar çalışkansa Refah o kadar tembeldi... Fakat dünya tatlısı, dünya sevimlisi idi...

Lülâ kardeşi Refah ile.

Bu arada ablam yanında çalışacak bir kız istiyordu.

"Küçük yerlerde bulunur, bana gönder" diyordu.

Araştırdım ve Feride'yi buldum. 14 yaşlarında idi. Orta ikinci sınıfa kadar okumuş, sonra üvey annesi okutmamıştı. Çalışmak istiyordu. Üç gün bizde kaldı. Şalvar ve örtülerini attık. Refah'ın elbisesini giydirdik. Sağlıklı, akıllı, şirin bir kızdı. Tren günü geldi. Gece kalkacak trene bilet almaya giderken, hepimize bir hüzün çöktü...

Üç günde ne kadar alışmışız birbirimize meğerse...

"Ablam zengindir, iyi para verecektir sana, iyi insandır" diyor, İstanbul'u anlatıyor; ona kuvvet vermek istiyordum... Ama Feride ağlıyordu.

"Ben çok para istemiyorum. Hepinizi çok sevdim. Çiğdem'e iyi bakarım... Ne olur sizinle kalayım" diyordu. Biz de onu çok sevmiştik ama ayda ancak dört lira verebilirdik. Sevinçle kabul etti. Dört lirayı olduğu gibi üvey annesine veriyor, kendisine beş kuruş harçlık ayıramıyordu. Kalış o kalış... Böylece nüfusumuz beşe çıktı... Tam 44 yıldır Feride'miz ailemizin vazgeçilmez bir parçasıdır Fedakâr bir evlat, iyi bir kardeş, dost insan Feride... Acı ve tatlı günlerimde dert ortağım, uğurlu desteğim Feride...

(Bu satırları yazarken sesi mutfaktan geliyor Mutfağı dağınık bulmuş, söyleniyor.)

Aynı zamanda her şeye karışan, çenesi düşük kaynanam Feride (!)

Ben

Elazığ

Elazığ'ı hiç hatırlamıyorum. Hayal meyal bir küçük ev var gözümün önünde ama onun bizim ev olduğundan hiç emin değilim. Elazığ'a daha sonra hiç gitmedim. Hatırlayamadığım için pek bir şey ifade etmiyor. Bir de tabii yerleşik bir aile, bir gelenek, güzel bir ev söz konusu değil; oraya tayin edilmiş, para sıkıntısı çeken bir genç öğretmen çiftin kiralamış oldukları bir yer. Zaten çoktan yıkılmıştır. Annemle babamın da daha sonra hiç oraya gitmemiş olmaları ilginç. Tabii bunun esas nedeni, oraya kök salmamış olmaları; oraya tayin olmuş eski dostlarının da sonra hep başka yerlere gitmeleri.

Kardeşim Murat birkaç yıl önce Elazığ'a bir konferansa gittiğinde eski tren istasyonunu bulmuş. Küçücük ama hâlâ faal bir bi-

naymış. Tam annem-babam yorgun argın burada trenden inmişler diye düşünürken, bir tren gelip durmuş. İçinden de yorgun argın, hatta bazıları yaralı askerler inmiş. Harekâttan dönüyorlarmış... Murat "Sürrealist bir tabloydu" demişti...

Lülâ'nın *Bir Ömür ki*'de yazdıklarının dışında da bir şeyler var Elazığ'dan. Önce benim bebekliğim. Annem iki küçük anıyı anlatırdı gülerek ve "Ne kadar akıllı olduğun bebekliğinden belliydi" derdi. Daha bir buçuk yaşındayken, bir gün bana bakan Hatice bir şeylerle meşgulmüş. Bu arada benim battaniyemin ucu mangaldan yanmaya başlamış; Hatice farkında değil. "Hatçaam, battane dumaan!" diye haber vermişim. Bir başka gün de annem bana farkında olmadan biberi çok kaçmış bir yemek yedirmeye çalışıyormuş, "Bak canım, cici mama" diye. Bir iki lokmadan sonra "Anne, bu cici mama acı! acı!" demişim...

Bir de Hatice "Tospağa bacı kalk oyna! Kaynanan gelmiş kalk oyna" diye bir nakarat tutturur, ben de hemen oynarmışım...

Babamın melankolisi

Babam hiç sözünü etmedi bunun. Annem "melankoli" derdi. O zamanlar psikolojik rahatsızlıklar bugünkü kadar bilinmiyordu, birçok şeye melankoli deniyordu. *Bir Ömür ki*'de "Beraber olmaktan ödü kopuyordu" diye yazmış. "Bir yıl bana dokunmadı; yatakta ayağım ayağına değse, ayağını çekerdi" diye anlatırdı bana.

Ne kadar süreceği belli olmayan bu çok zor duruma nasıl dayanabildi Lülâ? Elazığ gibi bir yerde, 21-22 yaşında... Babamın askere tekrar gidişi anlaşılan bir kurtuluş olmuş. Fakat Lülâ onun iyileşeceğini bilmiyordu. Özellikle de o askeri doktora nasıl direnmiş... O doktordan pek az söz etmişti. Onun da adı yok... Annem anlattığında ben sadece dinlerdim. Hiç bu soruları sormazdım, nedense.

Esas olarak beni babasız bırakmamak için, üvey babayla büyümemi istemediği için babamdan ayrılmadı. O zamanlar nadir olan, ana babası boşanmış bir çocuk olarak büyümek, kendini anne sevgisinden mahrum hissetmek ondaki bu derin duyguları yaratmıştı. *Bir Ömür ki*'nin sonunda da gençler için yazdı: "Bir çocukları olmuşsa ayrılmayı düşünmesinler."

Elazığ'la ilgili başka şeyler de var. O yıllarda Anadolu'nun küçük şehirlerinde İstanbul ve diğer büyük şehirlerden "Şark hizmeti" için tayin olan öğretmenler ve diğer meslek sahibi memurlar, yerli halkla pek ortak tarafları olmadığından, kendi içlerinde küçük topluluklar oluştururlar, arkadaşlıklar yaşarlarmış. Lülâ ile babamın da arka-

daşları varmış, güzel vakit geçirdikleri arkadaşları, özellikle Menkıbet Hanım ve eşi Kenan Bey. Benim çocukluğumda Menkıbet adını arada duyardım, hiç unutmadım. Eski bir resimden hatırladığım gösterişli bir genç kadın. Eşi de babamın Güzel Sanatlar Akademisi'nden arkadaşıymış. Yıllar sonra, çok yakınlarda büyük bir tesadüf eseri olarak Menkıbet Hanım'ın kızı Nural'la tanıştım. O benden bir iki yaş büyükmüş; beni ilk arkadaşı olarak Elazığ'dan hatırlıyor. Annesiyle babasının annemden ve babamdan yıllarla sevgiyle söz ettiklerini söyledi. Annesi çok uzun yaşamış; yeni kaybetmişler.

Elazığ'daki yılların bambaşka bir yönü de var: Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri devam eden modern topluma hizmet aşkı ve idealizm. Anadolu'ya tayin olup giden memurlar, özellikle de öğretmenler, bir bakıma ellerinde bir meşale taşıyorlardı. Toplumun çağdaşlaşmasında onların bir yeri vardı. Bunu bazıları daha çok hissediyordu. Derinden hissedenlerin hepsi de sanki bir "Çalıkuşu", bir "Feride" idi. Annemin, hademe komşusunun karısını tifodan kurtarmak için uğraşması, bir küçük örnek. Çok daha çarpıcıları var. Annemle babam ikinci nesil Cumhuriyet öğretmenleriydiler.

Saydığım ve sevdiğim Profesör Doğan Kuban *Cumhuriyet* gazetesi *Bilim Teknoloji* ekinde sosyal sorunlara eğilen yazılar yazıyor. Yeni okuduğum bir yazısında (20 Mart, 2015) "Anneler ve Öğretmenler" başlığıyla özellikle bu kadın öğretmenleri yazıyor. Onları "en önemli Cumhuriyet kurucuları" olarak gösteriyor. "Çünkü" diyor, "bu Cumhuriyeti sadece askerler, sadece erkekler kurmadı. Belki de hepsinden çok çağdaşlığın daha vurucu göstergesi olan kadın katılımı, kadın öğretmenler kurdu."

İşte bir örnek: Elazığ Kız Enstitüsü'nde o zaman müdür Sıdıka Avar. O Sıdıka Avar ki katır sırtında köy köy dolaşıp kızların ana-babalarını ikna eder, kızları Elazığ'a getirir, enstitüde parasız yatılı okumalarını sağlarmış. Sonraları bir anı kitabı yazmış, adı *Dağ Çiçekleri.* Bu köylü kızlara "dağ çiçekleri" dermiş. Ölümünden sonra kızı Banu Görk Avar o kitabın basılmasını sağlamış. Okudum o kitabı ve çok etkilendim. Kızı, "Dağ çiçeklerine öyle çok vakit ayırırdı ki, evde saksıdaki çiçeğe verecek bir şeyi kalmazdı" diye yazmış... Ne ilginçtir ki, kamuya mal olmuş ya da mesleğinde ileri gitmiş, önemli işler yapmış kişilerin evlatları bundan çoğu zaman hoşnut olmazlar. Kendilerinin hakkından çalınmış olarak görürler o emekleri...

Yakınlarda Menkıbet Hanım'ın kızı Nural Hanım'la konuşurken, Sıdıka Avar'ın sonra çok eleştirildiğini söyledi. Kürt kızlarını ailelerinden, köylerinden koparıp asimilasyona tabi tuttu diye... Değerler, insan hakları, politik tercih ve öncelikler Hepsi de ne

kadar kaygan zemindeler... Köyde yoksulluk ve ataerkil bir aşiret düzeninde insan olduğunu anlamadan büyüyecek bir kızı kente getirip parasız okutmak, nasıl farklı şekillerde yorumlanabiliyor...

Lülâ

Hayatımızı değiştiren mektup

Babam, uzun yıllar süren bir bekârlıktan sonra, beni evlendirdikten sonra, evlenmiş ve erkek kardeşim Gülseven doğmuştu. Öylesine Galatasaraylıydı ki kardeşimin adı ve soyadı: Gülseven Sonumut (GS) Galatasaray'ın meşhur amblemi oluyordu. Eski yazılarla gayın ve sin.

Kızımdan 10 ay küçük olan kardeşimi Bursa'da yeni açılan Özel Yeniokul isimli yuvaya yazdırmak için müracaat eden babama yuvanın sahibi Nâzım Yücel Bey, 7 öğrencisi olan yuvanın zarar etmekte olduğunu, bu sebeple kardeşimi alamayacağını, devretmek veya satmak istediğini söylemiş.

Durumu öğrenen babam, okulu gezmiş, çok beğenmiş, bizim adımıza talip olmuş, hemen o gün çok uzun bir mektupla bize bildirmiş.

Hayatımızı değiştiren o çok değerli mektup elimize geçince sevinçten ne yapacağımızı şaşırdık. İhsan izin alarak derhal Bursa'ya gitti; o da bayılmış... Tatili iple çektik. Geldi... Elveda Elazığ dedik.

Okul Gökdere Caddesi'nde büyük bahçesi ağaçlarla dolu olan fevkalade bir konaktı... Ben de bayıldım.

Nâzım Bey 1.100 liramız olduğunu babamdan duymuş olacak ki devretmek için 1.100 TL İstiyordu. Halbuki 6 minik masa, 12 minik sandalye, ufak tefek eşyalar, 200-300 TL'den fazla etmezdi.

"Çok pahalı" dedikse de, "Ben size eşya satmıyorum. Ben size ruhsat veriyorum" diyor, elindeki Özel Yeniokul yuva sınıfının mührünü önündeki kâğıtlara damgalayıp duruyordu.

İşte mevcut paramızın tümünü vererek yedi öğrencisiyle Eylül 1943'te yuvayı devraldık.

Okul binamızın sahibi: İpeker

Nâzım Yücel Bey'den yuvayı devralmakla iş bitmiyordu. Mal sahibi beyle de, bina kontratı yapmak gerekiyordu. Bursa'da yüzlerce bina içinde bizim yuvamızın mal sahibi İhsan İpeker çıkmadı mı? Beş yıl önce evlenirken bütün tezgâhtarlarını çağırıp, "Hoca Hanımı tanıyın, ne

Yuva ve 1. sınıf. 1944-45.

emrederse verin" diyen iyi insan değil miydi mal sahibi?.

Nâzım Bey'i de alarak kendisine gittik. Aradan beş yıl geçmesine rağmen beni derhal tanıdı. Fakat ağır ve ciddi bir insan olduğu için bir tebessüm bile etmedi. Kira için fiyat konuşulurken İpeker ayda 70 lira kira istedi. Nâzım Bey de:

"60 lira olamaz mı?" diyecek oldu. İhsan İpeker Bey bir kızdı ki...

"Nâzım Bey, Nâzım Bey size olsaydı 80 liraya da vermeyecektim... Ama ben Çizakçaları tanıyorum. Onların ne kadar dürüst olduklarını biliyorum. Bu onlar için verilen fiyattır" dedi.

Bu son cümle ile bize olan güveni, sempatisi apaçık ortada idi. Evleri okulumuzun hemen yanında olduğu için, arada sırada güzel eşi Türkân Hanım'a sohbete giderdim. Bütün bunları o anlatırdı. Her aybaşı, hiç aksatmadan Elazığ'dan gelen havale kâğıtları mağazada şaka konusu olurmuş: "Hadi İhsan Bey işler yolunda... Elazığ'dan 10 TL geldi" diye takılırlarmış birbirlerine...

Çünkü yüksek mevkili pek çok kimse, nice hekimler, hâkimler, valiler başka yerlere tayin olunca zevahiri korumak için birkaç ay ödedikten sonra, göndermeyiverirlermiş... Alınamayan alacaklar büyük yekûn tutarmış...

Dürüstlük ne güzel şey... İnsanlar çok yıllar sonra da olsa, mükâfatını görüyor.

Okulumuz bahçe içinde ahşap bir konak. Vaktiyle vali konağı imiş. Çok güzel bir bina. İhsan'ın sanatkâr elleri değince, emek ve alınteri katılınca, daha da güzel oldu...

Binanın büyük kısmını, selamlık, biz işgal ediyorduk. Haremlik kısmında ise Tolon ailesi oturuyordu. Hisselerini İpeker'e satmamışlardı. Aynı çatı altında, fakat tamamen ayrı idik.

Tekrar Bursa yılları

Bu arada Elazığ'dan Bursa'ya tayinimiz için müracaat ettik ve sonuç alamadık. İhsan romatizması nedeniyle rapor almıştı ama ben alamadım, Elazığ'a gitmediğim için de maaşım kesildi.

70 TL İpeker'e kira, 20 TL Rana öğretmenin maaşı, yedi öğrenciden alınan toplam 49 TL, İhsan'ın maaşı 80 TL.

Allah'tan İhsan'ın sanatı imdada yetişti. Otobüslere yer bildiren levhaları, sokak isimleri yazarak ve emprime desenleri çizerek, göz nuru döktü, aç kalmadık.

Et çok ucuz olduğu halde alamıyor, mercimek, börülce, nohut gibi yiyeceklerle kalori hesaplamaları yaparak idare etmeye çalışıyorduk. Çiğdem börülceyi sevmiyordu.

"Anne ben börümce yemem", börülce diyemezdi, dediği zaman sıskacık yavruma en sevdiği cızbız köfteyi yapamamanın feci azabını çektiğimi unutamıyorum... Her fedakârlığa razıydım. Ama çocuğumuzun gıdasından kesmeye asla.

Yavaş yavaş talebe sayısı artmaya başladı. Senelerce sıkıntı çekildi ama Çiğdem'e cızbız köfte yapılıyordu. Arada bize bile yapılıyor, hatta akşamüzerleri Yeşil Kahvesi'nde çay veya gazoz bile içebiliyorduk!

Ben

Bu sayıları artan öğrencilerin bazıları Yahudi'ydi. O yıllarda Bursa'da büyükçe bir Yahudi cemaati vardı, çoğunlukla Altıparmak semtinde otururlardı. İsrail'in kurulmasından sonra çoğu Bursa'dan ayrılıp İsrail'e gittiler.

O yıllarda bazı Yahudi aileler devlet okullarında çocukları kötü muamele görür diye bizim Özel Yeni Okul'umuza çocuklarını yazdırıyorlardı. Kardeşim Murat anlatmıştı: 6-7 yaşlarındayken bir gün annemle babam ondan okuldaki Yahudi çocuklarla arkadaş olmasını istemişler. Murat, "Yahudi ne demek?" diye sorunca da birbirlerine bakarak gülmüşler ve "hani tuhaf isimli çocuklar var ya, onlar" demişler. Murat da, "Moiz, Salamon, Beki, onlar mı?" diye sormuş; "Evet, onlar" cevabını alınca da, "Onlar zaten benim arkadaşım" demiş. Bu çocuklardan biri, yıllar sonra İsrail'den bir mektup yazarak Özel Yeni Okul'da geçirdiği güzel ilkokul yaşamı için teşekkür etmişti...

Müeyyet ve Kamil Tolon

Aynı binada oturduğumuz halde sadece selamlaştığımız Tolonlar çok zengin, çok şık, çok kültürlü, çok mutlu insanlardı... Yahut bize öyle geliyordu... Kapıda çok lüks bir otomobil daima hazırdı. Çocuklarıyla hafta sonlarında bir yerlere giderler, biz de pencereden hayranlıkla seyrederdik.

Sinema sefalarımız

Hafta sonlarında biraz zihinsel engelli bir çocuğun babası, "Hademelere" diyerek iki adet 25 kuruş bırakırdı. Refah'la Feride yirmi beşere hücum ederlerdi.

İş benim 25'e kalıyordu. Onu da evvel Allah temin edip Şafak Sineması'nın talebe matinesine koşuyorduk.

Çiğdem'e bilet alınmıyordu, son derece mutlu idik.

Haftada bir Şafak Sineması'na gidişimiz babamızın izniyle oluyordu. Yalnız pek seyrek de olsa Tayyare Sineması'nda fevkalade bir film olursa ilave kaçamak yapıyorduk.

Bir gün Arabacının Kızı Dunyaşka *oynuyordu. Bu meşhur Rus filmine herkes akın akın gidiyor, pek çok methediliyordu. Hem de biletler 50 kuruştu... Buna rağmen 150 kuruşu temin edip gittik.*

Çiğdem altı yaşlarında idi, tembih ettik, sinemaya gittiğimizi babamıza söylemeyecektik. Öylesine akıllı bir çocuktu ki durumu kavramak onun için çok kolaydı.

Sofraya oturduk. Film o kadar güzeldi ki, hepimiz etkisinde idik. Tam yemeğin ortasında sessizlik içinde iken Çiğdem birdenbire:

"Anne, Papuçka mıydı, Dunyaşka mıydı?" demez mi... Babamız da, ama hiç kızmadan, gülerek:

"Vay, namussuzlar! Siz sinemaya gitmişsiniz" deyince:

"Söylemeyecektim anneciğim, ağzımdan kaçtı" diye ağlamaya başladı. Babasının, "Zarar yok evladım. Annen bana sonra söyleyecekti" demesine, benim, "Bak çocuğum baban kızmadı ki" dememe rağmen içini çeke çeke ağladığını hiç unutamam...

Ben

Dayı Bey

Böyle çok hikâye var, biri de "Dayı Bey"le ilgili.

Annemle babam birçok öğrenci velisini şahsen tanırlardı. O zamanlar çocuğunu özel okula gönderenler, belli bir kesimdi. Bunların içinde Bursa'nın tanınmış ailelerinden Ferit Odman ve eşi Armağan Hanım da annem ve babamla ahbaptılar. Bir gün okula gelmişler, gayet asık suratla; belli ki bir şikâyetleri var. Annemle babam endişeyle beklerken, idare odasından içeri Gülseven girmiş.

Büyükbabamın son evliliğinden olan oğlu Gülseven'le yaşıttık. Hatta o benden birkaç ay küçüktü. Tabii o da bizim okulda okuyordu. O zaman 6-7 yaşlarındaymış. Benim "dayım" olduğu için arada "Dayı Bey" diye takılırlardı.

Annem biraz da ortamı yumuşatmak için "Bu da Dayı Bey!" demiş. Bunu duyunca, "Ay Çiğdem'in dayısı bu mu?" diye gülmeye başlamışlar, şikâyet de bitmiş! Meğer kızları Bengi bir gün önce okuldan eve döndüğünde "Çiğdem'in dayısı beni dövdü!" demiş. Ne münasebet Çiğdem'in dayısı bizim kızımızı dövüyor diye şikâyete gelmişlermiş...

Lülâ

Bursa Kız Enstitüsü

Özel Yeni Okul'umuzla, Kız Enstitüsü bahçeleri alçak bir duvarla birbirinden ayrılıyordu. Ne güzel tesadüf, o kadar iç içe, o kadar yakındı. Fakat benim tayin emrim gelmiyordu...

Neşeyle sınıflara koşan öğretmenleri seyrederken, "Bu öğretmenler acaba ne kadar mutlu olduklarını biliyorlar mı? Şu güzel okulda öğretmen olmak için ömrümden seneler veririm" diyor, onlara imreniyordum. İhsan, her gün Maarif'e gidiyor, boşuna kararnamemi arıyordu...

Stajyer olarak ilk göreve başladığım Bursa Kız Enstitüsü'ne öğretmen olarak tayin olabilmek için ne sıkıntılar çekmiştim.

Enstitüde hiç okumadığımız pedagoji, psikoloji, hıfzısıhha, hatta as-

kerlik dahil 16 dersten imtihana girmiş ve çok başarılı olmuştum. Artık Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu mezunu idim. Elazığ'da, o çok zor şartlarda o imtihanlara çalışmamın faydası olmadı diye ümitlerimi yitirirken İhsan, "Müjde!" diye geldi.

Kararnamem elindeydi. Sevincimden ağladım. Geç de olsa çalışmamın mükâfatını gördüm. Mutluydum...

30 yıl zevkle, heyecanla enstitünün marifetli, iyi öğrencileri için faydalı olmaya çalıştım.

İlkokulumuz tamamlandı

İlkokul dördüncü ve beşinci sınıflarda branşlaşmayı başlattık. Öğretmenler en çok başarılı oldukları konularda ders veriyorlardı. İhtisaslaşma gibi. Mesela üçüncü sınıfa müzik, resim, beden eğitimi dersi olduğu zaman, üçüncü sınıfın sınıf öğretmeni Vedia Erciyes beşinci sınıfa Türkçe derslerine giriyordu. Neriman Süzer (Ulga) ise matematikte adeta uzmandı.

İhsan'ın Ticaret Lisesi'nden arkadaşı Hilâl Şimay coğrafya derslerine, ben ise çok sevdiğim tarih derslerine giriyordum. Benim haricimde herkes ihtisas sahibi idi. İlkokula ders verirken mahcup olmamak için ortaokul, lise kitaplarının dışında, mümkün olduğu kadar okuyor, çok iyi çalışıyor ve çok güzel anlatıyordum. Sene sonunda teftiş geçirdim ve fevkalade bir rapor aldım.

Bu rapor sayesinde tarih öğretmenliğim senelerce ve başarılı bir şekilde devam etti. Ta ki, 625 sayılı Özel Okullar Kanunu çıkıncaya kadar.

Özel Yeni Okul öğrencileri, 10 Kasım 1947.

Bu kanuna göre artık ilkokulda tarih dersi veremeyecektim. En büyük zevkim elimden alınıyordu. Üzgündüm. Fakat işin ucunu bırakmadım. Öğretmen arkadaşım Vedia ile beraber bakanlığa dilekçe ile başvurduk. Tecrübeli ilkokul öğretmenlerine tanınan bir haktan faydalanmak istiyorduk. Vedia ortaokul öğretmeni olmak, ben ise branş değiştirip sosyal bilgiler dersi öğretmeni olmak istiyordum. Durmadan çalışmaya, kitapları hatmetmeye başladık... Fakat, maalesef bana menfi, Vedia'ya müspet cevap geldi. Çünkü bu hak sadece ilkokul öğretmenlerine aitti; enstitü öğretmenlerine uygulanmıyordu.

İlkokuldan başarılı mezunlar veriyorduk

1947-48 ders yılında ilk mezunlarımızı verdik. Yedi öğrenci idi. İkinci yıl 22 öğrencimiz mezun oldu. Her yıl öğrencimiz artıyor, okulumuz tanınıyordu.

Ahşap okul binasının girişinde çocuklar, öğretmenler, İhsan ve Süheyla Çizakça.

Çiğdem üçüncü yıl mezunlarımızdandı. Fevkalade bir sınıftı. Değerli öğretmenleri Neriman Süzer (Ulga) matematik, Vedia Erciyes Türkçe, Hilâl Şimay coğrafya, ben tarih, İhsan resim derslerini yüklenmiştik.

Mezunlarımızın büyük bir çoğunluğu Bursa Kız ve Erkek liselerine gidiyorlardı.

Çok kısa bir zamanda çok müspet bir şekilde öğretmenlerin dikkatini çekmişler. Rahmetli Mehmet Ertan (Mehmet Ağbi) anlatmıştı:

"İkinci veya üçüncü dersimde bu çocukları fark ettim, arka arkaya üç sırada üçer kişi oturuyorlar, her soruya dokuzparmak birden kalkıyordu.

'Siz hangi okuldan mezunsunuz?' diye sordum.

'Özel Yeni Okul'dan' dediler. İçimden:

'Özel okula bak' dedim... Kız lisesindekileri de araştırdım. Onlar da çok iyilermiş."

Aradan yıllar geçti. Okulumuzda lise kısmı açıldığında, Mehmet Ağbi liseye derse gelirdi ve anlatırdı. Beş yıl lisemizde biyoloji okuttu. Küçük kızım Leyla Çizakça'nın da hocası oldu ve onu hiç de hak etmediği halde bütünlemeye bıraktı.

Leyla hep ağlıyordu:

"Beşten aşağı not almadım ki" diyordu, "meğer beni kontrol etmek, sınamak istemiş ve iyi not vermiş bana." İzmir'deki o büyük zelzelede koca İzmir'de iki kişi öldü. Mehmet Ağbi ve karısı Mediha Ertan. Yanlarındaki odada iki oğlu ve annesi en ufak bir yara almadan kurtuldular. Çok dost insanlardı ve çok iyi öğretmenlerdi, nur içinde yatsınlar.

Sadık Şendil

Şu dört duvar neleri gizlemiyor ki... Bizim imrenerek seyrettiğimiz, çok mutlu bir aile diye gördüğümüz bitişik komşumuz Tolonlar'da bir şeyler oluyordu. Neticede o mutlu aile ikiye bölündü, ayrıldılar.

Müeyyet Hanım iki çocuğu ile evde kaldı. Kâmil Tolon gitti. Kızı Abatun da bizim okula yazıldı.

Murat'a hamileliğimin son günleri idi. Güneşli bir ocak sabahı, ön merdivende oturmuş güneşleniyordum. Çok yakışıklı, çok şık, aynı zamanda nazik bir bey demir parmaklıklı kapıdan girdi. Beni merdivende oturur görünce büyük bir nezaketle şapkasını çıkarıp selamladı, ben de selamladım.

Çocukların "dayı" dedikleri bu bey sık sık eve gelir oldu.

Sonra, bu beyin Müeyyet Hanım'ın çocukluk ve okul arkadaşı olduğunu ve evlenmeye karar verdiklerini öğrendik. Fakat her ikisi de boşandıktan sonra birer yıl cezalı olduklarından evlenemiyorlardı. Ünlü senarist oyun yazarı Sadık Şendil'di bu bey.

Sadık Şendil, *Bir Varmış Bir Yokmuş* piyesinin sahnelenmesi sonrasında öğrencilerle.

İhsan bu konularda son derece tutucu olduğundan, onlardan mümkün olduğu kadar uzak olmamızı öneriyordu. Bir akşam Müeyyet Hanım'ın büyük kızı Abatun geldi.

"Annemle dayım bir maniniz yoksa size gelmek istiyorlar" dedi.

İhsan'ın bir mazeret beyan etmesinden korktuğum için atmacalar gibi atıldım.

"Buyursunlar yavrum" dedim.

Ondan sonra da epey münakaşa ettik.

"Sana ne herkesin özel hayatından? Sen mahallenin muhtarı mısın? İsteyen ziyaretimize gelir. Hoş gelir, sefa gelir" gibi sözlerle İhsan'ı susturdum.

Müeyyet evimize ilk defa geliyordu. Kâmil Bey'in zamanında sadece selamlaşıyorduk. Demek ki bu ilişki, bu komşuluk, Sadık Şendil'den kaynaklanıyordu. Şuradan buradan konuşurken "Edebiyat sever misiniz?" dedi. Meğer kendisi yazarmış. Fuar Yıldızı, Senede Bir gün, Kadınlar Adası gibi birçok tiyatro ve film senaryosu yazmış.

Bize bir romandan bahsetti. Allah bilir o roman değil, kendi hayatlarıydı. O kadar duygulu ve güzel anlatıyordu ki, ağlamaya başladım. O gün bugün en yakın kardeşler olduk. Aradaki kapılar açıldı. Tek ev gibiydik.

Bizim için harika çocuk piyesleri yazmaya başladı. Her sene dünyanın en güzel tiyatro eserlerini sahneye koyduk. İhsan'ın yarattığı sahne dekorları da işin içine girince, ne eserler meydana çıktı.

Sadece Özel Yeni Okul için değil, kız enstitüsü için de fevkalade iki pi-

yes yazdı. Bir Öğretmen ve Altın Bilezik piyesleri, güzel defile sahneleriyle beraber son derece beğenildi. Bursa Milletvekili kolsuz Faik Yılmazipek öğrencilerimizi ve bizleri Ankara'ya götürdü. Cumhurbaşkanı İnönü'nün takdirini kazandık. Bizim için yazılanlar ise sanki bir rüya gibiydi.

Bir Çin Masalı, Bir Varmış Bir Yokmuş, Ona Söz Vermiştim, Bir Ömrün Bedeli gibi fevkalade eserler sahnelendi. Bunların rejisörlüğünü de kendisi yapardı. Bu arada her vesile ile yaptığım bütün konuşmalar da, hep Sadık Ağbinin kaleminden çıkıyordu. Okul, Müeyyet'in akıllı, iyi görüşleri; Sadık Ağbinin kuvvetli kalemi ile daha da iyiye gidiyordu.

Refah İstanbul'a gidiyor

Murat'ın doğumuna birkaç ay kala eniştem Bursa'ya gelmişti. Hademmiz olmadığı için okulun temizliğini hepimiz beraberce yapıyorduk. Refah bahçeyi, Feride, İhsan ve ben de içerdeki temizlikleri yapıyorduk. Kimse gelmeden işleri bitiriyorduk, sonra pırıl pırıl okulumuzda günlük faaliyetler başlıyordu.

Eniştem kaldığı odadan, bahçeye bakınca Refah'ın bahçeyi süpürdüğünü görmüş, bizleri görmediği için, yalnız Refah'ı çalıştırıyoruz sanmış. "Hayrettin Paşa'nın torunu yerleri süpürüyor" diye pek alınmış. Ben de torundum ama neyse.

"Refah'ı İstanbul'a götüreceğim, birkaç gün dinlensin" dedi. Götürüş o götürüş oldu... Bir daha Refah gelmedi... Talebe olduğu zaman isteyen olmamıştı...

Bir ay sonra eniştemden bir mektup geldi. Refah'ın yün yatağını göndermemizi istediler. Üzüldüğüm kadar sinirlendim de. "Koyun can derdinde, kasap mal derdinde" derler:

"Gelin alın yatağı... Ben canımla uğraşıyorum, gönderemem" dedim.

Taştan bir dost, bir candan insan ararken en büyük desteğimi, en çok ihtiyacım olduğu bir zamanda aldılar... Gücendim.

1 Şubat 1946: Murat doğdu

Murat'ın doğumu yaklaşıyordu. O da ablası gibi kış çocuğu olacaktı. Ama ablasından ne kadar farklı. Diplomasız cahil ebe yerine, mükemmel bir doktor Arif Sözen. Her şey o kadar farklı ki...

Şebnemcikten ağzım çok yandığı için bebeğin oğlan olmasını çok istediğim halde söylemek şöyle dursun, aklımdan bile geçirmeye korkuyordum.

1 Şubat sabahı sancım başladı. Küçük valizim hazırdı. Öğretmenle-

rin gelmelerini bekledim. Vedia, Neriman, Hikmet, Rana öğretmenler geldiler. Çiğdem'i hepsine ve Feride'ye emanet ederek, stadyumun karşısında ahşap bir konak olan doğumevine geldik.

Sonunda boynuna bağ dolandığı için mosmor bir oğlancık doğdu... Sevinçten iki gün ateşlendim!

Ben

Murat

Murat'la aramız tam altı yaş. Onu hiç kıskanmadım. Halbuki doğduğunda oğlan diye çok tezahürat yapılmıştı. Ayrıca Lülâ bir rüyasını anlatıyordu. Büyük bir merasim görmüş, birileri "Murad-ı Hüdavendigâr geliyor!" diye bağırıyorlarmış. Arkadan da Murad-ı Hüdavendigaâr geliyormuş at üstünde... Tarihe düşkünlük de bu kadar olur... Hem çok murad edildiği için, hem de bu rüya nedeniyle adı "Murat" oldu. Ne ilginçtir ki Murat da sonunda tarihçi olup çıktı; iktisat tarihçisi.

Murat'la hâlâ şakalaşırız, kim daha kıymetliydi diye. Ben bu rüyadan söz ederken, o da Feride'nin devamlı olarak, "Nerde Çiğdeeem, nerde bu!" diye nasıl ondan şikâyet ettiğini anlatır, özellikle ders çalışmak konusunda!

Lülâ

Bir evimiz oluyor

Senelerdir, okulun üst katındaki bir odada biz, büyük sofanın kontrplakla bölünmüş bir kısmında da çocuklar yatıyordu. Şartlarımız çok zordu.

O sıralarda çok yakınımızda bir inşaat başlamıştı. Ticaret lisesi, enstitü ve Özel Yeni Okul arasında her gün geçtiğimiz yolda 4 minik satılık ev.

"Aman köşedekini alalım" dedim.

"Temeli kenef ibriğiyle sulanan kerpiç ev istemem" diye tutturdu İhsan.

Biz boğuşaduralım, köşedeki ev satılıverdi... Kıyameti koparark ikinci eve pey verdim. Küçücük bir ev, kerpiç ama boyanıp pırıl pırıl olunca bir şirin oldu ki... İki minik yatak odası, minik mutfak, bir oturma-misafir odası. Yerler muşamba, her taraf İhsancığın güzel renkleriyle badana, tül perdeler, ikinci katın tırabzan başına bir kütüphane, büfemsi bir sevimli köşe derken pek güzel bir yuva oldu. Tamamı 4.500 TL'ye mal oldu.

Eşyaları sepetlerle elde taşıyorduk. Murat da kırılmayacak minik parçaları taşıyordu. Dört yaşında idi... Bir şarkı tutturdu ki... Ömrüm oldukça unutamam.

"Faakirdik zengin olduk. Faakirdik zengin olduk..." Kendine göre bir melodisi de vardı. Fakirdik derken "a" harfini uzatıyor, kelimenin üzerine vurgu koyuyordu... Ona göre zengin, İhsan İpeker'in oğlu Osman İpeker'di. Onların da evi vardı, bizim de evimiz olunca tabii zengin olmuştuk... Murat'ın bir hadisesini daha anlatmalıyım.

Osman İpeker'le bahçede oynuyorlardı. Osman üç tekerlekli bisikletiyle bahçede tur atarken Murat Osman'a:

"Bir kere beni de bindir, bir tur atayım" dedi. Osman "Peki" deyince sevindi ve bekledi. Fakat öbür sefere deyince çocuk öbür seferi de bekledi. Yine vermedi. Her seferinde mahzun oluyordu...

Uzaktan ıstırapla durumu seyrediyordum. Daha fazla dayanamayarak çarşıya fırladım. Beş liram vardı Onunla borçlanarak bir üç tekerlekli bisiklet alıp yıldırım hızıyla geldim. Muratçık hâlâ Osman'ın keyfini bekliyordu...

"Al Muratçığım bin" dedim. Çocuk gözlerine inanamıyordu:

"Benim mi?... Temelli benim mi?" diyordu... Osman'ın önünde tur atmaya başladı. O kadar mutluydu ki...

İçeri girdim, ağlıyordum. Murat'ın mutluluğuna ağlıyordum. İmkânsızlığımıza ağlıyordum. İmkân yaratabiildiğim için sevinçten ağlıyordum.

Ben

Benim hatırladıklarım: Bursa'da yaşam

Her çocuk bir evde büyür; ben ise bir okulda büyüdüm. Zaten bir lafım vardır, "İki yaşımda kendimi okulda buldum, sonra da okullardan hiç çıkmadım!" derim...

Okul ve "evimiz" olan ahşap konak.

Hatırladığım çocukluğumda, okul binamız olan büyük konak ve büyük ağaçlarla dolu geniş bahçesi hep ön plandadır. Gündüzleri okul, gece evimiz olan bir büyük ahşap konak. Babam, büyük üst salonun bir bölümünden kontrplakla bir köşeyi ayırmış, bana sadece yatağımın ve bir küçük komodinin sığabileceği bir "yatak odası" yapmıştı. Gündüzleri kapalı tutulurdu. Geceleri kendi kendime yüksek merdivenlerden çıkar, odama giderdim. Giderken de korkardım. Benim çocuk gözlerime her şey çok büyük görünürdü. Gerçekten de tavanları yüksek, odaları ve orta alanları geniş eski ahşap konak büyüktü. Geceleri karanlıkta ürkütücüydü. Rüzgârda her taraf gıcırdardı. Ama korktuğumu söyleyemezdim; kocaman kızdım... Öyle derlerdi.

Sabahları ilk öğrenciler gelmeden odamdan çıkıp aşağıya en alt kattaki basık odaya kahvaltıya inerdim; orada giyinirdim. Bir keresinde aşağı inerken pijamalarımla erken gelen bir çocuğa yakalanmıştım da çok utanmıştım.

Tabii kalorifer yoktu. Okul saatleri sonrasında oturma odası olarak kullandığımız idare odası ve alttaki basık tavanlı odanın dışında soba yoktu. Sınıflarda vardı ama onlar sadece okul saatlerinde yanardı.

1940'lı yıllarda yazları sıralar birkaç sınıfa kaldırılır, diğer sınıflar boş kalırdı. Misafirlerimiz olurdu. Babamın Güzel Sanatlar Akademisi'nden ressam arkadaşları Kemal Zeren (Sarı Kemal), Hulusi Mercan, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve eşi Eren Eyüboğlu ge-

lip bizde uzunca kalırlardı. Hiçbirinin parası yoktu. Her biri boş bir sınıfa yerleşir, yer yatağında yatar, resimlerini stüdyo gibi orada yaparlardı.

Kemal Zeren Lülâ'dan pek hoşlanırmış, "Senin portreni yapacağım" diye tutturmuş. Babam da kendi hiç çapkın olmadığı için arkadaşından da şüphelenmez ve kıskanmazmış; o da teşvik etmiş. Annem de Sarı Kemal ile baş başa kalmamak için zorla beni kucağına oturtup öyle poz vermek istedi. Tabii bu duruma Sarı Kemal pek içerlemiş ama bir şey diyememişti. Ben ise bahçede oynamak yerine saatlerce kımıldamadan oturup poz verdiğim için ne kadar sıkıldığımı hâlâ hatırlıyorum... İşte o tablo, bu kitabın kapak resmidir.

Büyük bahçeli ahşap Bursa konakları çok güzeldi. Bizimki, o zamanlar Bursa'nın merkezi sayılan Heykel'in (Atatürk Heykeli) arkasındaki İbrahim Paşa Mahallesi denen yerde en uzun ve güzel yollardan biri olan Gökdere Caddesi'nin üstündeydi. Bu caddede hep bu ahşap konaklardan vardı. En yukarıda, kavuniçi-pembe renkli pek büyük bir tanesini İbrahim Paşa Konağı diye bilirdik. En gösterişlisi oydu, mahalleye adını vermiş olmalıydı. İbrahim Paşa kimdi bilmiyorum. O zamanlar kimse merak etmezdi.

Sonra bizimki, Mühendis Şefik Bey Konağı. Mühendis Şefik Bey Müeyyet Teyze'nin büyükbabasıymış. Bir ara da sanırım Bursa valisiymiş, yani vali konağı olarak da kullanılmış. Bu konağı biraz daha anlatayım. Yüksek tavanlı büyük odaları, geniş sofaları vardı. Üç katlıydı. Ön bahçedeki giriş kapısı, oymalı büyük bir demir kapıydı; her iki tarafında yaseminlerle kaplı parmaklıklı duvarlar vardı. Yaz akşamları o yaseminlerin kokusuna doyum olmazdı. Giriş çift taraflı mermer merdivenliydi. Binanın kapısı da büyük ve işlemeli ahşaptı. En alt kat biraz daha alçak tavanlıydı. Üçüncü katın arkasında ahşap işlemeli büyük bir balkon vardı. Bazı sıcak yaz geceleri orada yatardık. En üstte de çok büyük bir tavan arası vardı. Tavan arasını çok severdim. Binanın dört yanına bakan pencereleri vardı. Bunlardan birinden doğrudan Uludağ; ikinciden gene Uludağ ve uzakta Işıklar Askeri Lisesi; üçüncü ve dördüncüden de Bursa ve ovasının birçok tarafı görülürdü. Çocukluğumda Bursa Ovası'na bakmaya doyum olmazdı. "Yeşil Bursa" adını gerçekten hak ederdi...

Konağın üstünü tümüyle kaplayan bu büyük tavan arasında okul müsamerelerinde kullanılan kostümler depolanırdı. Onlarla "dramatik oyunlar" oynamaya bayılırdık. Hayal gücümüz sonsuzdu! Yaldızlı, gösterişli kostümleri giyip krallar, korsanlar, prensesler olurduk. Arkadaşlarım vardı. En başta Müeyyet Teyze'nin kız-

ları Abatun ve Barkın. Sonra çok yakında oturan Diş Hekimi Tevfik Hekimgil'in kızları Özen'le Bezen. Özen sınıf arkadaşımdı. Dramatik oyunları daha çok onlarla oynardık. Oyunları hep ben tasarlayıp yönetirdim. O zamanlar bütün müsamere kostümleri bizimdi... Onların evine de giderdim oynamaya.

Okulun bahçesi hatıralarımda hep ön plandadır. Özellikle yazları öğrenciler yokken sadece bana ait olan koskocaman bir bahçe... Herhalde daha önceleri konak bahçesiyken çok güzelmiş, ama benim zamanımda da güzeldi. Özellikle ağaçlar. Biri bayağı büyük olan iki erik ağacının ikisine de çıkar, ağaçta oturur, erik koparıp yerdim... O zaman birinin "papaz eriği", birinin "can eriği" denen çok lezzetli erikleri vardı. Sonra büyük bir dut ağacı vardı. Dutlar tek tek toplanmazdı. Birisi çıkar, ayağıyla büyük dallara vurup sallar, dutlar aşağıda bizlerin kenarlarından tuttuğumuz çarşafa düşer, sonra da afiyetle yenirdi. Bu meyve ağaçlarından başka iki büyük çam ağacı ve bir palmiye de vardı. Onlarla pek alakam yoktu! Yalnız hatırladığım, çamların binaya ve geniş balkona yakın olanında bazen bir baykuşun öttüğü. Genelde baykuş sesi pek sevilmez. Ama Lülâ bu olumsuz imajı aklından silmiş, kendince baykuşu uğurlu ilan etmişti. Öttüğü zaman, tezahürat yapardı! O gün bugündür, baykuşu severim, baykuş koleksiyonum vardır. Müeyyet Teyze'nin tarafındaki bahçede de gene ağaçlar ve saklambaç oynarken saklandığımız şimşirler vardı.

Bursa ve dut ağacı denince ipekböceği, ipek kozası da akla gelir. O zaman Bursa'da ipekçilik çok aktif bir şekilde devam ediyordu. Birçok evin uygun bir köşesinde tahta masaların üstüne dut yaprakları yerleştirilir ipekböceği yetiştirilirdi. Sonra da ipek kozaları Koza Hanı'nda tüccarlara satılırdı. Bir keresinde Koza Han'ın orta avlusunda koca bir koza yığını ve etrafta çuvallarla koza getirmiş köylüleri görmüştüm. Bir ara bizim tavan arasında da birkaç masa koza olduğunu hatırlıyorum. Ne yazık ki o güzelim Bursa ipeği Çin'den gelen ucuz ipekle rekabet edemedi ve silindi gitti.

Okulun karşı sırasında az aşağıda Selahattin Karacagil'in konağı vardı. Selahattin Bey, anı romanlara konu olan Şakir Paşa Ailesi'nden seramik sanatçısı Füreya'nın ilk eşiymiş. Ayşe Kulin'in *Füreya* biyografik romanından öğrenmiştim. Benim çocukluğumda Selma adında alımlı, zarif bir hanımla evliydi. Annem Selma Hanım'ı nadiren de olsa ziyaret ederdi, severdi. Ben de bir iki kere onunla gittiğimi hatırlıyorum. Ama onun hiç bize geldiğini görmedim. Hiç neden diye düşündüğümü ya da sorduğumu da hatırlamıyorum. Sanırım esas sebebi, Selahattin Bey'in izin vermeme-

siydi. Selahattin Bey'i hiç görmedim; çok sert olarak bilinirdi. Caddenin daha aşağısında da eski Bursa Mebusu Hulusi Köymen'in ve Resulzadeler'in konakları vardı. O zamanlar çoğu ipekçi olan Bursa'nın eşrafı böyle "zade" şeklinde bilinirdi, bir tür soylu aile anlamında.

O konaklar Osmanlı sivil mimarisinin en güzel örneklerindendi. Bursa'nın çarpık kentleşme sürecinde de en önce onlar ortadan kayboldu. Büyük bahçeleri olduğu için müteahhitler onlara hemen talip oldular. O güzelim bahçelerin yerine bitişik nizam betebeli[2] kötü apartmanlar yapıldı; güzelliklerin yerine çirkinlikler geldi... Yeşil Bursa Ovası da bir otosanayi merkezi oldu; fabrikalar, atölyeler ve kalitesiz meskenlerle kaplandı.

Yanımızda İhsan İpeker'in (Gaffarzadelerin) o zaman için modern sayılan beton evi vardı. Herhalde oradaki ahşap konak daha da önceleri yıkılmıştı. Eşi Türkân Hanım toplu ama çok güzel bir kadındı. Annem onu da bazen ziyaret ederdi; o da bize gelmezdi. Sanırım İhsan Bey de güzel karısının evden çıkmasını hoş karşılamıyordu...

Lülâ'ya kimselerin gelmemesinin bir başka sebebi de bize zaten kimsenin ziyarete gelmemesiydi... Müeyyet Teyze ve Sadık Amca her zaman bizimleydi, zaten, üst yanımızda oturan Fehmi Amca ve Selime Teyze (Ünmeriç) de bazen gelirdi. Oğulları Mete, kızları Ülkü'yü hatırlıyorum. (Bir yaz Mete İngilizceden ikmale kalmıştı. Ona İngilizce dersi vermem gerekti, pek sabrımı tüketmişti!) Diğer gelenler gündüzleri öğrenci velileriydi. Çünkü bizim bir evimiz yoktu; "misafir" odamız da yoktu. Gündüz okulun "idare odası", gece oturma odamızdı. Yemeği de bazen idare odasında, bazen de alt kattaki basık tavanlı odada yerdik. Ayrıca annem sabahtan akşama kadar çalışırdı. Misafirliğe vakti yoktu; alışık da değildi. "Kabul günü" filan gibi şeyler bilmezdi. Arada bir Hilal (Şimay) Hoca ve eşi Şahap Amca'yla bir araya gelirlerdi, bir de Kız Enstitüsü'nden arkadaşları Hikmet ve Saadet hocanımların anneme uğradığı olurdu ama öyle ev ziyareti şeklinde değil, annemle beraber okuldan dönerken filan, gayet rahat bir şekilde. Birliktelikler daha çok yaz tatillerine hastı.

Benim çocukluğumda Bursa'nın nüfusu yüz bin civarındaydı. Küçük bir şehir. Merkezi, Setbaşı'ndan Altıparmak'a kadar uzanan Atatürk Caddesi'ydi. Burada akşamüstleri gezilirdi. Özellikle gençlerin tur atarak birbirlerini görme ve uzaktan flört etme

2. Betebe: Cam mozaik. Bir dönem zenginliğin simgesi olarak binaların dış yüzeyi betebe ile kaplanırdı. (yay.n)

mekânıydı! Özel otomobil yok denecek kadar azdı. Yürünemeyecek uzaklıktaki yerlere faytonlarla gidilirdi. Bayağı küçükken kışın da kızaklı faytonları hatırlıyorum. Kışlar şimdikilere benzemez, çok karlı olurdu. Hatta hatırlıyorum, mahalleliler bir akşam basamaklarına oturdukları koca bir merdiveni kızak gibi kullanarak okulun önündeki caddeden aşağı doğru kayıyorlardı.

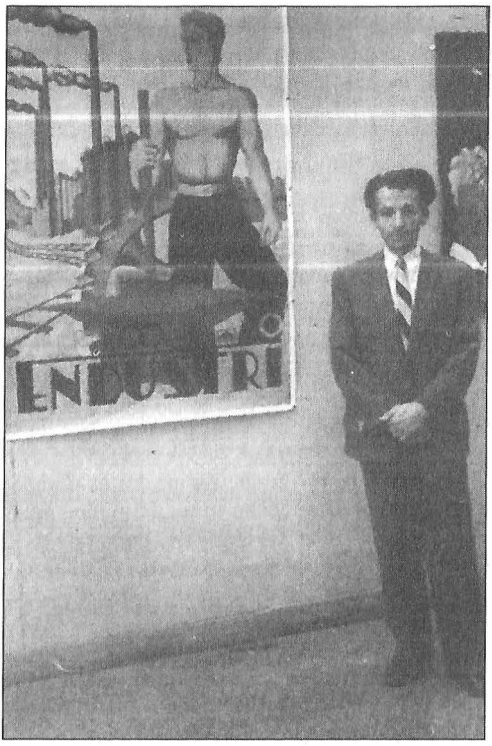
Bursa'da o yıllarda sadece iki kitapçı dükkânı vardı. Nedense sahiplerinin adlarıyla anılırlardı: İhsan Şekercioğlu ve Zeki Mumcu. Annem devamlı bu kitapçılara giderdi, tabii beni de alarak. O yıllarda *Seksoloji* dergileri vardı evde, annemin ciltlendirdiği. Demek ki babamla birlikte okuyorlardı. Bir gün annem Zeki Mumcu'da *Seksoloji* alıyordu. Yüksek sesle "Anne seksoloji ne demek?" diye sordum! Duymazdan gelip cevap vermeyince, tekrar sordum. Herhalde hem annemi, hem de ona daima saygıyla "Hocanım" diye hitap eden tezgâhtarları çok mahcup bir duruma sokmuşum ki, elimi fena halde sıkıp tırnağını batırdı. Çok canım yandı ama sesimi çıkartmadım. Bir daha da seksoloji nedir diye hiçbir zaman sormadım...

Sonra caddede şık bir ayakkabıcı açıldı. O zamana kadar bütün giyim dükkânları gibi ayakkabıcılar da Kapalı Çarşı'daydı. Bir gün gene annemle caddeden geçerken ayakkabıcı dükkânının vitrinine baktık. Herhalde 12-13 yaşındaydım. Çok renkli, çok güzel bir sandalet gördüm, daha önce görmediğim cinsten. "Hih!" dedim. Annem anladı; içeri girdik, benim "Anneciğim, çok pahalı, almayın" itirazlarıma rağmen aldı. Çok iyi hatırlıyorum, 18 liraydı. Bugün neye tekabül eder, bilmem...

Babam İhsan Çizakça

Bu Lülâ'nın kitabı olduğu için babamdan az söz ettiğimin farkındayım. Ama babamı anlatmalıyım. Nasıl anlatsam pek de bilemiyorum, çünkü oldukça zıt özellikleri kendinde toplamış bir kişiydi. Bir taraftan sanatkârdı. "Tezyini Sanatlar" derdi, yani süsleme sanatları. Kendine de dekoratör derdi. İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi mezunuydu.

Sanatını esas olarak "afiş" alanında gerçekleştirmişti. Daha önce de Lülâ'nın anlattığı, Ankarada açtığı Türkiye'nin ilk afiş sergisinden sonra Bursa'da da arada afiş yapardı. Ama afiş artık ön planda değildi. Gene de ticaret lisesindeki resim derslerinde öğrencilere afiş yaptırırdı. Daha o zamanlarda reklamın önemini görüyordu. Ticaret lisesi öğrencileri okuldan sonra ticarete atılacaklardı. Reklam, afişti.

İhsan Çizakça'nın afiş sergisinden.

Bunu öğrencilerine sevdirirdi. Hatta Mahmut Pars adında bir öğrencisini hatırlıyorum; devamlı bizim okula gelir, afiş yapardı. Bizim okulumuzun, hatta Kız Enstitüsü'nün, bütün piyeslerinin dekorlarını babamla öğrencileri yaparlardı, başta da Mahmut.

Tabii bizim Özel Yeni Okul'daki resim derslerimizi de babam verirdi. Daha çocukken perspektifi öğrenmiştik...

Sanatkâr ruhuna neredeyse ters olan otoriterliği... Herkes çekinirdi ondan. Okulda tam bir disiplin sağlardı. Öğrencileri dövmez ama korkuturdu. Korkutması da yaramazlık yapan çocuğu, onun anlamayacağı büyük laflar ederek yüksek sesle tehdit etme şeklinde olurdu. "Seni Erkân-ı Harbe vereceğim" gibi... Annem arkasını dönerdi güldüğü görülmesin diye...

Sertliğinin altında çok da kırılgan bir yanı vardı. Çok kolay etkilenirdi. Lülâ ne kadar atılgan ve cesursa, o da o kadar ürkekti, özellikle maddi konularda. Lülâ'nın da yazdığı gibi borçtan çok korkardı. Gençliği boyunca çalışıp kendi imkânlarını kendi yarattığı için paranın kıymetini bilir, israftan kaçınırdı. Bu konularda çok daha rahat olan, hesabını kitabını bilmeyen Lülâ'yı ve hepimizi de sıkar-

dı... Kırılganlığı, kendisi için çok stres de yaratırdı. 43 yaşında ilk kalp krizini geçirdi.

Yıllar içinde okulumuzu sarsan rekabet, hep dostlar tarafından oluşturuldu. En önce babamın arkadaşı matematik öğretmeni Namık Sözeri tarafından. Namık Bey babama sık sık gelip ondan okul yönetme konusunda bilgiler alırdı. Arkasından Bursa Koleji'ni kurdu, bizim okulumuzun biraz aşağısında. Bursa Koleji sükse yaptı. Yeniye rağbet bunda rol oynadı. Bir süre sonra da bizim okulumuzda öğretmen olan Sevim ve Mefharet öğretmenler, hiç sezdirmeden hazırlıklarını yapıp o zaman çok gözde bir semt olan Çekirge'de İnal Okulu'nu kurdular. Üstelik kendi sınıflarındaki bütün öğrencilerini de oraya aldılar! Anlaşılan velilerle önceden irtibat kurmuşlardı. Babam ilk kalp krizini işte bu olay üzerine geçirdi...

Tabii rekabetin ortaya çıkması normaldi, başka ticari yatırımlar gibi özel okul girişimciliği de hızla artıyordu. Ama babam işadamı değildi. Arkadaşlardan gelen bu rekabet silleleriyle başa çıkamıyordu.

İleriki yıllarda, babamın 53 yaşında kalpten ölümünden sonra da yakınların yeni okullar açması devam etti. Önce bir öğrencimizin velisi ve okul aile birliği başkanımız Nezih Tunçsiper bir okul açtı. Daha sonra da müdür muavinlerimiz Hayati ve Hadiye Çakır, okulumuzda okul yönetimini öğrenip "Çakır" okulunu açtılar. Denebilir ki, Özel Yeni Okul, Bursa'daki özel okulların nüvesini oluşturdu.

Sadık Şendil, "Meslekler Konuşuyor" adlı bir skeç yazmıştı bizim için. Orada çeşitli meslekler kendini anlatıyordu, bir perinin vereceği ödül için yarışıyorlardı. Ben "ressam" olmuştum (babamdan dolayı; sonraki yıllarda da Leyla ressam olmuş). Sözlerimin bir kısmı şöyleydi:

> Ressamım, arkadaşlar, renklerin, tabiatın âşığı bir insanım...
> Jökond'un[3] dudağından asırlarca gitmeyen
> Tebessümü yaratan sanatın kuluyum ben...
> Bende en güzel sanat, benim hakkım mükâfat.

Diğerleri de güzel sözler söylüyor, kendilerini anlatıyorlardı, doktor, mimar, heykeltıraş, çiftçi, müzisyen, hukukçu, şair... Hepsi konuştuktan sonra peri, kenarda sessiz duran birine de konuşmasını söyler. O bir öğretmendir. Şöyle der:

> İddiam parlak değil, pek görünmez hünerim.

3. *Mona Lisa*'nın Fransızca adı.

Taşları değil fakat zihinleri yontarım,
dimağlara renk saçar benim de fırçalarım.
Hepsi ilk ışığını benden alıp parladı.
O kadar çok verdim ki, bana bir şey kalmadı...
Evet hepsi yetişti, bense yetiştirenim,
onlar birer meyveyse, ne mutlu ağaç benim...
Fakat bu büyük sanat aramaz hiç mükâfat...

Öğretmenlik mesleği bundan daha güzel anlatılabilir mi? Özel Yeni Okul da işte böyle çok verdi. Kendine de bir şeyler kaldı ama ancak bir süre daha.

Söz böylece Sadık Şendil'e ve tabii Müeyyet Hanım'a geldi...

Müeyyet Hanım ve Sadık Şendil

Müeyyet Hanım güzelliğiyle meşhurdu. O zamanların ünlü sinema yıldızlarından Hedy Lamarr'a benzerdi. Kızı Abatun da çok güzeldi. İkisine de hayrandım. Abatun benden üç yaş büyük, küçük kızı Barkın da üç yaş küçüktü. Onlarla birlikte büyüdüm.

Barkın sıskacık bir küçük kızdı; sesi de incecikti. Müeyyet Hanım ve Kamil Tolon ayrıldıklarında çok küçüktü. Bütün bunlardan ötürü Müeyyet Teyze Barkın'a düşkündü. Abatun ise kendine güvenli, güzelliğine mağrurdu.

Müeyyet Teyze ayrıca benim için hep önemliydi; akıl danışılabilen, bilgili, makul bir insandı. Fırtınalı hayatına rağmen, hep ba-

Süheyla Çizakça, Müeyyet Hanım, Feride, Barkın, Leyla bebek.

siretli, mağrur ve dingin bir hali vardı. Sadık Amca ona "Azamet" derdi! Kimse ile görüşmezdi. Lülâ'dan başka dostu yoktu. Lülâ'nın öğretmen olmayan bir iki arkadaşından biriydi. Müeyyet Hanım'ın Sadık Şendil'le beraberliği Bursa'da dedikodu konusuydu.

Sadık Şendil o zamanlar tanınmazdı. Bursa'ya Tekel İdaresi tütün eksperi olarak geliyordu. Müeyyet'le İstanbul'da liseden arkadaşmışlar. Nasıl bulduysa Bursa'da onu bulmuş. Müeyyet Hanım eşinden ayrılmıştı; kızlarıyla yaşıyordu. Evleri, bizim büyük konağın dörtte biri olan yan kısmıydı (dörtte üçü, ev sahibimiz İhsan İpeker'e satılmış olan bizim Özel Yeni Okul'du). Sadık Amca ile yaşamaya başladılar. Sadık Amca güler yüzlü, esprili, çok hoş bir insandı; hepimiz onu çok severdik.

Okulun neredeyse içinde yaşadıklarından, Sadık Amca pencereden teneffüslerde bahçede oynayan çocukları seyrederdi. Onlardan ilham alarak ilk oyunlarını yazdı. Bunlar, manzum çocuk oyunları, daha doğrusu çocuk operetleriydi. Hepsi birbirinden güzeldi.

Bu oyunlardan bazıları, *Yonçin: Bir Çin Masalı*, *Bir Varmış*, *Bir Yokmuş*, *Sana Söz Vermiştim*. Hâlâ sözlerini, müzik ve şarkılarını hatırlarım. Sadık Şendil daha sonraları İstanbul'a dönünce çok iyi bilinen film senaryoları yazdı, *Beklenen Şarkı*, *Kanlı Nigâr*, *Senede Bir Gün*, *Yedi Kocalı Hürmüz* gibi. Sanırım Özel Yeni Okul için çok severek yazdığı ilk çocuk operetleri, sonraki eserlerinin nüvesini oluşturmuştu.

Lülâ'nın çevresi

Lülâ'nın çevresi, Bursa'nın geleneksel eşrafının ve yerli halkının dışındaydı. Bunlardan bazılarıyla öğrenci velisi olarak tanışırlardı ama bu sınırlı bir ilişkiydi. Esas çevresi öğretmenlerdi. O yıllarda Anadolu'da öğretmenler toplumun saygın, kalburüstü, kültürlü insanlarıydılar. Çağdaş değerlere ve yaşam biçimlerine sahiptiler; özellikle de toplumsal cinsiyet ve kadının toplumdaki yeri konusunda son derece ileriydiler. Öğrencilerine de bu çağdaş değerleri aşılarlar, onlara örnek olurlardı. Edebiyat matineleri, kültürel toplantılar, tiyatro düzeyinde okul piyesleri, klasik Batı müziği konserleri, sinema, spor ve geziler, kışın da Uludağ'da kayak çok yaygın faaliyetlerdi. İstanbul'da kimsenin kayakla alakası yokken, annemle babam arkadaşlarıyla grup halinde kışın hafta sonları Uludağ'da kayak kayarlardı. Üstelik Büyük Otel ve kayakevine çıkan yol kışın kapalı olduğu için, ancak Kirazlı Yayla'ya kadar otobüsle gidilir, sonrasında kayaklar omuzda Koca Ahmet kestirmesinden sa-

atlerce tepeye tırmanılırdı. Ben de 9-10 yaşımdan itibaren bu yürüyüşlere katılır, bayağı da iyi kayak kayardım. Annemle babamın 1950 kışında çekilmiş güzel bir siyah-beyaz kayak resmi hâlâ yatak odamda duvarda asılı durur.

Elazığ günleriyle ilgili yazdıklarım Bursa'daki 1940'lı ve 50'li yıllar için de geçerliydi. O yıllardaki idealizmi ve çağdaşlaşma özlemi-

Uludağ'da annemle babam, 1952.

Uludağ'da annem, ben, Murat, babam.

ni ve coşkusunu ben annemde hep hissettim, ancak bunu çok sonraları adlandırabilecektim. Öğretmen arkadaşlarında da vardı bu. Ne ilginçtir ki bugün geriye bakıldığında çok farklı bir portre çizilebiliyor. Örneğin bu konuda bir anım var. 1993-94 kışında bir televizyon programında Profesör Şerif Mardin, Ruşen Çakır'la bir sohbette, "Osmanlı'da yüksek kültür vardı; Cumhuriyet öğretmenleri ise sığ idiler" demişti. Bu sözlere çok alınmıştım, o adeta "elinde meşale", toplumu ileriye götürmek için didinen mütevazı öğretmenler adına... Tabii o "yüksek Osmanlı kültürü"nün İstanbul'da ne kadar küçük ve sınırlı bir grup için söz konusu olduğu, geniş toplum kesimlerinin toptan cahil bırakıldığı, hele kadınlara hiçbir imkân tanınmadığı gibi gerçekler de ortada. O kadar ki, 1923 yılında erkeklerin sadece yüzde 7'si, kadınların ise sadece binde 4'ü okuryazardı.[4]

Sonradan ortaya atılan bir başka konu ise bu meslek sahibi kadınların cinsellikleriyle ilgili oldu. Bazı sosyal bilimciler Cumhuriyet öğretmenlerinin ve diğer meslek sahibi kadınların, ancak kendi kadınlıklarını örterek, hatta reddederek ve neredeyse "erkekleşerek" mesleki faaliyetlerini yapabildiklerini iddia ettiler. Verdikleri örnek de kısacık kesilmiş saç ve tayyördür.

Ben ne Lülâ'da, ne de diğer öğretmen ve profesyonel kadınlarda bunu hiç görmedim. Tam tersine, Lülâ kendi görünüşünden hep hoşnuttu (sonraki yıllarda kilo aldığı halde). Erkekler ta-

4. Bkz: Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri.

Lülâ, ben, Murat, babam, 1950.

rafından beğenilmekten çok hoşlanır, hatta onlarla hafiften flört de ederdi. Bunların içinde babamın arkadaşı olup Lülâ'ya âşık olan birisi de vardı... Bir diğeri de oldukça genç bir adamdı. Başka bazı kadınlar tarafından kıskanıldığı da olurdu. Babamın bunlardan hiç haberi yoktu. Ben hepsini bilirdim...

Ancak evlilik dışı cinsellik çok istisnai idi ve hiç tasvip edilmezdi (tabii Lülâ için de söz konusu değildi). Kısa saç ve tayyöre gelince, bunlar özellikle 1940'lı yıllarda o dönemin modasıydı; Avrupa'da da yaygındı. Ama böyle giyinmeyen pek çok meslek sahibi kadın da vardı. Lülâ hiç kısa saçlı olmadı.

O yıllarda çağdaşlaşma idealinin eğitimli kesimlerde günlük yaşama girdiğini söyleyebilirim ve bu da herkese normal geliyordu. Bunun bir önemli öğesi de yurtseverlikti. O zaman hâlâ canlılığını muhafaza eden genç Cumhuriyet'e bağlılık çok yaygındı. Özellikle öğretmenler bunu öğrencilerine de aktarıyorlardı. Çünkü o tarihlerde yurtseverlik, çağdaş bir toplum yaratmak demekti.

Aslında bu durum başka "yeni yurt kuruluşu" örneklerinde de görülüyordu ve sosyal bilim literatüründe yer aldı. Örneğin James Gillespie ve Gordon Allport'un Mısır ve Lübnan gibi ülkelerde yaptığı araştırmalar, bu devrede gençlerin eski geleneksel değerleri yadsırken yurtseverliği önemsediğini gösterir.[5] Nitekim ben de

5. Gillespie, J.M. & Allport, G.W. (1955). *Youth's outlook on the future: A cross-national study.* New York: Doubleday.

Aileye Leyla eklendi. Babam tuvalinin başında, 1954.

1960'ların sonunda İzmir'de yaptığım bir araştırmada, yurtseverliğin daha dinamik, kendine güvenli, iç kontrolü önemseyen, iyimser ve olumlu bir dünya görüşünün ifadesi olduğu, bunun tersi olan dini bir dünya görüşünün ise yetkecilik (otoriteryenizm), karamsarlık ve dış kontrole bağımlılık (kadercilik) ile bağdaştığını buldum.[6] Bugün ise özellikle son 40 yılın muhafazakâr eğitim politikalarıyla bu durumun değiştiğini görüyoruz.

Lülâ'da çağdaş dünya görüşü çok güçlüydü. Bu, özellikle toplumsal cinsiyet anlayışında kadın-erkek eşitliğini tam olarak benimsemesinde, hatta günlük yaşamında görülüyordu. Büyükbabamın onun yapmak istediğini engellemiş olması da bunda etkili olmuştu. Kendisinin gerçekleştiremediği mesleki başarıyı benim için büyük bir özlemle arzu ediyordu. Bir gün aramızda şöyle bir konuşma geçti: Bursa Kız Lisesi'nin orta kısmında okurken yakın bir arkadaşım vardı: Ayzer. Çok güzel, sevimli, iyi huylu bir kızdı. Orta üçüncü sınıfı bitirir bitirmez onu evlendirdiler. Bunu anneme söyledim. "Ah, ne yazık, ne yazık... Yazık Ayzer'e" diye çok üzüldü. Ardından da bana, "Diğer kızlar erken evlenebilirler; sen başkasın, sen erken evlenmeyecek, yüksek tahsiller yapacak, çok başarılı olacaksın" dedi. Buna tamamen inanmıştı, bunu yapabilecek isteğim ve kapasitem olup olmadığını hiç düşünmeden...

6. Kağıtçıbaşı, Ç. (1972). *Sosyal değişmenin psikolojik boyutları.* Ankara: Sosyal Bilimler Derneği, A - 5.

Lülâ

Çiğdemciğin büyük yükü

Mezunlarımızın derslerini ve bütün davranışlarını sıkı takip ediyorduk. En çok da Çiğdem'e yükleniyorduk. Onun incecik, küçük omuzlarına büyük sorumluluklar yükledik.

"Sen Özel Yeni Okul'u temsil ediyorsun, çalışkan olmaya mecbursun" diye tutturuyorduk. Gerçi her konuda ona yardım ediyordum ama bugün bile şikâyet eder...

"Çocukluğumu bilemedim, beni hep çalıştırttınız" diye söylenir...

O temeli öyle sağlam atmasaydık, çalışkanlık onun için vazgeçilmez bir tutku olmasaydı, acaba bugün dünya çapındaki Profesör Doktor Çiğdem olur muydu?

Ben

Okul dönemim

Evet bana çok yüklenildi. Anlatılanlara göre, yuvada üç yıl okuduktan sonra çok bıkmışım. Ben de hatırlıyorum. Son yılda sevdi-

ğim arkadaşlarım birinci sınıfa geçeceklerdi; "Ben de birinci sınıf olacağım" diye tutturmuştum. Özellikle Başat birinci sınıf olacaktı. Ben Başat'ı çok severdim, hatırlıyorum; beş yaş aşkı! "İdareten birinci sınıfa başlasın, sonra nasılsa sıkılır, tekrar yuvaya alırız" demişler; başlayış o başlayış, tabii yuvaya geri alamamışlar. Hep sınıfımın en küçüğüydüm, bazı sınıf arkadaşlarımdan bir, bazılarından bir buçuk, iki yaş küçüktüm.

Birinci sınıfın başlarında bir sayfa "kapıyı aç" diye yazı yazma ödevi verilmişti. Defteri yan çevirip sayfa boyunca kocaman tek bir "KAPIYI AÇ" yazmıştım, bunu hatırlıyorum... Buna tepkileri hatırlamıyorum ama bence tembel fakat yaratıcı bir çözümdü!

Dördüncü sınıfın sonuna kadar öğrenci numaram 16 idi. Beşinci sınıfın başında annemle babam bunu "1" yaptılar. Nedeni de çok ilginç. O zamanlar özel okul bilinmezdi; bilenler de küçümserlerdi. Özellikle öğretmenler camiasında okulumuzun iyi bir ismi olması annemle babam için çok önemliydi. Özel ilkokullarda beşinci sınıf okul bitirme sınavları sözlü idi ve diğer okullardan gelen mümeyyizler[7] önünde yapılıyordu. Çocuklar birer birer numara sırasıyla sınav odasına alınacakları için numaram "1" yapılmıştı; ilk ben gireyim de iyi bir performans ile mümeyyizler üstünde iyi bir izlenim bırakayım diye... Bana söylenen de, "Annesinin babasının okulunda tabii iyi not alır, derler; marifet, mümeyyizler önünde başarıp iyi not almaktır. Sen sadece kendini değil, bizi ve okulumuzu da temsil ediyorsun" oldu! Sınıfımın en küçüğü ve "temsilci" olarak 10 yaşımda en büyük yükü ben taşıyordum!

Sınavlardan önce bir gün bahçede Feride'nin kardeşi Burhan'la salıncağa biniyorduk. Burhan'ı annemle babam Elazığ'dan getirtmişler, okutuyorlardı. Aynı sınıftaydık ama o benden büyüktü. Burhan'a "Keşke ben senin yerinde olsaydım" dedim; çok şaşırdı, çünkü ondan çok daha başarılı bir öğrenciydim. "Sen sınavlarda orta da alsan olur; ben hepsinden pekiyi almak mecburiyetindeyim" dedim.

Sınavlar çok parlak geçti. Coğrafya öğretmenimiz, annemle babamın arkadaşı, Hilal öğretmen benim performansımdan o kadar duygulanmış ki, odadan dışarı çıkıp ağlamış...

Her yıl babam beşinci sınıfın bir afişini yapardı, üstünde öğrencilerin fotoğrafları olan. En çalışkanların (iftihara geçenler) resimleri ayrıca büyütülüp duvara asılırdı. Bizim sınıfta duvara asılanlar, Ziraat Bankası Müdürü İrfan Kocaoğlu'nun oğlu Dündar, Dr. Re-

7. Müfettiş gibi bir denetleyici.

fik Tilkicioğlu'nun oğlu Başat, Fabrikatör Sait Ete'nin kızı Türkân ve benim resimlerimdi. Başat ve Dündar halen Amerika'dalar, Türkan ve ben İstanbul'da.

İlkokul bitince Bursa Kız Lisesi... Daha geleneksel ailelerin kızları kız enstitüsüne, daha modern ailelerin kızları kız lisesine giderdi. Bursa Kız Lisesi orta kısmına başladım. Benden başka bizim sınıftan iki kız arkadaşım daha aynı şubeye konmuştuk: Leyla İlova ve Senar Sözen. Önceden tembihliydik, sınıfın en ön sıralarında oturacaktık; çünkü öğretmenler arka sıradaki çocuklara tembel ve haylaz gözüyle bakarlarmış. İlk gün sabah açılış merasiminden sonra nasıl koşturarak ön sırada yer kaptığımızı hatırlıyorum!

Bu sefer de ifade gene şöyleydi: "Özel okulda başarılı olunur tabii; marifet, devlet okulunda başarılı olmaktır... Sen sadece kendini değil, anneni de, babanı da, okulumuzu da temsil ediyorsun." O hızla ilk karnede İngilizce dışında bütün notlarım 10'du (İngilizce 8). Matematik öğretmenimiz çok ünlü, çok sert Ali Çakır'dı. Babama Turan Pastanesi'nde rastlamış, "Kurt gibi kızın var" demiş! Meğer ortaokulun ilk karne döneminde kimseye 10 vermezmiş. Babam gayet mutlu bir şekilde gelip anlatmıştı...

İşin ilginç tarafı, ben bütün bu beklentilere ters tepki göstermedim. Hepsini kabul edip benimsedim. Nitekim çok sonraları anneme bu konuda sitem ettiğimde, "Bana ne çok sorumluluklar yüklediniz" dediğimde, "Sen de her şeyi kabullendin; kabullenmeseydin. Leyla'ya da aynı şeyleri söyledik ama o çifteler atarak karşı gelirdi, hiçbirini kabul etmezdi!" demişti...

Bir de kemanım vardı... Altı yaşındayken minicik bir yarım boy kemanla keman derslerine başladım. Bu benim istediğim bir şey değildi. Lülâ çocukluğunda bir ara keman çalmış, sonra bırakmak durumunda kalmış; onun yapamadığını tabii ben yapacaktım! Gene itiraz etmedim; aklıma bile gelmedi... Bu benim vazifemdi, yapacaktım. Kız Enstitüsü müzik öğretmeni Saime Hoca keman öğretmenimdi. Özel ders parası vermemek için takas usulu, o bana ders verir, annem de ona enstitünün çiçek atölyesinde fantezi çiçekler yapardı.

Tam 13 yıl keman çaldım, başka başka hocalardan ders alarak. İstanbul'a koleje gittikten sonra Tünel'de eski bir apartmanda oturan Polonez Madam Lily Dalpino Radomski son keman öğretmenimdi. Çok otoriter ve sinirli bir kadındı; çok çekinirdim. Keman çalmak da yapmam gereken bir iş ve sorumluluğumdu ya, Amerika'ya bile kemanımla gittim... O kadar yıl çalıştığım için iyi bir teknik geliştirmiştim ama aslında kemana fazla yeteneğim de, sevgim de yoktu!

Aslında benim sevdiğim şey resim yapmaktı. Resme kabiliyetim de vardı. Çocukken keman çalışmam için üst kattaki bir sınıfa gönderilirdim (cızırtılar fazla duyulmasın diye!). Bazen kemandan sıkılıp sınıftaki karatahtaya renkli tebeşirlerle resimler yapardım. Bir süre keman sesi duyulmayınca annem yukarı gelir ve "gene resim mi yapıyorsun?" diye çıkışırdı. Lülâ'ya göre keman önemliydi, resim değil... Aklına gelmezdi ki bu çocuk keman değil, resim seviyor. Babam da dekoratör - grafiker olduğu halde hiç karışmazdı. Resim içimde hep bir heves olarak kaldı...

Çiğdem'in Kız Lisesi başarıları

Üç yıl, üçer defadan dokuz takdirname aldı. Sara Hanım (İngilizce öğretmeni) dışında herkes takdir ediyordu. Sara Hanım ise takmıştı adeta ve Çiğdem bana bunu anlatmıyordu.

Bir gün arkadaşı Aysun ağzından kaçırdı... Meğer Sara Hanım Çiğdem'i devamlı azarlarmış. Buna biraz da sebep benmişim, sonradan anladım. Çünkü heveskârlığımdan Çiğdem'e üstünde ismi yazan özel imtihan kâğıtları bastırtmıştım... Sara Hanım o kâğıtlara sinir oluyormuş. Sara Hanım silgi, kalem ve kalemtıraşları bir sicimle çocukların boynuna astırıyordu. Kalem veya silginin yere düşmesinden rahatsız olurmuş. Ben gene hevesimden sicim yerine bir ince zincire taktırdımdı. Ona da sinirlenmiş.

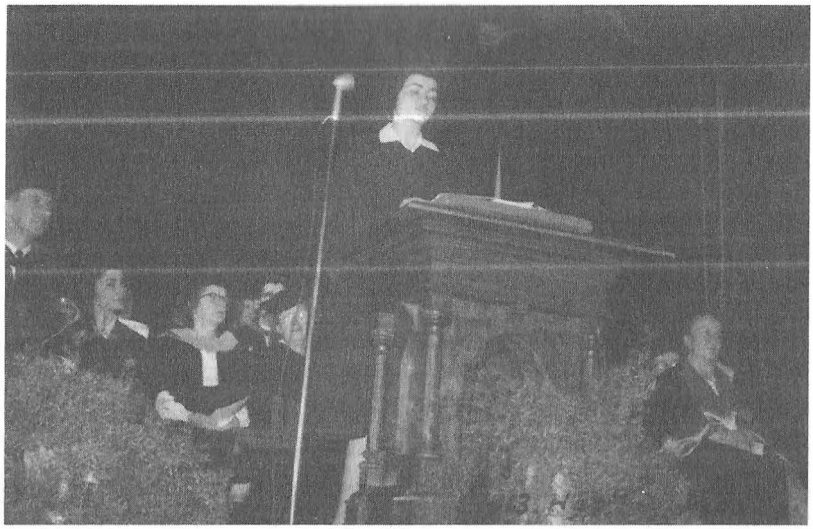
Bu arada bir yazılı kâğıdı geldi; iki almış Çiğdem. Öğretmen veli tarafından imzalanarak iadesini istemiş.

"En kısa zamanda telafisine çalışılacaktır, saygılarımla..." gibi bir not yazdım. Kâğıdı bütün sınıf içinde elinde sallayarak Çiğdem'e yapmadığı hakaret kalmamış.

"Ben sizin annenizle mektuplaşmak istemiyorum" demiş...

Çiğdem gözleri ağlamaktan kızarmış geldi ve okula gitmemem için yalvardı. Halbuki okul müdürü Şinasi Bey yakın dostumuzdu. Netice: Sara Hanım oldukça Çiğdem'in Kız Lisesi'ne devamını istemiyordum.

Bu arada dayısı da, teyzesi de Amerikan Kız Koleji diye tutturdular. Maddi durum düzelmişti ama kolej masraflarını ödeyecek kadar değil. Fedakârlık eder, yine her şeyden kısarız dedik. Amerikan Kız Koleji imtihanına girdi, kazandı.

Kolej mezuniyet töreninde konuşma yaparken, 1959.

Mümkün olduğunca itinalı hazırladık. Okul dolaplarının ölçüsüne kadar alarak raflara fırfırlı örtüler diktik. Kirli torbasına kadar... Bir ara dolap muayenesi yapılmış, birinci gelmiş. Dolap tertibi birinciliğini başka birincilikler takip etti. Artık "Çok çalışma, fazla ilave ders alma, canını çıkartma, gözlerini yorma, herkes kolej mezunu oluyor, senin gibi kendini öldürmüyor" demek faydasızdı.

Seneler başarılarla geçti. Çiğdem okulda çeşitli görevler yükleniyor, biz herkesten daha az para ödüyorduk. Son sene diploma töreni için teyzesinin zevkiyle iki güzel elbise diktirdik ve babacığım da kıymetli torununun törenini gözleri yaşlı seyretti. Güzel bir konuşma yapmıştı, okul birincisi olduğu için.

Ben

Kolej: Benim hatırladıklarım

Sara Hanım dışında başka bir iki küçük anı da ortaokuldan sonra koleje gitmemin öncesini yansıtır. Bursa Kız Lisesi'nde orta birinci sınıftayken, bizim ilkokulda daha önce okuyup babaları İstanbul'a tayin olduğu için ayrılan Çiğdem adında bir arkadaşım ve onun kardeşi Güven, anneleriyle okulu ziyarete geldiler.

Çiğdem Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okuyordu. Her iki kız da pek şıktı; başlarında şapkaları vardı. Onlara imrendim. Onların yanında kendimi "taşralı" hissettim. Annem bunu anladı, üzüldü, ama esas olarak şapkaya yordu... "Ben sana daha güzelini yaptırırım" diyerek hemen Kız Enstitüsü Sipariş Atölyesi'nde bana bir şapka yaptırdı. Her doğum günümde fotoğrafçıda resmim çektirilirdi. O yıl şapkalı resmim çekildi... Hiç de yakışmamıştı!

Bursa'da mutlu bir çocukluğum vardı. Ama İstanbul benim için erişilemeyecek bir rüya gibiydi. Lülâ'nın İstanbul'daki akrabalarının yanındaki çekingenliği ve küçüklük duygusu bana da geçmişti. Annem, "görgü ve bilgimi artırmak" kabilinden beni yazları teyzeme gönderirdi bir-iki haftalığına. Teyzemin Erenköy'deki yazlığında da "taşralı kuzin" muamelesi görürdüm; bu duygularım pekişirdi. Ben İstanbul'u hayal bile edemezken özellikle dayımın ittirmesi ve öğretmenim Sara Hanım'ın da olumsuz etkisiyle İstanbul'da okumam gündeme geldi.

Okulun büyük bahçesine komşu bir diğer bahçeli konak vardı, Sadettin Karacabey'in konağı. Sadettin Bey'in eşi Müşerref Hanım, Müeyyet Teyze'nin kuziniydi ama pek yakın değildiler. Bizimle de hiç alakaları yoktu. Müşerref Hanım evinden pek çıkmazdı. Müeyyet Teyze'den, büyük kızları Ayla Karacabey'in İstanbul'da Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde (şimdiki Robert Kolej) okuduğunu biliyorduk. Benden beş yaş büyüktü; çok başarılı olduğunu duyuyorduk. Arada onu bahçede görürdük; ona uzaktan hayranlık duyuyordum. Babamın dayısının kızı Sabahat da kolejde okumuştu ve bu babamın ailesinde övgüyle karşılanırdı; babam da aşinaydı koleje.

Bir şekilde Ayla ile konuşuldu; ortaokul sonrası hazırlık sınıfına sınavla öğrenci alındığını öğrendik. Sınava girmem için müracaat edildi. Tabii, sınav için hiç hazırlık yapmadım; sınava hazırlık diye bir şey bilmiyorduk zaten o zaman. Sınav tarihinde annemin hamileliği epeyce ilerlemişti; İstanbul'a babamla gittik, Ayla da bizimle beraberdi. Arnavutköy'de kolejin yokuşundan arabayla döne döne çıkıyorduk. Rüya gibi bir yerdi... Sonunda karşımıza birden bütün haşmetiyle sütunlu Gould Hall çıktı. Gördüğüm manzara karşısında nefessiz kaldım... Bayıldım, hayran oldum.

Sınava girenlerin arasında İstanbul'daki çok sayıda yabancı okulun orta kısım mezunları kızlar vardı. Sanırım Musevi olanlar aileleriyle Fransızca konuşuyorlardı. Çok şıktılar. Gene kendimi küçük hissettim. Kendime benzer bir kız buldum; Karadeniz Bölgesi'nden bir şehirdenmiş. Sınavda onunla yan yana otur-

duk. Verilen sınav o zamana kadar hiç görmediğim bir şeydi, şekillerden oluşuyordu. Çok sonraları öğrendim ki Otis Grup Zekâ Testi'ymiş. Yanımdaki kızın kâğıdına gözüm arada kayıyordu. Benim yaptıklarımdan farklı yapıyordu. O girerse ben giremem diye düşündüm. Ben girdim, o giremedi. Gene sonradan öğrendim ki en yüksek puanı ben almışım. Hatta okul başladıktan sonra o sırada idarede çalışan Kıymet, "Şu Çiğdem'i göreyim bakayım kimmiş" diye beni aramış...

Lülâ

Leyla doğuyor

35 yaşındaydım. Maddi durumumuz düzelmişti. Şebnemciği de kaybettikten sonra üçüncü çocuğumun olmasını istiyordum.

Feride bermutat itiraz ediyordu:

"Allah ömür versin kızınız da oğlunuz da var, bu ne olacak ki?" diyordu. İyi ki oldu... Şimdi, en çok itiraz eden Feride'nin sevgilisi oldu.

Leyla dördüncü çocuğum olduğu ve Murat'ın doktoru Bursa'dan ayrıldığı için Leyla'yı bir ebeyle (diplomalı) doğurmaya karar verdim. Doğuma yakın İstanbul'dan ablam geldi. Ebeyi gördü ve kıyameti kopardı.

"Hangi asırdayız? Bu zamanda mecbur olmadıkça ebeyle doğum yapılır mı?" diyerek Bursa'ya henüz gelmiş genç bir doktoru yakalayıp bana getirdi. Bu genç doktor Nejat Türkoğlu idi.

Evimiz olmadığından okulda kalıyorduk. Ablamın otomobille getirdiği doktoru pencerede bekliyordum. Lise öğrencisine benziyordu. Hiç gözüm tutmadı, hiç istemedim. Bana tecrübesiz bir doktor gibi göründü. Fakat ablama da itiraz edemedim.

Neticede 20 Ağustos 1953'te, Kurban Bayramı'nın birinci günü, sabah ezanı okunurken sancım başladı. Pencereden baktım, nefis bir sabahtı... Bir ihtiyarın bastonuna dayanarak camiye gittiğini gördüm. O mübarek gün ve saatte doğacak bebek için, diğer yavrularım ve hepimiz için gözyaşlarımla içim titreyerek dua ettim...

İhsan Müfide Abla'yı (üvey annem) almaya gitti. Müeyyetçik hemen geldi. Dr. Nejat Türkoğlu da geldi. İyi ki ablamı dinlemişim. Zira dördüncü çocuğum en zor doğumumdu.

Okul tatil olduğu için kocaman bir salon olan yuva sınıfı, doğum için

Leyla ve Feride, 16 Mayıs 1958.

hazırlanmıştı. Tül perdeler, saten kurdelelerle süslü beşik, Müeyyet'in büyük halısı... Her şey mükemmeldi.

Üç çocuğumda yapamadığım her şeyi Leyla'da yapabildim. Millet bayram ziyaretine geliyor, her gelen gitmiyor, bahçede merakla neticeyi bekliyorlardı... Okul bahçesi doldu taştı...

20 Ağustos bayramın birinci günü saat 15.30'da kara gözleriyle pırıl pırıl bakınan tatlı bir kız dünyaya geldi... Ama o gelinceye kadar benim feryadım da ayyuka çıkıyordu. Ben feryat ettikçe kalabalığın sesi kesildi.

Avrupa'da veliahtların, Osmanlı'da şehzade ve sultanların beklendiği gibi... Nihayet birisi balkona çıkıp müjdeyi verdi...

"Bir kızımız var. Anne de bebek de iyiler..."

Sesizlik bir anda sevinç kaynaşmasına döndü... Millet kuyruk olmuş "Geçmiş olsun" deyip gidiyordu.

Çiğdem ve Murat da geldiler. Çiğdem 13, Murat yedi yaşında idi. Çocuklara sarıldım:

"Bakın kardeşiniz" dedim. Çiğdem ağlamış, gözleri kıpkırmızıydı. Bahçenin bir köşesine kaçmış, ama yine de feryatlarımı duymuş; kimse ilgilenmemiş olacak ki yanıma geldiğinde pek perişandı.

"Çiğdem, sen ağlamışsın canım" dedim.

"Çok korktum anneciğim" dedi... Konuşurken ağzı çarpılıyordu.

"Çiğdem ağzını çarpıtma" dedim.

"Çarpıtmıyorum ki" derken de çarpıtıyordu. Neyse ki bu çarpıklık uzun sürmedi... Yavrucuğumu ne kadar korkutmuşum Yarabbi!

Leyla sağlıklı ve güzel büyüyordu. Şükür Allah'a ki diğer kardeşleri gibi mahrumiyet görmedi. (Allah göstermesin!) O da küçücükten yuvaya başladı.

Okulumuz artık iyice köklü, başarılı bir okul olmuştu... İlk kısımdan da, orta kısımdan da verdiğimiz mezunlar her yerde başarılı oluyorlardı.

İhsan Ticaret Lisesi'nde, ben Kız Enstitüsü'ndeki görevlerimizin dışında, Özel Yeni Okul'umuzda da bol bol çalışma imkânı buluyorduk. Okul başarılı, çocuklar sağlıklıydı. Küçük şeylerle yetinmesini biliyor, mutlu oluyorduk.

Yazları en az 15 gün Uludağ'da, 15 gün Gemlik Körfezi'nde Kurşunlu'da çadırlarda kampımız vardı. Ahçımız ve çoğu öğretmen olan, anlaşan 20-25 dostla yapılan bu kamplarda çok güzel günler geçiriyorduk.

Ben

Kolej

Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ne (bugünkü Robert Kolej) girmem, hayatımın dönüm noktasıdır. Orada çok güzel altı yılım yatılı olarak geçti. Beni her yönden müthiş etkiledi. O yıllar kimliğimin ve kişiliğimin oluştuğu yıllardı. Oradaki arkadaşlarım, hocalarım ve derslerim, hepsi benim için son derece önemliydi. Onlar buraya sığmaz. Ama orasından burasından yazacağım.

O zaman ortaokul sonrası koleje girenler iki yıl hazırlık okurduk. İngilizceyi iyi öğrendik, ama lisan öğrenmek benim kuvvetli tarafım değildi. Dokuzuncu sınıfa gelip matematik, fen, tarih, edebiyat gibi "gerçek" dersler başlayınca çok rahat ettim ve daha başarılı oldum. On birinci sınıfta mantık ve felsefeyi çok sevdim. Dr. Siphly adında genç bir hocamız vardı; ona da bayılıyordum. Mantıkta herkes zor-

landığı için sınavlarda bonus sorular da sorardı. Bir keresinde 100 üzerinden 114 almıştım... On ikinci sınıfta onun verdiği 20. yüzyıl felsefesini sadece üç öğrenci cesaret edip seçmiştik. Dersi onun lojmanında seminer şeklinde yapıyorduk; Robert Kolej'den de iki üç hoca katılıyordu. O derste ciddi rapor/makale yazmayı öğrendim. Sonra Amerika'daki tahsilimde bunun çok yararını gördüm. Birini çok iyi hatırlıyorum: "Kirkegaard'ın Dini Egzistansiyalizmi ile Jaspers'in Laik Egzistansiyalizminin Karşılaştırması." O kadar beğenmişti ki, raporun üstüne, "Bu, dersin gereğinin ve sorumluluğunun çok üstünde bir çalışma olmuş" diye yazmıştı.

Bir diğer unutmadığım ve beni çok etkileyen hocam, Dr. Rebekah Shuey'di. On birinci sınıfta genel psikoloji dersi aldıktan sonra, biz on ikinci sınıftayken geldi ve seçmeli çocuk psikolojisi dersini açtı. Aynıi zamanda kampusun girişinde bir "anaokulu / çocuk gözlem merkezi"ni de açtı; orada uygulama yapıyorduk. Dr. Shuey çok girişkendi. Milli Eğitim Bakanlığı'na danışmanlık yaptı. Özellikle kız teknik okullarının (kız enstitülerinin) müfredatının güncelleşmesine çalıştı. Örneğin kız enstitülerinde uygulamalı çocuk gelişimi dersleri ve çocuk yuvaları onun önerisiyle başladı. Mezuniyetten sonra Amerika'ya gitmemde de, hatta sonrasında sosyal/gelişim psikolojisine yönelmemde de onun rolü vardır.

Kolej günlerimi anlatırken dersler ve hocalarla başladığımın farkındayım. Oysaki arkadaşlarım ve yatakhane yaşamım daha da önemliydi. İlk üç yıl büyük yatakhanelerde geçti. Hele ilk yıl güzel havalarda yatakhane penceresinden, bülbül sesi olduğunu düşündüğüm bir kuş sesini neredeyse büyülenerek dinlediğimi hatırlıyorum. Zaten kampusun doğal güzelliğine hiç doyamıyordum. Okulun arazisinin ucunda "plato" dediğimiz (hâlâ öyle deniyor) Boğaz'a tamamen hâkim bir boş alan vardı. Arada platoya kendi başıma gider, orada otlarda oturur, bazen Boğaz manzarasına, bazen bir kır çiçeğine bakarak doğayı, Tanrı'yı, yaşamı düşünürdüm... Gerek yatakhane binamızdan, gerek platodan Boğaz'ın görünümü muhteşemdi.

Üçüncü yılımızda bazılarımız (genelde daimi yatılılar) daha küçük odalara geçiyorduk. Dört kişilik bir odada Necla, Selma, Angela ve ben kalmaya başladık. Acı, tatlı, komik pek çok anı var... Ben üçünden de daha planlı ve programlı çalıştığım için derslerimi "makul" bir saatte bitirip uyumak isterdim. Onlar ise neredeyse o zaman çalışmaya başlarlardı! Ben ışıktan uyuyamadığım için bir keresinde ampule eldiven geçirmiştim, eldiven yandı! Ne yazık ki üçü de artık yok...

On birinci ve on ikinci sınıflarda da iki kişilik odalara terfi ettik. Necla ile Selma bir odayı paylaştı. Ben de giderek çok iyi arkadaşım olan Gülümsün'le onların yanındaki odadaydım. Üçüyle de çok yakın arkadaşlığım yıllarca devam etti. Onlar benim kıymetlilerimdi. Ama yaşam onlara çok insafsızca davrandı. Gülümsün 42 yaşında intihar etti. Selma yakınlarda Alzheimer oldu ve öldü. Necla, halamın oğlu Nuri ile evlendi. Mutlu olamadı. Yakınlarda Amerika'da çok zor bir yaşamı, spastik kızı Ayşe'yle birlikte çifte intiharla sona erdirdi... Her birinin hikâyesi bir romandır[8]... Bir de Zübeyde iyi arkadaşımdı. Neyse ki onun hayatı daha iyi geçti. Hâlâ da yakınlığımız devam ediyor; Paris'te oturduğu halde birbirimizi epeyce görüyoruz.

Lülâ

Yazlık evimiz

Bir sabah, gazetede bir ilan gördüm. "Burgaz'da deniz kenarında taksitle ucuz arsalar, tediyede kolaylık" diye yazıyordu.

Arazi sahibi Sabahattin Köksal'a telefon ettim.

"Bu ilan, ilk defa bugün çıktı. İlk telefon sizden geldi. Bir öğretmen tarafından gelen bu telefon beni sevindirdi, arsalarım için uğur sayıyorum" dedi.

Avukatlığının da verdiği belagatle, beni ikna etmeye çalışıyordu. Geniş arazisini parsellemiş, tediyede mümkün olan kolaylığı gösterecekmiş. Telefon konuşmamız bitti ama benim aklım o deniz kenarındaki arsalarda kaldı...

Tam bu günlerde, güzel bir tesadüf oldu. Elazığ'da çok sevdiğimiz ve saydığımız Albay Eczacı Ziya Ağabey vardı. Bursa Askeri Hastanesi'ni teftişe gelmişti. Mesai dışındaki bütün zamanını bizlerle geçiriyordu. Arkadaşım öğretmen Hikmet Ünlüer'i de Elazığ'dan tanıyordu. Hikmet'in, Saadet'in de Burgaz'da yazlık evleri vardı. Benim de bir evim olmasını çok istiyorlardı... İhsan'a biraz bahsedecek oldum, kıyamet koptu:

"Benim şehirde bir evim yok, ben deli değilim... Ben borç sevmem... Sen de, baban da seversiniz" diyordu. Zavallı babacağımı hiçbir alâkası yokken işin içine katıyordu. En kötü huyuydu bu.

8. Necla'nın romanını kardeşi Leyla Serpil yazdı. *Savruluş*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2014.

Bütün bu itirazlara rağmen yılmadım. Ziya Ağabey'i, arkadaşlarım Hikmet ve Saadet'i de alarak Burgaz'a gezmeye geldik. İhsan'a bir komplo hazırlamıştım. Otomobili ben kullanıyordum. Tam yerinde durdum:

"İşte buraları satılık... Cennet gibi yerler, ben almak istiyorum. İhsan almak istemiyor" diyebildim.

Mayısın sonuydu, her yer diz boyu papatya ve gelincik doluydu... Köye kadar her yer bomboştu. Aslında daha önce araziyi görmeye geldiğimde 500 TL pey vermiştim bile...

Arazi sahibi Sabahattin Köksal Bey de bize katıldı. Beşimiz de İhsan'ı kandırmaya çalışıyorduk. Ziya Ağabey'e güveniyordum. Nitekim söze başladı:

"Yahu İhsan... Süheyla kaç yıldır çalışıyor? 20 yıl ha... Ya kürk alacağım diye tuttursaydı, ne yapardın? Toprak her zaman paradır... Sen şükret ki böyle güzel bir yerden bir evlik küçük bir yer istiyor" deyince gözlerimi kapadım, ödüm koparak:

"Ben zaten 500 lira pey verdim" deyiverdim... Çok kızdı, fakat herkesin yanında fazla bir şey diyemedi. O sıralarda Iğdır'da askerlik görevini yapmakta olan İhsan'ın yeğeni mimar Nuri Akkoç askerden gelir gelmez inşaata başladı. İlk eseridir ve çok başarılıdır. Nefis bir yazlık ev oldu... Ortasından geçen kavak ağacı da tuttu... Projesini Amerika'ya gönderdi ve derhal davet edildi. 10 sene Amerika'da kaldı...

Bu arada İhsan hafif bir enfarktüs geçirmişti. Doktorlar deniz havası tavsiye ediyorlardı.

Bu yazlığımıza yerleşince en çok memnun olan ve bana en çok teşekkür eden de İhsan oldu... Hep o her zamanki nazik haliyle elimi öpüyor, "Karıcığım sayende" diyordu...

Benim siftahımla başlayan parsel satışları, çorap söküğü gibi gitti... Bütün parseller satıldı.

Sabahattin Bey'in 16 küçük daireli apartmanı da bitti... Biz de bir yıl için orada bir daire kiraladık. Evimiz yapılıp bitinceye kadar kış-yaz orada kaldık.

Aylarla, her akşam enstitüdeki dersim biter bitmez Mudanya otobüsüne koşuyor, Burgaz yolunda iniyor; soğuk, ayaz, kış kıyamette Nuri ve İhsan'a yemek getiriyordum. Az yol değildi, her taraf da bomboştu...

Hava kararmış, işçiler gitmiş; Nuri ile İhsan sobayı yakmış beni beklerken yıldırım gibi eve dalardım.

"Size yemekler getirdim, baklavalar getirdim" deyip baklavaların çoğunu ben yermişim... Nuri hâlâ anlatır güleriz...

Kışlık evimiz de oluyor

Ekseriyetini öğretmenlerin oluşturduğu Mutluevler Yapı Kooperatifi'ni kurmuştuk. Pek çok zorluklarla boğuştuktan sonra evimiz pırıl pırıl bitti... Büyük emeği geçenler, başta sevgili İhsan olmak üzere Kadir Çağal, Nurettin Akdağ, Ali Çakır, Şinasi Onurkan'ı rahmetle anarım...

Yazlık-kışlık evlerimiz, bir otomobilimiz olduktan başka; kızımız Amerika'da üniversiteyi bitiriyordu... Bu durumumuzu birkaç yıl önce hayal bile etmek mümkün değildi...

Murat'ın okul hayatı

Özel Yeni Okul'da orta kısım olmadığından Murat'ı Çelebi Mehmet Ortaokulu'na yazdırdık. Müdür Kadir Çağal'dı. Murat iyi bir öğrenciydi ama 1-2 yaş küçüktü arkadaşlarından...

Çok güzel yazı yazıyordu. Muzaffer Alper (Türkçe öğretmeni) Kapalıçarşı'yı tasvir eden bir kompozisyonunu okudu.

"Bu yaşta bir çocuğun yazısı değil; okulda yazmasa inanmazdım" diyordu. Kompozisyonunun sonunu hatırlıyorum.

"Bütün bu didinmeler, bağrışmalar, dökülen terler niçin? Bir ekmek parası için" diye bitirmişti.

Son derece saygılı, beyefendi bir çocuktu. Yıllarca kamplarda yaşadık, tek kelimeyle kimsenin bir şikâyeti görülmemiş, duyulmamıştır.

Ortaokulu bitiriyordu; kompozisyon sınavından geldi. Merakla yolunu gözlüyordum. Heyecanla:

"Ne soru geldi?" diye sordum.

Büyük yazarlardan birinin bir sözünü tahtaya yazmışlar. Ne anladınızsa yazın demişler. Cümleyi aynen hatırlayamayacağım, yıllar geçmiş aradan. Mana olarak "yıkmak her zaman kolaydır, yapmak zordur" gibi bir cümle idi. Verdiği cevaba hayran olduğum için bugün bile aklımdadır.

"Bu cümle bana büyük şairimiz Mehmet Akif'in bir şiirini hatırlattı:

Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?
Onu en çulpa herifler de emin ol becerir...
Sade sen gösteriver, "işte budur kubbe" diye
İki ırgatla iner şimdi Süleymaniye...
Ama gel, yeniden kaldıralım dersen heyhat o zaman
Bir Süleyman daha lâzım yeniden, bir de Sinan.

Lale Devri, Patrona Halil gibi bir zorba tarafından kanlı bir şekilde

sonuçlanmasıydı, bugün turistlere gösterecek daha nice eserler olacaktı" demiş ve kâğıdını teslim etmiş Murat.

Bu kadar öz ve bu kadar güzel bir kompozisyonun değil bir ortaokul, lise edebiyat bölümü öğrencisi tarafından bile yazılması başarı sayılırdı.

"Tebrikler Muratçığım" dedim. "Sorunun en güzel cevabını vermişsin. Kısa ve öz; buluşun çok güzel" dedim.

Sonra notunu öğrendik. 10 üzerinden 5 almış. Çok şaşırdım, üzüldüm ve soluğu müdürün odasında aldım. Lise edebiyat bölümü mezununun bile bu kompozisyonu bu kadar öz ve bu kadar güzel yazamayacağını söylemeye başlarken müdür gülüyordu. Türkçe mümeyyizlerini de çağırdı, öğretmenler de gülüyorlardı. Bu sefer de ben şaşırdım. Murat'ın kâğıdı geldi; yazının çirkinliği bir yana bırakılsa bile büyük harf, nokta, virgül diye bir şey kullanmadığından başka güzelim şiiri de nesir gibi birbiri ardına dizmiş. İmla diye bir şey yok... Yalnız buluş ve fikir çok güzel olduğundan beş alarak paçayı zor kurtarmış. Bu sefer ben de gülmeye başladım, öğretmenler yerden göğe haklıydılar.

Ben

Amerika'ya gidişim

Kolejin son sınıflarında üniversiteyi Amerika'da okumak fikri benim için ön plana çıkmaya başladı. Niçin Amerika? O yıllarda Türkiye'den dışarı çıkmak bile nadir görülen bir olaydı. Turizm turları, geziler yok gibi bir şeydi. Ama benim için Amerika'da okumak çok önemliydi. Kolejde çok iyi Amerikalı hocaların bu hedefindeki rolü çok büyüktü. O toplumu ve kültürü bize sevdirmişler, benimsetmişlerdi. Ayrıca o zaman bugünkü Amerika düşmanlığı yoktu. Hatta NATO'ya yeni girilmiş, Amerika kıymete binmişti... Bir taraftan da tabii küçüklüğümden beri Lülâ'nın aşıladığı, Amerika'da okumak ideali vardı. En üst düzeyde tahsil ideali... Ama tahsili tamamlayıp Türkiye'ye geri dönmek üzere. Türkiye'ye geri dönüp toplumun esenliğine hizmet etmek üzere... Küçüklükten itibaren Lülâ'nın çağdaşlaşma idealizmini tamamen benimsemiştim. Gitmeden önce de, orada geçirdiğim yedi yıl boyunca da hiçbir zaman Amerika'da kalmayı düşünmedim.

Nasıl gidecektim? Kolejin taksitlerini bile ödemek kolay değildi.

Son yılda okulun telefon santralında *parttime* olarak çalışıyordum, okul taksitlerinde indirim almak için. Bir yolunu bulacaktım... Burs kazanacaktım. Biraz da Amerika'ya gitmeyi planladığım için 1958 yazında AFS öğrenci değişim programından Amerikalı bir kız da davet etmiştim: Janie Gilbern. Amerikalıları biraz daha iyi anlayabilmek için. Bütün yazı bizimle geçirmişti. Çok eğlenceli ve ilginç bir yazdı.

1959 yılında Amerika'ya gitmek pek duyulmuş bir şey değildi. Döviz sıkıntısı ve kısıtları vardı. Ama ben gidecektim. Bir taraftan Lülâ'nın çocukluğumdan beri bunu benim için arzu etmesi, diğer taraftan kolejde okumam, herkesin şaşıp kaldığı bu fikri normal bir şey gibi görmemi sağlıyordu.

Kolejin son sınıfında Amerika'daki üniversitelere müracaatlar başladı. Büyük eyalet üniversitelerinden ziyade "Liberal Arts College" denen küçük, seçkin vakıf üniversitelerine başvuruyorduk; çünkü bunlar seçtikleri başarılı yabancı öğrencilere burs veriyordu. Dr. Shuey'in yardımıyla bu kolejleri aramızda paylaştık, çünkü aynı okula başvurarak birbirimizle rekabet etmenin anlamı yoktu. Bu şekilde en üst düzeyde lisans eğitimi yapan kolejlere birkaçımız girebildik. Benim ilk tercihlerim, Boston yakınında Wellesley College ve Harvard'ın kız kısmı olan Radcliffe College idi. İkisinden de kabul aldım ama Radcliff bana sadece okul ücretini karşılayan burs verdi; Wellesley ise okul ücreti ve tüm masraflarımı karşılayan tam burs verdi. Bu müthiş bir şeydi...

Wellesley'den kabul telgrafının geldiği günü hiç unutmam. Öğrenci Dekanı Mrs. Hanson'ın beni çağırdığını söylediler. Ofisi büyük Gould Hall'daydı. Kolejin son yılında öğrenci konseyi başkanı seçilmiştim. Bundan dolayı Mrs. Hanson'la devamlı temasım oluyordu. Onun için çağırıyor zannettim. Wellesley'den gelen kabul telgrafını bana verdi. İnanamadım... Dünya benim oldu. 19 yaşındaydım ve yerimde zıp zıp zıplıyordum! Gould Hall'dan yatakhane binamız Sage Hall'a kadar uzun koridorlardan hiç durmadan koşarak gittim, arkadaşlarıma haber verdim. Wellesley acele cevap istiyordu. Okulun küçük posta ofisinden uluslararası telgraf çekilemiyordu. Tabii telefon mümkün değildi... Özel izinle hemen okuldan çıkıp Galatasaray Postanesi'ne gittim ve tek kelimelik telgrafı çektim: "*Accept!*"[9] O gün, hayatımda çok büyük sevinç ve coşku hissettiğim günlerden biridir.

9. Kabul.

Sonraki yıllarda Wellesley College'e yapılan bir ziyaret.

O yıllar, Amerikan Fulbright Programı Türkiye'de yeni başlamıştı. Bugün de olduğu gibi, seçtikleri üniversite mezunlarına burs veriyorlardı. Ben ve iki arkadaşıma da, üniversite mezunu olmadığımız halde, "yol bursu" verdiler. Böylece ailem için Amerika'ya gidişim de bedava oldu, orada okumam da... Annem ve babam çok memnundular. O zamanlar liseden, hatta üniversiteden sonra Amerika'ya giden pek yoktu. Ama ikisinin de herhangi bir endişe ya da sorgulama ifade ettiğini hiç hatırlamıyorum... Evde sadece "başarı" sevinci vardı, özellikle de Lülâ'da...

Gidişim, hafızamda çok canlıdır. Annem, babam, Murat, Leyla, ben Mudanya vapuruyla Burgaz'daki yazlık evimizden İstanbul'a geldik. Bütün Mudanya ve Burgaz arkadaşlarım, başka aile dostları vapura geçirmeye gelmişlerdi. Büyük bir olaydı... İstanbul'da amcamın ailesiyle birlikte, kiraladığımız bir minibüsle havaalanına gittik. Yolda kuzinlerim İlknur ve Gülnur çok güzel sesleriyle o günlerin hüzünlü bir şarkısını söylüyorlardı:

"Kapıldım gidiyorum bahtımın rüzgârına
Ey ufuklar diyorum, yolculuk var yarına"
Lülâ ve ben ağlıyorduk.

Kolejden arkadaşlarım Demet Dinçer, Demet Aksal ve ben birlikteydik. Diğer gidenler, üniversite mezunlarıydı, bir kısmı eşleriyle birlikteydiler. Uçağın yanında toplu resim çekildi. Elimde kemanım da vardı! O zaman pervaneli uçaklarla ancak bir yerde gece kalınarak Amerika'ya gidilebiliyordu. Amerikan devlet bursu almış olduğumuz için Amerikan uçağına biniyorduk. Pan Amerikan ve Panair do Brasil uçaklarıyla, tuhaf bir bağlantıyla ve dura dura, Roma, Madrid, Lizbon uçtuk. Gece Lizbon'a vardığımızda rüyada gibiydim... Bu ilk uçağa binişimdi... Orada bir otelde kaldık. Ertesi gün de Boston'a uçtuk.

Boston civarındaki kolejlere başvurmamın önemli bir nedeni Janie'nin ailesinin Boston'un banliyölerinden Newton Center'da oturmasıydı. Bütün bir yaz çok yakın bir arkadaşlığımız, kardeşliğimiz olmuştu. Onun yaşadığı şehre gitmek istiyordum. Ayrıca, Boston, Amerika'daki en iyi kolejlerin ve üniversitelerin de şehridir. Çok şanslıydım, Janie mesela Kuzey Dakota, Mississipi gibi yerlerden de gelmiş olabilirdi.

Gilbern ailesi bana çok sıcak davrandı. Benim Amerikalı ailem oldular. O yıldan itibaren onlarla yakınlığım hep devam etti. Bugün bile Janie ve kardeşi Judy'yi Amerika'ya bazı gidişlerimde görürüm ve düzenli olarak yazışırız. Bu yakınlığa rağmen, Wellesley'in ilk günleri çok zordu. Türkiye'de kolejde aldığım ileri düzeydeki dersler nedeniyle ilk iki yılı atlamıştım; beni üçüncü sınıfa almışlardı. Böylece üniversite diplomamı dört yılda değil, iki yılda aldım. Ama gerçekten çok çalıştım. O zamana kadar da hep çalışkandım ama Wellesley'in yoğun akademik ortamında kendini üçüncü sınıfta bulan bir yabancı öğrenci olarak daha da fazla çaba göstermem gerekti.

Yatakhane binasında ilk yerleştiğim oda tesadüfen son sınıfların odalarının bulunduğu koridordaydı. Tabii hepsi birbiriyle arkadaştı. Bana pek yüz vermediler. İlk günlerde kendimi çok yalnız hissediyordum, Türkiye'yi çok özlüyordum ve bayağı zorlanıyordum. Bir akşamüstü odamda sıkıntı içindeyken, kapı çalındı ve içeri yüzünde kocaman bir gülümsemeyle, "Merrhabaa!" diyen Neylan girdi. Nasıl sarıldığımı ve sevinçten ağladığımı anlatamam... Neylan Wellesley'de üçüncü yılında bir öğrenciydi; orada hayatımı değiştirdi... O günden itibaren dostluğumuz, yakınlığımız hep devam etti, bugün bile, New York'ta yaşadığı halde devam eder.

Wellesley bittikten sonra doktora çalışmalarım için gene burs kazanarak ve ayrıca asistanlık alarak Berkeley'e Kaliforniya Üniversitesi'ne gittim. Çok ünlü ve akademik olarak çok üst dü-

zeyde bir üniversite olmasına rağmen, Wellesley'den sonra bana kolay geldi...

Berkeley'i çok sevdim. Orada ilk iki yılımda İnternational House'da (I-House) kaldım. I-House'dakilerin büyük çoğunluğu lisansüstü öğrencilerdi. Daha da önemlisi, yarısı dünyanın her yerinden gelen yabancı öğrenciler, yarısı Amerikalıydı. Böylece çok kozmopolit ve çok ilginç bir ortamdaydım. Birçok farklı ülkeden arkadaşım oldu.

Yeni bir kültür

Amerika elbette yalnızca tahsil değildi. Başka bir kültürü öğrenmek ve yaşamak demekti. Esasen bu süreç, İstanbul'da koleje girdiğim gün başlamış ve yıllarca sürmüştü. 1950'li yıllarda Amerika, Hollywood filmleriydi, rock & roll, üstü açık kocaman otomobiller, canlı, renkli bir dünya. Öğretmenlerle gündelik yaşantımızdan da öğrendiklerimiz vardı. İlk olarak orada kültür farklarının farkına varıyordum. Bu farkına varma, sonra Amerika'da elbette çok yoğunlaştı.

Kolejde İngiliz ve Amerikan edebiyatı da okumuştuk. Daha önce de yazdığım gibi, felsefe de okuyorduk ve ayrıca son yılımda seçmeli olarak 20. yüzyıl felsefesi de almıştım. Aslında öğrendiğim, Amerikan kültürünün çok ötesine geçen ve onun temelini oluşturan Batı aydınlanması ve hümanizmiydi. Kültür, bizi öyle kavramıştır ki, onu fark etmeyiz. Ancak onun dışına çıkınca fark ederiz, sudan çıkmış balık misali. Kişiliğimin oluştuğu o yıllar kendi kültürümü ve başka kültürleri de anlama ve öğrenme yıllarımdı. O uzun yolun sonunda akademik olarak da giderek kültürel psikolojiye yöneldim.

2010 yılında *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji* adlı kitabım yayımlandı. Önce İngilizce olarak yazdım; Amerika'da yayımlandı. Sonra Türkçeye çevirdim. O kitabımın başındaki "Kişisel Giriş"te İstanbul'da kolejde ve Amerika'daki ilk tecrübelerime değiniyorum. Bazılarını burada kısaca aktaracağım. Yaşadığım en önemli kültürel farkın bugün "bireycilik – toplulukçuluk" ekseni olarak adlandırdığımız insanlar arası ilişkilerde olduğu ortaya çıkıyor. Birkaç alıntı:

> Kızlar arasında sıcak arkadaş ilişkilerinin doğal bir parçası olarak çok fiziksel temas vardı (sarılma; koridorlarda, bahçede kol kola yürüme vb). Yeni gelmiş Amerikalı genç kadın öğretmenlerin "yerlilerin

alışkanlıklarına" alışmadan önceki şoke olmuş bakışlarıyla eğlenirdik.

[...] Kolejde son yılımdaki felsefe dersimde fenomenoloji ve varoluşçu felsefe çerçevesinde Kierkegaard, Jaspers, Husserl, Heidegger ve Sartre'ın çalışmalarının yanı sıra, Sartre'ın bazı oyunlarını da okudum. Bunlar benim Batı felsefesi ve edebi geleneğinin yaygın bireyci perspektifiyle ilk temaslarımdı. Sartre'ın *Çıkış Yok* adlı eserinin kapanış cümlesi olan "Cehennem diğer insanlardır" sözü, hafızamda yer etmişti. Bu cümle, beni, ifade ettiği yabancılaşma ile etkilemişti. Bugün bu sözleri, aşırı bireyciliğin bir yansıması olarak görüyorum.

[...] "Amerikalı ailemle" birlikte kaldığım "Banliyö Amerikası"nın bende bıraktığı ilk izlenim, güzel evler, ağaçlar ve çiçeklerle bezenmiş bahçeler, temiz yollar yanında insanların yokluğuydu. Sık sık insanların nerede olduğunu merak ederdim. Bir kere bile komşuları görmedim ve ailemin de onları ziyaret ettiğine tanık olmadım.

[....] Wellesley'de bazı kısa tatillerde ailesinin evinde kaldığım yakın bir arkadaşım vardı. Bir gün, onu üzgün gördüğümde kendisine ne olduğunu sordum. Bana "kişisel bir sorun" şeklinde yanıt verdi. Şaşırdım ve üzüldüm. Açıkça beni reddediyordu; eğer bana sırrını açmıyorsa, belli ki beni yakın arkadaşı olarak görmüyordu. Benim arkadaşlık anlayışıma göre, en iyi arkadaşımdan saklayacak hiçbir şeyim olamazdı. Ayrıntıları açıklamasam bile, en azından sorunun ne olduğunu ona söylerdim. O, kendi özel alanının sınırlarını, bir yerde mahremiyetini koruyordu, ben ise bunu reddedilme olarak algılıyordum. Bu kadar yıl sonra bile bu anı benim için hâlâ canlılığını koruyor.

Böyle deneyimler, insan ilişkilerinin kültürden kültüre değişiklik gösteren temel bir boyutuyla ilgiliydi. Çok sonraları akademik çalışmalarımda bunların insanlar arası ilişkililik ya da ayrıklık, başka bir deyişle, başkalarına bağlılık ya da bireyselleşme düzeyi anlamında, benlikle ilgili olduğunu gördüm. Şöyle ki, yaşam tarzları ve kültürel değerler aile dinamiklerini ve çocuk yetiştirme yaklaşımlarını etkiliyor. Batılı "bireyci" kültürde daha ziyade kişinin başkalarından ayrışması, bireyselleşmesi ve özerkliği amaçlanırken, insan ilişkilerinin daha yoğun olduğu toplulukçu "birliktelik" kültüründe insanlar arası yakın bağların oluşması amaçlanıyor.

Amerika'daki öğrencilik yıllarımdan hatırladığım olaylardan birçoğunun bu bağlılık-ayrışmışlık boyutuyla ilgili olmasını çok ilginç buluyorum. Aslında hem yakın ilişkiler, hem de özerklik temel insan ihtiyacıdır. Dolayısıyla, en sağlıklı benlik modeli, hem ilişki kurabilen, hem de özerk olabilen, yani kendi kararlarını alabilen benliktir. Çok

sonraları bu konulara eğilen, aile ve benlik gelişimi teorileri geliştirdim. Daha önce sözünü ettiğim *Aile, Benlik ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji* kitabım bu konuları içerir.[10]

Bir küçük anıyla gene o yıllardaki aileme döneyim:

Leyla'nın bebeği

Leyla ve Amerika'dan getirdiğim bebeği.

Küçük kardeşim Leyla ile aramızda 13 yaş fark vardı... Ben ortaokuldan sonra İstanbul'a koleje yatılı olarak gittiğimde o yeni doğmuştu. Ondan sonraki yıllarda da ancak yaz ve bayram tatillerinde görüp sevdiğim bebekti.

Çocukluğumda benim hiç bebeğim olmamıştı. O zamanlar yurtdışından ithal edilen ve taşbebek denen bebekler çok pahalıydı. İlkokulda Demet Erginsoy adında bir arkadaşımın babası (Bursa Merinos Fabrikası Müdürü) kızlarına Avrupa'dan bebekler getirmişti. Bazen gidip Demet'le oynar, bebeklere bayılırdım. Bebek hevesim hep içimde kalmıştı...

Amerika'daki ikinci yılımın sonunda Wellesley'i bitirip yurda döndüm. Oradan Leyla'ya kocaman çok güzel bir bebek aldım. Hatta elinden tutunca yürüyordu! Koca kutusu elimde uçaktan inip gümrüğe gelince, "yasak, bunu içeri sokamazsın" dediler. "Ben bunu küçük kardeşime getirdim, dışarıda beni bekliyor" diye ağlamaya başlayınca, dayanamayıp izin verdiler!

O bebek yıllar yılı, hatta Leyla'nın çocukları olduktan sonra bile,

10. Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Aile, Benlik ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*, İstanbul: Koç Üniversitesi

Leyla'nın Mutluevler'deki evinde bir karyolanın başucunda oturdu... Bu kitapta da Leyla'nın bebeğiyle bir resmi var.

Lülâ

Murat'ın Amerika'ya gidişi

Çiğdem Amerika'da okurken Murat, Bursa Erkek Lisesi'ni bitiriyordu. Okulda doğup büyüdüğü için yaşı çok küçüktü. Çok çalışıyor ama çok zorlanıyordu.

Üniversite imtihanlarında başarılı olamayacak, olsa bile çok yorulacak, çok yıpranacaktı.

Biz bu endişe içinde iken, Çiğdem'i çok beğenen ve pek seven Howe Ailesi, Murat'ı bir yıl için Amerika'ya davet etmişti.

Çiğdem'in sayesinde sağlanan bu fevkalade imkân hepimizi çok memnun etmiş, derhal faaliyete geçmiştik.

Amerika'ya vapurla gidecekti. İstanbul-New York ile Cenova-New York fiyatları çok farklı olduğu için otomobilimizle beraberce Cenova'ya kadar gidersek bir Avrupa gezisi bize bedavaya yakın gelecekti.

İhsan İtalya'yı, Rönesans'ın doğup geliştiği yerleri ve o şaheserleri görmek için büyük bir arzu duyuyordu. Ayrıca Çiğdem de, doktoraya başlamıştı. İkinci bir lisan öğrenmesi gerekiyordu. Almanca için Viyana Üniversitesi yaz kurslarına geliyordu.

Yani bir taşla kaç kuş birden vuracaktık. Karar verdik. İhsan, ben, Murat, dayımızın oğlu Talat'ı da alarak yola çıktık; 5 Temmuz 1962.

Dördümüz de şoför olduğumuz için arabayı münavebe ile kullanıyor, hiç yorulmuyorduk.

Viyana ve karış karış Kuzey İtalya

Viyana'da sokaklar numaralı olduğundan Çiğdem'in pansiyonunu hemen bulduk. Bize pansiyonunda iki oda ayırtmıştı.

Birkaç gün sonra Murat'ı Cenova'dan gemisine bindirecektik. Cenova biletini İstanbul'daki bir acenteden almıştık. Normal bir gemiyle gideceğini zannediyordu. Independence ve Constitution *gibi dünyanın en lüks ve büyük gemilerinin fiyatlarının da nasıl olacağını elbette biliyordu. Fakat gözünü hiç ayırmadan o muazzam gemilerin resimlerine bakıyordu...*

Fiyat farkı fazla olduğu halde dayanamadık. Constitution'*dan bilet*

aldık. Üzerinde geminin resmi olan bileti görünce gözlerine inanamadı. Boynumuza sarıldı. Son derece mutluydu. Saat 18.00'de gemideki kokteyle biz de davetliydik. Masallardaki gibi bir gemi... Bol bol yenildi, içildi. Tam gece yarısı vedalaştık.

Güle güle gitsin, güle güle gelsin... başarılı olsun diye dua ettim...

Heykeller... İhsan'ın hayranlığı...

Ertesi gün Çiğdem'i de alarak başta Floransa olmak üzere Rönesans'ın kaynağı, dünya şaheserlerinin olduğu müzeleri, katedralleri; evlerdeki, havuzlardaki, parklardaki heykelleri hayranlıkla seyrettik. Hem de Çiğdem'in sayesinde bilgili bir şekilde... Çünkü baba-kız her gece bıkıp usanmak bilmeden ertesi gün gezecekleri yerlere ait broşürleri okuyorlardı. Daha doğrusu Çiğdem okuyor, İhsan dinliyor, ben de bir güzel uyuyordum.

İhsan'ın heykelleri, tabloları nasıl içi titreyerek incelediğini, seyrettiğini unutmadım.

Çiğdem'in Oğuz'la arkadaşlığı

Çiğdem İstanbul Amerikan Kız Koleji'nde okurken, Oğuz da üniversitede okuyordu ve yazları Mudanya'da oturuyorlardı. Uzun zamandır tanışıyorlardı.

Bir gün Mudanyalı gençlerle Burgazlıların maçları vardı. Sandalyesini kapan maç seyretmeye gidiyordu. Biz Burgazlıları alkışlıyorken, Çiğdem bütün gün beraber olduğu arkadaşlarını bırakmış, Oğuz'un grubunu alkışlıyordu ve o günden sonra ağzından "Oğuz" ismi düşmez olmuştu.

Seneler geçiyordu, Çiğdem Amerika'ya gitti. Yazları Amerika'dan geliyordu ama tek taraflı aşkı karşılık görmeyince küllenmeye yüz tutmuştu ki 1961 yazında durum değişmeye başladı. Ondan sonra da 1963 yazında her şey değişti, evlenmeye karar verdiler. Çiğdem sevinçten uçuyordu... Tabii ben de...

Ben

Oğuz

Oğuz'u anlatmam kolay değil. 43 yılın hikâyesi bu sayfalara sığmaz. Sadece oradan buradan, öncesinden sonrasından birkaç şey yazacağım.

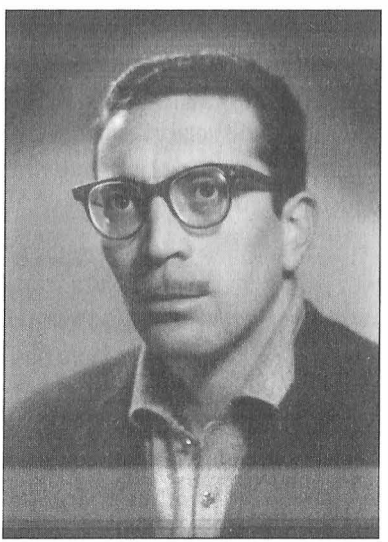
Oğuz'a âşıktım. Bugün artık pek görülmeyen ama o zamanlar iyi bilinen platonik gençlik aşkı! 16 yaşımda başladı, önce artarak, sonra üstü küllenip azalarak, sonra gene artarak... Onunla evlendikten sonra şekil değiştirip daha da artarak devam etti, 2007 yılında onu kaybedinceye kadar...

Kamp geleneğini terk edip yazları Burgaz'daki deniz kenarındaki evde geçirmeye başladığımızda Oğuz'a platonik bir aşk beslemeye başladım. Onu bayram tatillerinde İstanbul-Mudanya arasında gidip gelirken, vapurda Ural'la görürdüm. Ben de Mudanyalı sınıf ve yatakhane arkadaşım Selma ile beraber olurdum. Ne yazık ki önce Ural'ı, sonra da yakınlarda Selma'yı da kaybettik.

Selma yakın arkadaşımdı, aklıma sokmuştu; Ural için "Bu benimki", Oğuz için de "Bu da seninki" derdi... İki ince uzun, yakışıklı delikanlıydılar. O zamanın usulüne göre öyle uzaktan uzağa bakışılırdı, konuşma bile yoktu! Yazları bazen Burgaz'dan Mudanya'ya Selma'da kalmaya giderdim. Selma'nın evi, Mudanya'nın Arnavutköy'e doğru en sondaki iki ahşap konağından biriydi. Diğerinde üç kızlarıyla Tahir Sütmen'in ailesi otururdu. Anneleri Viyal Hanım, annemin ahbabıydı; kız kardeşi Zuhal annemin İstanbul'da okuldan sınıf arkadaşıymış. Kızları Meral, Oya ve en küçük Leyla ile hâlâ dostuz.

Selma'nın üst kattaki yatak odasının penceresinden Ural'la Oğuz'u seyrederdik! Oğuz bazen elinde bir kitapla evin önünden tek başına geçer, sahildeki askeri gazinoda oturup kitap okurdu.

Ben, Oğuz; 1962.

Bir gün annem sormuştu "Nesini seviyorsun bu çocuğun?" diye, "Kitap okumasını" demiştim... "Bu kız bir âlem" demişti...

Sonraki yazlarda ev partileri de başladı, danslar edilen. Ama benim ölüp bitmeme karşılık Oğuz bana herkese davrandığı gibi sadece arkadaşça davranırdı. Üstelik benden beş yaş büyüktü ve de ben gösterişli olmayan, kendine güvensiz, sıska bir kızdım... Daha sonra bir kere de kolejde bir konsere davet etmiştik onları, başka birkaç arkadaşla birlikte. Selma ile Ural kışın da "konuşmaya" başladılar. O zamanlar çıkmaya bu isim verilirdi. Kolejdeki son yılımızda benim Amerika'ya uzun bir süre için gidişim kesinleştiği zaman Selma'ya ciddi ciddi, "Sen nasılsa Ural'la evleneceksin; bana söz ver, Oğuz evlendiği zaman bana haber vereceksin, kiminle evlendiğini yazacaksın" dedim. O da ciddi ciddi "Olur" dedi. Kaderin cilvesi, Selma Ural'la evlenemedi, ben Oğuz'la evlendim!

İki yıl önce kardeşim Murat'a gitmiştim Malezya'ya. Orada üç güzel batik tablo aldım. Hepsini çerçevelettim. Birini evde Oğuz'un eski odasına astım. Diğer ikisini kolejden eski arkadaşlarım Meral ve Nil'e hediye ettim. Çok hoşlarına gitti. Hep o 1963 yazındaki pazar sabahını konuştuk. Nil, yazıp kendisine vermemi istedi; resmin arkasına koymak için. O gün aşağıdaki yazıyı yazdım; Nil'e ve Meral'e de birer kopya verdim.

* * *

"1 Ağustos 1963, bir pazar günüydü. Bundan 50 yıl önce... Sabah Meral'le Nil'e kahvaltıya gitmiştik. Malezya'dan yeni aldığım bu batik tabloyu o günün anısına sevgili Meral'e hediye ettim; bir benzerini de Nil'e.

Hikâyesine gelince:

Oğuz'u 16 yaşımdan itibaren uzaktan uzağa sevdim. Yıllar içinde arkadaş olduk, birlikte gruplarda zaman geçirirdik, ama o benim kendisine karşı duygularımı pek bilmedi. Arkadaşlarım, bu arada Meral de bilirlerdi. Kolejden 1959'da mezun olduktan sonra Amerika'ya doktora çalışmaları için gittim. Yıllar sonra Oğuz'la evlendik. Bunda sınıf ve yatakhane arkadaşlarım Nil ile Meral'in de şaşılacak bir şekilde rolü oldu...

Amerika'da yıllar geçiyordu. 1961 yazında Türkiye'ye döndüğümde İstanbul'da Selma ile Melih'in nikâhına gittim. Oğuz da oradaydı. Bursa'ya beraber döndük vapurla. Arkasından da ben Amerika'ya döndükten sonra mektuplaşmaya başladık, arada sırada, "Aziz dost" şeklinde hitaplarla! 1963 yazında Türkiye'ye gele-

ceğimi ona bildirdiğimde, beni karşılamaktan çok mutlu olacağını yazdı. Artık İstanbul'da yaşıyordu.

Son dakikada bilet bulduğum bir *charter flight* ile Paris'e, sonrasında da Marsilya'dan vapurla İstanbul'a geldim. Vapuru karşılayanlar arasında Oğuz yoktu! Biraz bozuldum ama, sonra Bursa ile İstanbul arasında yazıştık gene. Arkadaşı Enis'in teyzesi hastaneye kaldırılmış, onun için beni karşılamaya gelememiş. Sık sık İstanbul'a geliyordum. Son bir hamleyle, bir gün saat 5.00'te Oğuz'a Markiz'de randevu verdim. Gittim ve orada yarım saat bekledim. Gene gelmedi! Bu sefer bayağı içerledim. Tamam, ben de aramıyorum artık dedim kendi kendime. Ya mektubum vaktinde eline geçmemiş, ya işten o saatte çıkamamış, neyse.

Böylece iki aylık yaz tatilimin yarısı geçmişti. 31 Temmuz'da tekrar İstanbul'a gelip bu sefer ilk defa olarak Meral'de kaldım. Meral, Ayhan'la evlenmişti, bir bebekleri de olmuştu. Nişantaşı'nda bir apartmanda oturuyorlardı. Ertesi gün, 1 Ağustos Pazar, Bursa'ya dönecektim. Meral, "Gel Nil'e gidip kahvaltı edelim" dedi. Nil de evlenmişti, onun da çocuğu vardı. Meral'e çok yakın bir apartmanda oturuyordu. Kolejden beri çok yakın arkadaştılar. Nil'i mezuniyetimizden sonra hiç görmemiştim. Gittik. Neşeli bir sabahtı. Güle oynaya laflıyorduk.

Oğuz'u biliyorlardı ama Meral detayları daha iyi biliyordu. Olanları anlattım. "Münasebetsiz, bak göremeden Amerika'ya döneceğim, halbuki şurada yakında oturuyor" dedim. Mektuplardan adresini biliyordum tabii, Perihan Sokak, Şişli. Sevgili Meral ve Nil, ikisi birden "Hadi evine git" diye tutturdular. "Yahu, deli misiniz? Pazar sabahı habersiz bekâr adamın evine gidilir mi?" dedim. Tabii telefonu yoktu Oğuz'un, zaten onun için bu yanlışlıklar olmuş, o zamana kadar buluşamamıştık. Bizim de Burgaz'da telefonumuz yoktu. "Niçin gidilmesin? Ne olacak? Ne kaybedersin ki?" diye ısrar ettiler. Benim itirazlarımı dinlemiyorlardı. Gayet de keyifli ve hafif bir ruh hali içinde olduğumuz için, ben de "Niçin olmasın?" havasına girdim...

Nil'den çıktım, Oğuz'un evine gittim, Perihan Sokak, Kat 2'deki apartman dairesine! Beni atletle ve o güzel kocaman gülümsemesiyle karşıladı. Çok mutluydu; ben hafif havamda "Çok neşelisin, herhalde aybaşı, maaşını aldın da ondan" gibi saçma bir laf ettim gülerek. "Seni gördüm, onun için mutluyum" dedi. Dur bakalım, ne oluyor, derken, yakınlaştık. Ondan sonra dört hafta sonu birbirimizi gördük. Üçüncüsünde bana evlenme teklif etti... Mutluluktan uçuyordum, ama "Tahsilimi yarıda bırakamam, Amerika'ya gelirsen seninle evlenirim" dedim. "Gelirim" dedi...

O hafta sonu Meral'e gitmeyebilirdim... Birlikte Nil'e gitmeyebilirdik... Ben gene de çekinip onun evine gitmeyebilirdim... Oğuz evde olmayabilirdi...

Tesadüf mü, yoksa "kader" mi?

Hatta daha öncesi de var... Kolej günlerimi anlatırken kısaca bahsettiğim Dr. Shuey'le irtibatım sürüyordu. 1963 yılı Mayıs ayında Amerika'da Berkeley'e gelip beni ziyaret etti. Planlarımı sorduğu zaman klinik psikolojide uzmanlaşmayı planladığımı ve ileride psikolojik problemli ya da ruh hastası çocuklarla çalışmak istediğimi söyledim. Bana "Deli misin sen?" dedi! Uzun uzun konuştuk. Özetle, bana Türkiye'de çok sayıda sağlıklı çocuğun ne kötü şartlarda büyüdüğünü, onların şartlarını iyileştirmek için bir şeyler yapmak varken, niçin az sayıda problemli çocukla uğraşacağımı sordu. Bu soru beni çok düşündürdü. Aslında o yaz Amerika'da bir akıl hastanesinde staj yapacaktım. Staj müracaatım kabul edilmişti.

Ani bir kararla stajdan vazgeçip bir öğrenci *charter* uçağında bilet için başvurdum ve epeyce gecikmiş olduğum için uçaktaki son birkaç boş koltuktan birini aldım! Dr. Shuey bana gelmeseydi, o yaz Türkiye'ye dönmeyecektim ve Oğuz'la evlenmeyecektim... Ya bu nedir?

Oğuz'la beraber 43 yıl geçti... Onu Kasım 2007'de kaybettim.

Gene Lülâ'nın kitabına dönüyorum, ama gene Oğuz'la ve evlenmemizle ilgili bölümlere.

Lülâ

Kağıtçıbaşı Ailesi

Çiğdem'le Oğuz dünyanın en güzel, en isabetli kararını akıllıca, yoluyla yordamıyla verirler... Her iki ailenin de muvafakatıyla... Evlenme kararıdır bu...

Her iki ailenin yakın dostu, Adapalas Oteli'nin sahipleri Selahattin ve Kebuter Sezencan'ın aracılığıyla Kağıtçıbaşı aileleri Mutluevler'e Çiğdem'i istemeye geldiler. Onların adını biliyorduk ama hiç tanışmamıştık.

Kağıtçıbaşılar beş kişiydi; en büyük ağabey hayatta olmadığından en büyük yenge başköşeye geçti. Arkasından büyük amca ve eşi, sonra, Oğuz'un babası ve annesi Sait Bey ve Hafız Hanım...

Hal hatır sorma faslından sonra, büyük amca şöyle bir öksürüp biraz kasıldıktan sonra, "Efendim, sebebi ziyaretimiz, kızımız Çiğdem Hanım'ı, oğlumuz Oğuz Bey'e istemektir" başlangıcıyla uzunca bir nutuk çekti.

İhsancık da aynı kasıntı tavır içinde nutka cevap verdi...

Ben ise hiç konuşmadım. Çünkü İhsan çok sıkı tembih etmişti. Yoksa hemen atılıp ben de esaslı bir nutuk çekerdim...

"Aman efendim, ne isabetli bir karar, yıllardır bu günü bekliyorduk" deyiverirdim.

Tam ayrılacakları zaman, şase, mendil vs. verildikten sonra kapıdan çıkarken, Sait Bey bana sokuldu:

"Süheyla Hanım, çocuklar meraklı olurlar, biz yarın İstanbul'a Oğuz'a yazacağız. Siz de Amerika'ya Çiğdem Hanım'a yazın da memnun olsunlar" dedi. Çok candan ve çok tatlıydılar...

Yarın ne demek... Hemen o akşam hiç vakit kaybetmeden oturdum, bütün teferruatıyla uzun uzun yazdım Çiğdemciğe; gün ağarırken yattım...

Çiğdem, kendisinin senelerdir yaşadığı yerlerde Oğuz'un da yaşamasını istiyordu. Hem lisan öğrenmesi hem de çeşitli nedenlerle ileride mutluluklarına gölge düşmemesi bakımından gerekliydi...

Bu istek, en güzel şekilde yerine getirildi. Hemen arkasından dünyanın en enteresan nişanı yapıldı. Çiğdem Amerika'da, Oğuz İstanbul'da, aileler Bursa'daydı.

Düğün Amerika'da olacaktı. Hazırlıklar başladı. Nikâh şekerleri, gelin başı ve çiçekleri enstitüde yapıldı. Çiğdem minik müstakil bir ev bile tuttu.

Formalite icabı Oğuz'un Amerika'ya gidebilmesi için muayyen bir geliri olan bir kimsenin daveti gerekiyordu. Çiğdem talebe olduğundan bu mümkün değildi. Bu işi büyük bir memnuniyetle Çiğdem'in profesörü yapmıştı.

Ancak işlemler için Oğuz Amerikan Konsolosluğu'na gidince iş sarpa sarmış; konsolos:

"Profesör sizi nereden tanıyor, niye çağırsın, lisan bilmiyorsunuz, size vize veremeyiz" deyip işi bitirmiş... Oğuz üzgün, İstanbul'dan telefon etti... Durumu öğrenince beynimden vurulmuşa döndüm.

İpekiş'ten Prens döGal[11] tayyörlük kumaş alarak akrabam Semiha

11. Daha çok yünlü kumaşlarda kullanılan, iki veya daha fazla renkte iplikle yapılmış geniş ekoselere sahip kumaş deseni. (ed.n)

Ergörül'ün kızı Gülsen Ergörül'e koştum. Kolejden de Çiğdem'i iyi tanıyordu. Durumu biliyorlardı, beraber konsolosa gittik. Gülsen'in güzelliği, şıklığı, güzel konuşması, benim de "Evleri hazır, nikâh şekerleri bile hazır" deyip, iki nikâh şekerini konsolosa vermem, "Kızım çok mutsuz olacak" diye ağlayarak; "mutlaka Türkiye'ye gelecekler" diye kendimi parçalamam konsolosu yumuşattı ve vize verildi...

Oğuz gitti, evlendiler, minik evlerine yerleştiler. Oğuz lisan öğrendi. Elif doğdu, iki aylık resmi geldi... Güler yüzlü, tatlı bir bebekti. Teyzesi ve halası:

"Uzuni suratlı, tataresk" diye güldüler.

İhsan ve Sait dedeler ise:

"Siz görürsünüz, ne güzel bir kız olacak" dediler. Öyle de oldu...

Ben

Evlenmemiz

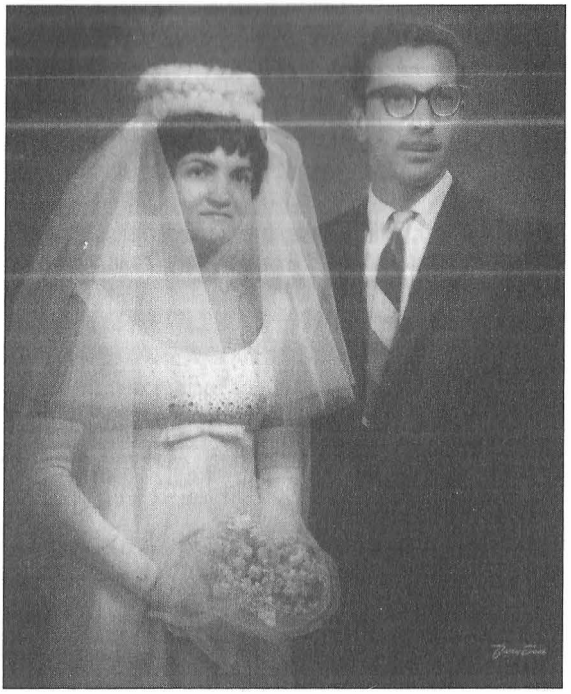
Oğuz ancak nisanda gelebildi. Ben arkadaşlarımla paylaştığım evden çıkmış, bir süreliğine seyahate çıkan genç bir karı-kocanın bahçeli şirin küçük evini geçici olarak kiralamıştım. Evle beraber dört de Siyam kedisi vardı! Âlem bir şeydi! Ayrıca iki akvaryum dolusu balık ve bir de yılanları vardı... Şiddetli itirazlarım üzerine akvaryumları birilerine verdiler, yılanı da bahçeye saldılar!

Oğuz'u arkadaşlarım da merakla bekliyordu. Türklerle hemen kaynaştı; İngilizce bilmediği halde Amerikalılarla da anlaştı.

Nikâh tarihimizi 24 Nisan olarak saptamıştım. San Fransisco Belediye Binası'nda yapılacaktı. Bir de öğrendik ki o gün Ermeniler büyük bir gösteri hazırlıyorlarmış. Onun üzerine bizim Türk öğrenciler de bir karşı gösteri yapmak üzere San Fransisco'ya gittiler. Nikâhımızda sadece üç arkadaşımız vardı. Sevgili Iraklı arkadaşım Mona ve Coşkun'la Korhan.

Sıralarla dolu kocaman bir salona girdik. Karşıda yüksek kürsüdeki yaşlıca hâkim, başvuran çiftlerin işlemlerini gayet hızlı ve özensiz bir şekilde yapıyordu. Çiftlerin içinde pek de hoş görünüşlü kimse yok gibiydi. Amerika'da hele o zaman normal olarak nikâh kiliselerde kıyıldığı için, ancak buna parası olmayan ya da kimbilir kaçıncı nikâhını yaptıranlar belediyeye gidiyordu.

Hâkim, herkesin işini tamamladıktan sonra, gözlüklerinin üstün-

den bize baktı. Düzgün görünüşlü ürkek beş genç. Bizi yanına çağırdı. "Siz yabancı öğrencisiniz, değil mi?" diye sordu ve bizi oradan alıp kendi ofisine götürdü. Orada bize bir rahibin yapacağı türde güzel bir konuşma yaptı. Odasının aydınlığa açılan penceresinde bir saksıdaki çiçeği gösterdi. "Bu hiç çiçek açmazdı, ilk defa bugün açtı" dedi... Bu beni çok etkiledi.

Bu özel, tenha nikâhtan sonra bütün dostlarımızın katıldığı bir düğün yaptık üniversitenin Strawberry Canyon spor tesislerinde.

Sonraki yıllar

Bundan sonrası Lülâ'nın yaşamındaki önemli değişmeler... Babamı kaybedişi. Babam 53 yaşında öldü... Lülâ 45 yaşındaydı. O kadar genç olduğu halde, bir daha evlenmeyi hiç düşünmedi. Daha sonra babamın bir arkadaşı Lülâ ile evlenmek istemiş; kendisi ne düşünüyordu bilmiyorum. Ama kardeşim Murat, "Annem evlenirse ben mahvolurum" demiş, bence çok bencilce...

Lülâ okulla eskisinden de fazla haşır neşir olmaya başladı, babamın eksikliğini telafi eder şekilde. Kitabının da bundan sonraki kısmı neredeyse tamamen okula hasredilmiş. Okul, adeta Lülâ'nın hayatı olmuş. Ben de hemen hepsini muhafaza ediyorum. Hem

Lülâ'nın 45 yaş sonrasını, hem de bir özel okulun o zamanlar nasıl var olduğunu göstermek için.

Lülâ

Her şey yolunda, zevkle çalışarak gidiyordu. Okulda ilk kısımdan da, orta kısımdan da başarılı mezunlar veriyorduk.

Bilhassa, her yıl sonunda Sadık Ağabeyimin (Şendil) bizim için yazdığı fevkalâde piyesleri sahneye koyuşumuz olay yaratıyordu.

İhsan Çizakça enfarktüs geçiriyor

Ulu Camii'nin önündeki benzinciden (o zaman orada bir benzinci vardı) otomobile benzin koydururken ani bir fenalık gelmiş.

"Fena oluyorum, beni karşıdaki okul doktorumuz Ali Şendil'e götürün" diyebilmiş... Biz haberi alıp koşup yetiştiğimizde çok perişandı... Sedyeyle indirdik. Mutluevler'e gittiğimizde doktorlar da başında idi ve ümitsizdiler...

"Yakınlarını çağırın" dediler.

Murat Viyana'da, Çiğdem Kaliforniya'da idi. Ne çocukları, ne kardeşleri çağırmak istemedim.

"Ben kocama bakarım, dua ederim, yaşatan Allah yaşatır inşallah" dedim.

Ellerimi tutuyor, yavaş yavaş konuşuyordu; ona güç vermeye çalışıyordum. Pek dalgın olduğu zaman Allah'a yalvarıyordum. Bazen beni anlıyor, hafif tebessüm eder gibi oluyordu, bazen de dalıyordu...

"Allahım" dedim. "İhsan'ı yaşat... Ona hizmet etme, onu mutlu etme fırsatı ver bana... Arkadaşlarla her gezmeye gittiğimde hep işten kaçtım. Bu sorumsuz ve avare halime bazan kızar, bazen de gülerdi... 'Alavere, dalavere Kürt Mehmet nöbete... derdi. Bundan sonra nöbeti ben alacağım, Onu hiç yormayacağım" diye dualar ederken saat 22.00'de kapı çalındı. İstanbul'dan kardeşim Saadet gelmişti. Eniştesini öyle hasta görünce şaşırdı. Çünkü hiçbir şeyden haberi yoktu.

"Muallâ ve Azra Ablalara telefon ettiniz mi?" diye sordu.

"Hayır, ben bakacağım" dedim ve telefon ettirmedim. Ama, Saadet gizlice bir yerden telefon etmiş. Azracığa durumu anlatmış.

Sabaha karşı İhsancığın gözleri açıldı. Tehlikeyi atlatmıştık. Allah dualarımı kabul etmişti...

Sabahın erken saatinde o soğukta, İstanbul'dan gelen, astragan mantosunun önü açık koşarak yokuştan inen Azracığı gördüm... Saadet'in telefonunu alır almaz yola koyulmuş. Dünya iyisi, dünya fedakârı Azracığım.

"Enişteciğim, geçmiş olsun... Bu beceriksizler size bakamaz, ben emrinizdeyim. Hemen iyileşeceksiniz" diye tatlı tatlı konuşmaya başladı... İhsan hep gülüyordu:

"Teşekkürler Azracağım" diyordu.

Bir hafta sonra Azracık gitti, ablam geldi. Sonra da İhsan'ın kardeşi Selahattin'in eşi Nermin İstanbul'dan geldiler Zaten tehlike kalmamıştı. Dr Neşati Üster, Dr.İbrahim Çataloğlu, Dr. Cemal Özemek devamlı doktorlarıydı. Sabah ve akşam geliyorlardı. Dr. Çataloğlu:

"Benim gelmeme lüzum yok" diyorsa da,

"Ben bugünkü duruma kocam sayesinde geldim. Mevcut paramızın hepsi onun sağlığı için feda olsun" diyordum.

İyice iyileşti... Fazla yorulmamak şartıyla sokağa bile çıkıyordu. Yalnız, okula gelip çalışması yasaktı... Heyecan yasaktı...

Her sene sonu yapılan müsamere çalışmaları bitmişti. Sadık Ağabey'in bizim için yazdığı piyeslerden "Sana Söz Vermiştim-Baloncu Amca" piyesi hazırlanmıştı.

Devlet tiyatrosu sahnesinde oynanacaktı. Birinci sıranın tam ortasında Vali ile Paşa arasında bir koltuğu İhsan için ayırdım. İlk defa bizi salondan rahatça seyredecekti... Durumu kendisine anlatınca son derece üzüldü.

"Sakın, sakın böyle bir şey yapma. Ben salonda otururbut perde bir dakika geç açılsa, "Ne oldu acaba?" diye heyecanlanırım. Halbuki sahnenin arkasında olursam görürüm... Üzülmem... Hep oturayım, hiç yorulmayayım ama sahnenin arkasında olayım" dedi... Dediği yapıldı. Rahat bir koltukta oturdu, her şey çok mükemmeldi...

Finalde bir alkıştır koptu... Millet:

"İhsan Çizakça... İhsan Hocamız" diye tempo tutmaya başladı. Çünkü herkes geçirdiği ciddi rahatsızlığı biliyordu. Yapılan bu büyük sevgi tezahüratı onu hem çok mutlu etmiş, hem de çok heyecanlandırmıştı...

Ben durumu salondan izliyor, ne yapacağımı bilmiyordum ki, İhsan sahneye çıktı ve görünmesiyle bir alkış tufanı koptu. Herkes ayakta hiç durmadan alkışlıyordu.

Selam verdi; alkış bitmiyordu. Küçük kardeş rolündeki yuva öğrencisi Berrin Ermutlu'yu kucakladı... Perde yavaş yavaş kapanırken ben sahnenin arkasında idim.

"Aman İhsan bu heyecan... dedim.

"Bir şeyim yok.. Bir şeyim yok iyiyim. Mutluyum... dedi.

Hakikaten mutluydu. Bu kadar sevilmek güzel şey. Bazen insanları sevgi yaşatır...

Muammer Akbaş'la tanışma

Günler geçiyor, biz bu arada İhsan'ın işlerini yürütecek iyi bir idareci arıyorduk. Senelerin idarecisi İbrahim Dekak ve İhsan Şahin'e başvurduk, olmadı.

Bu sırada 19 Mayıs geldi. İhsan, Leyla ve Feride'yle stadyuma gittik. Hem hava alıyor, hem gösterileri izliyorduk.

Program bitti, yavaş yavaş çıkmaya hazırlanırken program dışı bir okul sahayı doldurıverdi ve anons edildi:

"Kemalpaşa Ortaokulu, öğretmenleri Muammer Akbaş yönetiminde gösterilere devam edecek" deniyordu.

Saat 13.30 olmuştu. Acıkmıştık, tribünler yarı yarıya boşalmıştı. Fakat çocuklar o kadar sevimli, öylesine çabuk ve candan toparlandılar ki programlarına bir dakika içerisinde başlayıverdiler; biz de oturmaya devam ettik.

Heves edip ta Kemalpaşa'dan gelen arı gibi çalışkan çocuklar mahzun olmasınlar diye kaldık... İyi ki de kalmışız... Çocuklar minderlerde çeşitli çalışmalar yapıyor veya büyük büyük piramitlere tırmanıyorlardı. Hepsi son derece hareketli, faal ve sevimli idiler

Bir ara öğretmenleri Muammer Akbaş mindere yattı. Küçücük bir çocuk da ellerine tutunarak amuda kalktı. Çocuk lastik top gibiydi, sanki bir cambazdı. Herkes soluksuz bu gösteriyi izliyorken çocuğun eşofmanının üstü ve altı iyice birbirinden ayrıldı ve göbeği meydana çıktı.

Öğretmen tek eliyle çocuğu havaya kaldırır indirirken, boş olan eliyle de karnını gıdıklamaz mı? Yavrucak dengesini kaybedip düşecek diye' ödümüz koptu. Fakat düşmedi; bir iki sallanıp dimdik durunca alkışlar başladı.

Küçük öğrenciyle öğretmenin sevimli şakalaşmaları öylesine beğenildi ki bir alkıştır koptu...

Bir saniyede İhsan'la bakıştık. Aynı anda aynı şeyi düşünmüştük: Muammer Akbaş'ı idareci olarak okula almak.

Bu konuda düşünürken Muammer'in Bursa Sanat Okulu'na tayini çıktı.

Davet ettik, görüştük, kabul etti. Temmuz ayında Eşkel'de kampı olduğundan 1 Ağustos'ta vazifeye başlayacağına söz verdi.

Karadeniz gezimiz

Bu arada on arkadaşımızla Karadeniz gezisi için hazırlanıyorduk. Biletlerimiz çoktan alınmıştı. Yazlık evimiz olduğu halde bu vapur gezisini ikimiz de çok istemiştik. Kamaramız çok lükstü. İhsan'ın rahat etmesi için her şey çok iyi hazırlanmıştı.

Tiyatro Müdürü Sami Ergin, eşi Firdevs Hanım, Rıfat Urut, Hacer ve İbrahim Dekak İstanbul'dan binecekler, İhsan'la ben, Vedia ve Saadet'i de alarak Bursa'dan gidecek, gemide buluşacaktık.

Acı son: İhsan'ı kaybettik
29 Temmuz 1965

Her şey iyiye doğru giderken, ona hepimizin pek çok ihtiyacı varken, üç gün içinde bizi bırakıp gitti...

Hatıralarımın bu sahifesini Murat'ın doğum gününde yazıyorum. 1 Şubat 1987 sabahı... 22 yıl geçmiş. Okulların dinlenme tatili başladı. Çoğu zaman olduğu gibi evde yalnızım.

İhsan'sız geçen 22 yılı düşünüyorum. Ne zor, ne çetin yıllar Yarabbim!

29 Temmuz 1965 gecesi çok ağırlaştığı zaman Murat ehliyeti olmadığı halde otomobile atlamış, yazlıktaki komşumuz Mehmet Ali Paşa'nın yazdığı kartviziti Askeri Hastane'ye götürüp oksijen tüplerini babacığına yetiştirmişti. Bu suretle ıstırap çekmedi. Elden geldiğince çok iyi bakıldı. Hep mutlu idi. Ama 53 yaş çok kısa bir ömürdü, aşamadı... Hem ben hiç güçlü değildim. Kendime güvenemiyordum. 45 yaşında olmama rağmen çocuksu bir tarafım vardı. Ne okulu, ne elimize geçen paramızı, hiçbir şeyi idare edebileceğimi zannetmiyordum.

İhsancığın naaşını Burgaz'dan Vedia'nın steyşın arabası ile Özel Yeni Okul'a getirdik. Bu arada Vedia ve Saadet'in Karadeniz biletleri yandı. Beni bırakmadılar

Okul, öğrencilerle ve onu sevenlerle dolmaya başladı. Her geleni karşılıyor, geriye gönderiyordum.

"O sizleri nasıl severdi, onu sevenler son görevlerini yapmak için gelmeliler Git arkadaşlarına haber ver" diyordum.

Birbirimize sarılıyor, ağlıyor herkes gidip daha geniş bir grupla geliyordu. Bu arada Yalova, Mudanya ve Burgaz'dan gruplar halinde geliyorlardı.

İdareyi elime almıştım bile... Şanına layık bir cenaze töreni oluyordu. Okuldan ayrılırken vaiz Mustafa Kavurmacı'nın konuşması harikaydı.

Benim Consul arabaya Elazığ'dan aile dostumuz Ragıp Koza geçti,

yanına oturdum. Cenazeyi takibe başladık. Dükkânının kepengini kapatan cenazeye katılıyordu. Bir ara bir dönemeçte arkaya baktım. "İğne atılsa yere düşmez" derler ya öyleydi. Bu arada İhsan'ın ve benim yakınlarım da uzaklardan gelmişlerdi. Murat son vazifesini mükemmel bir evlada yakışır şekilde yaptı. Leylacık 12 yaşındaydı. Şaşkındı... Çiğdem-Oğuz ve 2.5 aylık Elif de her şeyden habersizdi. Çiğdem doktora hazırlığı içindeydi. Yapabileceği hiçbir şey olmadığına göre ne kadar geç öğrense o kadar iyi olur diye düşünüyordum.

1 Ağustos 1965: İhsan'sız ilk maaş dağıtım günü

İhsan'ın en çok sevdiğim resmini gümüş bir çerçeveye koyarak yazıhanesinin sağ ön köşesine koydum. Bütün notlarını, gereken yazılarını tanzim ettim. Milli Eğitim Müdürlüğü ve Bakanlığa gereken yazıyı yazdım. Ortaokulumuz da olduğu için Vedia fark imtihanlarını başarıyla vermiş ve resmen ortaokul müdür yardımcısı olmuştu. İhsan'la masaları yan yana idi, bir ara:

"Hocanım, lütfen resmi biraz size doğru çevirir misiniz?"

"Neden Vediacım?"

"Hep bana bakıyormuş gibi oluyor, fena oluyorum...

"Yok yavrum yok. Sana da, bana da, hepimize bakacak... Biz onun bakışlarıyla kendimizi ayarlaycağız. O nasıl çalışmamızı istiyorsa öyle çalışacağız. onun gibi dürüst, onun gibi çalışkan olacağız, buna mecburuz" dedim.

İşe sıkı başladım... Öğretmenlerin maaşları zarflara konmuş hazırdı. Ağlayarak gelen her arkadaşa zarfını verince:

"Biz buraya maaş almaya mı geldik?" diyorlar, daha beter ağlıyorlardı.

"Lütfen maaşlarınızı alınız. Çünkü İhsan ayın birinci günü maaşlar verilmezse çok üzülürdü, dertlenirdi. Biliyorum maaş almaya gelmediniz ama alın, İhsan'ın her istediği şey yapılmalıdır" diyordum.

Eşkel'de kampta olan Muammer Akbaş hiçbir şeyden haberi olmadan daha önce verilen kararımız gereğince okula gelirken tanıdıklarını görmüş. Durumu o zaman öğrenmiş. Beyninden vurulmuşa dönmüş bir halde ağlayarak idare odasına daldı. O güne kadar hiçbir samimiyetimiz yoktu ama onu öyle hıçkırarak ağlar görünce koştum, sarıldık. Birbirimizle senelerce beraber çalıştık. Daima bana iyi bir dost olmuştur.

Bu arada İhsan'ın hastalığı zamanında doktorlar okulda çalışmasını kat'i surette yasaklayınca, okulu Ali Çakır ve Kadir Çağal'a devretmeyi düşünmüştüm. Geldiler, İhsan üzgün, bense memnundum. 100.000 TL. istiyorduk. O zamanın parasıyla iki ev alabilirdik ve bu iki evin ki-

İhsan Çizakça'nın büstü, Lülâ, Vedia ve Muammer.

rası ikimiz de emekli olunca rahat yaşamamıza yeterdi... 23 yıl çalışan bir müesseseyi satıyorduk.

90.000-100.000 TL arasında pazarlık ederken bir ara İhsan'a gözüm takıldı. Çok perişandı, gözleri kıpkırmızı, rengi sapsarıydı. Hemen aklım başıma geldi:

"İhsancığım, biz bu okulu 23 yıl yaşattık. Ana-ilk-orta kısım tamamlandı. Çok uğraştık, çok çalıştık. Biraz da bu arkadaşlar çalışsınlar. Senin sağlığın her şeyin üstündedir. Paramız da olunca rahat yaşarız. İkimiz de emekli olup, keyfimize bakarız... gibilerden konuşuyordum. Fark ettim ki ne desem boştu... Utanmasa ağlayacaktı. Okulun devredilmesini katiyyen istemiyordu. Bir sessizlik oldu, evladı zorla elinden alınan bir babanın ıstırabını yaşıyordu sanki... Kadir Çağal ve Ali Çakır'dan özür diledim. Yalnız kalınca onu kucakladım.

"Ben, sen yorulma, heyecanlanma diye düşünmüştüm. Senin istemediğin hiçbir şey olmayacaktır" gibilerinden onu ferahlatacak şeyler söyledim. Son derece mutlu oldu.

Mutluluk uzun sürmedi. İhsancık gitti. Bir ay kadar bir zaman geçti aradan; aynı arkadaşlar, aynı teklifle yine geldiler:

"Çiğdem Amerika'da, Murat Londra'da, Leyla çok küçük... Tek başına yürütemezsin, yıpranırsın" gibilerden konuşuyorlardı. Bu parlak teklifi (!) memnuniyetle kabul edeceğimden adeta emin görünüyorlardı... Sonunda patladım:

"Arkadaşlar! İhsan isteseydi okul şimdiye kadar çoktan sizin olmuştu... Ama biliyorsunuz ki istemedi. Onun istemediği hiçbir şey olmaya-

caktır. Ne zorluklarla karşılaşırsam karşılaşayım, okul yaşayacaktır. Hem de onun adını taşıyarak. Çiğdem Amerika'dan gelecek, babasının yerine geçecek. Okul büyüyecek, lisesi de olacak" dedim. Ondan sonra da neler konuştuğumu hatırlamıyorum. Hiçbir gerçeğe dayanmayan hayallerimi anlattım durdum. Halbuki Çiğdem'le bu konuyu hiç konuşmamıştık. Babasının ölümünü bile bildirmemiştik.

Acı haber Çiğdem'e ulaşıyor

Günler geçiyordu. Israrla saklamaya çalıştığımız acı haberi tedricen duyurmamız gerekiyordu. Mektup yazdım. "Baban kalbinden rahatsızlık geçiriyor, doktorlar kat'i istirahat verdiler" diye yazdım. Gelecek cevabı heyecanla beklerken, telefon çaldı.

"Amerika!" dediler

İlk defa Amerika ile konuşuyordum.

"Anneciğim babam nasıl?"

"Çok ağır hasta evladım.

"Ne olur onunla biraz konuşayım.

Bu konuda yalan söylemenin zorluğunu anlatamam.

"Bana Oğuz'u versene" diyebildim. Telefonu Oğuz aldı:

"Bari sen anla Oğuz!" deyince Çiğdem'in feryadını duydum. Ağlıyor:

"Babam, canım babam" diye hıçkırıyordu.

Hemen sonrasında karşılıklı mektuplar yazıldı. Çocuklar okula gelip çalışacaklarına dair söz verdiler.

Ben

Benim hatırladığım

Evliliğimin ilk yılı hem güzel, hem de epeyce stresliydi. Bir kere paramız gayet kısıtlıydı. Ben yarım zamanlı asistanlık yapıyordum. Oğuz da bir taraftan İngilizce öğreniyor, diğer taraftan da bulabildiği geçici işlerde çalışıyordu. Neyse ki üniversitenin, lisansüstü öğrencilerine çok ucuza kiraladığı eski bir sitede oturuyorduk. Bir taraftan Berkeley'de doktora düzeyindeki çok az kız öğrenciden biri olarak programın zorlayıcı çalışmalarını ve asistanlık işlerini yapıyor, diğer taraftan da "iyi" bir ev kadını ve eş olmaya çalışıyordum...

Hamile olduğumu öğrendiğim zaman Oğuz'la mutluluktan havalara uçtuk... Halbuki olmayacak bir şeydi, neredeyse matem tu-

tulacak bir durumdu! Büyük bir saflık ve iyimserlikle bebeği beklemeye başladık. Ama doktora sınavlarına hazırlanmak bayağı zorluyordu. Çalışmak için kendime çok zaman ayırmak istediğimden bebeğin beklendiği tarihten 10 gün önceye sözlü doktora sınavımı ayarladım, bebeğin erken doğabileceğini hiç hesaba katmadan! Dokuz aylık hamile olarak beş erkek profesörün karşısına çıktım! İlk sözleri birbirlerine çocuk doğurtmayı bilip bilmediklerini sormak oldu! Sonra da görünüşümden yumuşamadıklarını ispat etmek istercesine beni saatlerce sınadılar...

Elif çok kibarlık yaptı, bana 10 günlük bir dinlenme vakti hediye edip tam beklenen gün doğdu! Fakat sonra yaramazlık edip kolitli bir bebek oldu... Çok zordu. Oğuz hep yardımcı ve anlayışlıydı ama gene de çok bunaldığım oluyordu.

Tam o sırada annemden bir mektup geldi. "Allahtan ümit kesilmez ama baban çok ağır hasta" diyordu. Bilmiyordum, beynimden vurulmuşa döndüm. Doğrudan telefon etmek imkânsızdı. Santralı arayıp acil bir durum diyerek Bursa'yı aradım. Hemen bağladılar. Annemin sesi çok üzgündü. "Babam nasıl?" diye sordukça "Çok ağır" diyordu. Sonra Oğuz'la konuşmak isteyince anladım...

Çok kırılgan bir durumdaydım... Tuhaf bir ruh haline girdim. Bunalım geçirdim. Babamın kaybı, uzakta oluşum, existansiyel kaygı, sanırım hepsi birden postpartum (doğum sonrası) depresyona eklendi. Bir süre devam etti. Beni çok zorladı. Sanırım Oğuz bana ne olduğunu tam olarak kavrayamadı ama gene de varlığıyla bana yardımcı oldu. Zaten aramızda hiçbir problem yoktu. Zor toparlandım. 25 yaşındaydım. Bir daha da yaşamım boyunca hiç öyle olmadım çok şükür.

Babamın kaybından sonra Lülâ kendini iyice okula verdi... Gene onun yazdıklarına dönüyorum. Bu sayfalarda, üstüne titrenilen bir özel okulun hikâyesi var. Annem bu kısımda ve sonraki kısımlarda heyecanları ve sıkıntılarıyla bu hikâyeyi anlatıyor. Arada da aileyi.

Lülâ

40. gün

İhsan'ın hayran olduğu Yeşil Camii'de mevlüt okutuldu; okulda İhsan Çizakça Köşesi hazırlandı. Arkadaşı heykeltıraş Hakkı Anlı'nın

yaptığı büstü yerine konurken Sadık Şendil Ağabeyimin "Meslekler Konuşuyor"adlı kısa piyesi oynanıyordu. Leylacık da babasının mesleğini, ressam rolünü üstlenmişti. Fevkalade temsil edildi. İstanbul'dan bütün kardeşleri geldiler. Törende bir konuşma yaptım. "İsmini iftiharla taşıdığım ve daima taşıyacağım değerli eşim, ülkü ve meslek arkadaşım İhsan Çizakça'nın bize emanet ettiği eserini nesilden nesile götüreceğiz" diye adeta yemin ettim.

Bursa Haber *gazetesinde 29 Temmuz 1965'te çıkan bir yazı. İhsan'ın yıllarca resim öğretmenliği yaptığı Bursa Ticaret Lisesi Müdürü Ali Özeller tarafından yazılmış:*

İhsan Çizakça'nın kalbi elbette kişisel yaşantısı içinde çok zaman hızlı hızlı çarptı... Üzüntüleri ve sevgileri yüzünden. Ama onu asıl yoran, sanırım öğrencileri için duyduğu heyecanlardı.

Öğretmenlik hayatımda, teşvik unsurunu onun kadar ustalıkla kullanan az öğretmen gördüm. Çocuklarının yaptığı resimleri okuldaki panolarda teşhir ederdi. Herkese göstermekten zevk alırdı. Gözleri ışıl ışıl parlardı onları tanıtırken. Duvarlarımızda onun yaptırdığı afişler okulumuzu süsler. Bu afiş renk renk Bursa! Bu Uludağ! Bu Efes! Canlı ve alımlı, onun gibi...

Emeğinin eseri olan, müdürü olduğu "Özel Yeniokul" öğrencilerinin önünde nasıl geçerdi bayramlarda: Canlı, vakur, içten. Bir delikanlıydı o zamanlar hilafsız.

Çiğdem, Oğuz, Elif geliyorlar

Çiğdem doktorasını Türkiye'de tamamlayacak, en yakın zamanda Bursa'ya geleceklerdi. Mutluevler'de beraber oturacaktık. Altı odalı Mutluev, Leyloş'la benim için çok büyüktü.

Çiğdem ve Oğuz'un okula gelme kararları beni çok mutlu etmişti. Fakat işler de o nispette zorlaşıyordu. Yapılması gerekli şeyler o kadar çok ve zordu ki...

1- Okula İhsan Çizakça Koleji adını vereceğiz.

2- Lise kısmı açılacak.

3- Büyük, okul olmaya elverişli bir bina bulacağız.

4- O bina okul haline dönüştürülecek.

5- Çiğdem'in Amerika'dan getireceği yabancı öğretmenlerin çeşitli problemleri.

6- Lisan laboratuvarı hazırlığı...

İlk çırpıda altı maddede toparlayabildiğim, aslında daha pek çok problemler çıkacağına inandığım bütün işlerin halli için sadece 7.000 TL paramız vardı.

Yeni okul binası: İnhisarlar (Tekel)

Çiğdemler geldiğinde eski okulumuzda kalmamız mümkün değildi. Lise kısmını açabilmek için hem sınıf sayısı, hem laboratuvar yeterli değildi. Ayrıca babamızın ismini vereceğimiz okulumuz hem çok daha geniş, hem de çok güzel olmalıydı.

Bina aramaya koyuldum. Eski ama büyük bir iki bina buldum. Kimisi çok büyük kira istiyor, kimisinin tamiri için sıfırdan bir bina yapacakmış gibi para gerekiyordu.

En sonunda en mükemmelini bulduk. İzzet Doruk'un Setbaşı'ndaki tütün deposuydu. Fakat o da boş değildi. İnhisarlar (Tekel İdaresi) beş yıl için kiralamış, üç yıl geçmiş, daha en az iki yıl kalmaya hakları var, kirası peşin ödenmiş.

Ablamı da alarak doğruca İzzet Doruk'un İstanbul Harbiye'deki evine gittim. Binasını memnuniyetle bize verecek, çünkü İnhisarlar çok az kira ile oturuyor, üstelik binayı da çok harap ediyorlarmış, fakat mal sahibi ile anlaşmamız hiçbir şey ifade etmiyordu. Kontratları olduğu, kirasını peşin ödedikleri için en azından daha iki yıl kalmaları kanuni hakları idi.

Buna rağmen, Bursa İnhisarlar Müdürü'ne gittim. Evvela beni gayet nazik karşıladı, fakat maksadımı öğrenince; hele iki üç defa daha bazı formaliteler için gitmem gerekince, kabalaşmaya başladı. Ayakta bekletiyor, oturun bile demiyordu... Bir gün son sözünü söyledi:

"Öğretmen Hanım, sen bu sevdadan vazgeç... Bakanlığımızın daha böyle pek çok depoya ihtiyacı varken, en merkezi yerdeki, en büyük depomuzu parası peşin ödendiği halde niye bir özel okul için verelim? Değil bir özel okul, resmi bir üniversite için bile vermeyiz. Çünkü bu binaya köylü hiçbir zorluk çekmeden tütününü getirip teslim ediveriyor".

Bu minval üzerine konuştu, konuştu ve sustu... Adam haklı idi. Bana da toparlanıp gitmek düştü. Başkası olsa hakikaten bu sevdadan vazgeçerdi... Ama ben, Çiğdem ve Oğuz için İhsan Çizakça adına layık çok güzel bir okul hazırlamak heyecanı ile öylesine doluydum ki yılmadım...

Önüme gelene derdimin çaresini soruyordum. Herkes bana Hayri Terzioğlu'na başvurmamı öneriyordu.

"Senin bu çok zor işini ancak o halledebilir. Celal Bayar kadar söz sahibidir" diyorlardı.

Hayri Terzioğlu

Randevu aldım, gittim. Başladım anlatmaya; İhsan'ı biraz tanıyordu, yedi öğrenci ile işe başladığımızı 23 yıl İhsan'ın nasıl çalışıp ne başarılı öğrenciler yetiştirdiğini, şimdiyse onun yoktan var ettiği eserini çok daha ileri bir hale getirmek istediğimizi, büyük kızımızı da bu gaye için yetiştirdiğimizi, şu anda dünyanın en büyük üniversitelerinden birinde doktora yapmakta olduğunu, Amerikalı öğretmenler ve lisan laboratuvarları ile Bursa'ya gelip babasının bıraktığı yerden devam edeceğini heyecanla anlatırken:

"Güzel, güzeeeel, özel okullar gayet iyi para kazanıyor" demez mi?

Başımdan aşağı kaynar sular döküldü sanki. Güvendiğim dağlara, burada da karlar yağdı. Umudum, heyecanım söndü... Üzgün, kırık bir sesle:

"Siz de mi böyle düşünüyorsunuz?" dedim ve ilave ettim: "Herkes gibi..." diyebildim. Sessizlik oldu, yüzüme bakıyordu; devam ettim:

"Evet, herkes böyle düşünüyor, ama sizin çok farklı bir kimse olduğunuzu, Bursa'yı çok sevdiğinizi, çalışkan insanları çok takdir ettiğinizi, Bursa için faydalı olan her şey için yardımcı olacağınızı bana söylemişlerdi, onun için size koştum" dedim.

"Dünyada paradan çok değerli duygular olabileceğini, rahmetli eşimin yoktan var ettiği, sırf çalışkanlık, dürüstlük, fedakârlıkla ilerlettiği okulunu, psikolog doktor kızımın, iktisatçı damadımın daha da iyiye götüreceklerine ve nesilden nesile hep daha iyiye gideceğine inandığım için bütün samimiyetimle size izaha çalışırken verdiğiniz cevap beni yıktı. Çünkü bu büyük ve ulvi heyecanın yanında (para) çok cüce kalıyor. Gereken ve mecburi harcamalar dışında para hiç lazım değil. Çünkü bugün ben zaten zenginim. Zenginlik izafi bir şeydir. Beyefendi bir evim, bir otomobilim, mükemmel okuyan üç çocuğum var. İkisinin tahsili bitmek üzere. Hem kendi maaşım hem de eşimden bağlanan maaşım var. Daha ne isterim? Pek çok kadının değer verdiği mücevher denilen şeyleri hiç kullanmadım, eksikliğini ise hiç anlamadım. Güleceksiniz ama tanımam bile!"

Bu minval üzere aşka gelmiş konuşuyordum. Artık kendimi kaybetmiş gibiydim. Neler söyledimse söyledim, bir ara gözüm Hayri Bey'e takıldı. Onun gururlu, biraz müstehzi, tepeden bakan Hayri Bey olmadığını, beni hayretle biraz da takdirle izlediğini fark edip sustum.

Yine bir sessizlik oldu ve sessizliği kendisi bozdu:

"Öğretmen Hanım, sizi hiç tanımıyordum. Şimdi tanıdım. Beni bir ağabey bilin, daima yanınızda olacağım, sizi hiç kimse köstekleyemez" dedi.

Hakikaten daima yanımdaydı. Tütün dolu koca iki depo boşaltılıyordu ve benimle alay eden Müdür Bey kamyonlara yüklenen balyaları yazıyordu. Süratle berbat bir halde olan depoları tamir, boya faslı başladı. Paramız yoktu. "Burgaz'daki Kavaklı Yalı satılıktır" diye gazetelere ilan verdim.

Telefon...

Ertesi sabah okula üç öğrencimizin babası ve dostumuz Turgut Yılmazipek geldi:

"Bu sizin yalı değil mi?" diye gazeteyi gösteriyordu.

"Evet..." deyince:

"İhsan Bey'in bu yalıya ne kadar emek verdiğini biliyorum. Gündüz kullanılan, yamulmuş çivileri bile bütün gece düzeltir, tekrar kullandırırdı, çok üzülüyorum" deyince tepem attı...

"Turgut Bey ben bu güzel yalıyı keyfimden satmıyorum. İhsan'ın adını taşıyacak okulunu büyüteceğim, eserini çocukları da yaşatacak. Çiğdem Amerika'dan geliyor."

Turgut Bey yalının satılmasına engel oldu. Bu arada maddi manevi bütün yardımlarını gördüğüm dostlarımı burada minnetle anıyorum.

İhsan Sabri Çağlayangil, Hayri Terzioğlu, Turgut Yılmazipek, Abdurrahman Şenipek, Mehmet Ermutlu, Hüsamettin Silâhçı, Mehmet Karacaovalı ve daha birçok veli ve dostlar sayesinde pis, eski, yıkık dökük tütün deposu pırıl pırıl fevkalade bir okul oldu.

Yalnız çok önemli bir problemimiz vardı. Bakanlıktan yeni açılacak lise kısmı için yaptığımız müracaata cevap gelmiyordu. Okulların açılmasına ise çok az bir zaman kalmıştı. İhsan Çizakça Koleji (özel liselere kolej deniyordu) lise birinci sınıf açılış izni resmen gelmemişti.

Lise kısmına derse başlama izni resmen gelmediği halde, vakit az kaldığından, biz bir dakika boş durmadan faaliyetlerimize devam ediyorduk.

Broşürler bastırıldı, telefon rehberlerindeki adreslere postalandı. Önemli caddelere, elektrik direklerine "İhsan Çizakça Koleji açılıyor" yazıları asıldı. Resmen izin gelmeden bu afiş ve ilanların asılmasına Oğuz hiç razı olmuyordu:

"Başımıza bir iş açılabilir" diyordu.

Ben ısrar ettim:

"Eğer bu konuda, başımıza bir iş açılırsa kendi bozduğum işi kendim tamir ederim" dedim ve "Senin bana 'Anne' demen çok hoşuma gidiyor. Eğer bozduğum işi becerip düzeltemezsem bana anne değil teyze dersin diye de ukalalık ettim.

Aradan 2-3 gün geçti. Milli Eğitim'den bir hademe bir yazı getirdi.

"Süheyla Çizakça, Özel Yeni Ortaokul kurucusu adına, bakanlığımız-

dan gizli bir emir gelmiştir. Derhal tebellüğ etmeniz gerekmektedir."

Kötü bir şey olduğu muhakkak... Muammer Akbaş'la beraber derhal Maarif Müdürlüğü'ne koştuk...

Ağır bir ihtar yazısı idi... Oğuz'un korktuğu başımıza gelmişti... Broşür ve afişlerin derhal toplatılması, okulun kapatılmasına kadar gidebileceği ağır bir lisanla ihtar ediliyordu... Birileri bir broşürümüzle, bir bez afişimizin resmini çekmişler, Ankara'ya göndermişler...

Bize bu kötülüğü kimin yaptığını hâlâ bilmiyorum, bilmek de istemiyorum. Ben herkesi sevdiğim için herkesi de öyle zannediyordum. Perişan oldum. Milli Eğitim Müdürü Ertuğrul Seyhan'a hemen bugün Ankara'ya gideceğimi, bez levhaların iki gün daha indirilmemesini rica ettim. O sırada sekreter hanım yazıyı imzalamam için ısrarla uzatıyordu... Dayanamadım:

"Maşallah işler ne kadar süratli gidiyor... Saat 16.50" dedim. Çekilir gibi oldu:

"İmzalayayım, imzalayayım daha 10 dakika var mesai bitimine" dedim ve imzaladım.

Zor işler

Üzerimdeki kıyafetimle, bir tek hırka ve gerekli dosyayı alarak saat 18.00'de hareket eden Ankara otobüsüne zor yetiştim... Otobüsün son yolcusu olduğum için en arka sıranın en sonunda oturuyordum. Kapı her açılışta donuyordum.Gecenin ayazında incecik hırka az gelmişti. Yol boyunca genel müdürle neler konuşacağımı düşündüm, notlar aldım. Otobüsün her mola verişinde notlarımı temize çektim. Güzel konuşmam hazırdı.

Ankara'ya gece yarısından sonra geldik. Taksiyle Yüksel Palas'a geldim. Tanıdığım tek oteldi. Bir kişi için bile yer yoktu. Oradan oraya taksiyle koşuştururken şoförün dikiz aynasından beni dik dik dikizlediğini gördüm, ödüm koptu, (olay 25 yıl önce olduğuna göre, yüzüne bakılabilecek bir durumda olduğum söylenebilir). Şoföre durumu izah etmek zorunda kaldım. Acele iş takibi için geldiğimi, gerekirse karakolda sabahlayacağımı söyledim. Neyse Ulus'ta berbat bir otele kapağı attım ve feci sıkıntılı bir geceden sonra saat 8.30'da Özel Öğretim Genel Müdürlüğü'ndeydim.

Kılık kıyafetim, yorgun halim meydanda idi. Kendimi takdim ettim.

"Ha... Şu Çizakça Koleji" dedi.

Sesindeki alayı anlayamadım.

Hatalı olduğumuzu, fakat vakit darlığı yüzünden bu hataya düştüğümüzü, her şeyin çok iyi hazırlandığını, psikolog doktor kızımın

ve damadımın Amerika'dan yabancı öğretmenler ve lisan laboratuvarlarıyla geleceklerini anlatmaya çalıştıkça adam yüzünü buruşturarak:

"İhsan Çizakça Koleji'ymiş! Ne zaman kolej oldunuz?" diyordu. Adama durumu nezaketle izaha çalışırken yine yüzünü buruşturarak, aynı soruyu soruyordu. İzah mümkün değildi, dinlemiyor, sadece alay ediyordu artık; "bıçak kemiğe dayandı" derler ya öyle oldu. Gözlerimden ateş fışkırıyor gibiydi.

"Beyefendi, beyefendi! Rahmetli eşimle, onun ismi ve eseriyle daha fazla alay etmenize dayanamayacağım. O büyük insan yalnız benim değil, bütün Bursa'nın saydığı, sevdiği, ideal bir öğretmendi. Siz o büyük öğretmenin adından genel müdür de olsanız bu şekilde alay konusu yapamazsınız" dedim. Dosyamı toparlayarak ayağa kalktım. Ayakta dimdik durdum. Suratına öyle berbat ve öfkeli bakıyordum ki şaşırdı, adeta korktu diyebilirim. Aptal aptal yüzüme bakıyordu. Kapıyı vurdum, çıktım. Perişandım.

Sokaklarda nasıl ve ne kadar yürüdüm, bilemiyorum. Bir tek ümidim kalmıştı; Firuzende Çağlayangil aracılığı ile İhsan Sabri Çağlayangil'den bir randevu alabilmek. Çağlayangil Bursa Valisi iken, eşi ile çok yakınlığımız olmuştu. Okulumuzu iyi tanır, beni de pek severdi... Bilirim.

Telefonu açtım, nazik, güzel yumuşak sesiyle karşıma çıktı. Kısaca durumu anlattım. "Mutlaka beyefendi ile konuşmak mecburiyetindeyim" diye rica ettim. Dışişleri Bakanı olduğu için işlerinin çok sıkışık olduğunu gazetelerde okuyor, ben bile biliyordum.

"Süheylacığım, haftalardır Kıbrıs'tan heyetler geliyor, çok çok sıkışık durumda, gece yarısı geliyor, sabahın sekizinde gidiyor. İnanın ben bile yüzünü göremiyorum" dedi.

Söyleyecek hiçbir şey kalmamıştı. Bir kelime söyleyemedim nutkum tutulmuştu sanki...

İyi insan, ıstırabımı hiç konuşmadığım halde telefonun öbür başında sanki yüzümü görmüş gibi anlamış olacak ki, "Yarın sabah saat 7.30'da Köşk'e gelin, kahvaltıda yakalayın" dedi.

Sevindim "Sağolunuz, çok sağolunuz" diyebildim. Yeni bir ümit ışığı doğmuştu...

Çankaya'da Köşk'te sabah kahvaltısı

Sabahın 7.30'unda Köşk'teydim. Beni Firuzande Hanım karşıladı, yemek salonuna götürdü. Çağlayangil beni birdenbire karşısında görünce pek şaşırdı. Anlaşılan Hanımefendi hiç bahsetmemiş.

"Ooo... Maşallah Sayın Hocam, bu ne sürpriz" diye tatlı ve samimi karşıladı. Derhal çay ve servis koymalarını söyledi.

"Aman efendim benim çay içecek halim yok. Kısaca derdimi anlatmalıyım, çünkü çok iyi biliyorum, sizin de hiç vaktiniz yok" dedim. Dinlemediler ısrarla çaylar kondu...

Özel Öğretim Genel Müdürüyle konuştuklarımı olduğu gibi anlattım:

"Keşke Milli Eğitim Bakanı olsaydım... Ama ben Dışişleri Bakanıyım" dedi.

Bu tek cümlede bu konuyla ilgilenemeyeceği açık ve seçikti.

Kimbilir, yine ne hale geldim ki, hanımefendi ayağa kalktı ve derhal müdahale etti:

"Süheyla Hanım eşini yeni kaybetti. Sen de İhsan Bey'i iyi tanırdın. Eşinin kurduğu eseri yaşatmak, adını vermek için nasıl uğraşıyor görmüyor musun?" dedi ve ilave etti:

"Dışişleri Bakanı olarak değil, Bursa Senatörü olarak işe müdahale edeceksin, yıllardır bu müesseseyi tanıdığını söyleyeceksin."

Saat tam 8.00 olmuştu:

"Haydi Hocam gidelim" dedi.

Firuzande Hanım'la öpüşürken yüzüm heyecan ve terden ıslak, gözlerim yaşlıydı. Minnet ve şükran borcum ödenemeyecek kadar büyüktür. Varolsun...

Beraberce makam arabasına kurulduk. Her şey en mükemmel şekilde halloluyordu. Bursa'ya zaferle dönecektim. Oğuz da bana yine "Anne" diyecekti...

Ankara'dan başarıyla döndükten sonra Hayri Terzioğlu sayesinde, İnhisarlar'ın koca iki binayı terk etmeleri hazırlığı başladı. Yılmazipeklere ait olan Demirkapı'daki kiliseyi İnhisarlar'a depo için göstermiştik. İki tütün eksperi ve bir memuru depoya götürmem gerekiyordu. Üç ilgiliyi alıp kendi arabamla yola revan oldum. Yokuşlu yolda araba çekmez oldu. Birinci vitese kadar düşünce eksperler söylenmeye başladılar. Onları ikna edip raporları imzalatıncaya kadar canım çıktı. Biraz rica minnet, biraz da:

"Hayri Terzioğlu'nu kızdırmaya gelmez, sizin için hiç iyi olmaz" gibilerden kesin güvenceli konuşmalarımla raporlar imzalandı...

Tütün depoları boşaltılıyor

İki depo dolusu yüzlerce tütün balyasının koca koca kamyonlara yüklenişi görülecek şeydi... Zaferdi, başarıydı, didinmenin, çalışmanın mükâfatıydı. İnhisarlar Müdürü iki memuru ile kamyonlara yüklenen

balyaları yazıyorlardı. Ben ise benimle alay eden Müdür Beyi mahcup etmemek için uzak bir yerde sessizce durumu seyrediyordum. Depolar o kadar tıka basa doluymuş ki boşaltılması bir tam gün sürdü. Şimdi sıra bizde idi. Geceli gündüzlü o berbat depoları pırıl pırıl bir okul haline getirmemiz gerekiyordu.

İnhisarlar'dan resmen boşaltma yazısı gelmeden biz pencereden girip tamir faslına başladık. Mal sahibi İzzet Doruk geldiğinde:

"Aman ne yapıyorsunuz Süheyla Hanım, haneye tecavüze girer. Suçtur" demişti. Kapıdan giremedik, pencereden girdik. Nereden girdikse girdik! Netice: İhsan Çizakça Koleji açıldı.

İhsan Çizakça Koleji açıldı

Gününde, büyük bir merasimle Amerika'dan gelen çocuklarımla, Amerikalı öğretmenlerle, herkesin hayranlığı içinde İhsan Çizakça'nın ismini ebedileştirdik. Okulumuzun hemen bitişiğinde büyük bir bahçe sineması vardı. Merasim orada yapıldı. Eski yeni bütün mezunlar, veliler, dostlar, öğrenciler koca sinemayı tamamen doldurdu. Bütün bu didinmeler bu parlak neticeyi almak İhsan'ın vefatından (29 Temmuz 1965) Eylül 1966'ya kadar sürdü. Yani tam 14 ayda gerçekleşti. Kolay olmadı ama mücadele edebilecek güç bulmak da çok güzel bir duygu. Hele hele güzel sonuçlanırsa...

Merasimde İstiklal Marşı ve İhsan Çizakça için ihtiram duruşundan sonra ben sahneye çıktım. İhsan'ı seven ve tanıyanlara onu anlattım. Konuşmam çok hisliydi, çok hissediyor ve çok hissettirebiliyordum. Erkeklerden bile ağlayanlar vardı. "Çiğdem ve diğer çocuklarım babalarının eserini yaşatacaklar, İhsan Çizakça hepimizden çok yaşayacaktır" dedim ve Çiğdem'i çağırdım. Ben alkışlar ve gözyaşları arasında sözümü bitirirken Çiğdem sahneye geldi. Elimi öptü ben de ona sarıldım. Ağlamayan bir tek kişi kalmamıştı.

Çiğdem'in konuşması benim gibi hisli ve romantik değildi. Tam bir doktor psikoloğa yaraşır, ciddi bir konuşmaydı. Gelecek günlere ait programlarını, okulda neler yapılacağını anlatıyordu.

Çiğdem'in Amerikalı öğretmenlerle okula gelmesi, Oğuz'un muhasebeyi eline alması büyük sükse yaptı. Her sınıftan ikişer şube oldu. İngilizce derslerine gelince iki sınıf birleşiyor, üçe bölünüyordu. X–Y –Z sınıfları oluşuyordu. Yani İngilizce derslerinde sınıflarda en çok 15'er çocuk bulunuyordu. İleri sınıflar çok meraklı olduğundan çok çabuk konuşuyorlardı.

Merasimden sonra o kadar kalabalığın gitmesi epey sürdü. Herkesi geçirdik. Yorgunluktan tükenmiş halde içeri girerken bir grup ayrıca

tebrik için beni beklemiş. Bu grupta Turgut Yılmazipeklerle, Dr. M. Ali Büyükçakmak Paşalar da vardı.

"Süheyla Hanım, benim diyen, her türlü imkânı olan nüfuzlu bir erkeğin yapamayacağı büyük işler başardınız, tebrikten âciziz" sözleriyle candan kutladılar.

Öğrenciler iyi, hocalar iyi, Çiğdem de iyi bir müdürdü. Oğuz muhasebeye bakmakla kalmıyor her öğrenci için tuttuğu kartlarla her çocuk hakkında geniş bilgiler alıyordu. Veli daha kapıdan girerken hemen kartelaya bakıyor, çocuğun adı, velisinin adı, ders durumunu biliyor, her veliye ismiyle hitap ediyordu. Çok nazik, ağırbaşlı havasıyla öğrencilerin de sevgili Oğuz Ağabey'i oldu.

Mutluevler'de Çiğdem ve Oğuz'la beraber oturuyorduk. Ev tamir edilmiş, boyanmış, pırıl pırıl olmuştu. Gelişleri üzerinden iki ay geçmemişti ki bir pazar günü otururken hiç yoktan aralarında küçük bir münakaşa başladı. Karı-koca kavgasına karışılamayacağını küçük yaştan bilirim. Nasıl davranmam gerektiğini şaşırdım ve sonunda dayanamayarak bir soru sordum Çiğdem'e:

"Siz Amerika'da iken de böyle münakaşa eder miydiniz?"

Çiğdem'den soğuk, kısa bir cevap:

"Hayır anne!"

"Böyle cevap alacağımı biliyordum. Çünkü mektuplarında da yazıyordun. Bir küçük sitemin bir büyük münakaşa haline gelmesinin tek sebebi var. Bir kelimeyle konuşmanıza müdahale etmediğim halde sadece varlığım kâfi geldi.

Çiğdem: 'Oğuz niçin böyle konuşuyor annemin yanında?' dedi.

Oğuz, 'Çiğdem annesinin yanında sertleşiyor, hiç böyle konuşmazdı' diye düşündü. Ben ise sizin mutluluğunuza gölge düşürmeye asla tahammül edemem. Şimdi size küçük bir ev aramaya gidiyorum" deyince pişman oldular, barıştılar ama beni ikna edemediler. "Borcumuz var, eşyamız yok" gibi bahaneler beni fikrimden caydırmadı.

"Borcumuz yavaş yavaş ödenmekte. Eşya olarak beğendiğiniz her şeyi alın. Bana bir masa dört sandalye, bir yatak yeter" dedim.

Çekirge'de, bugünkü Konur Hastanesi'nin yanında bir ev-apartmanın ikinci katını tuttum. Kuş yuvası gibi tatlı-cici bir evdi. O olaydan sonra diğer çocuklarımla da asla beraber oturmak diye bir konu düşünemiyorum. Allah muhtaç etmesin.

Lise müdürlüğü Çiğdem'e yetmedi

Zaman zaman Çiğdem'in üniversitede çalışıp orada kariyer yaparak daha mutlu olacağına inanıyordum. Arkadaş gruplarındaki erkekler

kültürlüydü, kadınlar ise maalesef güzellik, şıklık, günün moda olaylarını takipten başka bir şey bilmiyorlardı.

Bununla beraber, arkadaşlarını seviyordu, fakat bir boşluk içinde olduğu da muhakkaktı. Çiğdem'in içinde daima bir sızı kalacaktı ve buna hiç istemediğim halde ben sebep olmuş olacaktım. Onun için gitmeleri gerektiğine inanıyor, gitmelerini istiyordum. Zaten okul iyice oturmuştu. Yerine iyi bir müdür bulursam Çiğdem'i Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden istiyorlardı. Kariyer yapabilir, mutlu olabilirdi. Oğuz Ankara'ya gitmeyi pek istemiyor, Çizakça'da geçirdiği üç yılı mesleğinden kayıp sayıyordu.

"Babanızın okuluna verdiğiniz hizmet büyüktür. Geçen üç yılı sakın kayıp sayma. Bu üç yılda mevki veya maddi yönden ne olacaktınsa bu okul sizlere bunları verebilir" demiştim. Nitekim verdi ve verecektir de.

Haydar Aktaş'la tanışma

Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı'nı görmek için bir minibüs dolusu arkadaş İstanbul'a gidiyorduk. Ali Çakırlar, Muzaffer Tezkanlar, Kadir Çağallar, Saadet Daloğlu ve ben (Mutluevler grubu) Ali Çakır'ın arkadaşının müdürü olduğu Boğaz'daki Akgün Koleji'nde kalacaktık.

Tiyatro dönüşü koleje geldik. Okul Müdürü Haydar Aktaş bizi çok iyi karşıladı. İkramlar, odaların ve okulun temizliği, müdürün kibarlığı... Her şeye bayıldım. Ali Çakır'la gizli bir konuşma ayarladık. Haydar Aktaş'la anlaştık. Bursa'ya bizim okula gelmeyi kabul etti. Kızı ilkokulda öğretmen, oğlu da lise son sınıfta öğrencimiz olacaktı.

Bir taraftan da Çiğdem, Oğuz ve Elif için arkadaşımın ağabeyinin Ankara, Nene Hatun Caddesi'ndeki evini birkaç aylık kirasını peşin vererek tuttum. Güle güle gittiler diyemem ama biraz buruk gittiler diyebilirim.

Çünkü Oğuz okula alışmıştı. İşini ve Bursa'yı seviyordu. Arada bir bana hâlâ takılırlar:

"Siz bizi istemediniz... Kibarca bizi kovdunuz" derler.

Kovmadım, geleceği anlatılmaz bir önsezi ile çok iyi gördüğüm için gitmelerini istedim.

Şu satırları yazarken aradan tam 20 yıl geçmiş oluyor. Eğer kovmuşsam, ne isabetli bir kovuş bu. Çiğdem, bugünkü dünya çapındaki Prof. Çiğdem olabilir miydi?

Ben

Annemin benimle ve Oğuz'la ilgili yazdıkları doğru ama ben de biraz daha kendi yaşantımı aktarayım. Okulun kurulmasında Oğuz'un son derece önemli katkısı oldu. Döndüğümüzde Lülâ'nın elinde hiç para yoktu. Son yıllarda babamın hastalığıyla okul öğrenci kaybetmiş, masrafların bir kısmı zor karşılanır olmuştu. Köhne tütün deposunun düzgün bir okula dönüştürülmesi ise ciddi bir yatırım gerektiriyordu. Oğuz çocukluk arkadaşı Ural'dan (Duraner) o zaman için önemli bir miktar borç aldı (hatırladığıma göre 150,000 TL). Bunu kimse bilmedi. Bu sessiz sedasız, senetsiz sepetsiz borç verme davranışı Ural'ın ne kadar gerçek bir dost olduğunu ve Oğuz'a ne kadar güvendiğini gösteriyordu. Bu parayla eski tütün deposu okul haline getirildi. İlk mümkün olan zamanda da borç geri ödendi. Sevgili Ural'ı çok erken, sadece 60 yaşındayken kaybettik. Ruhu şad olsun.

Fakat Oğuz, maddi sıkıntımızı çok hissettiği için beni de sıkıyordu. Bursa'daki eski arkadaşlarımızı bulmuştuk, iyi bir muhitimiz vardı. Arkadaşlarımızın hepsi de varlıklıydılar. Ben de bir iki şeye heveslenip istediğimde, Oğuz, hemen "olmaz, borcumuz var" diyordu! Birkaç kavgamız böyle para yüzünden oldu. Lülâ'nın sözünü ettiği gibi annemle beraber oturmak da kolay olmadı, kiralık eve çıktık. Aslında bu bir evin ikinci katıydı. Ev sahibi alt katta oturan Özhan Canaydın'dı. Özhan bizim okulumuzun ilk kısmından mezun olduktan sonra Galatasaray Lisesi'ne sınavla girmiş, sonra da Bursa'nın önde gelen işadamlarından biri olmuştu. Bana "abla", Oğuz'a "ağbi" derdi; güzel bir komşuluğumuz oldu. Sonraları Galatasaray Kulübü başkanı olarak çok tanınan Özhan'ı da maalesef erken kaybettik.

Yabancı öğretmenler

Amerika'dan okulu yönetmek üzere dönmeye karar verince, lise kısmının açılmasının yanında İngilizce programını da büyük çapta geliştirmeyi planladık. Bunlar önemli yeniliklerdi. İngilizceyi nasıl halledecektik? *Times Educational Supplement* dahil bazı yerlere ilanlar verdim. Birkaç kişi başvurdu. Başvurular arasından seçtiğim, Emily Rand adlı genç bir Amerikalı öğretmenle mülakat yaptım, beğendim. Bir diğeriyle yapamadım ama çok iyi referansları vardı; onu da kabul ettim: Harın Sherril. Üçüncüsü İngilizdi; Janet Pitt. Oğuz, Elif, ben Türkiye'ye dönerken, Londra'da birkaç gün

kaldık. Orada Piccadilly Otel'de Janet'le mülakat yaptım, onu da beğendim.

1966-1967 ders yılında bu üç öğretmen İhsan Çizakça Koleji'nde ders verecekti. O yıllarda bu pek alışılmış bir şey değildi, ne bu genç öğretmenler için, ne de bizim için. Üstelik de paramız yoktu! Emily ve Janet'le konuşmamda ikisine de bir aile yanında misafir kalmalarını önerdim. İkisi de kabul ettiler. Emily, Turgut Yılmazipek ailesinde kaldı; Janet de annem ve Leyla ile. Harm için de okulun öndeki binasının üst katını lojman haline getirdik, o da orada kaldı. Bunlar harika insanlar, çok iyi öğretmenlerdi. Çok güzel bir yıl geçirdik. Sonraki yıl da Janet ve Harm devam ettiler. Lojmanları artırdık; başka öğretmenler de geldi. Bu organizasyonu hep ben yaptım. Sonraki yıllarda da Murat ve Kitty devam ettirdiler.

Her gelen de harika değildi tabii! Hatırlıyorum, Allison adında bir İngiliz genç kadın her şeyden şikâyet ediyordu. Bir gün, "Tereyağı bile bir acayip, beyaz; tereyağı sarı olur" dedi. Onlara bir mandıradan özel olarak sağladığımız nefis manda tereyağından behsediyordu. Tepem attı. Ona, bunun çok özel bir tereyağı olduğunu, İngiltere'de hiçbir zaman bulamayacağını, bulmuşken çok yemesini tavsiye ettiğimi söyledim!

Yıllar sonra Janet ve Emily ayrı ayrı Türkiye'ye geldiler. Onlarla tekrar birlikte olmak çok güzeldi. Özellikle Emily ile Yılmazipek ailesini ziyaret ettik, herkes çok duygulandı. Neredeyse 50 yıl öncesine gittik. Ben de sonra Emily'yi Amerika'da ziyaret ettim. Halen de yazışıyoruz.

Doktora tezimi yazma maceram ve sonrası

Babamın ölümü üzerine bizim Amerika'dan erken dönmemiz gerekmişti. Dönmeden önceki o yılı doktora tezimin ilk hazırlıklarıyla geçirdim. Tez hocam Brewster Smith, "Böyle bitmeden ayrılanlar tezlerini bir türlü tamamlayamıyorlar. Geri dönme, bitiremezsin" dedi. "Ben bitiririm, bir yıl içinde" dedim. Tezim için Amerika ve Türkiye'de lise öğrencilerinden anket yoluyla bilgi toplamam söz konusuydu. Türkiye'ye bunu yapmak için gelmem mümkün olmadığından, anketler annemin ve Oğuz'un bir arkadaşının yardımıyla Türkiye'de toplandı ve postayla bana Amerika'ya gönderildi! Veri analizlerini ve literatür çalışmasını da yaptıktan sonra, her şeyi topladım ve Türkiye'ye döndük.

Bursa'daki ilk yılımızda, ben esas olarak tezimi yazmakla uğraş-

tım. Her bir bölümü küçük portatif daktilomda yazıyor, sonra tez hocam Prof. Brewster Smith'e postalıyordum. Hemen okuyup gene postayla bana geribildirim veriyor, önerilerde bulunuyordu. Bu şekilde aylar geçti. Tabii bilgisayar, internet ve e-posta olmadığı gibi, faks bile yoktu, normal posta kullanılıyordu; Bursa'dan Kaliforniya'ya iki haftada gidiyordu... Sonunda bütün bölümleri, tabloları vs. son halinde yazıp bu sefer tez komitemdeki bütün profesörlere göndermem gerekiyordu. 1967 yazında, yani Bursa'ya dönüşümüzün ilk yılı sonunda buna başladım.

Fakat tezin son halinin Amerika'dan getirdiğim yüksek standarttaki kâğıda yazılması gerekiyordu. Bu, üniversitenin kuralıydı. İki kere de yazamayacağım için bir seferde hem bu kâğıda, hem de kopyalanacak bir şekilde yazılmalıydı, yani o zaman Türkiye'de bulunan mimeograf denen "mumlu kâğıt" olmazdı. Amerika'dan bildiğim, daha önce de İstanbul'da kolejden hatırladığım "ditto master" denen ispirtolu kopya kâğıtları işe yarayabilirdi. Bundan temin etmek için İstanbul'a koleje gittim! Okulun mezunu olduğum için bana yakınlık gösterip bir kutu verdiler. Standart kaliteli kâğıdın arkasına bunu koyup tezimi küçük portatif daktilomda yazdım. Yazarken bir yanlış yaparsam, önce standart silinebilir kâğıtta silip, sonra ditto master'ın arkasından jiletle kazıyıp çıkarıyordum. Felaket bir şeydi! Küçük portatif daktilomu da oynamasın ve çok ses çıkartmasın diye iki kat havlu üstünde kullanıyordum! Bugün bilgisayarla tez hazırlayan öğrencilerim şikâyet ettiğinde o günlerdeki halimi hatırlayıp gülerim...

O yaz annemin Bursa'nın yazlığı Burgaz'daki evinde, herkes denizde keyif yaparken, ben her tarafım mor ispirto içinde tezimi yazmakla meşguldüm. Komşumuz, annemin dostu Kebuter Hanım halime acıdığı için bana yardım edip tablolarımı daktilo etmişti. İngilizce ve daktilo bilirdi. Kendisini çok sever ve sayardım. Ne yazık ki onu da yakınlarda kaybettik. Bugüne kadar yazdığım pek çok şeyin hiçbirinin sayfa sayısını bilmem, tezimi bilirim: 232 sayfa! Orijinaliyle beş kopyasını Amerika'ya postayla gönderdim... Eylül 1967'de (bir yıl içinde) doktora derecemi aldım.

Üniversiteye girme çabalarım

Evet, bir üniversitede olmak istiyordum. Tabii Bursa'da üniversite yoktu. Okulumuzdan dolayı Bursa'dan ayrılmayı düşünemiyorduk. Bursa'dan İstanbul'a gidip gelerek ders verebilmek için girişimlerde bulundum. İstanbul Üniversitesi ve Robert

Kolej Yüksekokulu'na girme çabalarım sonuçsuz kaldı. Bunun hikâyesini burada kısaca yazmadan edemeyeceğim.

Önce "okulum" diye düşündüğüm Robert Kolej'e gittim. RC yüksek kısmında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin dekanı merhum Prof. Oktay Yenal'dan randevu aldım. "Bizim psikolog hocalarımız var" dedi; rahmetli Gökçe Cansever ve Halide Yavuzer. "Evet, ama onlar klinik psikolog; ben sosyal psikoloğum, işletme öğrencilerine örgüt psikolojisi, örgütsel davranış gibi dersler verebilirim" dedim. "İhtiyacımız yok" dedi, ilgilenmedi. Hayal kırıklığına uğradım. Sonra 1968 ilkbaharında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Deneysel Psikoloji Kürsüsü'nün başında olan merhum Prof. Mümtaz Turhan'la tanıştım. Mümtaz Bey beni sevdi, "Sonbahara gel, sosyal psikoloji ver" dedi. Bir de kendisine gösterdiğim bir sosyal psikoloji kitabını tercüme etmemi istedi. Dünyalar benim oldu. Saflığımdan, nasıl bir pozisyonum olacak gibi sorular sormak aklıma gelmedi. Zaten üniversitede ders verebilmek için hademe kadrosunda olmaya bile razıydım!

Bir daha da İstanbul'dan ses çıkmadı. Sonbaharda üniversitede derslerin başladığı gün gene saf saf oraya gittim. Hem de sabah 4:30'larda kalkıp otobüsle yola revan olup saat 6:00'daki Yalova vapuruna binerek ve derslerimi hazırlamış olarak, büyük bir hevesle...

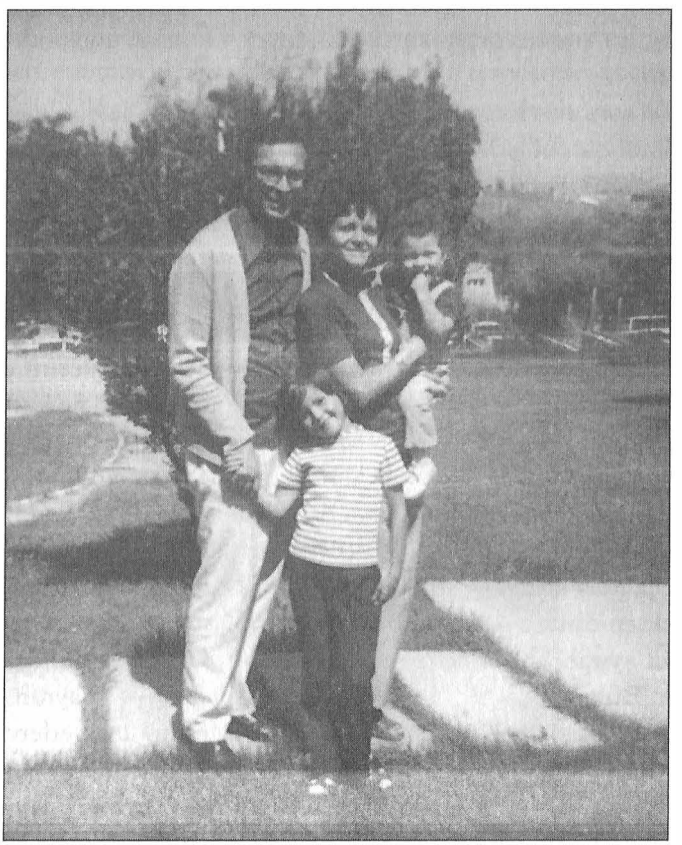
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin karanlık, geniş Psikoloji Bölümü koridoruna çıktığım zaman Doçent Beğlan Toğrol'u gördüm. Meğer Mümtaz Bey İngiltere'ye gitmiş, o sonbahar orada olacakmış. Nitekim sonra da orada vefat etti. Kürsüyü Beğlan Hanım idare ediyordu. Daha önce kısaca tanışmıştık. "Sen burada ne arıyorsun?" diye sordu. Mümtaz Bey'in arzusuyla Bursa'dan ders vermek üzere geldiğimi söyledim. Beni odasına bile almadan ayakta ve sert bir biçimde, "Olmaz öyle şey, burada ders vermek istiyorsan, adam gibi asistan olursun" dedi! Arkasını dönüp odasına girdi. Başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Ağlaya ağlaya Bursa'ya döndüm.

Böylece o zaman Türkiye'de, Amerika'dan doktorasını almış ilk ve tek sosyal psikolog olarak açıkta kaldım! Bu arada Ankara'da Hacettepe Üniversitesi'nde merhum Dr. İffet Dinç hakkımda bilgi almış, beni oraya çağırıyordu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden de beni istiyorlardı. İşte o zaman, İstanbul'daki çabalarımın boşa gittiğini ve akademik kariyer yapamadığıma çok üzüldüğümü gören Oğuz, benim için Ankara'ya gitmeye karar verdi. Gazete ilanı ile iş buldu. Benim için bu büyük fedakârlığı yaptı. Oğuz gerçekten müs-

tesna bir insandı. 1969 yazında Ankara'ya gidiş, yaşamımızda çok önemli bir dönüm noktasıydı.

Ankara, küçük ailem, annem

Ankara'da hayatımız tamamen değişti. Çok mutluyduk. Özellikle ben Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde hocalığa başlamaktan son derece memnundum. Bursa'da o zaman bulamadığımız entelektüel havayı Ankara'da özellikle üniversite çevrelerinde bulduk. Çok tanıdığımız vardı. Hatta Amerika'dan arkadaşlarımız Deniz ve Olcay Baykal, Diane ve İlkay Sunar, Özhan ve Aynur Uluatam; Oğuz'un üniversiteden arkadaşı Erden Kuntalp ve benim kolejden arkadaşım olan eşi Esin Ankara'daydılar ve sık sık beraber oluyorduk. Birçok da yeni dost edindik: Ayşe ve Atıl Öncü, Deniz ve Rıfat Kandiyoti gibi. Bu yaşıtlarımızdan başka çok sevdiğim ve saydığım mer-

Küçük ailem.

hum Prof. Mübeccel Kıray ve eşi merhum İbrahim Kıray (Beco ve İbo) bizler için çok önemliydi. Sonra da Prof. Nermin Abadan-Unat ve Siyasal'dan diğer dostlar. Özellikle Beco ve İbo'nun evindeki davetlerde çeşitli üniversitelerden sosyal bilimciler bir araya gelir, daha ziyade siyasi ve sosyal sorunlar konuşulurdu. Aralarında Emre Kongar, Ruşen Keleş, Cevat Geray, Oya Baydar gibi meslektaşlar da vardı. Evlerde toplanılırdı.

Ankara'ya gitmemiz ve oradaki yoğun yaşamımız ister istemez beni Bursa'dan ve annemden biraz uzaklaştırdı, manen değilse bile maddeten. Önceleri uzun bir süre telefonumuz yoktu. Sonra da günlük uzun telefon konuşmaları âdetimiz olmadığı için hâlâ mektuplaşıyorduk... Bugünkü teknolojiyle yaşayanlar için bu zor anlaşılır bir şey...

En önemlisi de Elif.. Elif canımdı... Bütün dikkatimi ona hasretmiştim. Çok tatlı, güzel bir çocuktu. Oğuz ve ben iyi ana-babaydık, Elif'in üstüne titriyorduk. Öncelik ondaydı. Elbette, Oğuz da yaşamımın merkezindeydi. Ne ilginçtir ki, küçükken deli gibi bağlı olduğum annem artık ikinci plandaydı. Bundan suçluluk duyuyordum.

Daha sonra da Emrah doğunca, bu ikinci canım"la birlikte bu durum daha da pekişti. Artık küçük ailem, Oğuz ve çocuklarım, benim ailemdi. Bunun elbette kaçınılmaz olduğu ortada. Ana-babadan evlada geçişin evrimsel temelleri var. Böyle olmasa, türün devamı sağlanamaz. Ama gene de annemi yeterince göremediğime üzülüyordum.

Lülâ'ya karşı duygularım değişti mi? Hem evet, hem hayır. Sevgi hep devam etti. Fakat yıllar geçtikçe, takdir hissim de arttı. Lüla'nın ne kadar akıllı, girişimci, cesur olduğunu, ne kadar öncü olduğunu kavramaya başladım. Önceleri o kadar önemsemediğim bazı eylemlerinin zamanının ne kadar ilerisinde olduğunu fark ettim. Bunlar bir taraftan Bursa'da araba kullanan ilk kadın ve ilk kadın hatip olması gibi belki küçük çaptaki özelliklerinden, idealizmine, çağdaş dünya görüşüne ve yaşam tarzına kadar uzanıyordu. Gerçekten onun müstesna bir insan olduğunu gördüm. Ona daha az vakit ayırabildim ama gerçek anlamda onun kıymetini daha çok bildim. Bu artık çocuklukta görülen "idealleştirerek hayran olma" değil, bir yetişkinin bir diğer yetişkini, değerini idrak ederek sevmesiydi.

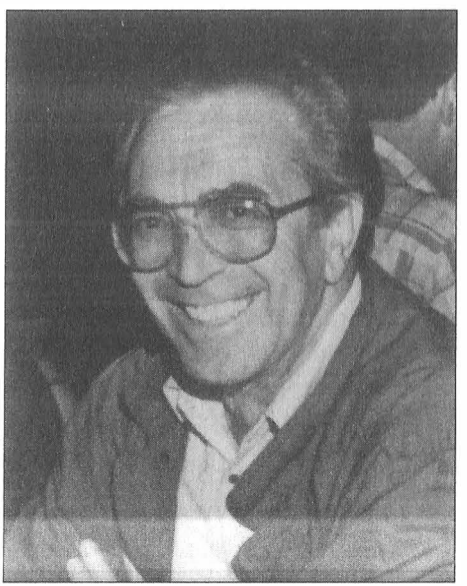
Leyla için ise Lülâ'yla ilişkisi hep aynı yoğun ana-kız ilişkisi şeklinde devam etti. Hatta son zamanlarda bir gün anneme, "Anneciğim, Leyla sizi hâlâ bir çocuk gibi seviyor; ben ise bir yetişkin ola-

rak seviyorum; sizin yaptıklarınızın ne kadar değerli olduğunu takdir ediyorum" demiştim. Dikkatle dinlemiş, düşünmüş, bir şey dememişti.

Oğuz'un ardından

Bu kitapta Oğuz'la ilgili bir şeyler yazdım, ama biraz daha anlatmak istiyorum. Tabii az yazmak daha da zor ya, neyse... Oğuz'un ölümünün üstünden epeyce zaman geçti; yedi yıl. Geçmişi daha çok iyi taraflarıyla, nostaljik bir şekilde hatırlarız. Bunu da hesaba kattığımda bile, gene de Oğuz'la evlenmemin benim için ne büyük bir şans olduğunu düşünüyorum. Ayzer, Gülümsün, Selma, Necla gibi gençlik arkadaşlarımdan çok daha şanslıydım. Elbette herkesinki gibi sıkıntılarımız, anlaşmazlıklarımız olurdu, onun bazı taraflarını sevmezdim; arada beni üzdüğü olurdu. Ama Oğuz'un kişiliği benim büyük şansımdı. Özellikle de onu pek de fazla tanımadan evlendiğim düşünülünce, tam bir şans...

Oğuz, benim giderek artan faaliyetlerimi ve başarılarımı hiçbir zaman dert edinmedi, hatta destekledi. Bunun temelinde, güçlü bir kişiliği olması, kendine güvenmesi ve kendiyle barışık olması vardı. Diğer taraftan da iddialı, muhteris bir insan değildi. Bunun da rolü vardı. Hiçbir zaman birbirimizle rekabet etmedik. Oysaki bu tür bir re-

Oğuz.

kabet özellikle Batı dünyasında meslek sahibi genç çiftler arasında sıkça görülür. Evde işleri doğal bir şekilde paylaşırdık. Birbirimizle her konuyu konuşur, birlikte karar verirdik. En çok para harcama konusunda anlaşmazlığımız olurdu; fakat Oğuz giderek beni de etkiledi ve daha hesaplı olmamı sağladı...

Çalışkandı. İşlerinde başarılıydı, dürüsttü. Uzunca bir süre çalıştığı bir şirkette satın alma müdürüydü; çok sayıda rüşvet teklifine karşı dik durdu. Ama giderek iş hayatından soğudu. 1993-94 ders yılında bir yıllığına Hollanda'ya gittik. Ben Hollanda Kraliyet İleri Araştırmalar Enstitüsü'ne (NIAS) davet edilmiştim. Oğuz'la orada çok güzel bir yıl geçirdik. Fransız televizyonundan gurme yemek yapmayı öğrendi. Yemek yapmaktan çok zevk alıyordu. Geri döndüğümüzde işinden ayrıldı. Bir daha da çalışmadı; sadece iki haftada bir Bursa'ya gidip okulumuzun finansal işlerini takip etti. Ayrıca "Ben Emine Hanım'dan (yardımcımız) daha güzel yemek yaparım" diyerek, ondan sonra yemekleri hep o yaptı. Aşçılığı meşhurdu. Sonra 2005 sonbaharında ikinci kere NIAS'a davet edildim. Gene birlikte gittik ve gene çok güzel zaman geçirdik.

Duygusal bir insan değildi ama özellikle şiire ve edebiyata düşkündü. Hatta üniversitede öğrenciyken arkadaşlarıyla birlikte bir süre *Çağıltı* başlıklı aylık bir "fikir-sanat" dergisi çıkarmışlar. O derginin yayın yönetmeniymiş, şiir de yazarmış. Şu anda elimde *Çağıltı*'nın bir nüshası var. Tarihi, Temmuz 1955; fiyatı 30 kuruş! İçinde de Oğuz'un bir şiiri:

Bilemiyorum
Düşlerimi bilemiyorum
Söyleyemiyorum
Kelimeler dilimin ucundan kaçıyor
Göremiyorum
Eşyalar dumanlaşıyor gözümde
Sevemiyorum
Sevgiler anılarda kalıyor
Bana ne oldu
Bilemiyorum...

Sanırım Orhan Veli'den esinlenmiş...

Güzel şiir okurdu. Amerika'dayken bana Nâzım Hikmet'ten şiirler okurdu, bayılırdım. Çok da roman, öykü okurdu. Hele son yıllarda çalışmayı bıraktıktan sonra, devamlı olarak dünyanın önem-

Oğuz, Elif ve Emrah ile. Ankara, Gaziosmanpaşa.

li romancılarının eserlerini okurdu. Buna modern Hint ve Çin edebiyatı da dahildi. Kendi kendine yeten bir insandı; evde hiç canı sıkılmazdı.

Yakışıklıydı. Bir meclise girdiğimizde kadınlar dönüp bakarlardı. Ama ben hiç kıskanmazdım. İçimden "İstediğiniz kadar bakın, o benim!" diye geçirirdim... Epeyce beğenildiği halde, bu konuda da dürüsttü. Son zamanlarda bir gün bana "Seni hiç aldatmadım" dedi. Doğruydu, biliyordum. Gene de genç, güzel kadınlara bakmaktan geri kalmaz, hatta biraz flört de ederdi... Önemli olmadığını bildiğim için hiç dert etmez, güler geçerdim. Özellikle çalışmayı bıraktıktan sonra benim akademik seyahatlerime katılıyordu. Yıllarca pek çok ülkeye gittik. 1995 yılında bir toplantım için Çin'e gittik, Guangzhou şehrine. Kapitalistleşme daha başlamamıştı. Kaldığımız otel/misafirhanenin resepsiyonunda İngilizce bilmeyen güzel Çinli kızlar vardı. Bir gün onlarla hafif flört ederek oda anahtarımızı istedi; derdini anlatamayınca da tezgâhın üstünden uzanıp anahtarı almaya kalktı ve de kaburgasını çatlattı! "Kızlarla flört eder misin, Allah hakkını getirdi!" dedim...

Çok çok iyi bir babaydı. İşte Oğuz böyle biriydi... Onun bıraktığı boşluğu hiçbir şey dolduramaz...

Bundan sonrası hep Lülâ'nın yazdıkları. Önce okul, sonra Murat'la Kitty. Özellikle okulun ne kadar ön plana çıktığı görülüyor. Benim ve Murat'ın, eşlerimiz ve çocuklarımızla birlikte çoğu

zaman uzakta olmamızın da belki bunda bir rolü vardı. Leyla ile hep beraberdiler, çoğunlukla da okulda. Esasen okul, Lülâ'nın olduğu gibi, Leyla'nın da hayatıydı.

Lülâ

Kurucumuz Saadet Kavukçu ve müdürler

Eniştesinin vefatından sonra kuruculuk görevi fedakâr kardeşim Saadet'e verilmişti. Çiğdem ve Oğuz'un zamanında bir aile şirketi gibi olduğumuzdan Saadet işlere fazla karışmıyordu. Ama sonradan çeşitli müdürler gelince daha çok ilgilenmeye başlamıştı. Dört yıl Haydar Aktaş, bir yıl Kadir Çağal gibi değerli müdürler okulumuzu yönetirken diğer sorumluluklar, bütün işler yine Vedia ve Muammer tarafından yürütülüyordu.

Öğretmen Okulu'nu bitirir bitirmez ilkokul öğretmeni olarak okulumuzda göreve başlayan Vedia intizamlı çalışması, otoritesi ile İhsan Çizakça'nın sağ kolu idi. Okulumuz ortaokul olunca, İhsan'ın teşviki ve kendi gayreti ile ortaokul öğretmeni ve resmen müdür muavini olmuştu. Yıllarını okulumuza vermiş, Çizakça'nın titiz çalışmasıyla yetişmiş arkadaşımın müdür olmasını istiyordum. Fakat her şeyde karşımıza çıkan formalite ve yönetmeliklere uygun değildi...

Vedia Eğitim Enstitüsü mezunu olduğu için lisede müdür olamazmış. Üniversite mezunu olması gerekiyormuş. Halbuki hem Haydar Aktaş, hem Kadir Çağal Eğitim Enstitüsü menşeli idiler. Yalnız her ikisi de resmi okullarda lise müdürlüğü yapmış oldukları için müktesep hak olmuş. Vedia için bakanlığa gidip uğraşmam gerekiyordu, uğraştım... Oldu! Yıllarca okulumuzda müdürlük görevini yaptı, ta ki Leyla Çizakça'ya kadar.

Murat Çizakça

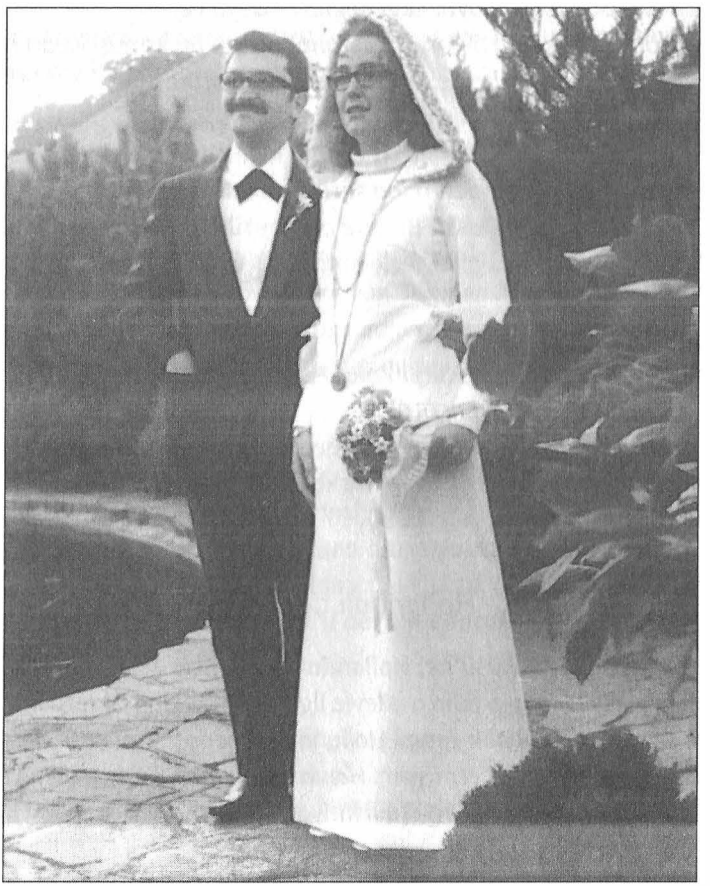
Ablasının üniversite öğretim üyesi olarak Çizakça Koleji'nden ayrılışından sonra İngiltere'deki üniversite tahsilini tamamlayarak okulumuza gelen oğlum Murat İngilizce hazırlık sınıfını kurdu.

Yabancı öğretmenlerle haftada 30 saat yoğun İngilizce okunan bu sınıflarda başarı çok yüksek oluyordu. 15 yıl bu hazırlık sınıfı başarılı

çalışmalarına devam etti. Velilerin isteği üzerine 1986-1987 ders yılında Anadolu Lisesi statüsüne geçtik ve ilk defa merkezi sistemle öğrenci aldık. Murat askerlik görevinin altı ayını Personel Okulu'nda, 18 ayını Ankara Genelkurmay'da yaptı.

Ve bu arada ingiltere'de kendisine çok yardımcı olan, çalışmalarında onu teşvik eden bir kız arkadaşından bahseder oldu. Bu iyiliklerine karşılık Bursa'ya davet etmek istiyordu.

"Sana iyilik eden, çalışmalarını destekleyen arkadaşının başımın üzerinde yeri vardır. Yalnız bu arkadaşlık aşka dönüşürse istemem!. Ben seni folklor yarışmalarına götürdüm. Çanakkale'yi adım adım gezdirdim. Kahraman milletimizi anlata anlata büyüttüm. Peri masalları yerine Mohaçları, Kosovaları, Çanakkale ve İstiklal Savaşlarını anlattım. Yabancı gelin olmaz!" dedim. Başka bir şey demedim. Sonunda "arkadaş" olarak geldi. Güzel bir kızdı, fakat soğuktu veya ba-

Murat ve Kitty Hollanda'da evlendiler.

na öyle geliyordu. Bir ay kadar kaldı. Birbirlerini sevdiklerini görüyordum, ama milli duygularım yumuşamama engel oluyordu. Gideceği gün Park Restaurant'ta yemek yiyecektik ve sonra Murat misafirini Yeşilköy'den uçağa bindirecekti. Üçümüz de konuşmuyorduk. Çok üzgündüler. Murat'ın rengi sapsarı, Kitty'nin kıpkırmızı idi.

Bir ara Kitty'nin bir damla gözyaşı pirzolasına damladı; Murat'la aynı anda gördük.

"Ayol bu kız ağlıyor" dedim. Sadece "Evet" dedi ve ilave etti: "Onlardaki milli duygu bizimki gibi değildir" dedi.

Bu sefer beni bir düşüncedir aldı. "Acaba yanlış bir iş mi yapıyorum. Birbirini seven iki insanı ömür boyu mutsuz etmeye hakkım var mı?" diye düşünmeye başladım. Sonunda:

"Murat! Ben ısrarımdan vazgeçiyorum. Madem bu kadar birbirinizi seviyorsunuz, evlenmenize müsaade ediyorum" dedim.

Murat gayet ciddi olarak:

"Anne!... Bu iş çocuk oyuncağı değildir" deyince,

"Biliyorum ve kabul diyorum" dedim. Bütün bu konuşmaları hiçbir kelimesini anlamadığı halde Kitty dikkatle izliyordu.

"Anne anlıyor, sanki anlıyor!" dedi.

"Söyle" dedim... Ve söyledi... O kadar mutlu oldu ki bir saniyede sandelyesini itip arkamdan bana sarıldı, yanaklarımı öpüyordu. Yüzü terli ve gözyaşlarıyla ıslaktı. Ben de onu öptüm. Murat'la uçağa gittiler. Hollanda'ya mutlu gitti. Arkasından Murat da gitti. Hollanda'da evlendiler.

Murat Bursa İktisadi-Ticari İlimler Akademisi'nde öğretim görevlisi olarak çalışırken Eğitim Enstitüsü'nden de ders aldı. Boş zamanlarında da okulumuzda çalışıyordu. Heykel'in arkasında güzel bir apartmanın çatı katında oturuyorlardı. Kitty Türkçeyi süratle ve kusursuz denecek kadar güzel öğrendi.

Hollandalı dostları

Bursa Ziraat Enstitüsü'ne, Hollandalı bir konservecilik mütehassısı gelmişti. Kitty ne yapıp edip o aileyle ilgilenmiş, ahbap olmuşlardı. Ben de ne de olsa kaynanalık yapıp, Hollandalı arkadaşlarını nasıl da buldu gibilerden manalı laflar etmiştim. Hanım hamile idi, Türkçe bilmiyorlardı. Murat ve Kitty'nin yardımlarına ihtiyaçları vardı. Sancısı tutar tutmaz haber verecekler, gereken her şey yapılacaktı. Bu bir vazife idi ve yapıldı. Güzel, sağlıklı bir erkek bebek doğdu. Ben bile tebrik etmeye gittim.

Eve geldikten sonra Kitty ve Murat tekrar ziyaretlerine gittiler. Eve

geldiklerinde Kitty kıpkırmızı olmuştu, çok sinirli görünüyordu. Murat ise gülüyor, gülüyordu. Kavga etmiş olsalar Murat da gülmez, sinirli olurdu, ne olduğunu anlayınca hatıralarımda yer vermeye karar verdim. Çünkü o günden bugüne Kitty'yi de çok daha fazla seviyorum.

Hollandalı arkadaşlarına ziyarete gidince, küçük bebeği seviyorlar; konuşurlarken hanım hastanenin bakımsızlığından, pisliğinden ve yemeklerden şikâyete başlıyor. Murat hiçbir reaksiyon göstermediği halde Kitty sinirlenmeye başlıyor ve soruyor:

"Bebek mikrop kapıp hasta oldu mu?"

"Hayır"

"Ya sen mikrop kapsaydın hasta olurdun. Oldun mu? Bedava tarafından, bir kuruş harcamadan bir hafta bakıldın. Daha iyi bakım, daha iyi yemekler isteseydin özel hastaneler de vardı. Yemekleri çok güzeldir. Dünyanın her yerinde işçi hastaneleri böyledir." Ve hemen "Gidelim" demiş. O hışımla bize gelmişler. Ben, benim memleketimi iyi veya kusurlu taraflarıyla benimseyen, seven ve gerektiğinde savunan gelinimi nasıl sevmem?

İhsan'ın hatıra defterinden

İhsancığın defterine hepimiz bir şeyler yazıyorduk. Güzel bir defterdir. Zaman zaman okur düşünürüm... Aradan 21 yıl 8 ay geçti. Artık deftere fazla bir şeyler yazan olmuyor. Tanıyanlar bile azaldı. Bu güzel deftere bu sefer ben yazmaya başladım. İhsan'la konuşuyorum adeta... Sabah ve akşam ezanlarını eğer evdeysem hiç kaçırmam. Yuvarlak masaya koşar, yerime oturur dua ederim. Hamzabey Camii'ndeki ezan pek güzel duyulur bizim evden. Sağlık, işlerimizde kolaylık dilerken Tanrı'dan, İhsan'la da konuşurum. Acaba bütün bu çabalardan, didinmelerden haberin var mı, derim.

Çocukları görüyor musun, üçken altı oldular. Torunlarla 10... Senin tertemiz ismine hiçbir gölge düşmedi ve artık inanıyorum ki benden sonra daha da iyi olarak pırıl pırıl devam edecek. Köklü bir müessese bırakıyoruz onlara...

İhsan'a mektup

İhsancığıma mektup yazmak tuhaf gelebilir. Çok şükür Allah'ıma ki aklım fikrim yerinde, buna rağmen İhsan'la dertleşmek ihtiyacı duyuyorum ve 20 Şubat 1977'de yazdığım birinci mektubu buraya aktarıyorum.

İhsancığım,

Bu güzel defterine zaman zaman seninle dolu olan hatıralarımı yazayım dedim. Yokluğumda çocuklar okurlar, annelerini de daha iyi tanırlar... Sen olmadığın zaman ben vardım, beni gayet iyi tanıyorlar...

Bir gün üç kardeş, benim yanımda beni eleştirdiler. Konuşmaları çok enteresandı, fakat maalesef bir anne olarak çok fena puan aldım. Aslında şaka yapıyorlardı ama hakikatler de vardı. Çiğdem'in tenkidinde sen de vardın, beraber suçlandık:

"Çocukluğumu bilmedim. Başta parasızlık olmak üzere bütün sıkıntılarınızı ben çektim. Çok kavga ederdiniz. Çok üzülürdüm. Bir de keman dersi çıkarttınız başıma. Halbuki benim resme merakım vardı.

Ortaokula geçince problem daha da büyüdü. Yuva ve ilkokuldan ibaret olan Özel Yeni Okul'umuzun ne kadar bilgili, çalışkan ve terbiyeli çocuk yetiştirdiğini ispat etme görevi bana verildi. Bursa Kız Lisesi orta birinci sınıfına başlarken küçük omuzlarıma büyük yükler aldığımı biliyordum.

Gerçi annem derslerimle çok ilgileniyordu, gözlerim yorulmasın diye kitaptan okuyor anlatıyor, tartışıyorduk. Neticede çalışkan oldum ama hırslı da oldum. Hep en yüksek notu almam gerekiyordu.

Genç kız olunca, başka bir problem çıktı.

'Benim kızım ciddidir, benim kızım yapmaz!' diye tutturdunuz. Bu sefer de ciddi olmaya mecbur oldum. Hiçbir flörtüm olmadı, kimse beni sevmedi" diyebildi.

Keman çalmasını istemek, en imkânsız zamanlarımda imkân yaratıp Saime, Cezmi Ertürk, Reşat Özek'ten keman dersi aldırmak; yazın hafta sonlarında İstanbul Yeşilköy'e gidip Polonyalı bir keman ustasından ders aldırmak, kusurum oldu.

Okulun propagandası için de olsa, çalışkan olmasını istemek ve yardımcı olmak kusurum oldu.

Ciddi olmasını istemek de kusurum oldu...

Murat'a gelince o da şikâyetçi ve haklı da... Çiğdem'in keman çalışmaları bunca fedakârlık ve uğraşılara rağmen (tam 13 yıl) neticesiz kalınca, Murat çok hevesli olduğu halde Sefa Bey'den piyano dersi aldırmadım, aldıramadım. Halbuki tıpkı babasına benzeyen şahane bir sesi var. Ona piyano gerekliydi.

Leyla'ya gelince: O seni çok küçük kaybetti. Senin yokluğunu ona hissettirmemeye çalışmama rağmen işim pek çoğalmıştı. Murat ve Çiğdem'in dersleriyle o kadar uğraşmıştım ki ona enerjim kalmamıştı.

Senin ölümünle de, hemen menopoza girmiştim.

Onu çok seviyordum. Çok da ilgileniyordum ama, nedense ona

yetmiyordu. Hele lise bitip akademiye başladığı seneler... Cevap veriyordu, münakaşalar ediyorduk. Beni deliler gibi sevdiğini biliyordum. Bana ihtiyacı vardı fakat tutumu tam tersini gösteriyordu.

"Nerde ablama, ağbime gösterilen alaka... Nerde bana... Okuduğum derslerin adını bile bilmez" diyordu benim için.

Küçük küçük kusurları olsa da çocuklarımız çok çok iyi ve değerli çocuklardır.

Sen de övündün onlarla ama ben, çok daha uzun yıllar övündüm ve övünüyorum. Ben daha şanslıyım. Yalnız sen de çok şanslısın. İsmin yüzlerce kişinin dilinden düşmüyor.

Emrah doğuyor: 28 Eylül 1970

İkinci torunum Emrah'ın doğumuna pek az zaman vardı. Ankara'da Çiğdem'le bekliyordum. Elifçiğimle beş yaş fark olacak. Elif'i ancak bir yaşında görebilmiştim. Emrah'ın doğumunda bulunuyordum. Çiğdem bir İngiliz hemşirenin yazdığı kitaptan bıkmadan, usanmadan bütün egzersizleri uyguluyordu. El, yüz hareketlerini hiç ihmal etmiyordu. Çok defa gülüyorduk.

Çiğdemciğin sancısı başladı. Oğuz işteydi, telefon ettik ve beraber Hacettepe Hastanesi'ne gittik. Çiğdem'i aldılar; dualara başladım. Oğuz çekmecelerini açık bırakıp gelmiş aceleden. "Toparlayıp geleyim, acaba ne zaman doğar?" dedi. Ben de:

"En az üç, dört saat sonra gelmelisin" dedim.

Ameliyathanenin kapısında bekliyor, ses dinliyor, dualar ediyordum. Çıt çıkmıyordu; belki yarım saat bile geçmeden doktor geldi:

"Müjde, bir oğlunuz var!" dedi.

İnanamıyordum. Bu kadar çabuk, bu kadar sessiz bir doğum ne görmüş ne duymuştum. Doktora dua etmeye başladım. Doktar gayet ciddi iki cümle söyledi: "İnanın ben hiçbir şey yapmadım. Kızınızın iradesi sayesinde oldu" dedi. Büyük kızımdan iki torun sahibi oldum.

Ben

Emrah

Emrah'ın doğumundan sonra da benim bir küçük anım:

Emrah doğduğu zaman Hacettepe Hastanesi'nde üç gün ka-

lıp çıktık. Çok güzel bir bebekti. Eve geldik. Evde çalışan Zahide adında biraz da delidolu bir kadın vardı. Emrah'ı görünce, "Ay, pek de güzelmiş... İnşallah yaşar!" demez mi? Şaşırıp, irkilip, "Tabii yaşayacak" gibi saçma bir şey dedim. Halbuki Zahide, sözünü bütün iyi niyetiyle söylemişti... Onun yaşantısında yeni doğan yaşayabilirdi de yaşamayabilirdi de.

Bugün hâlâ derslerimde öğrencilerime bebek/çocuk ölümlerinin yüksek oranlarda olduğu toplumlarda bu durumun düşünce ve davranışlara nasıl yansıdığını göstermek için bu anıyı anlatıyorum. Onlar da benim o zaman şaşırdığım kadar şaşırıyorlar.

Emrah yaşadı... Çok sevimli, çok hareketli, "düz duvara tırmanan" bir küçük oğlan oldu...

Lülâ, çocuklarına ve torunlarına karşı hep sevecendi. Bu tabii anneanneler için çok normal bir şey. Ama bunun yanında yaygın olmayan pedagojik bir tutumu da vardı. Çocuğu "büyütme"nin yanında, onu "terbiye" etmek, "yetiştirmek"ti onun için önemli olan. Bir taraftan toplumun ilerlemesi için nesiller "yetiştirilirken", diğer taraftan da her bir çocuk "yetiştirilmeliydi." Üstelik de bunu yapay olmayan çok doğal bir biçimde, neredeyse otomatik olarak yapardı. Bunun ne kadar çağdaş bir yaklaşım olduğunu ancak çok sonraları anlayacaktım. Kitabına yazdığı bu anılar, torunlarıyla ilişkilerini çok güzel anlatıyor.

Lülâ

İlk iki torunum: Elif ve Emrah

Elif Kaliforniya'dan geldiğinde bir yaşında bebekti. Hazırcacık bir torun bulmuştum. Emrah'ın doğumunda ise Ankara'daydım. Fakat her iki torunuma da iyi bir "anneanne" olarak emek verdiğim, baktığım söylenemez... Okulda her gün çalışmam, beceriksiz oluşum, buna mukabil babaannenin (Hafız Hanım) ve Feride Teyze'nin bu konudaki becerileri sonucu torunlarım bana hiç bırakılmadı... "Siz kendi çocuklarınıza bile bakmadınız, bizi Feride büyüttü" deyip çıktılar işin içinden...

Emrah geceleri çok uyanıyor, annesi de, babası da yorgun ve perişan oluyorlardı. Bir akşam ısrarla yanıma aldım. "İkiniz de deliksiz bir uyku çekin" dedim. Son derece memnun kaldılar, gereken her şey hazırlandı, yattık. Karyolanın başucunda bir biberon süt, bir biberon su

birkaç bisküvi hazırdı. Tam baygın uyuyorken Emrah'ın kocaman sesini duyup fırladım; "südümü!" Acele sütünü verdim. Üç dört yudum içti ve uyudu. Benim de uykum vardı, uyudum. Aradan yarım saat geçmedi, kocaman sesi yine duydum: Bu sefer "suyumu!" diyordu. Derhal su biberonunu verdim. Üç dört yudum içti yine uyudu. Az bir zaman geçti, yine uyumuşum... "Püsküvümü!" demez mi, fena kızdım. Çünkü uyumamı bekliyor, ondan sonra feryadı basıyordu... Bisküviden de bir lokma ısırdı, bıraktı. Artık isteyecek tutturacak bir şey kalmamıştı. Fakat akıllı çocuk, benim annesi veya babası olmadığımı da anlamıştı... Hiç hesapta olmayan bir şey istiyordu. Bu sefer "Oğuz'umu!" diye tutturunca kızdım...

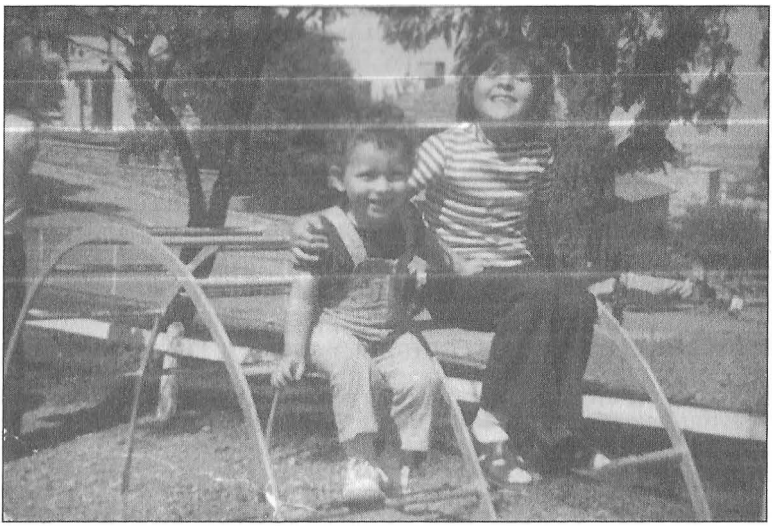
"Bana bakıyor musun sen... Şimdi Oğuz'una da, sana da başlarım! Uyu bakayım" diye söylendim.

Biraz bozulmakla beraber sessizce arkasını döndü ve mışıl mışıl uyuduk.

Çocuklar büyüklerine "sen" diye hitap ediyorlardı. Bu hitap bana çok aykırı geliyordu. Oğuz'la konuyu konuştuk; "Sen daha candan bir hitap şeklidir... Allah'ım sen büyüksün deriz" gibilerden savunuyordu. Ben ise bir türlü torunlarımın "sen" demelerini hazmedemiyor-

Emrah.

Elif ile Emrah.

dum. Sonunda, kime nasıl hitap ederlerse etsinler bana mutlaka "siz" diyecekler dedim. Oğuz meşhur alaycı gülüşüyle güldü...

Elif arada siz diyordu, fakat Emrah'a siz dedirtmek mümkün değildi.

Emrah'la Stad Apartmanı'nın balkonunda oturuyorduk. Bir baloncu geldi. Tam kapının önünde durdu. Rüzgârda uçan öyle büyük balonlardı ki ben bile bayıldım. Emrah:

"Anneanne bana bir balon alsana!" dedi.

Bende hiç ses yok, yalvarmaya başladı:

"Anneanne, n'olursun bana bir balon al." Bende hiç ses yok.

Çocuğun ısrarını anlayan baloncu da kapıdan ayrılmıyordu.

Emrah akıllı çocuk; bu ısrarlı sususumdaki anormalliği bir anda sezdi ve:

"Anneanneciğim, bana lütfen bir balon alır mısınız?" dedi ve ben o saniyede "Baloncu, baloncu" diye bağırmaya başladım. Balkondan balonları alabiliyorduk. Bir tane isterken her renkten birer balon aldım. Emrah sevinç içindeydi. Balon başlangıç oldu; benimle daima istediğim gibi konuştular.

Emrah'la enteresan bir hatıramız daha var. Dört beş yaşlarında idi. Stad Apartmanı'nda oturuyordum. Bir ara elbisemi değiştirirken dikkat etmiş, aramızda şöyle bir konuşma geçti:

"Anneanneciğim, siz ne kadar karasınız."

"Evet çocuğum."

"Anneanneciğim, çok şişkosunuz..."

"Evet çocuğum."

"Anneanneciğim, siz çok çirkinsiniz. Onun için sizi sevmiyorum" demez mi?

Ne diyeceğimi şaşırdım. Çok bozuldum. İlk aklıma gelen cümleyi, "Sevmezsen sevme! Ben de seni sevmiyorum!" diye söylemek vardı. Ama bu hiç de eğitici olmazdı... Hem de çocuk bütün samimiyetiyle ve doğruyu söylüyordu. Kara, şişko, çirkin... Doğru... Diyecek bir şey yoktu... Birkaç dakika kendimi toparladıktan sonra:

"Emrah babanı seviyor musun?"

"Evet."

"Baban yakışıklı değil mi?"

"Evet."

"Babanın yüzünde bir çıban çıksa, dikkatsizlik edip o çıbanı kaşısa, mikrop kapsa, yüzündeki çıban büyüse, cerahatlar aksa (Bütün bunlar dramatize edilerek anlatıldı) babanın yüzü çirkin oldu diye seni çok seven babanı sevmeyecek misin?"

"Seveceğim."

"Annen ne güzel, hiç şişko değil, değil mi?"

"Evet."

"Allah korusun annen hastalansa, doktorlar iğne yapsalar, o iğneler yüzünden annen şişmanlasa, çok şişmanlasa, seni çok seven anneciğini şişko diye sevmeyecek misin?"

"Seveceğim."

"Emrahcığım, insanlar annelerini, babalarını, büyükannelerini, dedelerini, kardeşlerini güzel olmasa da severler" dedim.

Kalktım televizyonu açtım. Hiçbir şey görmüyor, anlamıyordum ama büyük bir ciddiyetle televizyon seyreder pozda idim. Hiç belli etmeden Emrah'ın reaksiyonunu izliyordum. Kendi kendine bir hayli düşündü... Sonra yavaş yavaş sokulmaya başladı... Minik, beyaz pamuk elini dizime koyunca dayanamadım. Elini tuttum.

"Beni üzdüğün için üzüldün mü?" soruma:

"Anneanneciğim, ben yalan söyledim, sizi çok seviyorum" diye ağlamaya başladı. Buzlar çözülmüştü.

Çiğdem'in Amerika'da Oğuz'un İstanbul'da olduğu bir yaz Elif'le, Emrah'a bakmak görevi bize düştü. Hafız Hanım ve Feride ile mahzun olmamaları için çırpınıyorduk. Bütün gün Setbaşı'ndaki okulda kalıyorduk. Emrah beş altı yaşlarında idi. Çok sıcak bir temmuz günü ikisini de yuvanın yatakhanesinde yatırdım. Başlarına da bir hademe koyup üst kata çalışmaya çıktım. Okulda benden ve bir hademeden başka kimse yoktu. Herkes tatil yapıyordu.

Aşağıdan bir koşuşma ve gürültü gelmeye başladı. Hemen koşarak indim. Hademe şikâyet ediyordu:

"Hiç durmuyorlar, yatmıyorlar, söz dinlemiyorlar" deyince ben de kızdım, bağırdım. İkisi de örtülerin altına sığındı. Bu sefer kıyamadım; Elif'in yatağının yanına gittim, pikesini kaldırdım:

"Elif bari sen anlamalısın. Ben sizi iyiliğiniz için yatırıyorum. Bu uzun günlerde uyumazsanız hasta olursunuz" dedim. Elif pek mahzundu. Durdu, durdu:

"Fakat anneanneciğim ne de olsa o benim kardeşim" demez mi... Anne ve babaları olmadığı için kendilerini yalnız hissediyorlar. Kardeşini savunma ihtiyacını duyuyor. Sen ne kadar parçalanırsan parçalan... İçime bir hüzün çöktü. Akşam Hafız Hanım'a gittiğimde durumu anlattım. Onun da gözyaşları zaten hazırmış. Feride, Hafız Hanım ve ben beraberce ağladık; bütün itinamıza, sevgi ve şefkatimize rağmen zaman zaman mahzunlaşıyorlar gibi geliyordu bana ve buna hiç dayanamıyordum. "Allah dört gözden ayırmasın" derler ya, ne güzel bir sözdür.

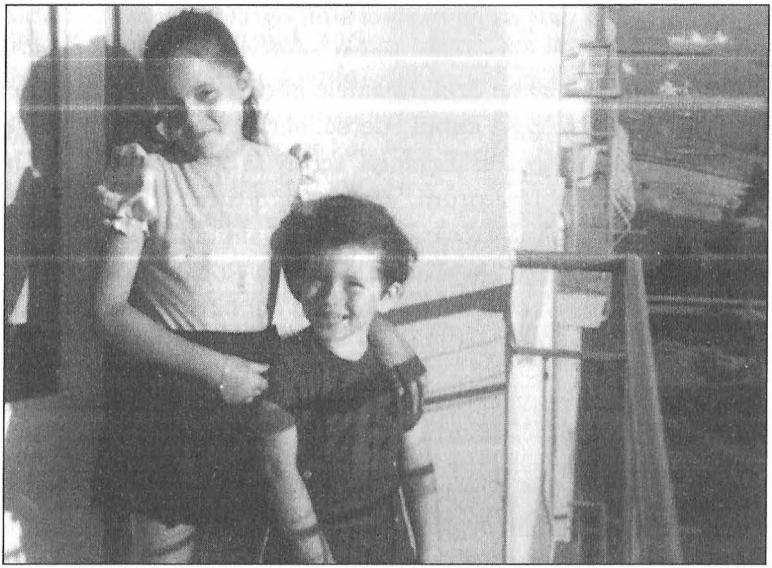
Ben

Ankara'dan İstanbul'a

1969-1973 yılları arasında Ankara'da yaşadık. Daha önce de yazdığım gibi güzel bir zamandı. Fakat ülkede genel durum hiç iyi gitmiyordu. Anarşik olaylar ODTÜ'yü sarsıyordu. Mübeccal Hanım'ın Sosyal Bilimler Bölümü başkanlığı bitip Hasan Tan bölüm başkanı olunca sıkıntılar başladı. Çok rahatsız edici olaylar yaşandı. Bir ara Mübeccel Hanım'la Deniz Kandiyoti asılsız bir ihbar nedeniyle Sıkıyönetim Komutanlığı'na çağrıldılar, ifadeleri alındı. Artık Ankara bizim için cazip olmaktan çıkıyordu.

Bu arada Oğuz'un da işinde ilerlemesi için çalıştığı şirketin merkezine, İstanbul'a gitmesi gerekiyordu. Sırf benim için Ankara'daydı. Böylece İstanbul yolu gözüktü. O ders yılının sonunda (1973) küçük bir bölüm olan Sosyal Bilimler Bölümü'nden beş hoca birden istifa edip ayrıldık.. ODTÜ'de sosyal bilimlere ciddi bir darbeydi.

Dört yıl önce beni bünyesine almayan Robert Kolej Yüksekokulu devletleştirilerek Boğaziçi Üniversitesi olmuştu. Baştan aşağı değişiyordu. Bu sefer beni aldı... Yeni kurulan Sosyal Bilimler Bölümü çok dinamik bir yapıyla kısa bir zaman içinde çok gelişti. Benden bir sömestr sonra Ayşe Öncü, bir yıl sonra da Deniz Kandiyoti bölüme katıldı

Elif ve Emrah İstanbul'a taşındığımızda, 1973.

Kırk yıllık Ankaralıymışız gibi, İstanbul'a alışmak başta biraz zor oldu. Özellikle Ankara'daki heyecan verici entelektüel çevreyi bir süre İstanbul'da bulamadık. Ankara'da çeşitli üniversitelerden sosyal bilimciler düzenli olarak birisinin evinde buluşur, toplumsal ve siyasi tartışmalar yapar, sohbet ederdik. İstanbul'da bu yoktu. Bu arada Boğaziçi Üniversitesi'ne çok yakın bir apartmanda daire aldık. Benim için büyük şanstı. Taşınma telaşına bir de benim o yaz Amerika'ya davet edilmem ve bir süre orada kalmam eklendi. İşlerin hemen hepsini Oğuz yaptı. Elif'le Emrah Bursa'da babaanne ve anneanneyle, çoğunlukla da annemin yazlık evinde kaldılar.

Elif, ilkokulun üçüncü sınıfına geçmişti. Evimize çok yakın bir okul olduğunu öğrendik. Aman ne iyi, çok yakınmış deyip, daha da fazla düşünmeden Elif'i o okula yazdırdık: Orgeneral Kâmi Güzey İlkokulu. "Kâmi" diyemezdi de "Kami" derdi... Meğer oldukça yeni açılmış mütevazı, hatta derme çatma küçük bir okulmuş. Elif'i çok sevdiler, benim de Boğaziçi'nde hoca olmamı (ikinci yılda da doçent olmamı) çok önemsediler... Elif iki yıl orada keyifle okudu, fakat pek bir şey öğrendi diyemem...

Dördüncü sınıfın sonlarına geldiğinde benim de aklım başıma geldi... Etrafta herkes çocuğuna özel dersler aldırıyor, ilkokul sonrası sınavlarda başarılı olsun diye en iyi ilkokullarda okuması için uğraşıyordu. Biz Ankara'dan bunların pek o kadar farkında olmadan gelmiştik. Sorup soruşturdum, Etiler'in en iyi ilkokulunun Ha-

san Âli Yücel Okulu; en iyi beşinci sınıf öğretmeninin de Türkân öğretmen olduğunu öğrendim. Fakat sınıfı doluydu. Boğaziçi doçenti olduğum için gene özel muamele görüyordum. Müdür Bey, "Eğer Türkân öğretmen kabul ederse, alırız" dedi. Türkân öğretmeni bulup yalvardım. "Elif çok iyi, terbiyeli bir çocuktur; sizi hiç üzmez" dediğimi hatırlıyorum. Türkân öğretmen, gülümseyerek, "Ben bütün çocukları severim" dedi; Elif'i sınıfına kabul etti. Harika bir öğretmendi. Bir yıl sonra Elif sınavla Robert Kolej'e girdi.

Onun da bir anısı var. Yabancı okulların her biri ayrı sınav yapıyordu. Elif'i hepsine teker teker aday yazdırdım. Oğuz çocukların okul işlerini tamamen bana bırakırdı. İlk sınav tesadüfen Robert Koleji'nkiydi. Elif'in de benim okulumda okumasını çok istiyordum. Fakat tam da o birkaç gün "Çocuğun Değeri" araştırmamın atölye çalışmaları için Endonezya'da bulunmak mecburiyetindeydim. Bu, uluslararası bir araştırmaydı; tarihini değiştirmem mümkün değildi. Anneme rica ettim, o Bursa'dan gelip Elif'i sınava götürdü; ben de hiç içime sinmeyerek ve aklım burada kalarak gittim. Dönüşümde Oğuz beni havaalanında karşıladı. Arabada havadan sudan konuşuyordu; ben de herhalde Elif giremedi de beni üzmemek için söyleyemiyor diye düşünüyordum. Nihayet, "Ha, Elif koleje girdi" demez mi, deli olacaktım...

* * *

Leyla... Lülâ'nın son çocuğu... Özellikle babamı kaybettikten sonraki yıllarda da en kıymetlisi. Çünkü ona kıyamazdı...

Leyla için de birkaç paragraf yazacağım, çok özet olarak. Ama önce Lülâ'dan:

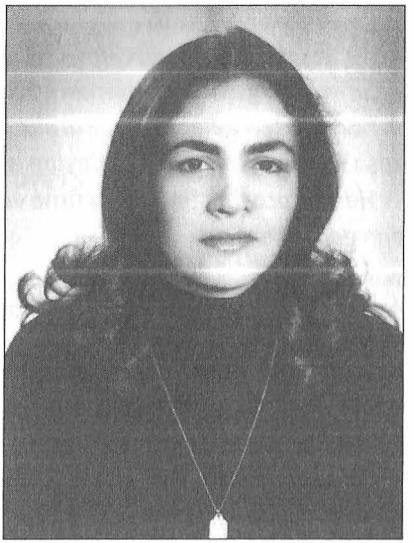
Lülâ

Leyla'nın İngiltere'ye zorla gidişi

Leyla 1974 yılında Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ni iyi dereceyle bitirdi. Onu İngiltere'ye lisan kurslarına göndermek, mutlaka lisan öğrenmesini sağlamak istiyordum.

Fakat, her konu açılışında "Gitmem" diye kıyamet koparıyordu. Başta ablası, ağbisi, eniştesi, yengesi olmak üzere ailedeki bütün gençler lisan biliyorlardı. İleride bu eksikliği duyacak ve çok üzülecekti, bu-

nu ben bugünden biliyordum ama Leyla'yı ikna etmek zordu. Çünkü 1972 yılında arkadaşı Cansun'un da olduğu bir grupla İngiltere'ye ilk gidişinde, ne kadar üzüldüğünü ve mutsuz olduğunu bir türlü unutamıyordu. O ilk gidişte herkes gezip eğlenirken götürdüğü bantı çalıyor. "Ben annemi, ben babamı, ben köyümü özledim" diye hep ağlıyormuş. O ilk gidişin etkisinden bir türlü kurtulamadığından gitmek istemiyordu.

Leyla.

Neticede, zorla da olsa ikna edebildim. Her şey hazırlandı. İkinci devre için kaydı yapıldı. 5 Ocak 1975'te ana-kız Yeşilköy'e gittik. Son dakikaya kadar bile, "Ben mutluydum, illa ki İngiltere diye tutturdunuz" diyor ve ağlıyordu...

Anons ettiler, ayrılma zamanı gelmişti. Sarıldık birbirimize, Leyloşcuğumun yüzü terden ve gözyaşlarından sırılsıklamdı. Artık ben de fena oluyordum, benim de gücüm kalmamıştı, ağlayarak ayrıldık. Koca camların arkasından perişan, üzgün gidişini seyrettim. Tam uçağa girerken durdu, ağlayarak bir el salladı ki ömrümde unutamam o halini. Kapılar kapandı, pervaneler döndü, o kocaman uçak büyük bir gümbürtüyle hareket etti. Gözden kayboluncaya kadar arkasından bakakaldım.

Çiğdem'i de, Murat'ı da göndermiştim. Ama onlar büyük bir heyecan ve istekle gitmişlerdi. Leyla ise perişandı. İçime anlatılmaz bir sızı doldu, pişmanlık gibi, vicdan azabı gibi karışık duygular...

"Ya uçağa bir şey olursa. Hiç istemiyordu. Çocuğun içine mi doğdu?" düşünceleri beynimi kurcalamaya başladı. İçime bir korku, endişe çöktü...

Orada tek başıma ne kadar oturdum, ne kadar sigara içtim hatırlamıyorum. Hademeler yerleri silerken kendime geldim.

Dışarı çıktığımda bütün otobüsler gitmişti. Şaşkın şaşkın bakınırken üç işçi kılıklı genç yanıma sokuldu:

"Teyze, bir dolmuş var, sen de gelir misin?"

"Aaa... Tabii, tabii" diyerek şoförün yanına oturdum. Gençler de arkaya geçtiler.

Mevsim kış olduğu için üzerimde kürk vardı. Çantamda da para ol-

duğu muhakkaktı. Ama aklıma hiç kötü bir şey gelmiyordu. Esasen hiçbir şey düşünecek gücüm yoktu.

Sirkeci'ye geldiğimiz zaman çocuklar paralarını vermeye kalktılar:

"Ben zaten gelecektim. Paralarınız sizde kalsın" dedim. Sevindiler, koşa koşa gittiler... Etiler'e devam ettik... Çiğdemlere kapağı zor attım.

Herkes acayipliğimi üzüntüme veriyordu, hastalık hiçbirimizin aklından geçmiyordu.

Ertesi gün Çiğdem üniversiteye, ben de Azralara Levent'e geldim. Az sonra ablam da geldi. Anormal halim artık fark edilmeyecek gibi değildi.

Beni derhal doktora götürdüler. Hep daha kötüye gitmem ve doktorun da endişelenmesi sonucu Profesör Dr. Kenan Tükel'e, oradan da Fransız Pastör Hastanesi'ne gitmem gerekti. Artık konuşamıyor, okuyamıyor, yazamıyordum... Beynimde ur olmasından korkuluyordu...

Eğer ur varsa Türkiye'de ameliyat mümkün değildi. Nur içinde yatsın Azracığım başta olmak üzere ablam, Çiğdem, Murat, Bursa'dan Naime, Hakkı, birçok sevenler Fransız Hastanesi'nde anjiyomun neticesini heyecanla bekliyorlardı.

Naime ve Hakkı Divan Otel'de 10 gün kaldılar.

Yürüyor, normal hareket ediyor, yemek yiyor, her konuşulanı anlıyordum. Fakat konuşamıyor, yazamıyor, okuyamıyordum.

Benim için çok güzel konuşur, hatiptir derlerdi. Hayatı boyunca güzel konuşmaya, yazıp okumaya heves etmiş bir kimse için ne feci şeydi bu...

Anjiyo için bayıltıp bir ameliyat önlüğü giydirerek ameliyathaneye götürdüler. Çiğdem, Murat, Naime, Hakkı kapıdaydı. Kızı Mine, ablamı, çok perişan olacak diye yollamamış...

Uzun bir bekleyişten sonra Dr. Benbenasti zafer işaretiyle kapıdan çıkınca dördü de birbirlerine sarılıp hıçkıra hıçkıra ağlamışlar...

Şükür Allah'a ur yokmuş; zamanla tamamen geçecekmiş. Tıpkı kalpteki enfarktüs gibi. Bu da beyindeki damarın tıkanıklığı...

Bu arada durumu kat'i olarak Leyla'dan gizledik. Öğrenseydi derhal gelirdi; o kadar masrafa da yazık olur, belki de bir daha gidemezdi...

Fakat benden muhakkak mektup bekliyordu. Benim ise bir satır yazmam mümkün değildi...

Onun da çaresini bulduk. Sağ elimin parmağında dolama çıktı yalanı ile benim adıma keyifli mektuplar yazıldı. Azra, ablam, Murat, Çiğdem birer gün ara ile gönderdik. Resim de gönderdiğimiz için hiç şüphelenmedi. Böylece bu büyük badireyi de Leyla'ya hiçbir üzüntü vermeden atlattık.

Sağlam bünyem tıkanan damarın yerine ince bir damar ekleyiver-

miş, çok şükür Allah'ıma... Bir süre hastanede yattıktan sonra turp gibi çıktım... Yeniden yazıyor, okuyor, konuşuyordum... O kadar ki el yazım bile değişmedi... Yine güzel.

Boğaziçi Üniversitesi

Neticede Leyla İngiltere'deki kursu bitirdi. Ağlayarak gittiği Oxford'dan, pek memnun döndü. Çünkü arkadaşları olmuştu, okula alışmıştı...

İyi ki ısrar etmişim ve hastalığımı saklamışım... Artık İngilizce biliyor...

Güzel bir şey lisan bilmek ama Leyla için kâfi değil. Lisan bilen Ticari İlimler mezunu olarak okula gelirse okulun muhasebesine bakabilir ama söz sahibi olabilmesi için mutlaka öğretmen ve idareci olması lazımdır.

Çünkü ben bütün arzuma rağmen ömrüm boyunca okulumda öğretmenlik ve idarecilik yapamadım. Çünkü Kız Enstitüsü'nde okuttuğum çiçek dersi, ortaokulda okutulan bir ders değildi.

40 yaşımdan sonra imtihana girip sosyal bilgiler öğretmeni olmak için bakanlığa başvurdum. Kabul edilmedi, kızımın da benim gibi olmasını istemedim. O tam yetkili olmalıydı.

İngiltere faslından sonra okulda söz sahibi olabilmesi için Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Bölümü'nde Eğitim Sertifikası Programı'nı bitirmesi söz konusu oldu. İki yıllık bir çalışma gerekiyordu. Çiğdem bu bilgiyi verdi ve Leyla'nın Boğaziçi'ne gitmesini sağladı.

Leyla Boğaziçi Üniversitesi'ne de istemeyerek gitti.

Bu çocukta, bazı alışkanlıklarından kolay kolay kopamama huyu var...

Akademiye giderken, ev karşıda olduğu halde her öğle teneffüsünde ve her fırsatta Çizakça'ya geliyordu.

Sonra Akademi'ye alıştı, bağlandı. Çizakça'ya uğramaz oldu... Şimdi de Boğaziçi'ne gitmek istemiyordu...

Dünyanın en güzel yerlerinden birinde, en güzel ve en iyi üniversitelerinden birine gitmesi için, ablası ve ben yine uğraştık. İlk zamanlar her hafta Bursa'ya geliyordu... Sonra alıştıkça Bursa'yı aramaz oldu.

Mezun olduktan sonra da, her hafta bu sefer Boğaziçi'ne taşındı. Yatakhanede gizli yatıyor, ne sıkıntılara razı oluyordu...

Bu arada Ufuk adında Kıbrıslı bir arkadaşıyla anlaştı, geldiler, istediler. Aile Leyla'yı Kıbrıs'a istiyor, Leyla okulu ve beni bırakamıyordu... Neticede arkadaşı Nurel'le Kıbrıs'a konuşmaya gitti. Kısmet değilmiş olmadı, fakat çok çok üzüldü.

Feridun'la tanışma

Dome Oteli'nde Nurel'le kalıyorlardı. Aynı otelde Feridun da çalışıyormuş. Leyla'nın bu kırık zamanında ilgilenmiş, arkadaş olmuşlar. Daha sonra her gece Leyla'yı Kıbrıs'tan telefonla arıyordu. Çeşitli nedenlerle tasvip etmediğim halde onlar kararlı idiler. Hiçbir soruşturma yapmama fırsat vermeden evlendiler. Allah'a bin şükür korktuğum başıma gelmedi.

Kusurlarından çok, iyi tarafları olan bir evlat daha katıldı ailemize...

Bu arada Leyla Yabancı Diller Yüksekokulu gece derslerine de kayıt olup kaşla göz arasında o okulu da bitirdi. Böylece üç yüksekokul bitirmiş oldu.

Ben

Annem Ufuk'la ilgili çok az yazmış. Leyla Ufuk'u sevmişti. Fakat, anneme de aşırı düşkündü, okula da. Bırakamıyordu. Lülâ'nın onu bırakması, gitmesini desteklemesi mümkün olsaydı, belki de Leyla'nın hayatı çok farklı olurdu. Hatta, belki kısa bir süre Kıbrıs'ta yaşadıktan sonra Ufuk'la birlikte Bursa'ya okula gelirlerdi. Bu da benim bir hayalim...

Sonrasında Leyla'nın düğün gününde kuaförde ağladığını öğrenince, ona "İstemiyorsan şimdi düğünü iptal ederiz; lütfen söyle" dedim ama yapmadı, yapamadı. O akşam düğün boyunca hep ağladım.

Leyla ile ilgili başka yazılacaklar da var. Çoğunu ben yazacağım. Ama önce Lülâ'dan kısa birkaç paragraf da Murat'la ilgili:

Lülâ

Murat Kıbrıs'a gidiyor

İktisat tarihi doktoru olan oğlum Murat Çizakça Suudi Arabistan Prensi Muhammet Bin Faysal'ın finanse ettiği Uluslararası İslam Bankacılık ve Ekonomisi Enstitüsü'ne mukayeseli bankacılık tarihi dersi vermek üzere çağrıldı.

Ders vermekte olduğu Boğaziçi Üniversitesi'nden izin alıp yüksek bir ücretle Kıbrıs'a gitti.

Senelerdir maddi durum düzelsin, doktora tamamlansın, imtihanlar, çalışmalar derken bir yavruları olmuyordu.

Kıbrıs onlara uğurlu geldi.

Defne doğuyor

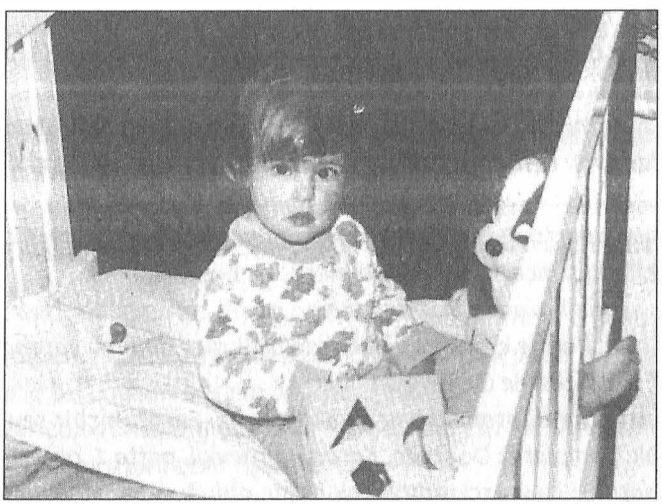
20 Kasım 1982'de Defne Kıbrıs'ta doğdu. Kıbrıs'a gidemedim, güzel haberlerini hep aldım. İlk defa babaanne oldum.

Çocukların maddi durumları da düzelmiş, ekonomi yapmaya bile başlamışlardı.

Araplarla beş yıllık bir anlaşma imzalanmıştı.

Fakat, petrol fiyatları düşüp petrol krizi çıkınca, beş senelik kontratı feshetti, enstitüyü kapatıverdiler...

İki yıl sonunda Murat yine İstanbul'a, Boğaziçi Üniversitesi'ne geri döndü. Fakat artık İstanbul'da değil Bursa'da oturmaya karar verdiler. "Doğduğum, büyüdüğüm, okuduğum şehir" deyip Bursa'ya ve babamızın adıyla yıllar yılı yaşatacağımız okulumuza geldiler. Murat haftada iki kere Bursa'dan İstanbul'a Boğaziçi'nde ders vermek üzere gidip geliyor.

Arazi peşinde

Biz çeşitli yerlerde, okul için uygun arazi arayaduralım, küçük damadım Feridun, Murat için Dobruca Köyü'nde, üç dönümlük bir arazi buldu. Arkada vadide Nilüfer Çayı, bağ, bahçe, karşıdaki dağlar yemyeşil,

erguvanlarla dolu, doğa harikası bir yer.

Kıbrıs'ta kazanılan parayla, acele o nefis yer alındı. Bir yıl içinde küçük, fakat fevkalade değişik güzel villalarını yaptılar, güle güle otursunlar.

Böylece Bursa'ya iyice yerleşmiş oldular.

Ben

Bundan sonra epeyce "okul" var. Okul artık Lülâ'nın neredeyse bütün hayatı ve birincil önceliğiydi... Gönül verilen, üstüne titrenen bir özel okul.

Lülâ

Okul yeri arayışı içinde

Doğa ile başbaşa nefis yerler buluyorduk. Sahipleriyle de anlaştığımız bu yerlere bir türlü inşaat ruhsatı verilmiyordu.

Doğayı koruma (sit bölgesi), karayolları hizmet bölgesi, ağaçlandırma bölgesi vs. deniyordu. Bir seneden fazla bir zaman geçti aradan. Odunluk mevkii denilen yerde bir yer bulduk.

Planlamada "bağ-bahçe" alanı olarak görüldüğü için, okul alanına çevrilebilir düşüncesiyle belediye meclisine başvurduk.

Komisyona havale edildi, oradan da menfi cevap geldi. "Fuar alanına yakındır. İleride emniyet ve başka kuruluşlar da bina yapmak isteyebilir" gerekçesiyle uygun görülmedi.

Biz bu reddedilişten hiçbir şey anlamadık. Fakat, hiçbir şey de yapamadık. Son olarak Dobruca, Karaağaç mevkii, pafta 2, parsel 46 için müracaatımız ise ağaçlandırılacak bölge olduğundan yine uygun görülmüyordu. Halbuki biz okul olarak 10.000 metrekare yerin sadece en çok 1.000 metrekaresine bina yapacağımıza göre ağaçlandırmayı da biz üstlenelim, çeşitli ağaçlar, çınarlar, ıhlamurlar, dikelim, her yeri ağaçlandıralım; hududumuza maklora veya gladiçya gibi dikenli bitkiler dikerek yeşil canlı bir hudut duvarı yapalım; yıllar yılı boş duran, hiç bakılmayan, terk edilmiş bu güzelim yerleri değerlendirelim. Ortaoku-

lu olmayan köyün öğrencilerine burs verelim. Ortaokulu, liseyi, hatta çok çalışkanları üniversitede bile okutalım, Belediye adına da okutalım dedik. Hiçbir sonuç alamadık.

(Ben: Herhalde rüşvet istiyorlardı...)

"Şeriatın kestiği parmak acımaz" deyip bıkmadan, usanmadan başka yerler aramaya devam ettik. Ve sonunda da bulduk.

Fakat, hiç aklımın ermediği, bir türlü anlayamadığım bir konu var.

Dobruca Köyü'ndeki oğlumun evine giderken bize satılmayan ağaçlandırılacak yerlerde, bugün mantar biter gibi apartmanlar yapıldığını görüyorum.

Araziler kooperatifler tarafından bölüşülmüş... Apartmanlar çoğalıyor. Ne yazık, bir-iki katlı villalar olacaktı. Hani doğa korunacaktı... Aradan 8-10 sene geçseydi anlardım, plan değişikliği gerekmiş olabilirdi. Ama aradan sadece bir yıl geçti...

Bizim 10 dönümlük bahçemizin sadece bir dönümlük yerine okul binası yapmamıza müsaade edilmedi. Kimbilir imkânı olmayan kaç köylü evlat bedava okuyacak, lisan öğrenecekti. Ne hazin... Odunluk, İnkaya, Dobruca köylerindeki çocuklar şanssızlarmış... Ne güzel bir hizmet götürecektik onlara... Maddi durumumuz, onlar liseyi bitirinceye kadar düzelir, birçoklarının, hele çalışkan olanların üniversite tahsillerini bile üstlenirdik.

Geçen yıl çıkan bir kanuna göre, özel okullar yüzde 7 oranında öğrenciyi burslu okutmak zorunluğunda. Biz, bu kanun çıkıncaya kadar, yani 45 yıldır, imkânımızın çok üstünde öğrenciyi burslu okuttuk, okutuyoruz. Allah kısmet ederse okutacağız da.

Nitekim, Çiğdem'in müdürlüğü zamanında, Bursa'daki ilkokullara birer yazı gönderip, maddi imkânı olmayan, çalışkan öğrencilere tam burs vereceğimizi bildirmiştik.

Açtığımız imtihana 45 öğrenci girdi. İmkânımız ve kontenjanımız 10 öğrenci içindi. Fakat 15 öğrenci çok yüksek puan tutturmuştu. Çiğdem'le beraber on beşinin de evlerine gittik.

Aileler çok yoksuldu, çocuklar ise çok hevesli ve heyecanlı idiler. Gözlerinden pırıl pırıl zekâ fışkırıyordu.

Çiğdem bir psikolog olarak (o zaman profesör değildi) enteresan sorular soruyor, cevaplar alıyordu.

Ailelerinin okutamayacağı bu akıllı çocuklar, seçilmek için, yalvaran bakışlarla yüzümüze bakıyorlardı. Ne Çiğdem ne de ben bu duruma daha fazla dayanamadık. 10 öğrenci yerine 15 öğrenciye büyük bir mutlulukla burs verdik.

Hasan Şaylan

O sıralarda Gazeteci Necati Akgün geldi ve bana uzun uzun Hasan Şaylan'ı anlattı.

Hasan Şaylan Kestel Köyü İlkokulu'ndan mezun olduğu için bizim bursumuzdan haberi olmamıştı.

Milliyet gazetesinin açtığı İlkokullararası Bilgi Yarışması'na onu ilkokul öğretmeni getirmiş. Gözleri çok az gördüğü için imtihan kâğıdını zamanında yetiştiremeyeceğini anlayan öğretmeni komisyona başvurmuş, yarım saat daha zaman tanınmasını rica etmiş. Fakat, komisyon kabul etmemiş.

Milliyet gazetesi Bursa muhabiri olan Necati Akgün, olaya çok üzülmüş ve soluğu bende almış. Böyle fevkalade durumlarda bir şeyler yapmamız gerektiğini düşünüyorduk. Otomobilim vardı ve kendim kullanıyordum. Necati Bey'i de alarak bu sefer ikimiz Kestel'de soluğu aldık.

Hasan'ın radyosu

Küçücük bir köy evinin, tertemiz bir odasında Hasan ve ailesiyle oturduk. El tezgâhında dokunmuş kilim odayı kaplamıştı.

Köşede iki-üç şilte toplanmış, üzerine tertemiz bir örtü örtülmüş, duvardaki rafta, üzeri kanaviçe işli bir örtü ve küçük bir radyo... Yerde minderler... Bomboş odadaki süslü örtülü radyoya gözüm takıldı.

Az gören gözleriyle Hasan radyoya baktığımı fark etmiş olacak ki:

"Fakir evimizdeki büyük radyoya şaşırdınız değil mi efendim?" demesiyle dalgınlığımdan uyandım.

"Hayır... Ne münasebet" gibi manasız bir şeyler geveledim.

"Radyo benim hayatımdır" diyordu... "Çok şey öğrendim, çok şey öğreniyorum. Babam benim için borçla aldı bu radyoyu" dedi.

Uzun uzun konuştuk. Okulumuz yatılı olmadığı halde ona yer sağladık. Orta 1'den başladı. Ortayı da, liseyi de, hep çok başarılı olarak bitirdi. Bütün derslerini kendisine hediye edilen banda alıyor, arkadaşlarına kitaplardan, ansiklopedilerden okutuyor, bu bahane ile hem arkadaşlarını çalıştırmış oluyor hem de akşamları teypten iyice çalışabiliyordu.

Lise, çok iyi notlar ve iyi bir İngilizce ile bitti. Fakat, hepimizi düşündüren önemli bir konu vardı. "Milliyet gazetesindeki durum üniversite sınavlarında da olursa" diye endişeliydik. Resmi bir yazı ile müracaat ettik. Kot vs. gibi gereken bilgileri yazarak, bu değerli öğrencimizin mağdur olmaması için kendisine ilave zaman tanınmasını rica ettik.

Zaman verildi, Hasan çok yüksek puanla Boğaziçi Üniversitesi'ni kazandı. Çiğdem, İhsan Çizakça Lisesi'nde iken üç yıl müdürü olmuştu. Boğaziçi Üniversitesi'nde de profesörü olacaktı.

Hasan'ın üniversiteye gidişi

Çalışkanlığından başka efendiliği ile de tanınan Hasan çok sevilen bir öğrenci idi. Bütün öğretmenler aralarında para toplayarak sevgili öğrencilerine çok şık bir takım elbise aldılar. Terliğinden çamaşırlarına, ayakkabısından gömleğine, kravatına kadar hiç eksiksiz her şeyi tamamdı.

Naime ve Hakkı Işık dostlarımın otomobili ile Kestel'e gittik. Düğün alayı gibi, Hasan'ı köyden alıp, Boğaziçi Üniversitesi'ndeki yatakhanesine kadar götürüp teslim ettik.

Boğaziçi Üniversitesi yılları da aynı efendilik, aynı çalışkanlıkla geçti. Mezun olunca bana geldi. Koca adam olmuştu. Bursa Anadolu Lisesi'nde öğretmen olmak istiyordu. Psikoloji derslerini İngilizce olarak okutacaktı.

Gittik, müdürle tanıştırdım. Müdür çok memnun oldu. Bu dersi İngilizce olarak verecek öğretmenleri yokmuş.

Hemen dilekçe verdi. Gereken evrak tamamlanıp muameleye başlanacaktı. Fakat, heyhat... Daha birinci maddede iş sarpa sardı. Gereken sıhhi heyet raporunu almak mümkün değildi.

Hasan da, ben de çok heveslenmiştik, pek mahzun olduk. Fakat, benim kitabımda pes etmek yoktu. Başka yerlere başvurduk. Her müracaatımız sonuçsuz kaldı. Hasan'a hiçbir yerde iş bulamadık. Çok üzgündü.

"Keşke hiç okumasaydım hocam, köye alışır, kaderime razı olurdum... Bu kadar okuduktan sonra bu durum çok daha zor" diyordu.

"Pes etmek yok, biraz sabırlı ol. Bazı düşüncelerim var" dedim. Hasan köyüne, ben İstanbul'a gittim.

Körler Cemiyeti

Bir ara Körler Cemiyeti'ne bağışta bulunmuştum. Bağış makbuzunu aradım, buldum. Kadıköy'de Müsahipzade Caddesi'ndeki cemiyette soluğu aldım. Tesadüfe bakın ki "Altın Baston" haftası idi.

Günlerdir televizyonlarda körlerin çeşitli işyerlerindeki başarılı çalışmaları övülüyordu. Tesadüf yönetim kurulu toplantı halindeymiş. Bana, "Giremezsiniz, bekleyeceksiniz" dediler. Kartvizitime güzel bir ifade ve yazıyla, Bursa'dan geldiğimi, kısa bir süre için konuşmama müsaade edilmesini istedim. Kapıcıyla gönderdim.

Kapılar açıldı, pek itibarla buyur ettiler. Allah bana bir belagat verdi. Nefis konuştum.

CHP Belediye Meclisi'nde çalıştığım yıllarda çok saydığım Bursa Milletvekili Hasan Esat Işık Bey de durumu biliyor, Hasan'ı tanıyordu.

Hasan'la ilgili Cumhuriyet *gazetesinde çıkan bir yazıyı da cemiyete götürmüştüm.*

Sonuç: Hasan bugün Bursa, Merinos Fabrikası Dış Münasebetler Servisi'nde tercüman olarak çalışmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Ben

Hasan'ınki kadar çarpıcı olmasa da başka burslu çocukların hikâyeleri de var. Bu çocukların birçoğunun gelişimini takip ettik. Aralarında çok başarılı olanlar vardı. Dün (4 Ağustos, 2015) Bodrum'daki evimde bu yazıların üstünden geçerken ilginç bir şey oldu. Akşamüstü denizden dönüyordum. Bir aileyle karşılaştım. Bir baba, eşi, iki genç çocukları ve küçük köpekleri. Adam beni görür görmez, Çiğdem Abla diye koştu, sarıldı, sonra da elimi öptü. Şaşırmıştım. "Ben Halil İbrahim Bal" dedi, "lise burslularından..." Ortaokula aldığımız burslu çocuklardan sonra liseye de bazı ihtiyacı olan çocukları bursla alıyorduk. Onlardanmış. Bu ismi de ilginç bir şekilde hatırladım hayal meyal... O yılları konuştuk; arkadaşlarından söz etti. Kendisi üniversite sonrası tekstil sektörüne girmiş, Zorlu'dan yeni emekli olmuş. "Oğuz Ağbi nasıl?" diye sordu. "Oğuz ağbi yok" dedim.

Lülâ

Bursa Birincisi İhsan Çizakça Lisesi

Marmara Bölgesi okulları arasında açılan bilgi yarışmasına katılmıştık. Teker teker bütün okullar elendi. Anadolu Lisesi ile İhsan Çizakça

Lisesi finale kaldı. Engin Aktaş, Hande Gürer, Yeşim Yenersu fevkalade bilgili ve dikkatli cevaplarıyla okulumuza birincilik kazandırdılar. Hepimizi gururlandırdılar.

Bursa Belediye Meclisi

1973 yılında Bursa Belediye Meclisi'ne aday olmam için Halk Partisi Kadınlar Kolu'ndan birçok hanım teklife geldiler. Tesadüf ablam da bizdeydi.

"Ben siyasetten anlamam, bu konularda hiç çalışmadım, hiçbir bilgim yoktur" dedimse de,

"Sizin tesirli konuşmanız, insanları ve Bursa'yı sevmeniz, çalışkanlığınız yeter... Bunu bütün Bursa da bilir" dediler... Beni layık olmadığım derecede övdüler. Ablamın da ısrarı eklenince çaresiz kabul ettim. Gereken bütün hazırlıkları hanımlar üstlendiler... Propaganda için kıpırdamadım bile...

Seçim günü geldi, bizim evin telefonları da aralıksız çalmaya başladı. Tanıdığım, tanımadığım herkes telefon ediyor, tebrik ediyordu. Çok büyük bir farkla seçilmiş, liste başı olmuştum...

Bu sevgi ve bu teveccühe layık olmak için hakikaten çalıştım.

O zamanlar otomobilim vardı. Bursa'nın ilk kadın şoförüydüm. Fakir fukara semtlerine gidiyor, patlayan kanalizasyonlar, başka başka dertler ve çeşitli problemleri halledebilmek için didiniyordum.

Belediye Meclisi'nde iki kadın üye idik.

AP'de Dr.Behiye Olgaç, CHP'de de ben...

AP'nin iktidarda oluşu, meclisteki çoğunluğu, şehrin problemlerine eğilmek yerine particilik yapılması, beni üzüyordu. Buna rağmen Temenyeri Köprüsü'nün yapılmasında büyük katkım olmuştur. Çelebi Mehmet Okulu'ndaki öğretmen arkadaşlarım, öğrenciler ve yoğun bir nüfus, yokuş tırmanmaktan kurtulmuş oldu.

Okul binamız belediye tarafından alındı

Okul binamız (okula çevirdiğimiz eski tütün deposu), çocuk parkı ve trafo yapılmak üzere belediye tarafından satın alındı. Biz otomatikman belediyenin kiracısı olduk. İlk zamanlar bizim için hiçbir şey değişmemişti. Ta ki 22 Mayıs 1981 tarihli tahliye yazısını alıncaya kadar...

Ovaakça'daki okul

Belediyenin isteğiyle okulumuzu boşaltmak zorunda olup, arsa pe-

şinde koştuğumuz o günlerde, Ali Baran'ın kiraya verdiği okul binası boşaltılıyordu.

Tam bize münasip yepyeni, tertemiz bir okul binasıydı. Hepimiz gittik, gördük, pek beğendik. Hazırcacık, pırı pırıl bir okul. Yıllık kirası 1.200.000 TL 1981 yılı için büyük bir paraydı ama razıydık..

Üstelik Yalova yolundaki Ovaakça köyünde... Ovaakça-Çizakça ne güzel uyacaktı... Bazen böyle çocuksu şeylere önem verir, hemen mutlu olurum.

Çiğdem ve Oğuz İstanbul'a, Murat ve Kitty evlerine gittiler. Leyla, Feridun ve ben okulda kaldık.

Leyla çok neşesiz, üzgün görünüyordu. Durgunluğunun sebebini sorduğumda:

"Anne, eğer şimdi biz bu heyecanla kendi okulumuzu yapamazsak, bir daha dünyada yapamayız."

"Anlıyorum evladım ama bir yıldır daha araziyi bile bulamadık. Formaliteler, zorluklar, para azlığı. Zor iş. Çok zor iş okul yapmak... Ben henüz ortada bir şey olmadığı halde şimdiden yorgunum."

"Biliyorum, çok zor iş... Ama Allah okul yapana en çok yardım edermiş. Bütün Bursa durumumuzu biliyor, herkes bizi destekliyor. Anne kuruluşumuzun 40. yılında bir okul yapacaktık. Bu işler zor diye bir 40 yıl daha bekleyebilir miyiz? Bu sefer belediye değil de Ali Baran Bey tarafından çıkarılacağız veya her yıl öylesine kira artacak ki içinden çıkamayacağız, istediğimiz değişikliği, ilerlemeyi kira binasında yapamayız. Hele başımızda siz olmazsanız..."

Hırçınlığı, aksiliği hiç yoktu. Sadece yavaş yavaş konuşuyordu. Gözleri yaşlı gibi geldi bana. Çok haklı konuşuyordu.

Hemen koşup boynuna sarıldım. Ben de ağlıyordum:

"Biz, ne zor işlerin üstesinden geldik. Tembellik yok. Okulumuzu yapacağız! Haklısın, çok haklısın" dedim.

Ondan sonra nihayet uygun bir arsa bulundu, Sırameşeler'de. Hızla inşaata başlandı.

Üzüntüler birbirini kovaladı

Belediye tarafından gelen birinci yazıda "İşgaliye suretiyle tarafınıza verilen üç yıllık müddet bitmiştir. 1980-1981 öğretim yılının sonunda binanın tahliye edilerek ve boş olarak teslimi hususuna bilgileriniz" deniyordu.

Atatürk'ün doğumunun 100. yılına rastlayan 1981 yılında, milletçe okuma-yazma seferberliği yapıldığı bir zamanda; 40 yıllık bir okulu ka-

patmanın, belediyeye de asla bir kazanç sağlamayacağını belirten bir dilekçe yazdım. Dilekçemi ve okulun yıllıklarından birini alarak Belediye Başkanı Mustafa Atak Bey'e gittim. Dilekçeyi bana okuttu.

Kulağı ağır işittiği için yüksek sesle ve vurgulaya vurgulaya okudum. Ağzından çıkacak bir kelimeyle mutlu olabilirdim. İstediğim sadece "zaman"dı.

Yeni okulumuzu ne kadar zor olursa olsun yapacak, en çok bir buçuk yıl içinde binayı tahliye edecektik.

Yüzüne endişe ve heyecanla baktığım zaman alaylı bir şekilde güldüğünü gördüm.

"Edebiyat yapmışsın" dedi. "Yok Atatürk'ün doğumunun 100. yılıymış, milletçe okuma-yazma seferberliği yapılıyormuş, bütün okullar çift öğretim yapıyormuş... Öğrenciler nereye gidermiş... Öğretmen ve hademeler açıkta kalırmış... Bunlar laf... Seni üzen artık öğrencilerden gelmeyecek olan para, para" diyerek başparmağı ile işaret parmağını birbirine sürterek para işareti yaptı... Gördüğüme ve duyduğuma inanmam mümkün değildi... Bir belediye başkanı nasıl böyle düşünebilirdi. Adeta şok geçiriyordum.

"Sahiden böyle mi düşünüyorsunuz?" diyebildim. Ciddi bir yüzle:

"Evet!" deyince dosyamı, kâğıtlarımı derhal toplayıp ayağa kalktım:

"Teessüf ederim..." dedim. "Sizin idealist bir öğretmenin pırı pırıl düşüncelerini anlayacak bir kapasitede olmadığınızı anlamalıydım" dedim ve daha o derin üzüntü ve sinirle neler söyledim bilemiyorum. Kapıyı gürültüyle çarpıp çıktım. Makamımda bana hakaret etti gerekçesiyle beni dava edebilirdi de. Binadan nasıl çıktığımı bilmiyorum zaten... Kötülükler birbirini kovaladı. İcradan binayı boşaltma emri çıktı... Gözyaşlarımla beddua ettim.

Ertesi gün Bursa gazetesinde "Belediye Başkanı Mustafa Atak kalp krizi geçirdi. Durumu ağırdır" diye yazıyordu.

Bu sefer de vicdan azabı çekmeye başladım. Niye beddua ettim diye... Karısı ve çocukları vardı. Ben onun kalp krizi geçirmesini, Allah korusun ölmesini istememiştim ki...

Bana yaptığı, hiç de layık olmadığım kötü davranış için vicdan azabı çekmesini istemiştim. Bu sefer, aman iyileşsin dedim. Neyse ki ikinci duam da kabul oldu. Mustafa Atak Bey krizi atlattı, sağlığına kavuştu çok şükür...

Ekrem Barışık belediye başkanı oldu

Başkanın değişmesine doğrusu çok sevindim. Telefon ederek ziyaretine gittim. Güzel güzel konuştuk, 40 yıllık okulumun Türkiye'nin en

eski özel okullarından olduğunu, İhsan Çizakça'nın yoktan var ettiğini, ne imkânsızlıklar içinde yaşattığını ve emeklerimizi anlattım.

Beni büyük bir alaka ve sempatiyle dinledi. Son derece mutlu idim. Günlerdir ilk defa rahat bir uyku uyudum.

Belediye ile işlerimiz devam ediyordu. Ancak o nazik ve anlayışlı belediye başkanımız başkanlık görevinde yeni olduğu için kanunsuz iş yapmaktan korkuyor, Belediye Avukatı Hüseyin Arca'nın görüşlerine göre gidiyordu. Fakat Hüseyin Arca büyük problemdi.

Belediye Meclisi'nde 1973-1977 yılları arasında çalıştığım zamanlardan tanıdığım Hüseyin Bey'in ne sebepten bu kadar aleyhimizde olduğunu bir türlü anlayamıyordum. Başkanı mütemadiyen menfi yönde etkiliyordu. Eski mal sahibinin gayeye uygun çalışmalar yapılmazsa, malını geri alabileceğini ve bu durumda belediyenin zarar göreceğini söylüyordu. Bursa'nın tanınmış birçok avukatına sordum. Yine tam bir güven olsun diye Çiğdem ve Oğuz'un Ankara'dan arkadaşları olan iki hukuk fakültesi profesöründen de kanunu madde madde açıklayan bilimsel mütalaa aldım.

Belediyenin hiçbir zaman zarar görmeyeceği, gayeye matuf trafo ve çocuk parkının yapılmayacağı aşikârdı.

Üstelik eski mal sahibinin (İzzet Doruk) herhangi bir hak iddia etmesi olanaksızdı. Çünkü kendisi avukattır. Böyle bir hak iddia edilemez diyordu ama... Hüseyin Arca Bey, Nuh diyor peygamber demiyordu.

Gazetelerde de tehditvari beyanat yazıları birbirini kovalıyordu. Gelen icra emrinde 15 gün içinde okulu boşaltmamız isteniyordu. Acele bir dilekçe ile yine başvurduk.

Belediye başkanının gazetelere beyanatı

4 Kasım 1982 tarihli dilekçemizin cevabı geldi. "1981-1982 öğretim yılı şubat sömestr tatilinde söz konusu gayrimenkul boş olarak teslim edilecektir" ihtarını aldık.

Bu arada gazetelere de konu olmuştuk. Belediye Başkanı durmadan beyanat veriyordu.

İnşaatı tamamlanmak üzere olan ama henüz radyatörlerin boyandığı, kalorifer tesisatı tamamlanmamış, tam olarak bitmemiş, yolu yapılmamış, kurumamış bir binaya buz gibi şubat ayında taşınmamız isteniyordu.

"Belediyenin sabrı taştı... Çizakça Lisesi'nde yıkım 16 Şubat'ta... Çizakça Lisesi'nin binası boşaltılacak..." gibi gazete başlıkları çıkıyordu...

19 Aralık 1982 tarihinde okula büyük bir gürültü ile greyderler geldi. Bir dakikada okulun bahçe duvarları ve bahçe kapısı yıkıldı. Greyder-

ler, buldozerler harıl harıl çalışıyor, kapı ve duvarlar yıkıldıktan başka bahçeyi de tarla gibi sürüyorlardı. Çocuklar koşup oynamasın diye... Üstelik utanç duvarı adını verdiğimiz bir tahta perde çektiler; çocuklara toplanıp İstiklal Marşı söyleyecek yer bile kalmamıştı.

Gözyaşlarını bir yere toplamak mümkün olsaydı, benim gözyaşlarım bardakları doldururdu.

Birbiri ardına gelen bu üzüntüleri yazmak veya anlatmak bile zorken, o anları yaşamanın zorluğunu, yazılarımı okuyanlar anlar. Çaresiz kalmıştık. Şubat tatilinde taşınmamız asla mümkün değildi. Bina bitse bile o rutubet, o çamur deryası, o dondurucu şubat ayında taşınmak, çocukların hastalanmalarına sebep olabilirdi.

Okul-aile birliği üyelerinden birkaç veli belediye başkanına ricaya gittiler. Çizakça ismini duyunca kabul edilmemişler.

Bu çok üzücü durumda bile bütün ümidimizi yitirmedik. Leyla ile acele Ankara'ya gitmek üzere yola revan olduk.

Bakanın, başbakanın, gerekirse cumhurbaşkanının kapısına dayanacaktık. Bu defa da bize yardım edecek kimseler olabilecek miydi? Allah'a sığınıp otobüse bindik.

Ankara'da

Özel Öğretim Kurumu Genel Müdürü ve ilgililer durumumuzu çok iyi biliyorlardı, hele şube müdürü Bahtiyar Aksu talebemdi. Okulumuz için nasıl didindiğimi yıllar öncesinden biliyordu.

"Olmaz böyle şey" diyor, olanlara adeta inanamıyordu. Güzel bir yazı hazırladılar. 40 yıllık mazisi olan bir okula üç ay gibi bir zaman tanıyıp, ders yılı sonuna kadar müsaade edilmesi isteniyordu. Bütün yazılar hazırlandı.

İş, Milli Eğitim Bakanı'nın imzasına kalmıştı. Görevli bir kişiyi dosyayla beraber yanımıza verdiler. Bakan Hasan Sağlam'ı bakanlıkta bulmak mümkün değildi.

Çünkü, gidişimiz Öğretmenler Haftası'na rastlamıştı. Üstelik ertesi gün Fransa'ya gideceğini öğrendik.

Nihayet, Eğitim Enstitüsü'nde bir toplantıya geleceğini duyunca hemen oraya gidip beklemeye koyulduk.

Bakan kalabalık bir grupla geldi, toparlanmamıza kalmadan salondaki yerine oturdu. Bir şey söylememize fırsat olmadı. Ana-kız endişe ve şaşkınlıkla birbirimize bakakaldık.

Konferanslar, sorular ve cevaplar devam ediyordu. Biz arada bir salonun kapı yanındaki boş bir yere ilişiyor, bakanı uzaktan takip ediyor, bir yandan da fuayede bakanın şoförüyle konuşuyorduk. Böylece saat 19.00'da ensti-

tünün kokteyline, ertesi gün de Fransa'ya gideceğini öğrendik.

Ne yapacağımıza karar vermeden bir alkıştır koptu... Çıkıyorlardı... Bakanın etrafını çok makyajlı, süslü öğretmenler sarmış, gülüşerek çıkıyorlardı. Kapıda duruyordum, çıkmasına ne pahasına olursa olsun engel olacaktım. Yaklaştılar; adeta önünü kestim ve canhıraş bir feryat gibi:

"Sayın Bakanım, bir dakika!" diyebildim.

Bakan ve o kalabalık bir dakika durdu, sözlerimi bir dakikada toparlamalıydım...

"Sayın Bakanım, yarın Fransa'ya gitmeseydiniz, sizi rahatsız etmezdim. Kırk yıllık okulumuzu kapatıyorlar. Bir imzanız gerekiyor... Yoksa çok geç olacak, çok geç kalacağız, çok geç..." gibi anlaşılmaz cümleler söylüyordum. Bakan dahil, kimse bir şey anlamadan şaşkın şaşkın bakınıyorken o sessizlikte bir hıçkırık sesi yükseldi... Leyla hıçkırarak ağlıyordu... Hasta kalbimin bu heyecana dayanamayacağından korkmuştu...

Bir anda bakanı ve her şeyi unuttum:

" Yavrum, iyiyim, iyiyim..." dedikten sonra,

"Bakanım, bu küçük kızımdır. Okulumuzun müdürüdür. Büyük kızım profesördür, onu tanıyorsunuz" diyebildim.

Bakan şefkatle, sarılır gibi omzuma elini koydu:

"Elbette sizi dinleyeceğim. Yalnız yolu kapatıyoruz, şöyle geçelim" dedi.

Biz "şöyle" geçip yolu açtık ama kimse gitmedi... Herkes bu meraklı macerayı dinlemeye koyuldu. Bakan:

"Yarın Fransa'ya gideceğim, uçak 14.30'da kalkacak. Sabah 8'de bakanlıkta olacağım. Size söz veriyorum, Bursa valisine ve belediye başkanına telefon edeceğim", dedi. Binlerce teşekkürlerimizle beraber, "Lütfen müsaade edin biz de bakanlığa gelelim. Bir şey sorabilirler, bir aksilik olmasın" deyince, Bakan güldü:

"Sizi çok korkutmuşlar, anlıyorum... Peki gelin, sizi sabah çayına davet ediyorum" deyince bir alkıştır koptu... Herkes giderken gazeteciler geldiler...

Gazeteciler Leyla ile ilgilendi. Benim hiç halim kalmamıştı. Bir koltuğa çöktüm, şu kısa zamanda olanları düşündüm.

Mübalağacı bir senarist tarafından yazılmış bir film gibiydi.

Bursa'ya mutlu dönüş

Bakan Hasan Sağlam hakikaten saat tam 8'de makamındaydı. Çaylar içildi, telefonlar edildi, ayrıca resmi yazıların dışında bir de Bursa valisine özel mektup yazıldı. Bütün sıkıntılar bir anda uçup gitti san-

ki... Ana-kız keyfimize hiç diyecek yoktu. Çocuklar gibi sokaklarda koştuk. Kaleler fethetmiş kumandanlar gibi hissediyorduk kendimizi... Heyhat! Çekilenler unutuluyor, yeter ki sonuçlar iyi olsun.

Huzur içinde bir kış geçirdik. Yeni okulumuza geçmek için gereken işlemler tamamlandı. Atatürk büstümüz bile yapıldı. Her şeyimiz tamamlandı.

Her şey güzel, intizamlı, herkes elinden geldiğince gayretli idi. 9 Mayıs 1983. Fevkalade güzel bir açılış töreni yapıldı.

Mutluydum, çok mutluydum ama, yapılması gereken işlerin ancak yarısı yapılabilmişti.

Belediye tarafından acele çıkmak durumunda bırakıldığımız için yeni binamızın temeli bir kat daha fazla çıkmaya müsait değildi ve betonarme de değildi. Çelik konstrüksiyondu. Betonarme olsaydı da kurumasını bekleyecek zamanımız yoktu zaten.

Binamızın etrafı bomboştu ve ayrıca çok ucuz olduğu halde fazla arazi alamıyorduk. Çünkü geniş bir arazi alabilecek veya ilave bina yapabilecek gücümüz yoktu.

İlkokulumuzu da kaloriferli güzel bir binaya almamız mümkün değildi. İster istemez üvey evlat gibi öbür okulda, belediyeye ait olmayan eski kalorifersiz binada kaldı. Halbuki Sırameşeler'deki yeni binamız tek katlı olduğu için tam ilkokula uygundu. Fakat orta ve liseyi ilkokul binasına sığdırmak mümkün değildi.

Biraz toparlanır toparlanmaz ikinci okul binamız için yeniden arazi aramaya başladık. Bu konuyu küçük damadım Feridun üstlenip işe koyuldu.

17 Ocak 1987: Mert Çizakça Özalan doğdu

Leyla, ablasının tersine hamileliğin kurallarına hiç önem vermedi. Söz dinlemedi çok kilo aldı. Korktuğum başıma geldi. Sezaryenle doğacaktı bebek.

Her ay, son zamanlarda daha sık Doç. Dr. Ahmet Esmer'e taşındık. Ayrıca Özel Konur Hastanesi'nde de yerimiz ayrıldı. Bebeğin anne karnındaki halini seyrettik. Aman Allahım ne ilerleyiştir bu... Bir de Elazığ'da Çiğdem'i doğurduğum şartları düşünüyorum...

Beklenen gün geldi. Ben, Feride, Kitty, Hadiye, Barkın, Vedia Özel Konur Hastanesi'nde aldık soluğu.

Leylacığa iğne yaptılar, ameliyathaneye aldılar. Mahzun mahzun gitti. Allahım, bu yolda düşmanımı bile oyalamasın dedim. Yavrum için, titreyerek sessizce dua ediyordum.

Dr. İnci Hanım geldi, ellerimi tuttu, "Hiç merak edilecek bir şey yok, her şey çok normal. Fakat lütfen burada durmayın" dedi.

Leyla, Mert, Süheyla (Lülâ).

"Benim hiç sesim çıkmaz..." dedimse de müsaade etmedi. Fena olmamdan korkmuş.

Çok şükür Allah'ıma anne de, bebek de çok iyiler. Leyla'nın sütü vardı. 40 gün sağlıklı, normal geçti. Leyla okula göreve başlayınca, vaktinde meme vermeye gidemiyordu. Sonunda anne bebeğe gelemeyince, bebek anneye geldi... İç Hizmetler Şefi'nin tabelasının üstüne çok sevimli, dik saçlı alçıdan yapılmış "YAKIŞIKLI OĞLUMUN ODASI" tabelasını astık. Başta babası, teyzesi, eniştesi pek çok kimsenin tenkidine rağmen ben öyle ısrar ettim ki 40 günden sonra hep okula geldi. Maşallahı var. Dünyanın en güler yüzlü bebeği.

Mert'in birinci yaşgünü: 17 Ocak 1988 (Mert'e ilk mektup)

Sevgili, canım en minik torunum.

İyi ki doğdun benim güler yüzlü yavrum. Allah sana annen, baban, seni sevenlerle uzun ve mutlu ömürler versin...

40 günlükten bu yana hep okuldasın, 40 yaşında olduğun zaman da yine okulun başında olursun inşallah!

Okulun tatlı maskotu, herkesin sevgilisisin. Sen de hep sev. Seven insanlar kötü olmazlar.

Sağlıklı, akıllı, iyi ahlaklı, başarılı ve varlıklı ol. Okulunu en az annenin sevdiği kadar sev.

Anneanneciğin Süheyla

Mert'in birinci yaşgününde böyle birkaç satır yazdım. Yazdıklarım en candan dileğimdir.

Okulumuz şimdi bizden ikinci nesle geçti. Üç çocuğum da evlenince, altı çocuğum oldu. Altısı da bugün okulda işbölümü yaptılar. Hepsi büyük bir anlayış içinde çalışıyorlar.

Gün gelecek üçüncü neslin en küçüğüne de geçecek.

Bayrak yarışlarında olduğu gibi... Yorulan, bayrağı daha dinç olana teslim eder. Bu hep böyle gider, bayrak ise hep dalgalanır...

Günler ne çabuk geçip gidiyor

Günler ne çabuk uçup gidiyor... Okulun kuruluşundan bu güne kala kala üçümüz kaldık. Ben, Feride, Vedia... Sonradan Tülin, Muammer, birçokları katıldı. Hepsi de okulumuzdan emekli oldular. Hâlâ hep beraberiz. Hiç ayrılmıyoruz birbirimizden, ne güzel...

Feride yine fedakâr, yine çalışkan, gündüzleri ilkokulda, akşamları evde Mert'le haşır neşir.

Evlendiği günü hatırlıyorum, dün gibi... Eşi Mustafa da iyi adam. Namuslu, iyi kalpli.

İyi insan, tek kusuru; içkisi... Azaltır inşallah.

Şaka maka derken onlar bile ihtiyarladı...

İhsaniye Köyü; Ataevler'de İhsan Çizakça Lisesi

Bir yıllık bir uğraşıdan sonra ikinci büyük okulumuzun yerini de bulduk ve ruhsat aldık.

Bu kadar köy, kasaba, nahiye, mahalle, sokak adı varken İhsan Çizakça'nın okulunun İhsaniye köyü Ataevler Mahallesi'nde oluşu ne muazzam bir rastlantı... Çizakça'ya uyuyor diye Ovaakça'ya bayılırken İhsaniye'de yer buluyoruz...

3 Şubat 1987'de, belediye hudutları içine yeni giren, imar planı yeni onaylanan İhsaniye köyündeki okul inşaatımız için müteahhit Kemal Eroğlu ile sözleşme yapıldı.

Gereken bütün formaliteler tamamlandıktan sonra temeller atıldı.

1987 ders yılının son gününde bütün öğretmen ve öğrencilerle birlikte yeni inşaata başlanan okula gidildi.

Öğrenciler 16 dönümlük büyük arazide coşku içinde hem piknik yaptılar, hem de inşaatı izlediler.

Tankut Öktem'in İhsan Çizakça Lisesi için yaptığı anıt heykel. Şimdi Marmara Üniversitesi Rektörlüğü'ndedir.

Sanatkâr İhsan'ın okuluna bir sanat eseri

İhsaniye'deki yeni okulumuza, İhsan'ın adını taşıyan okulumuza, bir sanat eseri gerekiyordu. İhsancığım hayatta iken heykeltıraş arkadaşı Hakkı Anlı bir büstünü yapmıştı.

Vefatında büyük fotoğrafı ve heykeliyle ona bir köşe hazırlamıştık. Düşündüm, ben de hayatta iken bir büstümü yaptırayım dedim. Sonradan çocuklarıma telaş olmasın diye İstanbul'da tanınmış bir heykeltıraş olan Gürdal Düyar ile görüştüm, henüz karar safhasında iken, Bursa Hâkimiyet gazetesinde okuduğum bir yazı ve gördüğüm fotoğraflar, beni son derece sevindirdi.

28 Mayıs 1987 tarihli gazetede ünlü ressam Şefik Bursalı'nın yeni yapılan büstünün resmi ve heykeltıraşı hakkında bilgiler vardı. Heykeltıraş Tankut Öktem...

Kocamın çok sevdiği arkadaşı ressam Şefik Bursalı'yı çok iyi tanıdığım için heykelin ne kadar başarılı olduğunu da gördüm ve heyecanlandım.

"Ol mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler..." demiş şair. Ne doğru demiş... Ben yıllar yılı Bursa'da yaşayayım ve bu genç sanatkâr Gemlik'te yaşasın ve benim hiç haberim olmasın...

"Allah'ım" dedim ve soluğu Gemlik'te aldım. Gemlik'in Küçük Kumla Köyü'ndeki atölyesini, kendisini, her biri sanatkâr olan aile fertleri-

ni, yaptığı pek değerli eserlerin fotoğraflarını görünce ve kendisiyle de uzun uzun görüşüp anlaşınca yine:

"Allah'ım! Ne büyüksün ve bana nasıl yol gösteriyorsun" dedim, dua ettim.

İsteyip isteyip bir türlü anlatamadığım sanat eseri yeni okulumuza yapılacak; okulumuzu bir kat daha değerlendirecek ve hepimizi de ebedileştirecekti.

Ayrıca, yine Tankut Öktem'in yaptığı, bahçeye konulan Büyük Atatürk heykeli de; her yerde görülen, alışılanlardan çok daha farklı. Elindeki kitap Büyük Nutuk *gençliğe hitap ediyor, yol gösteriyor gibi.*

Bir okul için bundan daha manalı bir Atatürk heykeli düşünülemez.

Heykeltıraş Prof. Dr. Tankut Öktem'den yaptığı heykelin tanıtımı

Heykel, dönerek yükselen ve daha da yükselecek olan Cumhuriyetimizin kompozisyonudur. Heykelin en üst noktasındaki kısmın her iki yüzünde de Türk bayrağı görülmektedir. Bayrağın hemen altında, Misak-i Milli hudutlarıyla çizilmiş Türkiye haritası ve ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi binası görülmektedir.

Atatürk'ün başkomutanlığını, Türk askerinin kahramanlığını ve Türk kadınının fedakârlığını gösteren iki ayrı rölyef vardır.

Bayrağın altına doğru inildikçe, Atatürk'ten sonraki genç nesillerin yaratmakta olduğu çağdaşlık sergilenmektedir.

Bu bölümün sonu, heykelin başlangıcından, bugüne gelinmiş, rölyefler yeni okul binası ile son bulmuştur.

Bayrağın iç kısmındaki başlıkta iki ayrı figür yan yanadır. Bu figürlerin ellerindeki palet ve kitap bilim ve sanatı, figürler ise Atatürk'ün aydın neslini, gelecek kuşaklara taşıyan örnek çiftini ifade eder.

Heykelin ilk iki figürden sonraki figürleri Türk eğitiminin simgeleridir. Anaokulundan üniversiteye, üniversiteden ilkokullara çeşitli yaşlardaki kişiler heykelin bütünlüğünü tamamlar, çocuklar ve gençler... Diğer figürler ise öğretmenlerdir.

Heykeldeki figürler seçilirken Çizakçaların birinci, ikinci ve üçüncü kuşak temsilcileri model olarak kullanılmıştır.

Verilmek istenen mesaj: Çizakçaların çağdaş Türk toplumuna ve eğitimine yapmış oldukları katkıların gelecekte de devam edeceğinin temennisidir.

Heykeltıraş
Prof. Dr. Tankut Öktem

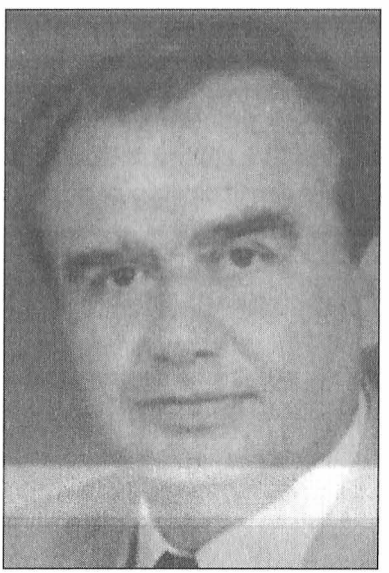
Ben

Tankut Öktem

Heykeltıraş Prof. Tankut Öktem Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde hocaydı. Hem kendisi, hem ailesi Lülâ'yla dost olmuşlardı. Bu anlattığı anıt heykel için hepimizin resimlerini figür olarak kullanmış, ilginç bir kompozisyon yaratmıştı.

Tankut Öktem Türkiye'nin önde gelen anıt heykeltıraşlarından biriydi. Dünyanın en yüksek anıtları arasında yer alan, Manisa'daki 63 metre yüksekliğindeki Kuva-i Milliye Anıtı'nı yapmış. Kore'de Seul kentinde yaptığı Sevgi Anıtı'ndan dolayı Devlet Şeref Madalyası almış. 1999 yılında Devlet Sanatçısı unvanını almış. Ne yazık ki 2007 yılı sonunda 66 yaşında bir trafik kazasında öldü. Çok çok üzüldük.

Sonrasında bu anıt heykeli Marmara Üniversitesi'ne hediye etmek istedim. Kardeşim Murat'ın da onayını aldım. Marmara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Necla Pür Bursa'da büyümüş; bizi Bursa'dan tanıyordu. Bu hediyeye son derece memnun oldu çünkü üniversite olarak onlar da erken yaşta kaybettikleri Öktem Hoca'nın bir eserini kampusta teşhir etmek istiyorlarmış. Heykel Bursa'dan İstanbul'a getirildi. Marmara Üniversitesi Rektörlük Binası yanındaki bahçede özel bir mekâna yerleştirildi. Çok etkileyici bir merasimle açılışı yapıldı. Merhum Tankut Bey'in eşi ve kızları oradaydı. Ben de oradaydım. Anıt heykel bugün de orada görülebilir.

Gene Lülâ'nın okul anılarına dönüyorum. Öğrencileri Kanada'ya götürdüğü bir gezinin anılarını *Bursa Hakimiyet* gazetesi için yazmış. O yıllarda bu kadar uzağa bir okul gezisi pek alışılmadık, haber değeri olan bir olay. Lülâ'nın nelere dikkat ettiğini ve önem verdiğini de gösteriyor. Buraya kısaltarak alıyorum.

Lülâ

Kanada'daki başarılarımız

Okulumuzda her zaman çok iyi çalışan başarılı bir folklor ekibimiz vardır. 5–22 Temmuz 1985'te Kanada-Drummondville Folklor Şenlikleri'ne davet edildik.

Leyla, yıllar yılı folklor çalışmış ve çalıştırmıştı. Boğaziçi Üniversitesi'nde iken de iki defa Avrupa'ya gitmişlerdi. Tecrübeliydi. Kanada'ya gidilmesi katileşince çocukların başında Leyla'nın bulunması şartken, her yıl İngiltere'ye götürdüğü öğrencilere yine söz verdiğini söylüyor, Kanada'ya çocuklarla benim gitmemi öneriyordu.

Başta ben, herkesin ısrarlarına rağmen Leyla, İngiltere için verdiği sözden dönemiyordu.

Netice olarak; ben gitmek zorunda kaldım. Hazırlıklar başladı. Bir ara okul idarecilerimizden Hayati ve Hadiye bizim Feride'yi arabalarına almışlar. Kanada'ya benim gitmemin hatalı olduğunu ve endişelerini anlatmışlar.

"Hocanım lisan bilmez, yürüyemez, çeşitli problemler altından nasıl kalkabilir? Kolay değil o kadar da öğrenci" diye.

Yerden göğe kadar haklı oldukları endişelerini belirtirlerken, Feride kısacık bir cevap vermiş:

"Ablam mademki gidiyor... Hiç endişeniz olmasın, lisan bilmese de, yürüyemese de, akla gelmedik zorluklara rağmen her şeyin en iyisini yapacaktır" demiş.

Beni çok iyi tanıyan Feridecik, iyi demiş, çok iyi demiş. Her şey çok iyi oldu. Kanada anılarımda okuyacaksınız.

Ben

Lülâ'nın *Bursa Hâkimiyet* gazetesinde iki gün yayımlanan gezi anılarından bir seçme:

Kanada anıları:

Okyanusun üzerinde "Bursa'nın ufak tefek taşlarını söyledik

Özel İhsan Çizakça Lisesi folklorcuları, kısa bir süre önce (5-

Uçakta eğlence.

22 Temmuz 1985) Kanada Hükümeti'nden aldığı bir davet üzerine 4. Drummondville Halk Oyunları Festivali'ne katılmak üzere Kanada'ya gitti.

Dünya mı küçüldü, imkânlar mı büyüdü? Bilemiyorum... Benim çocukluğumda değil Amerika'yı, Avrupa'yı gören bir arkadaşım yoktu.

Büyük kızım Amerikan Kız Koleji'ni bitirip bursla Amerika'ya tahsile gittiğinde sevinmekten çok ağlamıştım.

Koca okyanusu aşmak imkânsız gibi geliyordu bana...

İlk Avrupa'ya gidişim 1962 yılında oldu. 40 yaşımı geçmiştim. Avrupa'da görülecek, alışveriş yapılacak, memlekette bulunmayan o kadar çok şey vardı ki, dövizimizi son kuruşuna kadar harcamıştık.

Bu sefer Kanada'da üç hafta kaldık. Türkiye'de bulunmayan, değişik güzel birkaç şey almak istedim. Hem çok pahalı hem de bizimkilerden daha kaliteli değildi. Ne mutlu bize...

Canadian Folk Arts Council tarafından okulumuzun folklor grubu davet edilip velilerimiz bu daveti mennuniyetle kabul edince bize Kanada yolu göründü. Folklor Festivali'nin 4. yılına gidiyorduk. Daha önceki festivallere hiçbir Türk ekibi katılmamıştı. Biz bu heyecanla yola revan olduk.

Davul, zurna, klarnet, akordeonlarla, öğrenciler, idareciler 32 kişi uçağın orta bölümüne yerleştik. Çocuklara baktım en küçüğü 13, en büyüğü 17 yaşında idi ve son derece mutluydular... Dünyanın bir ucuna Türkiye'yi temsil etmek üzere gidiyorlardı. Çok hassas olduğum milli konulardaki heyecanım çocuklara aynen geçmişti sanki. Güler yüzlü nazik davranışlarıyla daha uçakta iken sempati toplamaya başladılar.

Kanada'ya giden folklor ekibi.

Film seyrettik, dünya kadar vakit vardı. Şarkı söyleyelim mi diye sordular. "Müsaade ederlerse söyleyin" dedim. İngilizce sınıfından geçmişlerdi, İngilizce konuşabiliyorlardı. Uçaktakilerden izin aldılar. Klarnet ve akordeonla halk türkülerine başladılar. O kadar canlı, o kadar sevimliydiler ki "Bursa'nın ufak tefek taşları" türkümüze herkes bayıldı. O kadar ki, uçağın arka ve ön kısımlarından da yolcular bizim bölmeye doldu. Çocuklar tek sıra halinde oyunlarını bile oynadılar... 10 saatlik yolda kimse uyumamıştı. Kanada'ya nasıl geldiğimizi anlamadan gelivermişiz.

Drummondville'de bir okula yerleştik. Harika bir okul. Yerler yemyeşil çim, etraf ağaç dolu ve ağaçlarda sincaplar... "Allah'ım bu okulun onda birini bize nasip et" diye dua ettim. "Turkey-İhsan Çizakça Lisesi-Bursa" yazılı odalara doluştuk. Arkamızdan Batı Hint Adaları, Dominik Cumhuriyeti, onların arkasından Sovyetler Birliği, Romenler ve diğerleri geldiler. Her şey çok güzel organize edilmişti.

Hepimiz için hazırladıkları hüviyetlere pembe minik bir etiket de yapıştırdılar. Türklerin rengi pembe imiş. Bana lisan bilip bilmediğimi sordular, sadece üzüntüyle "unfortunately (maalesef)" diyebildim. Ben bir tek pembe etiketi olan hüviyetimi aldıktan sonra bütün öğrencilerimin ikişer etiketli hüviyet kartlarını gördüm. Pembenin yanında lacivert "İngilizce" etiketi de vardı.

Her gün az da olsa yağmur yağıyor. Onun için her şey yemyeşil... Drummondville, Montreal'in kazalarından birisi. Bursa'nın Mudanyası gibi. Evleri hep çatı katlı veya en çok iki katlı ve her evde saksılar, sarkan çiçekler. Çiçeksiz ev yok. Pırıl pırıl.

5 Temmuz 1985 Cuma: Festival başlıyor

Sıramız gelince önce erkek oyunculara, "Hadi aslanlarım göreyim sizi" dedim. Nasıl mükemmeldiler, anlatmam mümkün değil. Dakikalarca ayakta alkışlandık. Bu birinci başarı onlara müthiş moral verdi. En çok alkışlanan, en zor, en hareketli oyunlar hiç şüphesiz bizimkilerdi. Çok mutluydum. Çocukları kucaklayıp öptüm. Çocuklardan sonra yabancılar da elimi öpüyor, tebrik ediyorlardı. Bazıları aşka gelip yüzümü de öptüler. Şaşkına dönmüştüm. Çocuklar yorgun fakat mutlu, ben de heyecandan yorgun fakat mutluydum. Otobüsümüze bindik. Yol boyunca alkışlandık.

Bu arada Drummondville'deki Türkler okulu doldurmaya başladılar. Gösteriler sırasında etraftan duyulan "Aslanlarım, aslan Türklerim! Varol" seslerinden çok sayıda Türk olduğunu anlamıştık. Başarılar hep devam etti.

Diğer günler

Daha birçok şehirde gösteriler yaptık. Her biri ayrı güzellikteydi. Birçok Kanada gazetesinde Türk ekibinin başarısından sitayişle bahsedildi.

Bir tek yapacağımız kalmıştı. Niagara'ya gitmek.. Buralara kadar gelip de dünyanın bu en büyük şelalesini görmeden geri dönmeye bir türlü razı olamıyordum. İlgililerle konuştum. Bir gece kalmadan dönülecek yol değilmiş. Gidiş dönüş 1448 km imiş. Oradaki oteller Hilton, Carlton ayarında oteller olduğundan gece kalmamız da mümkün değil. Çocuklar da çok hevesli değildiler. Değil otel parası, yol parası vermek bile zor geliyordu. Son günlerde ailelerine hediyeler almak istiyorlardı. Bütün bu zorluklara rağmen uğraştık ve bir hal çaresi bulduk. Gecenin 12'sinde yola çıkacak, sabah saat 8'de Niagara'da olacaktık. Kanada kanunları gereğince şoför sekiz saat uyuyacak ve otel müdürlüğünce resmi bir şekilde uyuduğu bildirilecek. Ne medeni bir kural.

Bütün geceyi otobüste uyuklayarak geçirdik. Sabah saat tam 8'de Niagara'ya gelmiştik. Şoför otobüsü terk eder etmez oteline uyumaya gitti. Biz şelaleye bakan Rainbow Parkı'na yerleştik. Çocuklar "Bütün gece uykusuz ve 70 dolara değer miydi" der gibiydiler... Parktaki gazinolarda biraz oturduktan sonra yine alışveriş faslı başladı. Ben, tek başıma şelalenin karşısında oturdum. 70 metreden müthiş bir hızla dökülen suların haşmetine, kulaklarda uğulduyan sesine hayran bakakaldım. Hızla dökülen sular, düşüşün şiddetiyle geriye, yukarı fırlıyor ve şelalenin tam orta kısmında bir buhar tabakası oluşturuyordu.

O sırada şelaleyi dolaşan motor gelmişti. Beş dolar vererek motora bindim. Herkese siyah, yerlere kadar uzun kapişonlu muşam-

ba giydiriyorlardı. Motor şelaleye doğru yola çıktı. Suların altında kaldık. Nefis bir manzaraydı. Sonra ikinci şelaleye, at nalı gibi oyulmuş olana gittik. Orası daha müthiş, daha ihtişamlıydı. Sular her taraftan korkunç bir hızla geliyordu. Nefes almakta bile zorluk çekiyorduk ama çok muhteşemdi. Allah'tan motora binmiştim. Niagara'yı çok yakından gördüm.

Kahveye döndüğümde çocuklar alışverişlerini bitirmişlerdi "Şimdi motora bineceğiz" dedim. "Vallahi paramız kalmadı. Binemeyiz" dediler. Üçer dolar alacakları vardı. Ben de ikişer dolar ekledim. Hepsinin motor biletlerini ellerine verdim. Niagara'ya geldiklerini ancak o muhteşem şelaleyi yakından görünce anlayabildiler. 70 metreden dökülen suların yarattığı haşmet içinde Çizakçalı öğrenciler birbirlerinin fotoğraflarını bile zor çekebildiler. Niagara Şelalesi öğrencilerin anıları arasında apayrı bir yer tutacak.

Birdenbire bağırışmalar oldu. Gösterilen yere bakınca, dilim tutuldu. Şelalenin tam ortasında buharlaşan kısımda gökkuşağı oluşmuş. Yedi renk teker teker görülür parlaklıkta, üstelik bulunduğumuz yerin daha aşağısında. Çok yakınımızda ve yuvarlak değil, düz...

Hepimiz kimselere nasip olmayan bu doğa harikasını da görmek mutluluğuna eriştik.

Dönüş uçağında hepimiz uyuduk. Gidişteki canlılık yoktu. Sonunda gecenin 11'inde, tam zamanında Bursa'ya okula geldik. Klakson çala çala, şarkılar söyleyerek okula gelirken bahçede bekleyen veliler sokaklara fırladılar. Alkışlar arasında otobüsten indik. Bir tablo oluştu ki... Bunu da anlatmak güç...

Lülâ

Unuttuklarım

Kitabım da bitti. Okulu da anlattım diye azıcık övünmeyi tasarlıyorken, övünmek şöyle dursun, mahcup olmak endişesi sardı beni. Çünkü kitabın tamamı (müsvedde halinde) elimde. Tekrar okuyunca hatalar bütün haşmetleriyle sırıttılar. Ofset baskı olacağı için teknik olarak sahifelerde yer değiştirmek de mümkün olamıyor.

Bazı bazı başlarda yazılacak birkaç olayı sonlara, sonlardakini başlara yazmışım! İnsan haddini bilmez, 70'inde kitap yazmaya kalkarsa böyle karıştırır ve okuyanların hoşgörüsüne sığınır.

Nasılsa olaylar, tarihler karışmışken yine hoşgörünüze sığınarak unuttuğum ve benim için enteresan bir-iki olayı da anlatayım dedim.

Ben

Bilgisayar öncesi devirde elle yazdığı için, unuttuklarını sona eklemiş. Ben de yerlerini değiştirmedim.

Lülâ

Telefonların alınışı

Yedi öğrencimiz, yalnız yuva sınıfımız olduğu günlerdeki maddi sıkıntılarımız seneler geçtikçe azalıyordu. Kuruluşumuzun üçüncü yılında yuva birinci, ikinci sınıflarımız varken okulumuza bir telefon almamız gerektiğini İhsan'a söyleyecek oldum:

"Acele etme, acele etme!... Bir-iki sene sonra telefon da alırız inşallah" diye bitirdi. İşin, bir iki sene beklemeye tahammülü yoktu bence.

Veliler ağlayarak bıraktıkları küçük yuva çocuklarını merak ediyor, çok defa bizim de aramamız gerekiyordu. Telefon son derece önemli idi.

İhsan borçtan çok korkardı. Son derece temkinli, hesabını çok iyi bilen bir kimse idi. İşte bu sırada Üçüncü Milli Eğitim Şûrası'na Bursa'dan İhsan Çizakça ve ayrıca iki öğretmen çağrıldılar.

15 gün sürecek bu şûra toplantısı nedeniyle, İhsan'ın yokluğundaki bu zaman içinde telefon almaya karar verdim. Telefon almak o kadar kolay ve o kadar ucuzdu ki... Zannediyorum, bütün muamele, masraf ve takılması 120 lira idi. 60 liramız vardı. 60 lira borçlandım. Telefonumuz hemen bağlandı. İdare odasındaki masanın üzerine kondu. Numarası da pek güzeldi. 22 66. Çiğdem de ben de telefonumuza bayılıyorduk.

15 gün bitti; İhsan geldi. Hepimiz heyecanlı idik. İdare odasına geldi. Telefonu fark etmemişti. Çiğdem zıplayıp, seviniyor:

"Baba, baba!" diye telefona bakıyordu.

Sonunda gördü. Kızdı... Bin dereden su getirerek, izahlarla o badireyi atlattım. Kalan telefon borcu da ödendi. Sonunda kendisi de ne kadar memnun kaldı.

Mutlu Evler'deki evimize de telefon

Aradan yıllar geçti. Mutlu Evler'de evimiz olmuştu. İhsan'a evimize de telefon çok gerekli diyecek oldum. Yine aynı itiraz. Fakat ben kararlıydım.

Enstitüde dersim olduğu bir gün müdürden izin aldım. Gizlice eve geldim. Telefoncular da geldiler, bir saatte takıldı. Salondaki kütüphanenin rafına kondu. Kış olduğu için, öndeki küçük odada oturuyorduk. Kimse salona geçmiyor, aradan 3-4 gün geçtiği halde İhsan telefonu fark etmiyordu. Ben de huzursuzdum.

Bitişik komşumuz, hepimizin saydığı, sevdiği, "Ağabey" dediğimiz, Kız Lisesi Müdürü Şinasi Bey durumu ve endişemi biliyordu. Sonunda karar verdik. Evi telefonla arayacaklardı. Telefon çaldı, İhsan kapı zannettiği için kapıya, ben ise telefona koştum. Müdür Bey İhsan'ı istiyordu. Çekinerek:

"İhsan, Müdür Bey seni istiyor" dediğim zaman çok öfkelendi.

" Yaa, demek bana bunu da yaptın. Baban da borca alışıktı, sen de ama ben hiç alışık değilim!" diye bağırıyordu. Telefonu aldım:

"Müdür Bey, İhsan çok kızdı. Sizinle konuşamayacakmış" dedim. Fakat, "Ver bana onu!" diye israr edince bu sefer ben İhsan'a diklenerek:

"Bana bakıyor musun sen... Bana ne kadar kızarsan kız! Fakat, ağabey dediğimiz bir yakın dosta bu kabalığı yapamazsın. Seni istiyor" diye acele apereyi eline tutuşturdum.

"Alo..." dedi. Bir köşeye büzülmüş, heyecanla bekliyordum. Zannederim Müdür Bey beni methediyordu.

"Süheyla iyi şeyler yapar. Hep öyle olmadı mı?" diyordu. İhsan ise:

"Zamanı değildi. Borçtan korkmuyor" diye söyleniyordu.

Telefon konuşması bitti. Ardından kapı çalındı. Değerli dostlarımız karı-koca geldiler. Müşkül durumdan kurtuldum. Barıştırdılar bizi.

Çukur Köşk

Çekirge'ye giderken Süleyman Çelebi Türbesi'nin karşısındaki apartmanlar yokken orada "Çukur Köşk" denilen güzel, büyük, ahşap bir konak vardı. Bir dönümden de fazla bahçesi olan bu konağın satılık olduğunu öğrendik.

Yuva ve ilkokulumuz için fevkalade müsaitti. Biraz da paramız vardı. İhsan'ın ablası da, benim ablam da yardım edeceklerdi.

Bütün gece hayal kurduk. Borç harç 40.000 lira kadar olursa alabiliriz, diyordu İhsan. Ben de "İnşallah 40.000 liradan fazla değildir" diye dua ediyordum.

O civarda oturan velilerimizden Tahir Sütmen Bey'i de alarak Çukur Köşk'e geldik. Satış için yedi hissedardan biri evde bekliyordu. Konuştuk. Fiyat sorduk:

"37.000 lira" demez mi? Pek sevindim. Neredeyse alkışlayacaktım.

Fakat Tahir Bey'le İhsan'ın bana ters bakışlarını hissedince toparlandım, sustum. Konuşmayı hep Tahir Bey'e bıraktık. O da ağırdan alıyordu.

Hissedar adamcağız:

"Yedi hissedarız. Benim şahsen bir indirim yapmam mümkün değildir. Yetkili değilim" dediği halde Tahir Bey 35.000 liradan fazlasını vermiyordu. 2000 lira için kaldı... Eve geldiğimizde hep ağladım.

"Hani 40.000 liraya kadar da olsa alabilecektik" dedim.

İhsan da üzülmüştü.

"Sabah ola hayır ola... derler, yarın sabah gideriz..." dedi.

Ertesi sabah 8.30'da köşkteydik. Saat 9'dan önce rahatsız etmeyelim, ayıp olmasın diye oralarda 30 dakika kadar oyalandık. Tam 9'da yokuşlu yoldan iniyorken, Haksallar pey vermiş çıkıyorlardı. İhsan da, ben de çok üzüldük. İhsan:

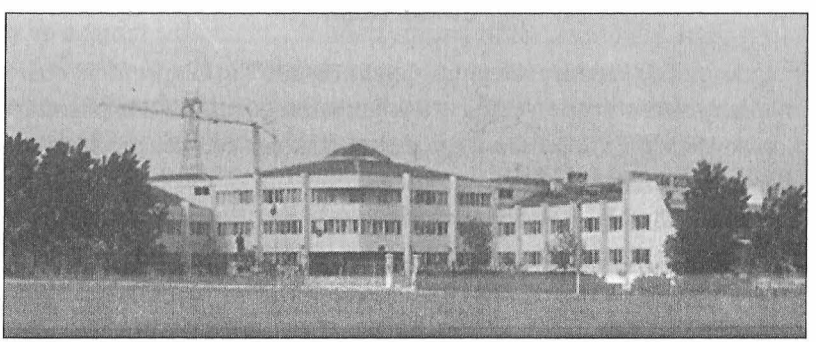
"Kısmet değilmiş" dedi... Ben ise:

"Kısmet, insanın bütün ömründe üç defa kapısını çalarmış..." demekle iktifa ettim. O gün 2000 lira için ne değerli bir mülkü kaçırdık. Yıllar yılı da kira okullarında kaldık.

Telaşlı günler ve nihayet en yeni okulun bitimi

İşler süratle ilerliyor, kamyonların biri geliyor, biri gidiyordu. Her akşam Murat'la inşaata gidiyor, bu baş döndürücü ilerleyişi gururla izliyorduk.

Mimar Korhan Durusoy'un çizdiği plan, müteahhit Kemal Eroğlu tarafından uygulanıyordu.

Yeni okul binası.

Hiçbir müteahhidin göstermediği kolaylıkları sağlayan Kemal Eroğlu sayesinde o büyük inşaatımız 18 ay gibi kısa bir zamanda ve hiçbir üzüntü çekilmeden bitti. "M" harfine benzeyen binanın tamamını yapamayacak durumda idik. Paramız tümünü yapmaya yetmiyordu.

"M" harfinin bir bacağı yapılamıyordu. Nasıl oldu hiç bilemiyorum. Tamamen bitti...

Müteahhidin anlayışı ve Allah'ın bir lütfudur bu, diye inanıyorum.

Bu arada Feridun da hiç durmadı. Okulun etrafına diktiği bütün ağaçlar tuttu. Üstleri yemyeşil yapraklarla doldu. Bahçedeki ve içerideki bütün çiçeklerden, her tarafı çimlenen bahçemize, modern mutfağımızdan lojmanlarımıza, döşenen halılardan servis arabalarına kadar her şeyle yorulmadan uğraşıyor.

Atatürk'ün nutkunu taşıyan büyük heykeli bahçedeki yerine, giriş salonundaki Cumhuriyet Anıtı heykelini de yerlerine yerleştirdikten sonra, bitme durumundaki yeni okulumuzda yakın dost ve arkadaşlarıma bir yemek verdim.

Ilık bir mayıs akşamı... Emekli hâkim Mürvet o güzel sesiyle ilahiler okudu, bizler de hep beraber dualar ettik.

İki yıl önce, aynı grupla Bodrum'daki Taraça Oteli'nde kalmıştık.

Hıdırellez gecesi idi. Otelin terasında otururken ilerideki bir inşaattan topladığım minik çakıltaşları ile hayalimdeki okulu yapıp dua etmiştim.

Etrafı ağaçlarla, çiçeklerle dolu büyük bir bahçe içinde kocaman Atatürk heykelli, uzak yerlerden bile görülebilecek Çizakça Lisesi tabelası ile düşünebildiğim bir okuldu bu aklımdaki... Arkadaşımız Mehmet Efe de videoya almıştı bu uğraşımı.

Yemeğe davet ettiğim arkadaşlarım işte bu gruptu. Hep beraberdik... Aradan yaklaşık iki yıl geçtikten sonra, işte bu gruptaki arkadaşlarla, hayallerimin gerçekleşmesini beraber yaşayalım dedim. Her biri ayrı ayrı öylesine içten sevinçliydiler ki, anlatmak mümkün değil... Zaman zaman gözyaşlarımızı tutamadık, birbirimize sarılıp ağlaştık...

Ben

Başka konular da var, Lülâ'nın unuttuğu, ya da yazmadığı. Bir de yazdıklarına bugünün penceresinden bakınca dikkat çekenler. Aklıma gelenleri bir sıra gözetmeden yazmak istiyorum. Yeri geldikçe de bugünün bakış açısından anlamaya, yorumlamaya çalışacağım.

Unuttuklarını yazarken gene gerilere gitmiş; çoğu da okulla ilgili. Zaten okul, Lülâ'nın hayatıydı.

Bugünün penceresinden

İlk dikkat çeken: Lülâ'nın inancı. Kitabı boyunca yazdıklarından Lülâ'nın ne kadar inançlı bir insan olduğu apaçık ortada. Onun inancı, candan, samimi bir inançtı. Ona sevildiği, korunduğu duygusunu verirdi. Nitekim hep "Allah bana yardım eder" derdi ve gerçekten zorda kaldığında ona sığınırdı. Sonra da Allah'ın yardımına şükrederdi. Bu çok kişisel, öznel, içinde sevgi olan, Allah'la derin bir ilişkiydi. Yazdıkları da hep bunu gösteriyor. Fakat Lülâ'nın dinle alakası yoktu. Hiç dua bilmezdi. İlkokula bizim zamanımızda konulan seçmeli din dersinde ben duaları ezberlemiştim, bilirdim; o bilmezdi. Öğrenmek de aklına gelmezdi. Kurumsallaşmış, organize din onu hiç ilgilendirmezdi; onun Tanrı'yla manevi ilişkisi, bunun çok üstünde, ötesinde bir şeydi.

Çok sonraları yaşlandığında Bursa'da çevresindeki dine dönüşten bir miktar etkilenip nadiren de olsa dualara katıldığını gördüm, ama hâlâ içinden, bildiği gibi Türkçe iletişim kurardı Tanrı'sıyla.

Tabii, kadının giyim kuşamına da yansıyan dayatmacı bir din anlayışına da çok uzaktı. Hele 1970'lerden sonra Şule Yüksel isimli bir kadının etkisiyle genç kadınlarda "sıkmabaş" (sonra türban) denen ve saçı, boynu hiç göstermeyen örtünme ortaya çıkınca hem bunu hiç anlayamamış, hem de bir geriye gidiş olarak Türk kadını adına büyük üzüntü duymuştu. Hatta bir gün Burgaz'daki yazlık evin bahçesindeyken yoldan geçen türbanlı bir genç kızı görünce, gidip onu uyarmaya kalkmıştı. Nasıl durduracağımı bilememiştim... "Anneciğim, o kız sizin öğrenciniz değil; sizin öğretmen olduğunuzu da bilmiyor; saygısızlık yapabilir, canınız sıkılır, lütfen yapmayın" demiştim. Bugün bile etrafıma baktıkça, "iyi ki annem bugünleri görmedi" diyorum!

Babamın da dinle pek alakası yoktu. Ama ne zaman öğrenmişse, ben küçükken Kuran'dan bazı ayetleri dini bayramlarda güzel sesiyle okuduğunu hatırlıyorum. Lülâ da onu severek dinlerdi. Babam, İstanbul'da sanat çevrelerinde yetişmişti, Güzel Sanatlar Akademisi'nde. Hatta, "ekmeğini taştan çıkarmak" anlamında, "Cami de boyarım, kilise de boyarım" derdi... Aslında bu kilise boyama işi gerçekti. Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenciyken, bir grup olarak Ayasofya'da çalışıp bazı mozaikleri ortaya çıkardıklarını, bazı duvarları boyadıklarını anlatırdı.

Benim çocukluğum ve gençliğim hep Lülâ'ya ve babama benzeyen insanlarla geçti. Onlar kişisel, samimi, gösterişten uzak bir dini yaşıyorlardı. Günlük yaşamlarında din hiç ön planda değildi. Üstelik bu anlayış, çağdaşlıkla tamamen uyumluydu. Örneğin Lülâ'nın sözünü ettiği, benim de tabii tanıdığım Hâkim Mürvet Hanım, kendine güveni çok yüksek düzeyde olan bir meslek kadınıydı ve bazen ilahileri çok güzel okur, dinleyenleri huşu içinde bırakırdı.

Bir taraftan da bu anlayış ve yaşam tarzı esasen bağnaz olmayan Anadolu Müslümanlığını da yansıtıyordu. Çünkü sadece eğitilmiş kesimlerde değil, yıllarca pek çok kimsede benim gördüğüm buydu. Ne yazık ki, din, politika malzemesi yapılmaya başlandıktan sonra ve özellikle 1970'lerden itibaren çok şey değişti.[12]

Hem annemin, hem babamın kadın-erkek eşitliğine sonuna kadar inandıklarını söylememe gerek bile yok. Buna hem içten inanırlar, hem de yaşamlarının her alanında doğal olarak yaşarlardı. Esasen, daha önce de yazdığım gibi, o devirde Cumhuriyet öğretmenlerinin bu ortak özelliğiydi. Ve belki de aynı derecede önemli olarak, bu eşitlikçi davranışları, halk tarafından da kabul görürdü. Bu bakımdan gerçekten çevrelerine, özellikle de gençlere, örnek olurlardı. Ben Bursa'da büyürken bunu yaşadım. Okuduklarımdan ve Lülâ'nın Elazığ hikâyelerinden, başka Anadolu şehirlerinde de bunun böyle olduğu görülüyor.

Belki dikkat çeken bir diğer konu da, yurtseverliği: Lülâ'nın bugün "milliyetçi" ya da "ulusalcı"[13] denebilecek ifadeleri. Onunki etnosantrik ve faşist bir milliyetçilik değildi; yurtseverlikti. Önemli olan, ulusal kimlik, topluma hizmet ve yurtseverlikti. İdealizmi, toplumun çağdaşlaşmasıydı. Bunlara "milli duygular" derdi. İlginç olan bir başka husus da, Türk tarihine düşkünlüğüydü. Bugün görülen Osmanlıcılık-Cumhuriyetçilik gibi bir karşıtlık, o zaman aydın öğretmenler için söz konusu değildi. Lülâ Osmanlı tarihini de, Cumhuriyet tarihini de çalışır, okur ve Özel Yeni Okul'daki derslerinde heyecanla anlatırdı.

Bu duyguları, o devrin özelliklerini göz önünde bulundurmadan anlayamayız. Daha önce de belirttiğim gibi, o yıllarda çağdaşlaşma ideali eğitimli kesimlerde günlük yaşama girmişti. Bunun bir önemli öğesi de yurtseverlikti. O zaman hâlâ canlılığını muhafaza eden Cumhuriyet'e bağlılık çok yaygındı. Yurtseverlik, çağdaş bir toplum yaratmak demek-

12. Çeşitli yazılarımda bu konulara etraflıca eğildim. Burada ancak çok kısaca değineceğim.

13. 'Ulusalcı' aslında yanlış bir gramer kullanımıdır. "Ulus" ismine "sal" eki ile sıfat yapıldıktan sonra tekrar "cı" ekiyle ondan bir ikinci sıfat yapılmaz. "Ulusal" ya da "Ulusçu" denmesi gerekir.

ti. Bizlerin gençliğimizde bile bu duygular önemliydi. Cumhuriyet'in kuruluşunu yaşayan bir önceki nesilde tabii daha da canlıydı.

Yine daha önce belirttiğim gibi, bu durum eski ile bağlarını koparıp yeni bir ulusal kimlik oluşturan başka ülkelerde de görülüyordu. Nitekim 1960'ların sonunda lise son sınıf öğrencileriyle yaptığım bir araştırmada, yurtseverliğin daha dinamik (iç kontrolü önemseyen) ve iyimser bir dünya görüşüyle bağdaştığını, bunun tersi olan dini bir dünya görüşünün ise yetkecilik, karamsarlık ve dış kontrole bağımlılık (kadercilik) ile bağdaştığını buldum. Daha sonraki yıllarda ise büyük ve uzun nefesli bir toplumsal mühendislik projesiyle, toplum geriye doğru bir metamorfoz geçirmiştir.

Bir de küçük bir şey... Çeşitli yerlerde, özellikle Kanada gezisinde Lülâ otobüste, hatta uçakta şarkı söylediklerini yazıyor. Gerçekten de hatırladığım çocukluğumda bu yaygındı, tabii özellikle okul çevrelerinde. Belki bugün bununla dalga geçilebilir; belki o zaman bile. Hatta biz Oğuz'la Amerika'dan döndükten sonra bir gün sanırım Mudanya'ya arabayla giderken annem gene "Hadi şarkı söyleyelim" deyip biz bir iki tane söyledikten sonra Oğuz sakin bir sesle, "Acaba şarkı söylemeye mecbur muyuz?" demişti de annem biraz bozum olmuştu yazık... Sonra da bunu Oğuz'a hep hatırlattı, gülerek... Aslında bugün düşünüyorum da şarkı, türkü söylemek aslında grup birliğini, beraberliğini simgeleyen bir davranıştı. Özellikle okul kimliğini pekiştiriciydi. Eğlenceydi de, uzun otobüs seyahatlerinde sıkıcı sessizliği ortadan kaldıran. Bir de eski şarkıların, türkülerin akılda kalmasını sağlardı. Sahip olunan halk kültürünün nesilden nesile devamlılığını desteklerdi. Bu şarkıların bir kısmı da "milli duyguları" içeriyordu.

Bugünün penceresinden bakınca, büyük küçük pek çok şey başka bir anlam kazanıyor. O zaman gayet doğal, günlük yaşamın bir parçası olan davranışların kıymeti daha bir anlaşılıyor. Bundan 50-60 yıl öncesinin Bursa'sını ve onun güzel, heyecanlı, alçakgönüllü ve çağdaş insanlarını düşününce, içim ısınıyor, sevgi ve özlemle doluyor.

Ancak, diğer taraftan da, benim anılarımda hâlâ canlılığını koruyan o yaşamı ve Cumhuriyet'in ilk on yıllarının çağdaşlaşma idealizmini küçümseyen anlayışlar beni üzüyor. Örneğin çok tekrarlandığını duyduğum iki iddia hakkındaki fikrimi burada paylaşmak istiyorum.

1) "Cumhuriyet (Atatürk) tepeden inme reform hareketi yaptı, halkın dini duyguları bastırıldı. Müslüman halk ezildi, mazlum oldu. Demokratikleşmeyle dindar halk kaybettiği itibarını nihayet tekrar elde etti. Bugün gelenekselliğin artışı da bunun kanıtıdır." Bu iddia

İhsan Çizakça öğrencileriyle. 1939'da Elazığ Kız Enstitüsü'nde desen, dekorasyon, sanat eğitimi.

gerçekleri çarpıtıyor. Elbette Cumhuriyet'i kuranlar bir çağdaşlaşma ve Batılılaşma projesini başlattılar. Aslında, bu Osmanlı'nın özellikle son yüzyılındaki Batılılaşma yaklaşımının devamıydı. Cumhuriyet, eğitime, bilime çok daha fazla önem verdi. Değişen dünyada İslami bir toplum düzeniyle ileri gidilemeyeceğini görüyorlardı; onun için Avrupa'yı örnek alarak laik düzeni kurdular. Ama reformları zorla değil, parlamenter süreçle Millet Meclisi'nde tartışarak yasalaştırdılar. Kimsenin de dinine karışılmadı. Örneğin Rusya'da Bolşevik İhtilali'nden sonraki yıllarda birçok kilise yıkıldı; sonrasındaki on yıllarda baskı vardı, örneğin üniversite öğrencilerinin kiliseye gitmeleri bile yasaklanmıştı. Böyle şeyler Türkiye'de hiç olmadı; hiç cami yıkılmadı. Halkın ne kadar bir itibarı, gücü vardı da Cumhuriyet bunu bastırdı? Tam tersine, daha önce de belirttiğim gibi, Cumhuriyet Osmanlı'da yapılmamış olan bir şeyi yaptı: Halka hizmet etti. 1950 yılında hâlâ nüfusunun yüzde 80'i köylü olan bir toplumda, "Köylü, milletin efendisidir" sözü çok önemlidir. Bu hizmetin en temel bir unsuru da eğitim hizmetiydi.

2) "Cumhuriyet'in çağdaşlaşma projesi 'sökmedi' hatta başarısız oldu. Bunun kanıtı da bugün geldiğimiz noktadır." Burada Cumhuriyet'in sağladığı eğitimin iyi olmadığı ve işe yaramadığı iddia ediliyor. Hatta bugünkü durum nedeniyle Cumhuriyet suçlanıyor, başarısız olduğu için. Bu görüşün de gerçekleri yansıtmadığını, hatta insafsızca olduğunu düşünüyorum. Cumhuriyet döneminde Anadolu'nun birçok şehrinde ortaokul ve liseler açıldı. Özellikle kız liseleri ve kız enstitülerinde kızlara ilk defa okuma imkânı sağlandı.

Süheyla Çizakça Bursa Kız Enstitüsü'nde öğrencileriyle.

Örneğin, Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılında bütün Türkiye'de sadece 87 lise ve dengi okul varken, 1949'da bu sayı 2.248'e yükseldi (26 yılda 26 misli arttı).[14] Bu büyük bir başarıdır.

Bu okullarda çok sayıda öğrenci de parasız yatılı okudu. Ben büyük bir okul olan Bursa Kız Lisesi'nin orta kısmında okurken, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelmiş olan parasız yatılı kız öğrencilerin sayısı oldukça yüksekti. Cumhuriyet öncesinde bunlar yoktu. "Yedi düvel"le savaşmış, perişan, okuması yazması olmayan fakir bir halk, ödenmesi üstlenilmiş ağır Osmanlı borçları... Bu imkânsızlıklar içinde böylesine bir eğitim seferberliği, özellikle kızların okutulması, çok önemli bir çağdaşlaşma projesiydi. Bunun hakkını vermek ve kıymetini bilmek gerekir...

Peki bugünkü duruma gelinmesi, Cumhuriyet'in başarısızlığı değil midir? Değildir. Şöyle ki, 1950'li yıllardan itibaren demokratikleşmeye ve çok partili rejime geçişle beraber, halkın dini duyguları istismar edilerek siyaset malzemesi yapıldı, manipüle edildi. Böylece bir oy alma aracı yaratıldı. Bir "karşı devrim" olarak addedilebilecek bu gelişmelerle[15] toplumun muhafazakârlaşması ve özellikle kadını tekrar geleneksel rolüne sokma eğilimi başladı. Buna bir "demokrasi paradoksu" da denebilir.[16]

14. Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri (meb.gov.tr).

15. Bkz. Taner Timur (2014). *AKP'nin Önlenebilir Karşı Devrimi*, İstanbul: Yordam Kitap.

16. Bkz. Yeşim Arat (2010). "Religion, Politics and Gender Equality in Turkey: Implications of a democratic paradox?" Third World Quarterly, 31(6), 869-884.

Demokrasi en iyi yönetim biçimi olmakla beraber, istismara açık bir kırılganlığı vardır. Halkın değerleri ve hassasiyetleri manipüle ve kanalize edilerek yanlış yönlere gidilebilir. Örneğin Hitler Almanya'sında Alman halkının bir taraftan Birinci Dünya Savaşı sonrası haksızlığa uğramışlık duygusu, diğer taraftan da üstün ırk duygusu manipüle edilerek faşist bir yöne kanalize edilmişti. Bu felaket, Alman halkının eğitiminin yüksek düzeyde olmasına rağmen propaganda ve diğer istismar mekanizmalarıyla mümkün oldu. Çok düşük eğitimli Türk halkının ise dini duyguları, çeşitli propaganda araçları ve eğitim ile (imam hatipler, tüm eğitim boyunca zorunlu din dersleri, Kuran kursları, tarikat yurt ve okullarıyla) ve özellikle de kadın hedef alınarak manipüle edildi; dini yaşam tarzı ve muhafazakârlaşma pekiştirildi, özendirildi; nesiller etkilendi. Dolayısıyla Cumhuriyet'in başlattığı ve epeyce de yol aldığı bir çağdaşlaşma projesi tersine çevrildi. Bunun sorumlusu, Cumhuriyet değil, 1950'den itibaren ve özellikle de 1970'lerden bugüne ülkeyi yöneten siyasi iktidarlardır. Bu iktidarların referansı, Cumhuriyet'in Batı'ya yönelik ulusal çağdaşlaşma projesi değil, özellikle son yıllarda Ortadoğu'ya yönelik İslam devleti projesi olmuştur.

Bu yazdıklarım, hem kendi yaşadıklarım ve gördüklerime, hem de araştırıp okuyarak edindiğim bilgilere dayanıyor. Burada yazmadan edemedim. Lülâ da bugün yaşasaydı, aynen böyle düşünürdü. Ama iyi ki bunları görmedi.

Lülâ

70 yıl... Telaşlı günler

Evet, 70 yaşıma girdim. Az yaş değil... Her ne kadar kimselere belli etmiyorsam da, işlerimi bir an önce ayarlamak, yoluna koymak istiyorum.

Ve bu ayarlamayı yapıyorum da...

Ve nihayet 19 Eylül 1988. Yeni okulumuzun muhteşem bir törenle açılışı oldu.

İlkokulumuz da, ortaokulumuz da, lisemiz de hayal bile edemeyeceğimiz çok iyi koşullarda eğitim ve öğretime devam ediyor.

Yuva ve ilkokul Acemler Sırameşeler'deki binada; orta ve lise de İhsaniye'deki bu yeni binada daha iyi olanaklara sahipler şimdi.

Bursa'mıza gençlerimize, her birimize hayırlı olur inşallah.

Beşinci torunum Toros'un doğumu

Kitabım çoktan yazıldı. Zaten bütün çabam yeni okulumun bitip 70 yaşıma girdiğim zaman kitabımın da bitmesiydi. Bu arada kitabıma eklenecek mutlu bir olay daha oldu. 28 Şubat 1989 günü Leyloş'um nur topu gibi bir oğlan daha doğurdu. Ağbisiyle arası iki yaş, 1 ay, 1 gün. Ağbi hâlâ konuşamıyor ama kardeşini dürtükleyip "Abi" diyebiliyor. Biz de "Abiyi sevsinler!" diyoruz. Anası, babası, abisi ve okuluyla mutlu, sağlıklı, varlıklı, başarılı yaşasınlar inşallah.

Ben

Ben "Mert" gibi tek heceli ve ona uyan "Sarp" adını önerdim. Ama Kitty bir süredir "Toros" diyormuş. Toros oldu. Toros'u da Feride büyüttü. Leyla akşamlara kadar okulda olurdu.

Mert daha ziyade babasına benziyordu. Toros ise daha çok, Lülâ'ya, hatta büyükbabama benziyordu. Lülâ Toros'u da çok sevdi. Mert de, Toros da İhsan Çizakça Lisesi'nde okudular.

Lülâ kitabını tamamlıyor...

Lülâ

Anılarımı niçin yazdım?

Gençlere örnek olsun, zorluklardan hemen yılmasınlar;
Evlenirken iyi düşünsünler;
Bir çocukları olmuşsa ayrılmayı düşünmesinler;
Bir işe başlarken, çok düşünsünler, fakat başladıktan sonra hiç düşünmesinler diye.

Önsözümde yazdığım gibi:

Babaannemden fedakârlık,
Babamdan teşebbüs ve uğraşı,
Kocamdan çalışkanlık, azim, sebatı öğrendim.

Nur içinde yatsınlar, bugün biraz başarılı olabildimse, bu üç büyük insandan öğrendiklerimi uygulamaya çalışmamla olmuştur diye inanıyorum.

Kocamdaki azim ve sebat; derin kültürlü, çalışkan, müteşebbis babamda olsaydı, çocukluğum da, gençliğim de bu kadar acılarla geçmezdi.

Toparladığım konuların dışında söylemek istediğim şeyler var bu kitabın içinde.

Çocuklarıma, torunlarıma, bütün öğrencilerime ve siz kitabımı okuyanlara, hele hele beni tanıyan arkadaşlarıma, dostlarıma sesleniyorum:

Bu okulu ne zor şartları göğüsleyerek bu hale getirdiğimizi artık hepiniz biliyorsunuz.

Çizakçalılar bir çığ gibi büyüyor. Sevgiyle, çalışmayla genişleyecek, derinleşecek...

Hiçbir zaman, hiçbir kopukluk olmayacaktır. Buna inanıyorum.

Hepinize; ÇOK BAŞKA DİYARLARDA DA OLSAM sesleniyorum!

Birbirinizi seviniz, birbirinizi sayınız, birbirinize inanınız...

BENDEN SONRA TUFAN OLMUŞ, NE YAZAR demiyorum. Benden sonra daha başarılı bir okul diyorum ve bunu istiyorum.

BOŞUNA MI YAZDIM HAYATIMI?

Ve, anılarımı, her mısraına hayran olduğum Mehmet Akif'in bir şiiriyle bitiriyorum. Çünkü bu satırlarda kendimi buluyorum. Hakikaten bir yığın söz ki samimiyeti ancak hüneri:

Bana sor sevgili Kari, sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyette şu karşında duran eş'arım;
Bir yığın söz ki, samimmiyeti ancak hüneri
Ne tasannu bilirim, çünki ne sanatkârım

Şi'r için "Gözyaşı" derler: onu bilmem, yalnız
Aczimin giryesidir bence bütün a'sarım!
Ağlarım, ağlatamam: hissederim, söyleyemem
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizarım!

Oku, şayet sana bir hisli yürek lazımsa;
Oku, zira onu yazdım iki söz yazdımsa.[17]

Mehmet Akif

17. Yabancı kelimelerin açıklaması: Eş'ar: şiirler, manzum yazılar; tasannu: yapmacık, riya; girye: ağlama, gözyaşı; bizar: bıkmış, usanmış, küsmüş.

Ben

Lülâ'nın kitabına son yazdıkları yukarıdaki dizelerdi.

Sona doğru

Yeni okul binasının açılışından sonra dört yıl geçti. Önceleri her şey iyi gidiyordu. Fakat Bursa'da yeni özel okullar açılmaya başladı. Rekabet artıyordu. Leyla okulun müdürü olarak çok çalışıyor, çabalıyor, fakat ciddi yenilikler ve atılımlar yapamıyordu. Ben İstanbul'da daha çok kendi ailemle ve akademik yaşamımla meşguldüm. İki haftada bir Oğuz İstanbul'dan Bursa'ya gidip okulun finansmanıyla ilgileniyordu fakat onun önerilerini pek dinleyen yoktu. Ben de arada Oğuz'la birlikte gidiyordum. Benim eğitim konularındaki önerilerim de pek dinlenmiyordu. Kardeşim Murat da okulla ilgileniyordu ama onun da akademik çalışmaları daha ön plandaydı; eşi Kitty de okulda öğretmenlik yapıyordu. Bunlara rağmen, bir miktar öğrenci kaybetmekle beraber okul gene de idare ediyordu. Annemin varlığı okula çok şey kazandırıyordu. Onun çok sayılan ve sevilen kişiliği, adı yetiyordu. Tabii, 50 yıllık gelenek ve babamın saygın adı da değerliydi.

50. yıl kutlaması

Yeni kampustaki dördüncü yıl okulun kuruluşunun da 50. yılıydı. Lülâ buna çok önem veriyordu. Çok güzel bir kutlama planlandı. Özellikle okulun eski mezunlarının gelmesini istiyordu. Adreslerini bulabildiği bütün eski mezunlara bizzat kendisi yazıyor, onları davet ediyordu. Çok uğraşıldı ve gerçekten güzel bir kutlama ve şenlik yapıldı. O gün geldiğinde Lülâ bulutlarda uçuyordu. Pek çok davetli vardı. Başka şehirlerden gelen eski mezunların hali görülecek bir şeydi. Bazıları Lülâ'ya sarılıp ağlıyordu...

O günün akşamı okulun spor salonunda verilen büyük partiye gelen davetlilerin arasında merhum heykeltıraş Prof. Tankut Öktem ve ailesi de vardı. Annemle ailecek çok yakındılar. Hiç unutmayacağım bir sahne, ilk dansta Tankut Bey'le annemin yaptığı valsti. Annem gerçekten bulutların üstündeydi... Dansı bitirdiklerinde bütün salon alkıştan inledi. Ağlayanlar vardı... Bir kısmı da Lülâ'nın sonunun yaklaştığını bildikleri, en azından sezdikleri için

ağlıyorlardı. Çünkü Lülâ bir açık kalp ameliyatına girecekti. Bu ameliyatı bilerek biraz ertelemiş, 50. yıl kutlamasının sonrasına bırakmıştı.

Lülâ'nın rahatsızlığı

Çok sağlıklı görünüşünün altında aslında Lülâ sağlıksızdı. Bunu babamın ölümünden epey sonraki yıllarda anlayacaktık. Ama daha gençken de sebebi anlaşılamayan "nefes alamama" krizleri olurdu zaman zaman. Bir keresinde daha babam hayattayken eski ahşap okul binasında yazın yemek odası haline getirdiğimiz birinci sınıfta neşeli bir öğle yemeği yiyorduk. Birden Lülâ fena oldu, nefes alamadı ve şiddetle masayı itti. Çok korkmuştum. Böyle olunca hepimiz korkardık. Bir süre bunların belki de psikolojik olduğu düşünülüyordu. Ama sonra durumun kalple ilgili olduğunu öğrenecektik.

"Çocukluğumda hep tombul olduğum için, kimse yediğimi içtiğimi dert etmezdi; ama ablam hep sıska olduğu için onun üstüne çok düşerlerdi" diye anlatırdı. Halbuki o tombul çocuk zafiyet geçiriyormuş; bir gün büyükbabam çenesini okşarken boynundaki şiş bezeleri tesadüfen farketmiş. Sanırım altı yedi yaşlarındaymış. O zaman zafiyet dedikleri, daha sonraki yıllarda kalp hastalığına yol açan ciddi bir durummuş.

60'lı yaşlarında kalp yetmezliği iyice ortaya çıkmıştı. Mutlaka bir şeyler yapılması gerekiyordu. O ise Bursa'da güvendiği okul doktorumunun tavsiyeleriyle idare etmeye çalışıyordu. Benim ısrarımla İstanbul'daki Amerikan Hastanesi'nde tanınmış bir kardiyologdan randevu aldık. Muayene sonunda doktor, "çocukken kalp romatizması geçirmişsiniz" demişti. Lülâ "Hayır geçirmedim" demiş, dışarı çıkınca da doktora kızmıştı nedense. Oysaki, o "zafiyet", kalbinin kapakçıklarında ciddi kalsifikasyon hasarına yol açmış olan kalp romatizmasıymış. Daha gençken nefes alamama derdinin de bunun sonucu olan kalp yetmezliği olduğu görülüyordu. Gene benim ısrarımla, o zaman İstanbul Üniversitesi Kardiyoloji Enstitüsü'nün başındaki Prof. Aydın Aytaç'a gittik. "Ameliyat" dedi; işin ciddiyetini anlattı. Dönüşte Lülâ'yı dayısının kızı sevgili Azra Teyze'ye bırakıp perişan bir şekilde eve geldim. "Annem ölüyor" diye ağladım.

Lülâ ameliyatı göze alamadı. Bursa'daki okul doktorumuz vazgeçirmiş, "Hocanım, böyle idare edin, bile bile açık kalp ameliyatı riski alınır mı?" demiş. Ben de daha fazla ısrar edemedim. Böyle bir sorumluluğu üstüme alamadım.

Lülâ elimizden kayıp gidiyor

Böylece on yıl geçti. Artık kalp yetmezliği iyice ciddi boyutlardaydı. Devamlı ilaçlarla dahi geçiştirilemeyecek bir düzeydeydi.

Çaresiz gene Prof. Aydın Aytaç'a gittik. Muayene etti. Çok endişeliydi. Anjiyo istedi. İstanbul Florance Nightingale Hastanesi Kardiyoloji Bölümü'nde konunun bir numaralı uzmanı Prof. Nuran Hanım anjiyoyu yapıyordu. Uzun, çok uzun bir süre dışarıda bekledik. Nuran Hanım, sonunda dışarı çok yorgun bir şekilde çıktı ve hiç unutmuyorum, "Ömrümden yıllar gitti!" dedi. Çok zor bir anjiyo olmuş, çünkü kalp kapakçıkları tamamen kalsifiye olmuşmuş.

Hemen ameliyat olmazsa dayanamaz dendi. Saadet dayım ve ben Aydın Bey'e yalvardık ameliyatı yapsın diye. "Keşke hocanımı benim söylediğim zaman, on yıl önce ameliyat etseydik; o zaman kurtulma şansı çok daha yüksekti; bugün ancak yüzde 50 şansı var, ama ben böyle bir riske rağmen hocanımı bırakmam" dedi. Kendisine müteşekkirdim.

Ertesi gün ameliyat olacaktı. Kan verecek epeyce kimse bulmak gerekiyordu. Durum Bursa'da okulda duyulunca, ne kadar hademe varsa gönüllü olmuşlar, "Hocanıma kan vereceğiz" diye. Bir minibüsle geldiler İstanbul'a, kan vermeye. Hepsine teker teker teşekkür ettim, "Allah sizden razı olsun" dedim.

Dostlar bizimle hastanedeydi. Sevgili Mübeccel ve İbrahim Kıray'ı iyi hatırlıyorum, Oğuz'u ve beni hiç yalnız bırakmadılar. O çok aziz dostları, müstesna insanları da sonra kaybettik. Gelen giden çoktu. Yalnız, teyzem "dayanamam" deyip gelmemişti.

Lülâ ameliyata alınmadan önce Aydın Bey, yatağında onu ziyaret etti. Battaniyesinin üstünden onun küçük ayağını okşadı. "Hocanım, korkmayın iyi olacaksınız" diye ona cesaret verdi. "Ameliyattan korkmuyorum, doktor bey, nefes alamamaktan korkuyorum" diye cevapladı onu. Yaşamı boyunca devam eden nefes alamama korkusu hâlâ çok güçlüydü.

Uzun sürdü ameliyat, çok uzun. Bir süre sonra el ayak çekildi. Leyla ve ben ameliyathanenin dışında bekliyorduk. İkimiz de sessizdik. Hiçbir şey duymuyor, hiçbir şey düşünemiyordum. Neden sonra gece Aydın Bey dışarı çıktı. Bitkin görünüyordu. "Ameliyatı tamamladım, fakat çok çok zorlandım" dedi. Anlaşılan, kapakçıktaki kalsifikasyon o kadar aşırı miktardaymış ki, hepsini kazımaya uğraşmış fakat bu mümkün olmamış, dikiş de tutmuyormuş. Gene de yapılabilecek ne varsa yapmış. "Bundan sonrası, o dikişlerin tu-

tup tutmayacağına kalmış" dedi. Ertesi sabah erkenden bir çocuğu ameliyat edecekmiş, "gidip uyumam lazım" dedi. Leyla'yla çok çok teşekkür ettik, minnettardık. Orada beklemeye devam ettik.

Daha kaç saat geçti bilmiyorum. Dışarı uzun boylu bir genç doktor çıktı. Çok üzgün bir ifadeyle, "Maalesef kanama başladı ve durduramadık; annenizi kaybettik"dedi... Birbirimize sarılmış, devamlı ağlıyorduk. Bir süre sonra içeri sokulduk. Üstünde bir örtü vardı. Başını sarmışlardı. Yüzü açıldı. Leyla da, ben de eğilip güzel alnını öptük. İşte Lülâ böyle kayıp gitti elimizden...

Sonraki günlerde çok perişandım; ameliyatta ısrar ettiğim için de kendimi suçluyordum. Ölümüne ben sebep oldum diye kahroluyordum. Herkes teselli ediyordu. Ama en çok eski arkadaşım Diane Sunar'ın sözleri içime su serpti. "Annen, ıstıraplı bir şekilde, nefes alamayarak, boğularak ölecekti; sen ona dingin, sakin bir ölüm hediye ettin" dedi...

Sonrası

Bu kadar özenilen, üstüne titrenen ve Lülâ'nın hayatı haline gelen okula ne olduğunu, bizlere neler olduğunu bu kitabın sonunda yazıp yazmama konusunda önce kararsız kaldım. Sonra bunu okura borçlu olduğumu düşündüm. Ama sadece kısa bir özet olarak yapabileceğim.

Lülâ'nın ölümüyle çok büyük bir sarsıntı geçirdik. Bu sarsıntıdan okul da payını fazlasıyla aldı. Daha önce de yazdığım gibi son yıllarda işler zaten pek iyi gitmiyordu. Artan rekabet de bizi çok zorluyordu. Yeniye rağbet, her yeni olanın moda olması, pazarlama ve reklamın yaygın etkisiyle yeni açılan okullara geçiş hızlandı. Süheyla Çizakça da artık yoktu. Okulun idaresinde yeni bir vizyon oluşturulamadı, eskime başladı.

Aslında bu geriye gidiş birkaç yıldır söz konusuydu. Oğuz, her zamanki mantıklı yaklaşımıyla, profesyonel bir yöneticiye ihtiyacımız olduğunu söylüyordu. Lülâ ve Leyla da "Kurucu" olarak esasen gene okulda varlık gösterebilirlerdi. Bugün de bildiğimiz, aile şirketlerinin profesyonelleşmesi gerektiğidir. Ama ne Lülâ, ne de Leyla bunu kabul edemediler. Zaten bu kitapta yazdıklarından da görüldüğü gibi, Lülâ ailenin her yeni neslinin okulu idare edeceğini umuyordu. Hatta küçük torunu Mert'e bile yazdığı mektupta "40 yaşında olduğun zaman da yine okulun başında olursun inşallah!" demiş...

Leyla önerilerimizi kabul etmiyor ve önemli adımları atamıyor-

du. Eşi Feridun alkolikti. Bu biliniyordu. Feridun hep okuldaydı ve okul kooperatifini idare ediyordu. Eski yöneticiler bir türlü yenilenemiyordu. Bunlar okul için eksi puanlardı.

Öğrenci sayısında büyük bir azalma olmuştu. Oğuz, yaptığı projeksiyonlar ve bütçe hesaplarıyla her yılki durumu açıkça ortaya koyuyordu. O kadar ki, sonunda bir gün okulu kapatmamız gerektiğini uzun uzun konuşmaya başladık. Fakat Leyla ağlıyor, durumun düzeleceğini söylüyordu. Bir gün Murat'la ben, Leyla'yı ağlarken Lülâ'ya benzettik, birbirimize baktık. Dayanamadık, Oğuz'un itirazına rağmen okulun bir yıl daha devam etmesine razı olduk. Oysa bu hiç akıllıca bir iş değildi. Çünkü yıllarca kıyılamadığı için işine son verilememiş eski çalışanlar hem bir atılım yapmaktan âcizdiler, hem de kıdem tazminatları çok yüksek meblağları buluyordu. Giderler gelirlerin çok üstündeydi. Bir yıl sonra iyice borçlanmış bir haldeydik.

İçimiz kan ağlayarak okulu kapattık. Bu hepimiz için gerçekten büyük bir travmaydı, annemin arzusunu yerine getirememiştik. Onun hayatı olan okul, onun ölümünden sonra ancak on yıl dayanabilmişti... Bu arada Murat stres ve üzüntüden hafıza kaybı yaşadı.

Durum özellikle Leyla için çok zordu. Leyla kahroldu... Uzun bir süre daha okula her sabah gitti. Bunun, dosyaları, evrakları vs. toplamak için olduğunu söylese de, ne biz inandık, ne de kendisi. Öğrencisiz ve öğretmensiz okulda onu birkaç çalışanla görmek çok acıydı. Sonunda İstanbul'daki bir özel okul kiracımız oldu. Tek şartımız, bir yıllık kirayı peşin almaktı. Bununla bütün borçlar ödendi, hiçbir çalışan mağdur olmadı. Halen de Çizakça Kampusu'nda bir okul var. Yani gene çocuklar var. Bu benim içime su serpiyor.

İhsan Çizakça Lisesi kapandı ama Çizakçalılar var olmaya devam etti. 60 yıllık bir okulun yatiştirdiği nesillerce mezunu "Çizakçalılar Ruhunu" devam ettiriyor. 1991 yılında Mezunlar Derneği'ni kurdular. Yakınlarda *Top Family - Bursa* dergisi üçüncü sayısının kapağında "Çizakça Unutulur mu?" diyordu. İçinde de birçok güzel anı ve resim yer alıyordu. Hâlâ arada sırada eski Çizakçalılarla karşılaşıyorum. Eski günleri anıyoruz.

Kapanıştan sonra Leyla'cığımın acısı bizi çarptı. Leyla gençliğinden beri kendine bakmazdı. Yıllarla hayatına çekidüzen vermesi için ona yardımcı olabilmek istedim. Bunun için çok uğraştım. "Evet" der ama gene bildiğini yapardı... Yaptığı evlilik de hiç iyi durumda değildi. Okula çok düşkündü ama evinde mutlu değildi. Eşi hem alkolikti, hem de kumar oynuyordu. Bir sürü sorun birbirini sarmal halinde etkileyerek büyümüştü. Biraz da sorunlarla başa çı-

kamadığı için Leyla çok sigara içerdi, günde üç paket... Ve kiloluydu. Bu kadar istismara bünyesi dayanamadı. Sigaraya bağlı akciğer kanseri oldu. Çok uğraşıldı fakat kurtulmasına imkân yoktu. 51 yaşında onu kaybettik. Onunki yazık olmuş, harcanmış bir kısa yaşamdı... Hiç kıyamadım... Çok ağladım. Gene kendimi suçladım onu kurtaramadım diye, ama bundan âcizdim...

Lülâ ile paylaştığımız çifte anının sonu ve benim anılarımdan kesitler

Bu kitapta kendimi daha çok anlatmam istendi. Aslında anlattım ama daha çok Lülâ ile paylaştığım çocukluk, gençlik ve genç yetişkinlik yıllarımı.

Bunun ötesine gitmek, bugüne kadar getirmek daha zor. Gene de deneyeceğim. Özellikle de yaşama bakışımı biraz anlatmaya çalışacağım.

Zamanın maliyeti

Elif ve Emrah büyürken akademik yaşamım giderek daha yoğun ve önemli hale geliyordu. Özellikle araştırmalarım ve yayınlarım uluslararası boyut kazanmaya başlamıştı. Ama ailem de benim için çok kıymetli olmaya devam ediyordu. Üç farklı kimliğim üst üste ve yan yana gelişiyordu. Anne, eş ve bilimci/akademisyen kimliklerim. Bugün özellikle çalışma psikolojisinde sözü edilen iş - aile dengesini korumak benim için çok önemliydi. Bunu sağlayabilmek için çok uğraşıyordum. Çocukluktan itibaren karakterimin temel bir öğesi olan çalışkanlık giderek artarak devam ediyordu. Akademik başarılar birbiri ardınca geliyordu. Ama dengeleri korumak kolay değildi.

Wellesley College'den mezuniyetimizden yıllar sonra bizim sınıfın bir anı kitabı yayımlanmıştı. Orada herkes üniversiteyi bitirdikten sonraki hayatını kısaca özetliyor, paylaşıyordu. Ben orada şöyle yazmıştım:

"Çalışmak benim hayatımın temel problematiği oldu."

Elif ve Emrah canımdı, öncelikleri vardı; Oğuz canımdı, önceliği vardı; mesleğim önemliydi... Her biri de zaman ve emek demekti. Zaman ve emek ise sınırlıydı... Hepsini de çok iyi yapmak istiyordum ama bu, sınırlarımı zorluyordu... Zaman gerçekten çok değerliydi; çünkü birine verdiğim zamanı, diğerine vermemiş oluyor, ondan esirgemiş olduğumu hissediyordum. Bununla başa çıkmak ko-

lay değildi. Yıllar boyunca, bu denge oyununu yaşadım ve hissettim. Elbette, bu sadece benim yaşadığım özel bir şey değil. Dediğim gibi, çok yaygın olan ve özellikle de profesyonel kadınların yoğun olarak karşı karşıya kaldığı, üzerinde araştırmalar yapılan bir durum. Ben de bunu hep yaşadım.

Özellikle yurtdışı seyahatlere giderken zorlanıyordum. Emrah küçükken gece uyumadan sırtına masaj yapardım. Çok severdi. Ertesi sabah yurtdışına gideceksem, yalvaran bir sesle, "N'oolur gitme" derdi. Bu benim içimi çok sızlatırdı. Ben de ona, "N'oolur Emrahçım, böyle deme" derdim... Bir taraftan da tuhaf bir şekilde irkilirdim, ya çocuğun içine doğuyorsa, ya uçak düşerse diye...

Yokluğumu telafi etmek için dönerken muhakkak Elif'e, Emrah'a, Oğuz'a hediyeler getirirdim. Elif büyüdükçe, bunlar ısmarlanır oldu. Markası, rengi vs, belirlenerek alacaklarım ısmarlanırdı; Oğuz da buna katılırdı arada. Kısıtlı zamanımda tam istenen markaları bulabilmek için çok uğraşırdım! Mecburen farklı bir şey aldığımda da memnun kalınmazdı! Yıllarla tekrarlayan bir rüya görmeye başladım. Bir alışveriş merkezi koridorlarında koşarak bir şeyler arıyorum ve bulamıyorum... Sıkıntı... Bir taraftan da vapura geç kalıyorum! Tabii hep uçakla gidip geliyordum ama rüyada böyleydi! Daha sonra da başa çıkamayıp vazgeçtim zaten hediye getirmekten!

İş-aile dengesinde en büyük destek de gene Oğuz'dan geliyordu. Daha önce de anlattım. Benim çalışmam ve başarım Oğuz için hiç problem yaratmadı. Onunla her şeyi paylaşırdık. Bizi tanıyanlar, Oğuz'un müstesna bir kişi olduğunu söylerlerdi. Öyleydi. Acaba nasıl böyle olmuştu? Oğuz geleneksel bir aileden geliyordu. Babasının neslinde İstanbul'daki Batılılaşmış ailelerdeki gibi yurtdışına gidenler, yüksek tahsil yapanlar yoktu ama saygın, görgülü ve olgun kişilerdi; Bursa eşrafının ileri gelenleriydiler. Geleneksel kadın ve erkek rollerini medeni bir şekilde karşılıklı sevgi ve saygı düzeniyle yaşarlardı. Bir kere bile yüksek sesle tartıştıklarını görmedim.

Böyle bir aile terbiyesi elbette önemli bir başlangıç oluşturuyordu. Ama Oğuz'un benim gibi geleneksel kadın rolünü kesinlikle benimsemeyen bir kişiyle beraberliğe yönelmesinde aile terbiyesinin ötesinde kendi tahsili, okuma sevgisi ve çağdaş dünya anlayışı da önemliydi. Elbette benim de bunda rolüm var. Onu ne kadar çok sevdiğimi biliyordu. Buna rağmen bana evlenme teklif ettiği zaman, tahsilimi yarıda bırakamayacağımı, Amerika'ya gelirse evlenebileceğimizi söyledim. Bu tavrım, sonraki gelişmeler için temel teşkil etti. Ondan sonra bu eşitlikçi, paylaşımcı birlikteliği inşa

Kolejden sınıf arkadaşlarımla Edirne'de. Soldan sağa: Kutsal, Melahat, İris (kaybettik), İffet, ben, Meral ve Nil.

edebildik. Onun için, "Nasıl oldu da Oğuz senin başarılarını kabul etti?" diye soranlara, "Baştan biliyordu" demişimdir.

Her gün üniversitede olmak, zamanımı mesleğime vermek, aynı zamanda arkadaş çevremi de sınırlıyordu. Arkadaşlarla az görüşebiliyordum. Orta Doğu'da ve Boğaziçi'nde arkadaşlıklar daha ziyade üniversite çevresinden oluyordu. Daha sonra ise, Koç Üniversitesi'nde çevremdekiler çoğunlukla benden oldukça gençti, hatta bir kısmı eski öğrencilerimdi. Bu halen de böyle. Üniversiteyi Türkiye'de okumadığım için eski üniversite arkadaşlarım da yoktu. Kolejden arkadaşlarla ilişkileri kurmaya ve korumaya yöneldim. Bunu bir dereceye kadar başardım da, giderek daha çok. En yakın gençlik arkadaşlarımı kaybetmiştim (Gülümsün, Necla, Selma) ama yaş ilerledikçe kalanlarla eski dostluklar daha fazla önem kazanıyor.

İş-aile dengesinin zorluğu, zaman içinde giderek hafiflemeye başladı. En önemlisi, çocuklar büyüdü, yavaş yavaş kendi hayatları oluşmaya, evden uzaklaşmaya başladılar. İkisi de erken evlendi; Elif 22 yaşında, Emrah 25 yaşında. İkisinin de birer kızı oldu, Ece ve Rana. Hayatları kendi küçük aileleri olmaya başladı. Bu gidişleri mutlulukla izledim. Önce Ece, sonra Rana "canlarım"a eklendi.

Elif kolejden sonra Boğaziçi'ni bitirmişti. Mezun olur olmaz da gene Boğaziçi'nden Alp'le evlendi ve Amerika'ya gittiler. Elif MBA

40. evlilik yıldönümü.

yaptı. Alp'i sevmiştik. Ama arada Amerika'ya gittiğimde onlarda kaldığım zamanlar pek de uyumlu bir evlilikleri olmadığını görüp üzülüyordum. Bir süre sonra döndüler. Ece daha sonra doğdu. Çok şeker bir şeydi ama kolay bir çocuk değildi. Anlaşılan evdeki tansiyon onu da etkiliyordu. Elif'le Alp 18 yıl sonra boşandılar. Bizim için çok zor oldu. Çok çok üzüldüm. Elif'in şimdi yeni bir hayatı var, Ahmet'le. Ece şimdi 20 yaşında; Kanada Montreal'de McGill Üniversitesi'nde bilgisayar mühendisliği okuyor. "Bizim aileden mühendis çıkmaz" diyorum; "ben çıkarım" diyor; çok da başarılı...

Emrah da Boğaziçi'ni bitirdi ve Ebru ile evlendi. Ebru'yu da çok sevdik, kızımız belledik. Onlar da Amerika'ya gittiler, Emrah'ın Pennsylvania Üniversitesi, Wharton School'da MBA tahsili için. Sonrasında ise Emrah Londra'da finansta çalışmaya başladı ve halen de orada. Rana şimdi 10 yaşında. Dünya güzeli bir bebekti; şimdi de çok tatlı, güzel bir kız. O da çok başarılı; önümüzdeki yıl, 11 yaş sonrası, Londra'daki en iyi okullardan birine girmesi bekleniyor.

Elif de, Emrah da iş dünyasına girdiler. Annelerine değil, babalarına çekmişler! İkisi de çok başarılı. İkisi de mutlu, tabii ben de. Elif'le aynı apartmanda oturmak gibi bir şansım da var. Emrah uzakta, ama onları da sık sık görüyorum, özellikle yazları Bodrum'da. Ebru ve Rana'yla hep beraber oluyoruz. Çocuklarım,

eşleri ve torunlarım gerçekten büyük mutluluk kaynağı... Bu bakımdan da şanslıyım.

Daha geniş ailemle bazen ilişkilerim oluyor ama seyrek ve çok dağınık. Gene yıllar boyunca devamlı çalışmam bunda etkili oldu. Çocukluğumda babamın kardeşleri ve yeğenleri hepsi bize Bursa'ya gelirlerdi. Babamı çok sayarlar, annemi de çok severlerdi. Böyle kalabalık yaz günleri gözümün önünde... Tabii artık büyük aile ziyaretleri yok. Büyük aile de yok.

Anne tarafımda da kuzinler var, Azra ve Sara teyzenin kızları, Bijen, Bilun, Ayşe, Fatoş. Onları, Saadet dayımı ve Gülseven'i (dayı bey) görüyorum. Bu ilişkiler sevecen ama seyrek oluyor. Hepsinin kendi çocukları, kendi hayatları var. Bazı ailelerde ilişkiler süregeliyor ama birçoğunda öyle değil. Arkadaşlar ailenin yerini alabiliyor.

Oğuz'un ailesiyle daha yakınım... Onlarla ilk defa Elif bir yaşındayken Türkiye'ye geri döndüğümüzde tanıştım! Daha önce hiç tanışmamıştık. Ama dönerken kararlıydım. Seveceğim dedim, sevdim... Özellikle kayınvalidem Hafız Hanım'ı çok severdim. Onlar da beni sevdiler. Oğuz'un kardeşleri Orhan ve özellikle Feriha ile onların eşlerini ve çocuklarını daha sık görüyorum.

40. evlilik yıldönümümüzü ailelerimiz ve dostlarımızla kutladık. 40 yıl önce nikâh şahidimiz Korhan ve düğünümüzde bulunan Ahmet ve Aysel Koç'tan yeni dostlarımıza kadar herkes vardı. Çok güzel bir akşamdı. Ne yazık ki sonrasında iki büyük üzüntü yaşadım. Önce Elif'in boşanması ve hele daha sonra Oğuz'u kaybetmem.

Oğuz'un hastalığı ve gidişi

Hayat, güzellikler ve zorluklarla geçiyor.

Yaşamımdaki en büyük darbe, Oğuz'u kaybedişim oldu. Onu kaybettiğimde 72 yaşındaydı. Aslında gayet sağlıklı ve güçlüydü ama kanser hiçbir şey dinlemiyor. 13 ay çok çabaladım onu kurtarmak için. Tabii bu haddimi çok aşan bir şeydi... Gene de hep sanki onu kurtarabilecekmişim gibi geliyordu... O duyguyla yapmadığım kalmadı. Normal tıbbi tedaviler dışında çeşitli besin destekleri, enerji terapisi gibi birçok alternatif iyileştirme tekniklerini denedik. Azerbaycanlı güzel bir kadın enerji terapisi yapıyordu. Oğuz güzellerden hoşlanır, belki iyi gelir (!) diye haftada bir onu alıyordum. Bir keresinde bana, "Biliyorsunuz, kurtulma şansı yok" dedi. "Yok, hayır, kurtulacak" dedim, inanarak. Şaşırdı.

Amerika'ya, Hollanda'ya götürmeye çalıştım, tanıdıklar vasıta-

sıyla irtibat kurarak, ama kanser teşhis edildiğinde ilerlemiş olduğu için kabul etmediler. Son çare olarak Çin'e gittik gen tedavisi için. Amerika'da Bush yönetimi genlerle araştırmaları fonlamayı durdurmuştu. Bazı araştırmalarda çalışan Çinli doktorlar bu nedenle Çin'e geri dönmüş, orada bu tedavileri yapıyorlarmış. Hatta o zaman sağlık bakanı olan Yıldırım Aktuna'nın da kanser tedavisi için Çin'e gittiğini öğrendik.

Büyük uğraşlarla Çin'de bu tedaviyi uygulayan merkezle ve doktorlarla irtibat kurdum. Önce onlar da kabul etmedi. Dünyadaki en üst düzey psikoloji kuruluşu olan Uluslararası Psikoloji Birliği'nde (IUPsyS) 16 yıl yönetim kurulu üyeliği ve bir dönem başkan yardımcılığı yapmıştım. Oradan tanıdığım Çin Bilimler Akademisi üyesi bir meslektaşıma yazdım. Çin'de bu tür statüler çok önemli olduğu için, onun isteği üzerine kabul ettiler.

Oğuz'la iki ay Pekin'de bir hastanede kaldık. Sözde ayrı bir VIP koridorundaydık. Bizdeki devlet hastanelerinden beter bir yerdi; yemeklerini yiyemiyorduk. Bizim bildiğimiz Çin mutfağından çok farklıydı. Bu nedenle, Uygur Türklerinin sağladığı sefertaslı bir yemek servisiyle yemek geliyordu. Bunları kuzine tipi bir soba üstünde ısıtıyor, bulaşıkları kendimiz yıkıyorduk. Oğuz'un bütün bakımını ben yapıyordum. Bizim gibi oraya gelmiş olan başka Türk hastalar da vardı. Hepsi erkekti ve bazıları bayağı gençti. Onlar için de üzülüyordum. Hiçbiri İngilizce bilmiyordu. Çinlilerden de sadece bir hemşire İngilizce biliyordu. Gündüzleri bir Uygur Türkü tercümanlık yapıyordu. Akşamları da ben... Gerektikçe bana haber veriyorlardı, yardımlarına koşuyordum. Karşılığında da refakatçi genç eşleri bazen benim bulaşıklarımı yıkıyorlardı! Bütün bunlara rağmen Oğuz'a hizmet edebildiğim için memnundum. İkinci ayın sonuna doğru Oğuz daha ağırlaştı. Çok zorlanıyordum. Dönmemiz gerekiyordu. Epeyce güçlükle döndük, yanımızda buzlu kutularda gendicin (gen ilacı) ile. Bir ay sonra Oğuz'u kaybettim.

Önce çocukların nispeten, sonra Oğuz'un çok çarpıcı bir şekilde yarattığı büyük boşlukla kalakaldım. Artık zaman eskisi kadar değerli değildi; maliyeti daha azdı. Daha serbesttim. Bu en çok meslek hayatıma yansıdı. Eskiden olduğundan daha fazla çalışıyordum. Bir miktar da yapacak daha iyi bir işim kalmadığından... Ama kendime haksızlık da etmeyeyim, anılarımın neredeyse başından beri görüldüğü gibi zaten hep çalışkandım. Çalışmaktan zevk alıyordum. Bu elbette meslek yaşamımı doğrudan etkiledi.

Üniversiteden ve akademik yaşamdan anılar

Anılarımı elbette üniversite ve akademik yaşamımı biraz daha anlatmadan tamamlayamam.

Önce Orta Doğu'ya, sonra Boğaziçi'ne girişimi daha önce anlattım. Orta Doğu'da dört yıl, Boğaziçi'nde ise 22 yıl görev yaptım. Şimdi de 20 yıldır Koç Üniversitesi'ndeyim. Orta Doğu "ilk göz ağrımdı", çok sevdim. Çok heyecanlıydım; Bursa'daki üç yıldan sonra nihayet tekrar üniversite ortamındaydım. İlk üniversite hocalığımda öğrencilerimden ancak altı-yedi yaş büyüktüm, ama hiç zorluk çekmedim. Öğrencilerime hep yakın oldum, onları sevdim; aramız hep iyiydi. Bugün bile Orta Doğu'dan eski öğrencilerimle karşılaştığımda kucaklaşırız, heyecanlanır, sevinirim.

Çok iddialı, biraz kızgın, benim "bir kaşı kalkık" diye adlandırdığım öğrenciler de vardı, özellikle sosyolojide. Onlardan biri Sezgin'di. Bir gün, "30 yaşına gelmiş bir kişi kaçınılmaz olarak muhafazakârdır" demişti de çok alınmıştım! (29 yaşındaydım). Yıllar sonra Sezgin'i tekrar gördüm, "Ne haber, Sezgin, yaşın kaç?" diye sordum! "Sorma hoca" dedi, güldük. Politik ortam giderek sertleşiyordu. Bir kısım bizi Amerikancı, sağcı bulup kızıyordu, bir kısım da komünist deyip kızıyordu... Zaten ya faşisttin, ya da komünist! Kimseye yaranamıyorduk!

Orta Doğu ile karşılaştırılınca, Boğaziçi süt limandı! Ben gitmeden önce "bavul cinayeti" filan olmuştu ama artık unutulmuştu; ortalık çok sakindi. Bir ara kısa bir öğrenci boykotu oldu; herkes

ODTÜ'de 1972 yılında hocalar ve öğrencilerle.

1980'ler. Boğaziçi'nde hocalar ve öğrenciler.

fena halde heyecanlandı... Biz ise Ankara'da çok görmüş geçirmiş olarak pek ciddiye almadık. Orta Doğu'da bir boykot olduğunda üniversite üç ay kapanıyordu. Zaten başladığım yıl da böyle olmuştu ve dersler yarıda kalmıştı. İlk hocalığıma başladığım 1969 sonbaharında, ilk yarısı ilkbahar döneminde başka hocalar tarafından verilmiş olan derslerin ikinci yarısını verdim!

Boğaziçi'inde evime geri dönmüş gibi hissediyordum. Ne de olsa Robert Kolej Yüksekokulu'nun devamıydı. Ama daha önce de yazdığım gibi, artık üniversiteydi ve üniversite olmayı öğrenme sürecindeydi. Özellikle sadece ders verilen bir ortamdan, bilim üretilen bir ortama geçişti bu. Bütün geçişlerde olduğu gibi, herkes için

Koç Üniversitesi'nde benim için yapılan bir kutlama, 2015.

bir adaptasyon devresiydi. Biz Orta Doğu gibi bir üniversitede bulunmuş olanlar, bu adaptasyonun ön saflarını oluşturuyorduk, en azından bizim bulunduğumuz İdari Bilimler Fakültesi'nde.

Boğaziçi'nde de öğrencilerimi çok sevdim. Derslerimi hep heyecanla ve zevk alarak verdim. Sosyal Bilimler Bölümü içinde siyaset bilimi ve sosyolojinin yanında psikolojide de lisans derecesi verebilmek için uğraştık. Kolay olmadı ama sonunda oldu.

1974'te doçent oldum. O zamana kadar dört ayrı ampirik araştırma gerçekleştirmiştim. Ancak uluslararası düzeyde bilimsel camiaya katılmam esas olarak 1975 yılında başladığım "Çocuğun Değeri" projemle başladı. Bu, dokuz ülkede yapılan çok büyük bir araştırmanın Türkiye çalışmasıydı. Ülke nüfusunu temsil eden bir örneklemle 43 vilayette 2300 küsur kişiyle derinlemesine mülakatlar yapılacaktı. O zaman büyük çapta veri toplayan şirketler yoktu. Öğrencilerimle toplayacaktım. Dersler biter bitmez 100 öğrenciyi mülakat teknikleri ve saha araştırması yöntemleri konusunda eğittim. Bu eğitimde arkadaşım ve meslektaşım Deniz Kandiyoti, Orta Doğu'dan öğrencim ve asistanım Ercan Alp ile Ankara'dan gönüllü olarak yardıma gelen Nail Şahin bana yardımcı oldular (sonraki yıllarda hepsi profesör oldu). Minnettardım.

O saha çalışmasını unutamam. Rahmetli Tevfik Çavdar araştırma için ülke nüfusunu temsil eden bir örneklem çıkarmıştı. Buna göre öğrenciler gruplar halinde otobüslerle 43 ilde çeşitli yerlere gidiyorlar, insanlarla derinlemesine mülakatlar yapıyorlardı. Türkiye'nin birçok yerinde sıkıyönetim vardı. Baştan bütün izinler alınmıştı. Gene de özellikle Doğu Anadolu'da şüphe üzerine karakola gitme durumunda kalan gruplar oldu. Telefonda uzun uzun açıklamalar yapmak mecburiyetinde kaldım! Başka bir korkum da olası bir otobüs kazasıydı. 100 öğrencinin ağır sorumluluğunu hissediyordum... Neyse ki kazasız belasız iş bitirildi. Büyük başarıydı. Bu arada örneklemde çıkan bazı köylerde mülakat yapılamadı, çünkü hiç Türkçe bilen kadın yoktu!

Araştırma sonrasında Türkiye'de ve yurtdışında çeşitli makaleler ve kitaplar basıldı. Boğaziçi Üniversitesi yayını olan *Çocuğun Değeri* kitabımla 1980'de 40 yaşımda profesör oldum. Profesör olunca Sosyal Bilimler Bölüm Başkanlığı da bana kaldı. O sırada bölüm başkanı olan rahmetli Prof. Oğuz Arı sağlıklı değildi, ayrıca çok kırılgandı. Sık sık doktora gittiğinden ofiste bulunamadığı için rektörün kızmasından endişe ediyordu. Hatta bir keresinde, "Oğuz Bey, siz bir devlet üniversitesinde profesörsünüz, size kimse bir şey yapamaz" diyerek onu rahatlatmaya çalıştığımı hatırlıyorum. Sonuç olarak profe-

Bir psikoloji kongresinde.

sör olduğum için mecburen bölüm başkanlığını üstlendim. Aslında tercihim, o sıralarda artmaya başlamış olan uluslararası bilimsel çalışmalarıma ve yayınlarıma yoğunlaşmaktı.

Sosyal Bilimler Bölümü, içinde siyaset bilimi, sosyoloji ve psikoloji bölümleri olan kalabalık bir bölümdü. Herkes arkadaşım olduğu halde idaresi zordu. Bazı arkadaşlar da beni bayağı zorluyordu; epeyce uğraşıyordum. Ama diğer taraftan da güzel, dinamik bir genç sosyal bilimciler birlikteliğiydi. Sonra YÖK kuruldu. YÖK, Sosyal Bilimler Bölümü kavramını reddederek, diğer üniversitelerdeki gibi üç ayrı bölüm oluşturdu: Psikoloji, Sosyoloji ve Kamu Yönetimi: Siyaset Bilimi yerine daha az "siyasi" olan Kamu Yönetimi adı tercih edilmişti! Ayrıca, psikoloji ve sosyoloji İdari Bilimler Fakültesi'nden alınıp gene diğer üniversitelerde olduğu gibi Fen-Edebiyat Fakültesi'ne aktarıldı. Bu bizlere, hatta üniversite yönetimine danışılmadan yapılan değişiklikler epeyce sıkıntı yarattı. Bu sefer de gene profesör olduğum için mecburen Psikoloji Bölüm Başkanı oldum.

Sonraki yıllarda araştırmalar birbirini izledi. 1980'lerde "Erken Destek Projesi"ni yürüttüm. Bu projede Orta Doğu'dan arkadaşım, sonra Boğaziçi'nde hoca olan Diane Sunar ve İngiltere'de o tarihte yeni doktorasını alan gene Orta Doğu'dan öğrencim Sevda Bekman'la çalıştık (şimdi ikisi de profesör). Okul öncesi yaşta ço-

İki kere davet edildiğim Hollanda İleri Araştırmalar Enstitüsü'nde.

cuğun çevresinin, özellikle de annesinin çocuğun gelişimini destekleyici etkilerini inceledik. Dört yıl süren bu çalışma sonunda projede bizim sağladığımız anne eğitiminin, çocuğun gelişmesine önemli katkısını saptadık. Sonra da iki takip araştırmasıyla bu çocuklara ergenlikte ve genç yetişkinlikte tekrar ulaşıp 22 yıllık gelişmelerini inceledik. Bu çalışmadan da birçok yayın çıktı.[18] Bu çalışmadan kaynaklanan daha da önemli bir gelişme AÇEV'in (Anne-Çocuk Eğitim Vakfı) kuruluşu oldu. AÇEV'i 1993'te Sevda ve Ayşen Özyeğin'inle birlikte Özyeğinlerin mali desteğiyle kurduk. Kurulma amacı Erken Destek Projemizde oluşturduğumuz anne-çocuk eğitimini yaymaktı, özellikle düşük eğitimli ve düşük gelirli kesimlerde. Yıllar içinde AÇEV tahmin edebileceğimizin çok üstünde bir gelişme gösterdi. Kurulma amacını gerçekleştirmenin çok ötesinde başarılar elde etti; halen de giderek artan bir başarıyla devam ediyor. Yüz binlerce anneye, çocuğa, babaya ve aileye ulaşıldı. Programlarımız giderek daha da gelişti ve çeşitlendi. Bunlar Arapça, İspanyolca ve Portekizceye çevrildi; birçok ülkede uygulanıyor.[19] Yıllardır AÇEV'deyim. Benim için büyük bir kıvanç kaynağı. Gençliğimden beri benim için önemli olan insanın ve toplumun

18. Bkz. örneğin: Kağıtçıbaşı, Bekman & Sunar, *Başarı Ailede Başlar.* İstanbul: YAPA, 1993.

19. Bkz: www.acev.org.

esenliğine katkı yapmak ideali, AÇEV'de vücut buldu. Bilimle uygulamayı (eğitimi) birleştirebilmek özellikle değerliydi. Lülâ bunu görseydi ne kadar mutlu olurdu...

Bilimin ve bilimcinin topluma karşı sorumluluğu olduğu fikri benim için giderek daha önem kazandı. Onun için teorik çalışmalarımın yanında uygulamalı araştırmalara da yöneldim. 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nden emekli olup Koç Üniversitesi'ne geçtikten sonra da bu devam etti. Son üç yıldır da meslektaşlarım Nazlı Baydar ve Zeynep Cemalcılar'la 11-12 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyici bir projeyi yönettim,. Bu çalışmada devlet ortaokullarında okuyan çoğu düşük gelirli ailelerin çocuklarıyla okullarda uyguladığımız bir eğitim programının olumlu etkilerini saptadık. Bu programın ortaokullarda rehberlik ders saatlerinde uygulanmasını amaçlıyoruz.

Bu arada Koç Üniversitesi'nde kurulan Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin de direktörüyüm. Bu çerçevede de doğrudan kadın sorunlarına yönelik bilimsel araştırmaları ve kadın-erkek eşitliğine katkı yapan eğitim programlarını oluşturuyoruz ve destekliyoruz. Bu çalışmalarda UNESCO ile de işbirliği yapıyoruz. Burada da bilimin insan esenliğine katkı yapmaya yönelik sorumluluğu ön plana çıkıyor.

Yıllar içinde başarılar devam etti. Yurt içinde ve yurt dışında birçok ödül aldım. Bunların en belli başlı olanları TUBİTAK Bilim Ödülü ile Uluslararası Uygulamalı Psikoloji Kuruluşu, Kültürlerarası Psikoloji Kuruluşu, Avrupa Gelişim Psikolojisi Kuruluşu ve Amerikan Psikoloji Kuruluşu'nun ödülleridir. 45 yıllık üniversite yaşantımla ilgili elbette anlatacak daha pek çok şey var. Hepsine değinmem mümkün değildi. Gerekmiyordu da. Sadece aklıma gelen bazı kişisel, beni etkileyen anıları paylaştım. Belki de bu son birkaç sayfada yazdıklarım fazla akademik görülebilir. Ama bu bir *Çifte Anı* olacaksa, Lülâ'nın yanında kendimi de anlatmam gerekiyordu. Bu anılar da, akademik yaşamımın benim için ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

Akademik dünyada beni çok mutlu eden bir diğer husus da, özellikle kız öğrencilerimin beni örnek alması olmuştur. Hele gençlik yıllarımda mutlu bir evliliği olan, iki çocuk sahibi ve başarılı bir bilimci olmam, onlar için bir "rol modeli" olmam demekti. Birçok öğrencim bunu bana söyledi. Birçoğu da çeşitli şekillerde yazdı. Bu yazıları sakladım. Lülâ'nın çok seneler önce çevresi ve özellikle kız öğrencileri üzerindeki olumlu etkisine benzer bir etkimin olabilmesi, benim için gerçekten büyük bir mutluluktur.

Arkaya dönüp baktığımda, akademik dünyamla ilgili bu anlattıklarımın da aslında çocukluğumdan beri benliğimi oluşturan süreçlerin doğal bir devamı olduğunu görüyorum. Çalışma odaklı bir yaşamın ifadesi... Ancak bu odaklanma aynı zamanda çok sevgi yüklü bir diğer odaklanma ile birlikte var oldu hep. En başta Lülâ ile başlayan, sonrasında çok yoğun olarak "canlarım" dediklerime, giderek arkadaşlarıma ve öğrencilerime kadar uzanan. Hatta bu sevgi odaklanması, çalışma odaklanmasından hep daha önemliydi.

Her yaşam bir öyküdür derler. Öyledir. Benimki de. Bu öyküleri paylaşmak da güzel. Lülâ'nın kitabını hep severek okudum. Her okuduğumda da sanki yeni bir içgörü edindim. Onun yaşamına benimki de eklenince başka bir öykü çıktı ortaya.

Lüla 23 yıldır yok ama benim için hep var olmaya devam ediyor.

Çiğdem (Çizakça) Kağıtçıbaşı
İstanbul, 2015

Anneye mektuplar

Anneme

Benim, Murat'ın ve Leyla'nın annemin *Bir Ömür ki*'si için yazdığımız, onun kitabının sonuna konan yazılarımız:

Annemin anılarını yazmasının çok ilginç olacağını önce ben düşündüm. Bunun nereden aklıma geldiğini yazarsam, bu düşüncenin nasıl belirdiği ve bu kitabın nasıl oluştuğu belki daha açıklık kazanır. 1983-84 ders yılında ABD'de Harvard Üniversitesi'nde misafir profesör olarak görevliydim. Bir yıl boyunca çalışmalarımı çoğunlukla Harvard'a bağlı Bunting Institute'de yapıyordum. Bu enstitü, konularında büyük başarı elde etmiş kadın yazarların, sanatçıların ve bilimcilerin çalıştıkları, eserlerini sundukları, tartıştıkları önemli bir merkezdi. Orada genç bir siyah kadın yazarın büyükannesinden dinlediği anıları topladığı bir kitabının basıldığını ve büyük bir ilgiyle karşılandığını gördüm. Bu kitap "önemli", tanınmış bir kimsenin anılarını içermiyordu; sıradan bir kimsenin yaşamını sergiliyordu ve çok ilginçti.

Bu olay sözlü tarih denen yaklaşımı da biraz daha iyi anlamama yol açtı. Bu tarih yaklaşımında olaylar kişilerle görüşülüp, onların tecrübeleri ve yaşamları çerçevesinde yorumlanıyor. Böyle bir anlayışla anneme yöneldim. Daha Amerika'dayken kendisine yazdım, sonra dönünce onunla konuştum, anılarını yazmaya başlamasını istedim.

Bunu niçin istediğimi şöyle anlatabiilirim. Küçüklüğümden beri "Annem acaba niçin arkadaşlarımın annelerinden farklı?" diye düşünürdüm. İlk algıladığım fark, annemin "ev"le pek alakası olmadığı, çalıştığı, arkadaşlarımın annelerinin ise ev kadını olduklarıydı. Annemin değerleri ve yargıları da değişikti; beni evliliğe değil,

meslek sahibi olmaya hazırlıyordu; onun için başarılı olmak önemliydi ve bunu her fırsatta başkalarının yanında da söylerdi. Ben küçükken, "Çiğdem okuyacak, yurtdışında pedagoji doktorası yapacak, okulu ileriye götürecek" diye inançla ve şevkle anlattığını çok iyi hatırlarım. Onun heyecanı beni büyülerdi. Onun aklına acaba Çiğdem'in kapasitesi böyle şeyler başarmaya yetecek mi?" sorusu gelmediği gibi belki de bundan ötürü, benim de aklıma gelmezdi; böyle olacağına inanırdım. Sonraları, bir işi başaracağına inanmanın başarı için ne kadar önemli olduğunu anlayınca, bana küçükken bu inancı veren annemin başarımda ne büyük bir payı olduğunu çok daha iyi idrak ettim. Bu pay, kendisinin sözünü ettiği derslerime yardım etmesinin (haritalarımı vs. yapmasının) çok ötesindedir.

Annem bugünkü ölçülere göre bile çok çağdaş bir dünya görüşüne sahipti. Özellikle kadının toplum içindeki yeri konusunda bugün en aydınlık, insancıl ve eşitlikçi olarak tanımlanan görüşlere hem tamamen inanmıştı, hem de bunları günlük yaşamında uygulardı. Bursa'nın hem ilk kadın hatibi, hem de ilk kadın şoförüydü. Kadının meslek sahibi olması, aydın olması, ona her şeyden daha doğal gelirdi. Hiçbir konuda tutucu değildi; daima coşkulu bir ilericiydi, idealistti.

Daha sonraları bir başka gerçeği daha fark ettim. Aslında annem, "Cumhuriyet öğretmenleri" diye adlandırılan bir neslin en tipik bir örneği, bir temsilcisiydi. Cumhuriyet'in ilk döneminde, bir "yeniden doğuş" içinde modern fikir ve ideallerle yetişen bu nesil, 1930'lu ve 40'lı yıllarda öğretmenliğe atılmıştı. Bu nesil Kemalist idealleri ve reformları içine sindirmişti ve kendisini bu reformların meşalesini taşıyan toplum kesimi olarak görüyordu. Gerçekten de öyleydiler. Genel eğitim düzeyi çok düşük olan geleneksel bir toplumun eğitim görmüş saygın aydınlarıydılar. Özellikle Anadolu şehirlerinde (Bursa dahil) en modern yaşamı ve dünya görüşü olan bir kesimdiler. O zamanki durağan toplumu bir miktar kımıldatan bir gruptular. Bundan ötürü bu kesimin bir temsilcisi olan annemin sözlü tarih niteliğindeki anılarının, Cumhuriyet'in ilk birkaç on yılındaki toplumsal değişmeleri anlamak için de aydınlatıcı ve ilginç olacağını düşündüm. Çünkü annemin "farklılığı" bir Cumhuriyet öğretmeni olmasından da kaynaklanıyordu.

İşte bütün bu nedenlerle annemden anılarını yazmasını istedim. Belki o anılarını yazdıktan sonra onları ikimiz birlikte düzenler, bir "sözlü tarih" şekline dönüştürürüz diye düşünmüştüm. Fakat durum düşündüğüm gibi olmadı. Çünkü annemin heyecanını hesaba

katmamıştım. Arada sırada bana epeyce bir şeyler yazdığını söylüyordu. Ben de, "Çok iyi, hepsini yazıp bitirince üstünden geçeceğiz" diyordum. Baş kısımları okudum da. Yazdıklarını biraz daha genel bir çerçeveye oturtmasını da söyledim. Fakat sonra anladım ki, annem benim düşündüğüm sözlü tarih türünde veya alışılmış kronolojik otobiyografi-anı türünde yazmıyordu. Aklına geleni ve hissettiğini yazıyordu. Yaşadıklarını öylece, fazla yorumlamadan, olduğu gibi yazıyordu. Dolayısıyla çok öznel (sübjektif) ve kendine has canlı bir üslupta yazıyordu. Böyle bir heyecanla yazan bir kimsenin, bütün yazı bittikten sonra onun üstünden "akademik" bir anlayışla geçip, yeniden düzenleyip daha genel bir çerçeveye oturtmaya da elbette tahammülü olmayacaktı. Bir taraftan da zaten acele ediyor, kitabını belki de çocukları kadar sevdiği ve gururlandığı okulunun yeni binasının açılışına yetiştirmek istiyordu. Böylece bu alışılmışın dışındaki kitap ortaya çıktı. Şimdi düşünüyorum da "iyi ki öyle yapmış" diyorum. Benim itirazıma rağmen birçok da resim koydu kitaba, gene alışılmışın dışında, adeta anılarını canlandırmak istermişçesine. Böylece *Bir Ömür ki* adındaki küçük kitap bir anılar demetine, bir anılar albümüne dönüştü.

Hep annemi anlattığımın, babamdan söz etmediğimin farkındayım. Aslında annem için yazdığım birçok özelliği, örneğin idealizmi, aydın dünya görüşünü babam da paylaşırdı. Ama babamdan da söz etmeye kalksam, bu yazı istemediğim kadar uzar. Zaten bu kitabı okuyanın babamı tanımaması mümkün değil.

Bu kitap, annemin kitabı, benim için çok değerli. Bir başkasına ne ifade edeceğini tahmin edemeyecek kadar sübjektif ve duygusal bir şekilde bakıyorum bu kitaba. Baktıkça içim sevgi, sıcaklık, hayranlık doluyor. Elinize sağlık, anneciğim.

Çiğdem (Çizakça) Kağıtçıbaşı
İstanbul, 1989

Annemin hayat hikâyesi hakkında

Rahmetli babamın vasiyetini bugün gibi hatırlıyorum. "Beni üç gömlek geçeceksin" derdi. Yıllarca çalıştım, didindim, vasiyetini yerine getirmeye, onu geçmeye hem de "üç gömlek" geçmeye çalıştım.

Bir ara çabalarımda başarıya ulaştığımı da sandım.

Öyle ya, babam Bursa Ticaret Lisesi'nde resim öğretmeniydi. Ben ise İngiltere'de üniversiteyi bitirmiş. Amerika'da doktora almış ve Boğaziçi Üniversitesi gibi seçkin bir üniversitede doçenttim.

Ne kadar yanıldığımı Hollanda'da bir yaz sabahı anladım.

Anneciğim kitabında belirtmiş, bir ara Kıbrıs'ta, Suudi Arabistan Prensi Muhammet Bin Faysal'ın kurduğu enstitüde çalışıyordum.

Beş yıllık kontratım vardı. Boğaziçi'nden de istifa etmiştim.

O sabah yaz tatilini geçirmekte olduğum Hollanda'da Kitty'nin köyünde beni telefonla arayıp enstitünün kapandığını ve işime son verildiğini söylediler.

Beş yıllık kontrat elimde, Avrupa'nın ortasında, sokakta kalıvermiştim.

O gün saatlerce Hollanda'nın kırlarında dolaştım. Hayatımın muhasebesini yaptım, geleceği planlamaya çalıştım.

Bir eşim, bir de kızım vardı. Eşim ailesini, yurdunu terk etmiş, bana güvenip benimle gelmişti. Küçücük Defne'nin ise dünyadan haberi yoktu. Onlara rahat bir hayat sağlamak görevimdi.

Oysa işsiz güçsüzün biriydim.

Her sabah aynı saatlerde işe giden insanları büyük bir hayranlıkla seyrediyor, çalışan insanlara imreniyordum.

Bir miktar param vardı Hollanda'da. Türkiye'de de kendime yeni bir hayat kurabilirdim. Ama yeni bir iş kurmak zor, çok zordu.

İşte o an anladım annemle babamın büyüklüğünü.

Ablamın bebek arabasını satıp 65 liralık sermayeleriyle iş hayatına atılmışlardı.

Hodri meydan ben de aynı şeyi yapsaydım ya!

Üstelik param da vardı, tahsilim de vardı, ama cesaretim yoktu... Girişimci değildim. Yeni bir iş kurmak gözümde dağ gibi büyüyordu. Acı acı anladım o an vasiyeti yerine getiremediğimi. Annemle babam girişimci, yoktan var eden insanlardı. Ben ise değildim.

Bu kitapla babamın vasiyetine anneciğimin de, Allah uzun ömür versin, vasiyeti eklenmiş oldu. Biri "beni üç gömlek geçeceksin" derken, diğeri "okulu yaşatın" diyor. Ortada mutlaka yerine getirilmesi gereken iki vasiyet ve okumuş, genç, iyi yetişmiş altı evlat var.

Ben görevimin bilincindeyim, rahat uyu babacığım. Ömrümü seni geçmeye hasredeceğim. Söz veriyorum anneciğim. Kardeşlerimle birlikte babamın 23, sizin 46 yıl emek verdiğiniz okulumuzu yaşatacağız, onu üç gömlek ileri götüreceğiz.

Murat Çizakça

Annem hayatının hikâyesini nihayet bitirdi

Annem uzun süredir yazmakta olduğu kitabını nihayet bitirdi. Bizlerden de bir şeyler yazmamızı bekliyor.

Feride'nin "Kızınız da var, oğlunuz da... Bu ne cins olacak ki? Ne lüzum var doğurmaya. Bakmam ha!" tehditlerine rağmen dünyaya gelmişim. Annem benden önceki doğumlarında yapamadıklarını beni beklerken uygulamış. Rahat, temiz ve pırıl pırıl bir ortamda, sıcak bir ağustos sabahında genç ama yetenekli bir doktor olan Nejat Türkoğlu'nun yardımıyla doğar doğmaz tüller içindeki yatağıma konmuşum ve hayata büyük bir tantanayla başlamışım.

Bizimkilerin dediğine göre, babam bana karşı hiçbir çocuğuna olmadığı kadar toleranslı ve yumuşakmış. Cebine bozuk paralar koyup onları almamı ister, tepesine çıkıp cambazlık yapmama da ses çıkarmazmış. Benimle oynamak büyük zevki imiş. Yazık ki ben bu fasılları hatırlayamayacak kadar küçüktüm o zamanlar. Benim hatırladığım kısım, bana karşı da oldukça otoriter olduğuydu. Benim de herkes gibi ondan ödüm patlar ve bu mesafeyi evde de kolay kolay kapayamazdım. Tüm bunlara rağmen hatırlayamadığım o fasılların varlığı beni çok keyiflendiriyor.

Babacığımın vefatı ile hayatımız allak bullak oldu. Annem onun yokluğunu hissettirmemeyi büyük ölçüde başardı. Ancak yaşı nedeniyle içinde bulunduğu kritik dönem ve benim buluğ çağım aynı zamana denk gelince işler karıştı. Birbirimizi yiyor, barışmak için de deliler gibi fırsat kolluyorduk. Birbirimizi çok seviyorduk. Ama o prensiplerinden, ben de inadımdan bir türlü vazgeçemiyorduk.

Bu dönem ikimiz için de çok bunaltıcı idi. En azından sürekli olarak ablam ve ağabeyimle mukayese ediliyordum. Bu süper korkunç bir şeydi. Çok yanlıştı. Her şeyden önce onların bu meş-

hur dönemleri çakışmamış, daha babamın sağlığında okumak için yurtdışına gitmişlerdi. Ailemiz yalnızca yaz aylarında bir araya gelir olmuştu. Üç ay süren birliktelik sırasında insan özlem gidermek dururken hiç birbirini kırar mı? Anneme bu gerçeği ben hiç anlatamadım. Ama burada yazmak bile beni bayağı keyiflendirdi.

Babacığımın ölümüyle işler tümden anneme kalınca, kardeşlerimin aksine benim derslerimle de ilgilenemedi. Bu kez de tecrübesini devreye soktu. Ders çalışmazsam benden bir sınıf küçük olan öğrencilerle okuyacağımı söyler, beni çıldırtırdı. Kendimi hemen kitaplarımın arasında buluverirdim. Çok şükür taktik hep tuttu da 20 yıllık öğrenciliğim boyunca hiç fire vermedim. (Ferideciğim, ders çalışırken hazırladığın çaylar, kahveler, portakallar ve uyumamam için yaptığın dürtüklemelere çok teşekkürler. Sana da çok şey borçluyum.)

Annem az vakit verdi bana dedim ama doğrusu çok öz verdi. Yapmamam gerekenleri hep anlatır, tüm davranışlarımdan önce kendisinin haberi olması gerektiğini söyler, aksi bir durumda hürriyetimi engellemekle tehdit ederdi. Çok az arkadaşıma nasip olan çok değerli hürriyetimden olmamak için yemez içmez, anneme büyük bir heyecanla günlük raporumu verirdim. İşiyle uğraşıp beni dinlemediğini fark ettiğim anda gidip dosyalarının üzerine kapanır, kendimi zorla dinletirdim. O ise gülerdi... Çünkü çoktan işi garantiye almıştı. Ben istediği yoldaydım. Kız erkek dostluğunu bana pek iyi kavratmıştı. Erkek çocukları farklı gözle görmüyor, gerçekten dost olarak kabul ediyordum. Öğrencilik hayatımın canlılığını da bu nedenle tamamen ona borçluyum.

Anacığıma başka şeyleri de borçluyum. Örneğin benim hiç umursamadığım çift çıkan dişlerim onun sayesinde her hafta İstanbul'a taşınarak düzelttirildi. Yamuk olan burnum yine onun ısrarı ile ameliyat ettirildi. İngiltere'ye de yine o zorla gönderdi. En güzel yıllarımın geçtiği Boğaziçi Üniversitesi'ne bile annemin ve ablamın zoruyla gönderilip bu zorlamalardan neler kazandığımı görünce aklım başıma gelmeye başladı. Ve annem gibi düşünerek ileriyi görmeye başladım. Sırameşeler'deki okul binamızın yapılmasından itibaren annemleşir oldum.

Şimdi okulumuzu daha iyiye nasıl götürürüz diye münakaşa ediyoruz, birbirimizle adeta yarış ediyoruz.

Dilerim bu yarış daha çok yıllar sürsün.

Zümrüt Leylâ Çizakça Özalan

Albüm

Cumhuriyet'in ilk kuşak ressamlarından ve İhsan Çizakça'nın arkadaşı Kemal Zeren'in (Sarı Kemal) yaptığı yağlıboya tabloda Lülâ ve Çiğdem, 1945.*

Cumhuriyet'in ilk kuşak ressamlarından ve İhsan Çizakça'nın arkadaşı Hulusi Mercan'ın yaptığı portrede Çiğdem altı yaşında, 1946.*

* Yağlıboya tabloları fotoğraflayan Dilara Arısoy.

Lülâ'nın annesi Behire Hanım ve ablasının
Fransız ressam tarafından yapılan yağlıboya tablosu.

Lülâ ve babam, 1938.

1 yaşındayken annem ve babamla.

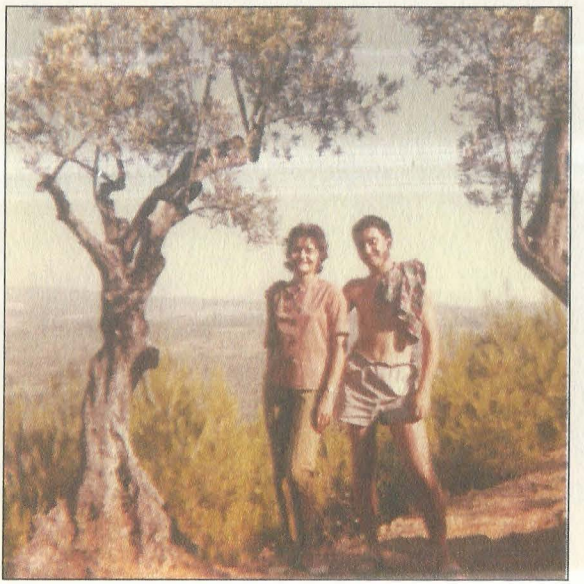
Çiğdem 2 yaşında, 29 Ocak 1942.

Çiğdem 4 yaşında, Özel Yeni Okul yuva öğrencisi.

Leyla.

MUrat'la Mudanya'da, 1961.

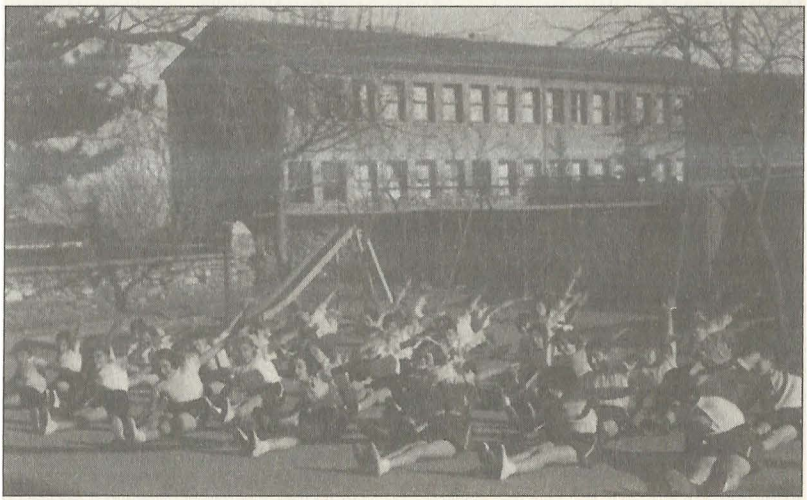
Özel Yeni Okul çocukları ve İhsan Çizakça, İsmet İnönü ile.

Sonraki yıllar Süheyla Çizakça resmigeçitte.

İhsan Çizakça Lisesi'nin ilk kısmı, 1967.

Bahçede beden eğitimi. Arkada Kız Enstitüsü.

Ortaokul kısmı açıldıktan sonra. Önde İhsan Çizakça.

Bir Varmış Bir Yokmuş piyesinin sonunda. Arkada Sadık Şendil, Süheyla Çizakça, İhsan Çizakça ve müzik öğretmeni Rüstem Bey. Önde ortada Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan İ. Galip Arcan.

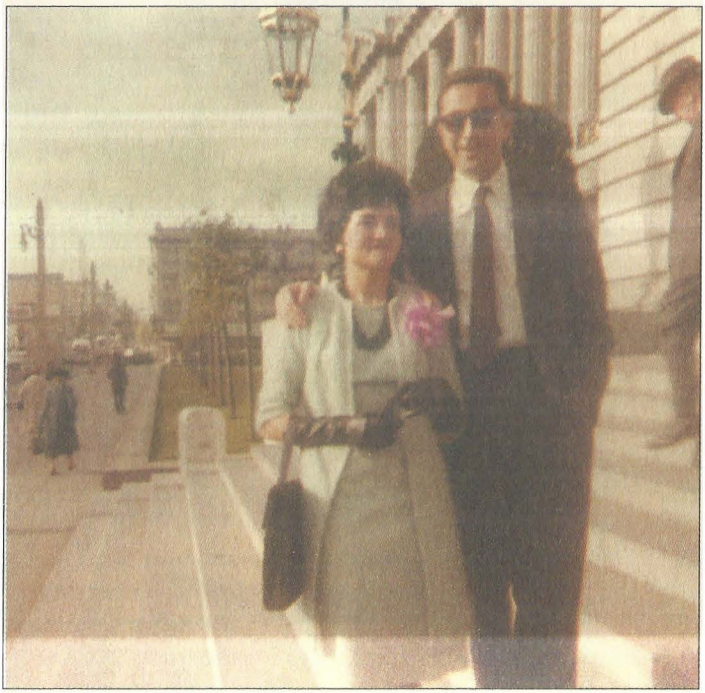

İhsan Çizakça'nın iki afişi ve Bursa Cumhuriyet Meydanı'nda yaptığı 15. Yıl Tak'ı.

Lülâ, 1952.

San Francisco Belediye Binası önünde, nikâh öncesi, 1964.

Elif 5 yaşında.

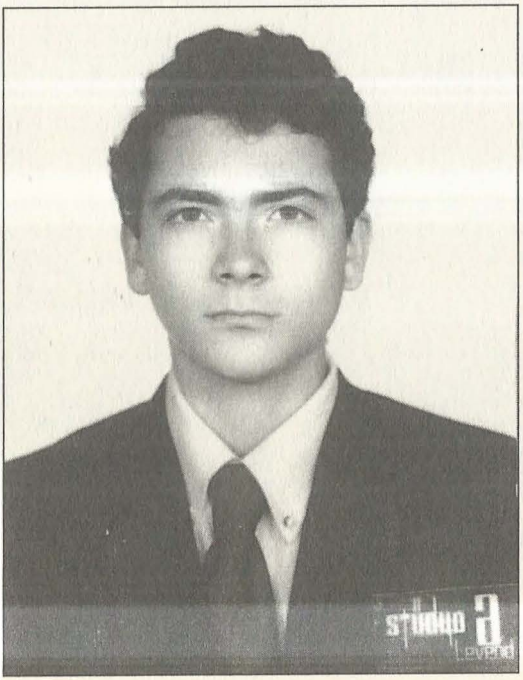

Elif 10 yaşında.

Elif Robert Kolej'de.

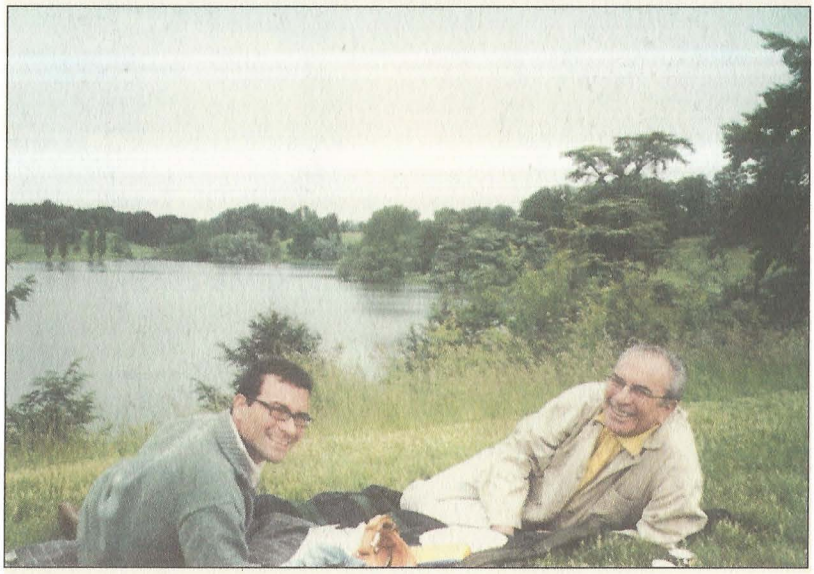

Emrah dört ve on dört yaşında.

1983'te Washington DC'de Oğuz'la.

Baba-oğul.

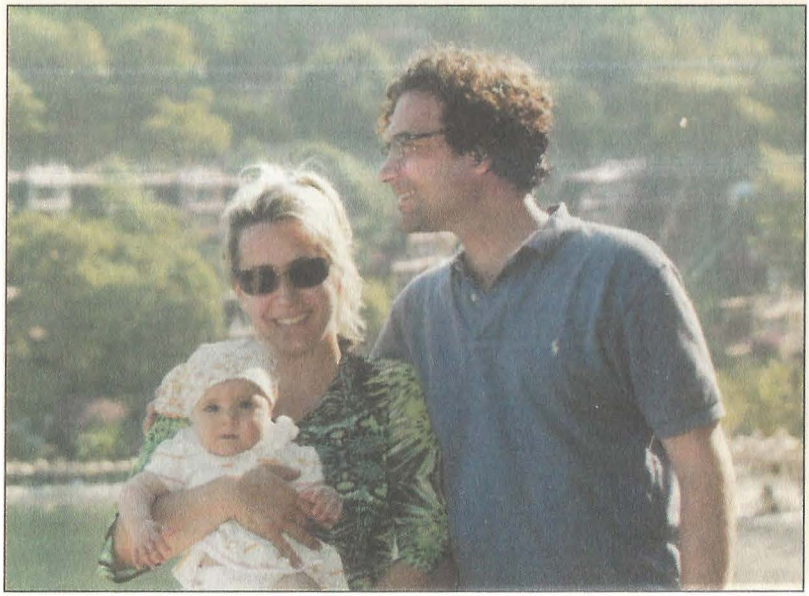
İlk torun Ece, Elif, ben ve Oğuz.

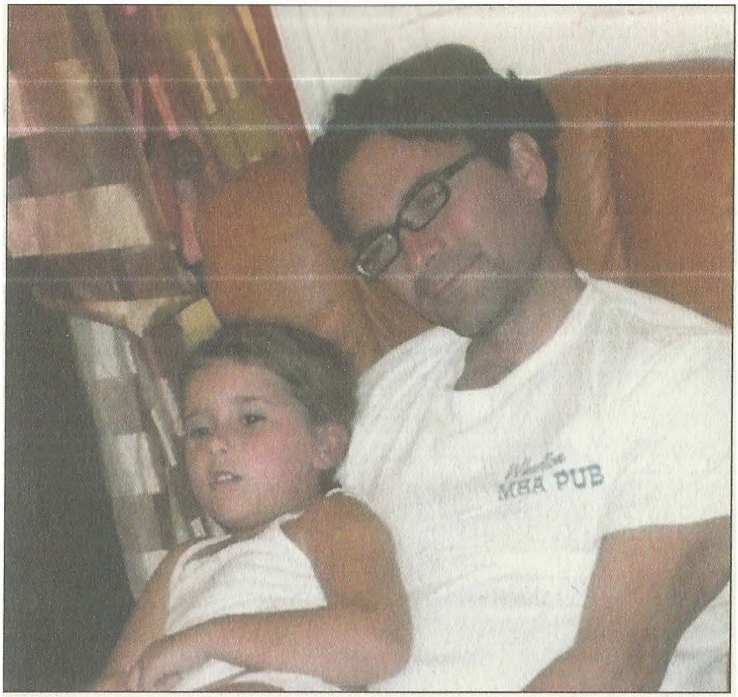
İki torunum Ece ve Rana.

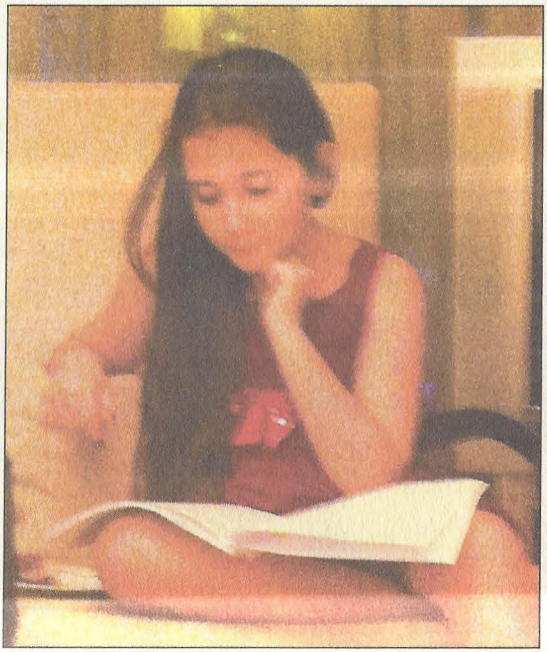
İkinci torunumuz Rana ile.

Emrah, Ebru, Rana.

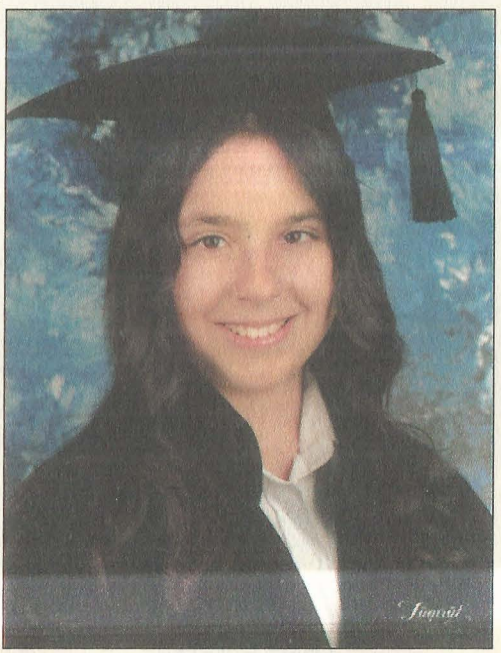
Emrah ve Rana.

Rana 10 yaşında.

Elif, Ece ve ben bir anneler gününde.

Ece'nin Üsküdar Amerikan Koleji mezuniyet fotoğrafı.

Oğuz'la Santorini Adası'nda, 2006.

Çocuklar ve torunlarla.

Ebru'nun ve Oğuz'un kardeşi Feriha'nın ailesiyle birlikte.

Oğuz'un son zamanlarında en eski dostlarla Mudanya'da. Arka sırada soldan; Oğuz, Cüneyt, Cankaya, Oğuz'un kuzeni Ergun, eşi Fügen, önde Aysel, ben, Esin ve küçük Begüm.

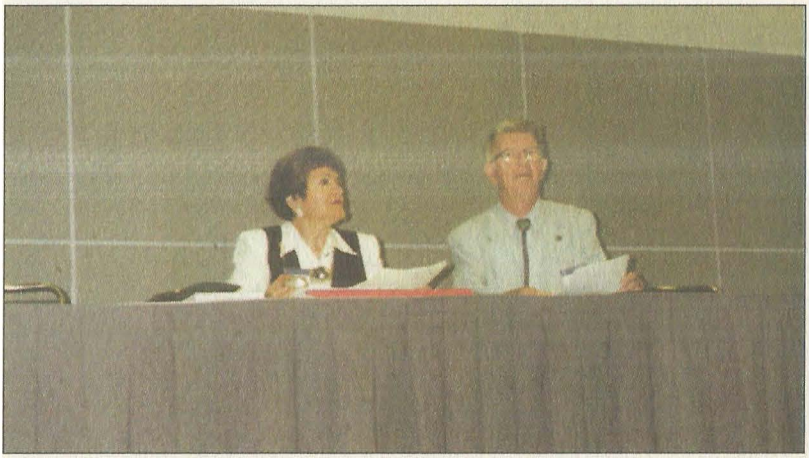
Çocuğun Değeri Araştırması'nın uluslararası ekibi, Endonezya 1976.

AÇEV, Yale Üniversitesi Çocuk Araştırma Merkezi ve UNICEF İşbirliği toplantısı.
Arkada soldan; AÇEV'den Yasemin Sıralı, Serkan Kahyaoğlu, Hilal Kuşçul; Prof. Yankı Yazgan,
Prof. James Leckman ve Ayla Göksel. Önde: Prof. Catherine Panter-Brick,
UNICEF temsilcisi Dr. Pia Britto, AÇEV Başkanı Ayşen Özyeğin ve ben.

Uluslararası Psikoloji Birliği Yönetim Kurulu.

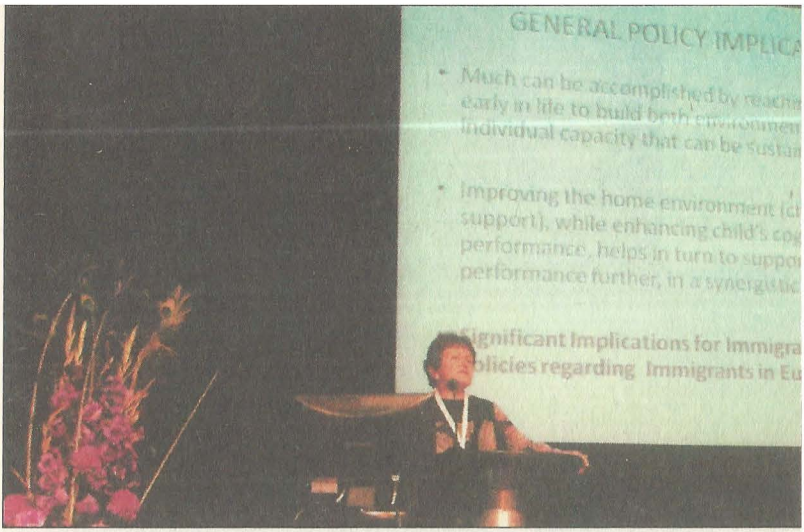
Hocam Brewster Smith ile bir konferansta.

Bir konuşma yaparken.

Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırmaları Merkezi'nin ödülünü alırken. Rektör ve Prof. Bekir Onur'la birlikte.

Bir başka kongrede.

Wellesley College Mezunlar Başarı Ödülü aldığımda.

Merhum Mübeccel Kıray'la birlikte.

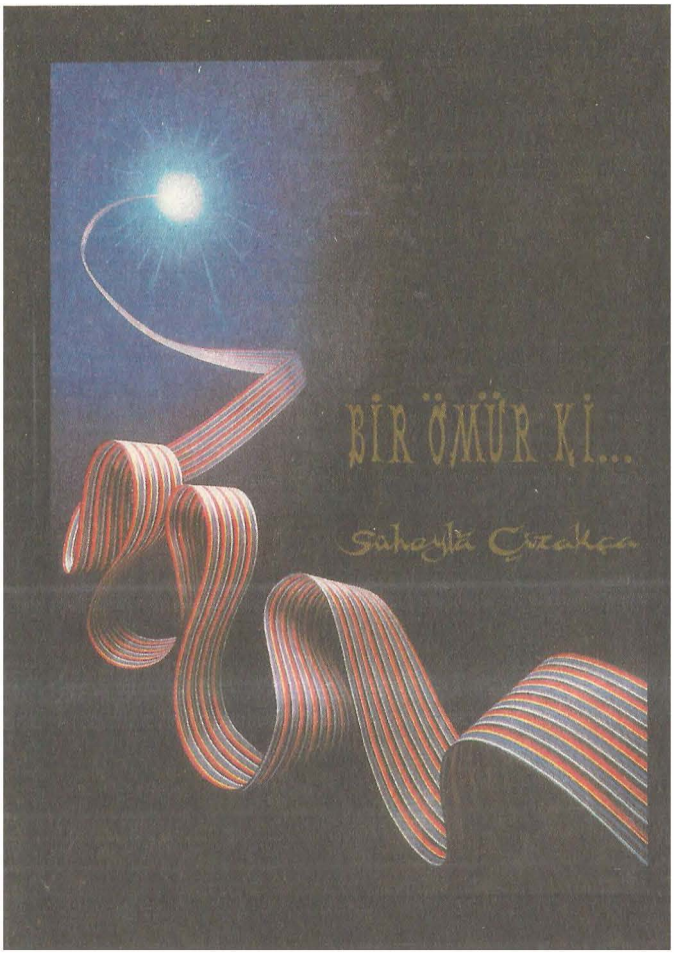

Nermin Abadan Unat'la birlikte.

Lülâ son yıllarda.

BİR ÖMÜR Kİ...
Sahaylâ Çıtakça

Farklı kuşaklardan iki kadının, ana kızın, aile duvarlarını aşıp paylaşılan bir kimliğe bürünen hayatları...

Süheyla Çizakça, çocukluğun peltek diliyle Lülâ. Bireylerin hayatının toplumların hayatına sıkı sıkıya bağlı olduğu, gerçeğin sınırlarının kadınlara sınırsız düşler kurdurduğu bir çağda İstanbul'da başlayan hayatını Anadolu'ya sürükleyen Lülâ...

Lülâ, kendini, kızını ve okulunu inşa edişinin o büyülü öyküsünü anlatacak, kızı Çiğdem Kağıtçıbaşı da bu öyküyü kendi cümleleriyle tamamlayacak.

Sosyal Psikoloji alanında dünya çapında bir isim olan Profesör Çiğdem Kağıtçıbaşı *Lülâ ve Ben*'de annesinin sesini kendi sesine katarak kadınlara bugünlerde ihtiyaç duydukları özgürlük ve umut dolu bir deneyim ufkunu sunuyor.

DK DOĞAN KİTAP

ISBN 978-605-09-3086-3

9 786050 930863

sertifika no: 11940

Tavsiye edilen satış fiyatı

₺ 23